

การศึกสำเร็จพระเพทิมงคล

การศึกษา เรื่องประเพณีไทย

มูลนิธิสิริราชโกศล-นงนุช
Sathirakoses-Nagapradipa Foundation

ChangeFusion
OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทงขึ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

เรื่อง พระยานุমানราชชน แต่ง

ราชบัณฑิตยสถาน ตีพิมพ์จำหน่าย

๑. นิรุกติศาสตร์
๒. ประเพณีแต่งงานบ่าวสาวของไทย
๓. วัฒนธรรมเบื้องต้น
๔. ศิลปสงเคราะห์
๕. ศาสนาเปรียบเทียบ
๖. ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน
๗. การศึกษาวรรณคดี แห่งวรรณศิลป์

การศึกษาเรื่องประเพณีไทย

ของ

เสฐียรโกเศศ

อดีต

(ศาสตราจารย์ พระยาอนุমানราชชน)

ราชบัณฑิต

ผู้บรรยายวิชาประเพณีไทย

ในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ราชบัณฑิตยสถาน

พิมพ์ครั้งที่ ๕

พ.ศ. ๒๕๐๕

พิมพ์ครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๒๕๑๔

พิมพ์ที่หน่วยพิมพ์และจำหน่ายสำนักงาน

(โรงพิมพ์การศาสนา)

นายพยอม ทิพย์เนตร ผู้จัดการและผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

โทร. ๘๑๒๓๕๑

คำนำ

เมื่อข้าพเจ้าได้รับเชิญเป็นครั้งแรก ให้ไปบรรยายเรื่องประเพณีไทยแก่นิสิตคณะรัฐศาสตร์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็มานึกคิดว่า ถ้าจะบรรยายแต่เรื่องประเพณีไทย ตามที่ประชาชนเคยประพฤติกันอยู่เพียงไม่กี่เรื่อง ก็หมดจำนวนเวลาซึ่งมีกำหนดไว้ในตารางสอน ยิ่งกว่านั้น ประเพณีไทยเหล่านี้ ส่วนมากก็เป็นเรื่องซึ่งชาวไทยเคยเห็นเคยประพฤติสืบต่อกันมาเท่ากับกล่าวได้ว่า “ชาวไทยเกิดอยู่ในประเพณีไทย” เพราะเกิดมาก็ได้ผ่านพบเรื่องเหล่านี้เป็นลำดับ ทั้งที่ตนเคยเห็นเอง และที่ ได้รับอบรมหรือได้รับสั่งสอนมาจากคนอื่น ทั้งโดยตรงและโดยปริยาย แม้กระนั้นก็ไม่ใช่ว่าจะได้เคยเห็นหรือเข้าร่วมด้วยกับประเพณีไทยได้ทั้งหมด เพราะประเพณีไทยก็เหมือนกับชนชาวไทยผู้เป็นเจ้าของ ใช้ว่าจะเหมือนกันหมดทั่วทั้งประเทศก็หาไม่ อย่างน้อยจะต้องมีที่แตกต่างกันออกไป สุดแต่เป็นประเพณีของท้องถิ่นไหน อันเนื่องจากเหตุหลายประการ ทั้งในทางภูมิศาสตร์ เชื้อชาติประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ผิดแผกกันไม่มากนัก

นอกนี้ ประเพณีต่างอย่าง แม้เป็นประเพณีในท้องถิ่นเดียวกัน อาจมีสิ่งซึ่งเป็นส่วนปลีกย่อย ที่ทำให้ผิดแผกกันออกไปอีกชั้นหนึ่ง เหตุด้วยคนที่มารวมกันเป็นสังคม มีมากขึ้นมาบรรจบด้วยกัน และคนเหล่านี้ย่อมถือประเพณีต่าง ๆ กัน ตามที่ผู้ใหญ่เคยถือบ้าง ตามที่

ให้ฟัง ถ้าได้ตีพิมพ์เป็นเล่มหนังสือขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ซึ่งสนใจในความรู้ ข้าพเจ้าก็เห็นด้วย และที่ได้ตีพิมพ์ไปแล้วก็หลายเรื่อง แต่ก็มีอยู่อีกกลางเรื่องซึ่งยังไม่ได้ตีพิมพ์ เพราะยังไม่เหมาะแก่ใจในเรื่องที่เขียนไว้ ส่วนเรื่องที่มีอยู่ในหนังสือนี้ พอจะนำเอามาตีพิมพ์เผยแพร่ได้ ก็ลงมือเขียนใหม่ โดยอาศัยข้อความที่ได้เคยบรรยายไว้เป็นหลัก แต่ขยายข้อความออกไปจากของเดิมมากกว่าสามเท่าตัว ส่วนใหญ่เป็นเรื่องประกอบหลักของประเพณี เพราะฉะนั้นหนังสือการศึกษาเรื่องประเพณีไทยนี้ จึงไม่ใช่เป็นหนังสือตำราโดยตรงทั้งข้าพเจ้าเองก็ไม่ชอบแต่งตำราด้วย ขึ้นทำเช่นนั้น ถ้าสามารถทำได้ก็มุ่งทำด้วยจะทำชีวิตของข้าพเจ้าให้แห้งแล้งไปด้วยอย่างที่เรารู้สึกเหมือนมืออ่านตำราซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่สนใจ

จริงอยู่ ถ้าต้องการจะหาความรู้จริง ๆ ก็จำเป็นต้องอ่านหนังสือตำรา แต่สิ่งที่ตำราลงเล่มก็เลือนหาย อ่านแล้วต้องหลายกลับ แม้จะเป็นตำราภาษาไทย อ่านออก แต่ก็ไม่เข้าใจได้ตลอด เพราะมีคำเฉพาะวิชาแปลก ๆ ใหม่ ๆ อยู่มาก ซึ่งถ้าไม่วงเล็บภาษาอังกฤษไว้ด้วยไม่ทราบว่าเป็นภาษาไทยหรือภาษาอะไร ตำราย่างนี้ เหมาะแก่ที่จะใช้สอนในมหาวิทยาลัยอาจารย์จะได้มี โอกาสบรรยายขยายความนอกจากตำราให้แจ่มแจ้งขึ้น เหตุฉะนั้น หนังสือตำราที่ว่านี้ จึงไม่เหมาะแก่ผู้ที่จำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง หรืออ่านเพื่ออ่านเท่านั้นห้องด้วยเหตุนี้ หนังสือการศึกษาเรื่องประเพณีไทย ถ้าผู้อ่านต้องการเพียงแต่อ่านเท่านั้น เมื่อถูกใจท่านก็อ่านได้ หรือต้องการความรู้มีอยู่ในนั้นหลายเรื่องให้เลือกได้ หรือต้องการจะอ่านเอาจริงเอาจัง

กัน ก็อ่านเฉพาะที่เป็นหลักหรือเนื้อแท้ของเรื่องและเอาคินสอขีดทำ
เครื่องหมายไว้ เพื่อช่วยความจำของท่านก็ได้ แต่อย่าลืมว่าการศึกษา
ที่แท้จริง อยู่กับการซักการอภิปรายกัน ส่วนความรู้อันแท้จริงที่จะเป็น
ของท่าน ก็อยู่ที่ตัวท่าน เมื่อได้ ใช้ปัญญาไตร่ตรองด้วยเหตุผลดีแล้วจึง
เชื่อ ไม่ใช่เชื่อตามตำราหรือตามที่อาจารย์บอก นั่นเป็นความรู้ของ
ตำราและของอาจารย์ มากกว่าเป็นความรู้ของท่านเอง ฉะนั้น.

ราชบัณฑิตยสถาน

พฤษภาคม ๒๕๐๕

สารบัญ

หน้า

ำนำ

ก

ภาค ๑

เรื่องประเพณีไทย

๑. ความหมาย	๑
สิ่งแวดลอมทางภูมิศาสตร์	๔
สิ่งแวดลอมทางวัฒนธรรม	๕
สิ่งแวดลอมทางสังคม	๖
๒. จารีตประเพณี	๘
ค่าของสังคม	๑๑
ประเพณีปรัมปรา	๑๔
ขนบประเพณีและธรรมเนียมประเพณี	๒๐
ขนบประเพณี	๒๐
ธรรมเนียมประเพณี	๒๒
๓. วิถีประชาชนและความนิยมตามสมัย	๒๗
วิถีประชาชน	๒๗
ความนิยมตามสมัย	๒๘

	หน้า
๖. ลักษณะของประเพณีฝังประการ	๓๔
๗. ประเพณีตายยาก - เรื่องแห่นางแมวและเรื่องบั้ง ^๕ บั้งเมฆ	๔๔
แห่นางแมว	๔๖
บั้ง ^๕ บั้งเมฆ	๕๓
๘. ประเพณีตายยาก - แห่และจุดบั้งไฟภาคอีสาน	๖๐
๙. ประเพณีตายยาก - แห่และจุดบั้งไฟภาคอีสาน (ต่อ)	๖๙
๑๐. ประเพณีเกี่ยวกับผู้หญิงและผู้ชาย	๘๒
๑๑. การเปลี่ยนแปลงของประเพณี	๘๗
๑๒. การแก้ประเพณี	๑๐๔
เรื่องเลิกทาส	๑๐๕
เรื่องล่าหัวคน	๑๐๖
๑๓. การแก้ประเพณี (ต่อ)	๑๑๑
พิธีงักเต็ก	๑๑๑

ภาค ๒

เรื่องชนชาติ

ประวัติศาสตร์และศาสนของไทย

- ๑๔. เชื้อชาติสัญชาติและประชาชาติ
- ๑๕. ชนชาติไทย

	หน้า
๑๖. ชนชาติไทย (ต่อ)	๑๔๓
๑๗. การนับถือผี	๑๕๓
๑๘. การนับถือผี (ต่อ)	๑๖๓
๑๙. ไสยศาสตร์	๑๗๔
๒๐. พุทธศาสนาและไสยศาสตร์	๑๘๖
สารบัญคัมภีร์เรื่อง	๒๐๑

ภาค ๑

เรื่องประเพณีไทย

การศึกษาเรื่องประเพณีไทย

ภาค ๑

เรื่องประเพณีไทย

๑. ความหมาย

ความเป็นไปอันเนื่องด้วยการกระทำหรือดำเนินการอย่างใด ๆ เมื่อประพฤติดังอย่างนั้น ๆ อยู่บ่อย ๆ จนเป็นความเคยชิน ก็เกิดเป็นนิสัยขึ้น

นิสัยมีสองอย่าง ถ้าเป็นพื้นติดตัวมาแต่กำเนิดเรียกว่านิสัยสันดานหรืออุปนิสัย ถ้าเป็นสิ่งที่มาเมื่อภายหลัง ด้วยการเอาอย่างจากคนอื่นซึ่งอยู่แวดล้อมตน และประพฤติเหมือน ๆ กันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เรียกว่านิสัยสังคมหรือประเพณี

* ถ้ากล่าวถึงประเพณีไทย ก็หมายความถึงนิสัยสังคมของชนชาวไทยซึ่งได้รับเป็นมรดกตกทอดกันมาแต่เก่าก่อน เรียกว่าประเพณีเดิมหรือประเพณีปรัมปรา คือเป็นประเพณีที่สืบ ๆ ต่อกันมา ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า tradition

ประเพณีเดิมที่กล่าวนี้ เป็นพื้นฐานของประเพณี และเป็น
 ธรรมดาของเรื่องประเพณี หรือไม่ว่าสิ่งอะไรเรื่องอะไร ถ้าเป็นอยู่
 อย่างใดก็อย่างนั้น ไม่มีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้างสิ่งเก่า ก็จะมีแต่
 รัศถ์ เกิดความเสื่อมโทรมเป็นธรรมดา ในที่สุดก็ต้องสูญสิ้นไป

ที่ประเพณีเดิมยังคงอยู่ได้ ก็เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้าง
 สิ่งเก่าอยู่เสมอ และกลมกลืนเข้ากันได้ดี จึงทำให้ประเพณีเดิมยังคง
 รุ่มีชีวิตอยู่ได้ต่อไป โดยคนในสังคมผู้เป็นเจ้าของประเพณี ไม่เห็น
 ความเปลี่ยนแปลงของประเพณี ว่ามีอยู่เสมอทุกยุคสมัย เพราะค่อย
 เปลี่ยนแปลงไปทีละน้อย โดยไม่รู้ตัว แต่จะเปลี่ยนแปลงไปมากหรือ
 น้อย ก็แล้วแต่เหตุการณ์ความเป็นไปทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

คนในสังคมซึ่งเป็นเจ้าของประเพณี ในชั้นเดิมก็เป็นเด็กมาก่อน
 แล้วจึงเจริญเติบโตขึ้นเป็นลำดับ จนเป็นหนุ่มเป็นสาว คนต้องกิน
 อาหารเพื่อไปหล่อเลี้ยงชีวิต และต้องถ่ายทอดสิ่งที่เป็นภาค ซึ่งหมด
 ความสำคัญแก่ชีวิตแล้ว ถ้าไม่ถ่ายทอดเสียก็จะเป็นอันตรายแก่ชีวิต นม
 ฉันทใด เรื่องของประเพณีก็มีฉันทนั้น

ประเพณีเดิม และรวมทั้งประเพณีที่เป็นสิ่งใหม่ ซึ่งทำให้
 ประเพณีเดิมเปลี่ยนแปลงไป เข้ากันหมดนั้น เรียกว่าประเพณีรวม
 เช่นเมื่อกล่าวว่ประเพณีไทย ก็หมายความว่าประเพณีรวมของชน
 ชาวไทย ไม่ว่าจะเป็่นชาวไทยภาคไหนถิ่นไหน เช่นประเพณีทำบุญ
 ประเพณีแต่งงาน ประเพณีกราบไหว้ เป็นต้น ย่อมมีลักษณะที่เป็น
 ส่วนประธาน เหมือน ๆ กันหมดทุกภาคทุกถิ่น จะมีที่แตกต่างกัน

ออกไป ก็แต่เป็นรายการส่วนรองของประเพณีเท่านั้น หรือไม่ก็เป็นประเพณีของชนหมู่น้อย ซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นเอกเทศ

ประเพณีรวมนั้น ถ้าแยกกันในทางศึกษา ออกเป็นแต่ละท้องถิ่น เช่นประเพณีรวมของภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ แล้วเอามาเปรียบเทียบกัน จะปรากฏว่าประเพณีของแต่ละภาคมีทั้งที่เหมือนกันและไม่เหมือนกัน

ประเพณีรวมของแต่ละท้องถิ่น ถ้าแยกย่อยออกไปเป็นประเพณีของจังหวัดอำเภอตำบลและหมู่บ้าน เมื่อเปรียบเทียบกันในการศึกษาก็มีทั้งที่เหมือนกันและไม่เหมือนกันอีก อันเป็นไปในทำนองเดียวกัน ถ้าเปรียบก็เหมือนวงแหวนวงใหญ่และวงเล็กวงน้อยหลายวง ซ้อนกันอยู่ฉะนั้น

ชาวชนในประเทศไทย ที่เรียกว่าประชาชาติไทย ย่อมประกอบกันเป็นชนหลายท้องถิ่น เป็นชาวภาคเหนือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ ถ้ากล่าวรวมกันหมดนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นชาวไทยด้วยกัน แต่ถ้าวแยกออกเป็นท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นภาคจังหวัดอำเภอตำบลและหมู่บ้านก็แตกต่างกันออกไปไม่มากนัก มีทั้งที่เหมือนกันและไม่เหมือนกัน เข้าทำนองเดียวกับลักษณะของประเพณี คือกล่าวรวมก็เหมือนกัน แต่ถ้าวแยกก็ไม่เหมือนกัน

ที่ประเพณีมีลักษณะเหมือนกันและไม่เหมือนกัน ดังกล่าวนี้ ย่อมมาแต่เหตุสามประการ คือเนื่องจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมและสังคม ซึ่งผิดแผกกันออกไป ไม่มากนัก

สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ภูมิประเทศดินฟ้าอากาศและทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้น ซึ่งแต่ละภาคย่อมมีที่แตกต่างกัน ประเทศไทยดำแบ่งตามลักษณะของภูมิประเทศอย่างคร่าว ๆ ก็มีสี่ภาค คือ ภาคเหนือภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาคกลางและภาคใต้

ภูมิประเทศภาคเหนือเป็นที่สูง และส่วนใหญ่เป็นที่มัญเฆามาก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ราบสูง ภาคกลางเป็นที่ราบต่ำ และภาคใต้เป็นที่ทะเลขนานอยู่สองข้าง ว่าถึงเรื่องดินฟ้าอากาศและทรัพยากรธรรมชาติก็มีแตกต่างกันไม่มากนัก

เท่าที่กล่าวมานี้ เป็นกล่าวรวมอย่างกว้าง ๆ ของแต่ละภาคเท่านั้นถ้ากล่าวแยกให้ละเอียดออกไป ก็มีลักษณะของภูมิประเทศ ทั้งที่เหมือนกันและไม่เหมือนกัน ทุกภาคก็มีภูเขา ที่ราบสูง ที่ราบต่ำ และดินฟ้าอากาศจะต่างกันก็มีมากหรือน้อยกว่ากันเท่านั้น ถ้าตอนใดของภาคต่าง ๆ เหล่านี้เป็นที่ต่อเนื่องขนานคาบเกี่ยว ภูมิประเทศตอนนั้นก็มีลักษณะหล่อมลากัน ทั้งนี้ ก็เพราะการแบ่งออกเป็นภาค ๆ เป็นเรื่องของคนแบ่งเอาตามลักษณะของภูมิประเทศอย่างคร่าว ๆ เกี่ยวกับการปกครองเท่านั้น

ยกตัวอย่าง ภูมิประเทศภาคกลางในตอนเหนือสุดติดต่อกับตอนใต้ของภาคเหนือ มีภูเขาสูงและเป็นที่ยราบสูง ว่ากันตามส่วน มากกว่าที่ตอนอื่นในภาคเดียวกัน เหตุฉะนั้นลักษณะภูมิประเทศของภาคกลาง จึงมีที่คล้ายคลึงกับภาคอื่น ๆ ในตอนที่ติดต่อกันและขนานคาบเกี่ยวกัน ไม่มากนัก แต่เมื่อว่าถึงลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ของ

ภาคกลาง ก็กล่าวได้ว่าเป็นที่ราบลุ่มนั้นฉันใด ว่าถึงลักษณะภูมิประเทศของภาคอื่น ก็ฉันนั้น สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเหมือนกันและไม่เหมือนกันนั้นเป็นเหตุประการหนึ่ง ต่อเนื่องไปถึงเรื่องลักษณะของประเพณี ดังกล่าวมาข้างต้นโดยปริยาย

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมตามความหมายของวิชามานุษยวิทยาได้แก่สิ่งอันเป็นวิถีชีวิตของสังคม คนในสวนรวมของสังคม จะคิดเห็นอย่างไรรู้สึกอย่างไรมีความเชื่ออย่างไร ก็แสดงออกให้ปรากฏเห็น เป็นรูปภาพ ประเพณี กิจกรรมงาน การเล่น การศาสนา เป็นต้น ตลอดจนเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ที่คนในสวนรวมสร้างขึ้น เช่นสิ่งอันจำเป็นแก่วิถีชีวิตและการครองชีพ มีเรื่องปัจจัยสี่ เครื่องมือ เครื่องใช้ เหล่านี้เป็นต้น ความคิดความรู้สึก ความเชื่อ ที่สำคัญออกให้ปรากฏเห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ดังกล่าวมาข้างต้นรวมหมดนั้นย่อมมีการสะสมเป็นความรู้ไว้ในความจำ จดไว้ในหนังสือและในสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้น แล้วถ่ายทอดไว้ให้แก่กัน เป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมาทุกชั่วอายุคน มีการเพิ่มเติมเสริมสร้างสิ่งใหม่และปรับปรุงสิ่งเก่าให้เข้ากันได้และมีความเจริญก้าวหน้า เรื่อยเป็นลำดับมา นี่คือความหมายของวัฒนธรรม ซึ่งกล่าวรวบรัดเอาแต่ใจความเท่านั้น

เท่าที่กล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าประเพณีก็เป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดของวัฒนธรรม เพราะฉะนั้น ประเพณีจะมีลักษณะอย่างไร ก็ต้องเนื่องจากสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วยประการหนึ่ง คนในสังคมจะประกอบอาชีพอะไร มีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาอย่างไร ปกครองกันอย่างไรมีการพักผ่อนหย่อนใจและสนุกรื่นเริงกันอย่างไร มี

ภาษาที่ใช้พูดกันอย่างไรก็ปลี่ยนกันอยู่กับเรื่องประเพณีและเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น

สิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมตามความหมายของวิชามานุษยวิทยาในที่นี้หมายถึงคน อย่างน้อยก็ตั้งแต่สองคนขึ้นไป มีที่อยู่อาศัยร่วมกันในทีใดทีหนึ่งเป็นประจำ เป็นเวลานานตามสมควร พอมีโอกาสจะปรับตนเองแต่ละคน ให้เข้ากันได้ดี จนลงรูปเป็นแบบเดียวกันไม่มากก็น้อย และมีความสนใจในสิ่งต่างๆ ตลอดจนความรู้สึกเห็นส่วนใหญ่ก็ละม้ายคล้ายคลึงกัน และถือว่าตนก็เป็นหน่วยหนึ่งในสังคม ซึ่งมีขอบเขตกำหนดฐานะและบทบาทของตนในสังคม ไว้แจ้งชัดอยู่ในตัว เช่นสังคมครอบครัว ก็มีสามีภรรยา และบุตร เป็นหน่วยของครอบครัว ต่างก็มีฐานะและบทบาทเป็นสามีภรรยา เป็นบิดามารดา และบุตร ซึ่งมีขอบเขตกำหนดไว้ชัดแจ้งอยู่แล้วในตัว นี่เป็นสังคมซึ่งมีจำนวนคนน้อยที่สุด

คนที่รวมกันเป็นสังคมใหญ่ที่สุด ก็ได้แก่คนที่อยู่ในประเทศชาติใดชาติหนึ่ง เช่น คนที่มารวมกันเป็นประชาชาติไทย ก็ได้ชื่อว่า เป็นชนชาวไทยทุกคน แต่ละคนก็เป็นหน่วยหนึ่งของประชาชาติไทย และมีฐานะและบทบาท ซึ่งมีขอบเขตกำหนดไว้ชัดแจ้ง เป็นทำนองเดียวกับสังคมครอบครัว

ระหว่างสังคมครอบครัวไทย ซึ่งมีจำนวนคนรวมกันอย่างน้อยที่สุดกับสังคมประชาชาติไทย หรือเรียกย่อว่าสังคมชาติไทยหรือสังคมไทย ซึ่งมีจำนวนคนรวมกันอย่างมากที่สุด ยังมีสังคมอื่นๆ ที่อยู่ระหว่างสองสังคมหัวท้ายนี้ อีกมากมายหลายสังคม เป็นทำนองเดียว

กับเรื่องประเพณีและวัฒนธรรมอันมีลักษณะเมื่อกล่าวรวม ก็คือได้ว่าเหมือนกัน เมื่อกล่าวแยก โดยเปรียบเทียบกัน ก็คือได้ว่าไม่เหมือนกัน เปรียบเหมือนเราเอาอะไรข้างลงไป ในน้ำน้ำก็จะแตกกระจาย ออกเป็นวงเล็กวงใหญ่ซ้อนกัน แผ่กว้างออกไปโดยลำดับ เป็นเหตุและผลต่อเนื่องกันทุกวง จนกว่าจะหมดเขตอันเป็นปริมาตรของมัน ฉะนั้น

คนเหล่านี้ ที่อยู่รวมกันเป็นสังคมไทย ถ้าว่าโดยทางเชื้อชาติ ก็มีหลายพวกหลายเผ่าผสมกัน อันมีเงื่อนไขมาจากเรื่องประวัติศาสตร์ ถ้าว่า โดยดินที่อยู่ก็มีต่าง ๆ กัน อันมีเงื่อนไขมาจากเรื่องภูมิศาสตร์ นอกนั้นคนที่ได้ชื่อว่าชาวไทยในส่วนรวม ลางหมู่ลางเหล่า อยู่ใกล้ชิด สัมพันธ์กับสังคมชาติอื่นซึ่งเป็นชนชาติเพื่อนบ้าน หรือได้คบค้าสมาคมกับชนชาติอื่นซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป แต่ว่าเข้ามาอยู่รวมกันกับชาวไทย ลางที่มีความสัมพันธ์กันในทางแต่งงานก็มี ประเพณีและวัฒนธรรมเดิมของชาวไทยลางท้องถิ่น และลางหมู่เหล่านี้ ก็ต้องเปลี่ยนแปลงและแปรรูปไปไม่มากนักน้อย เป็นอันว่าเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสังคมของไทยหรือว่าถึงความเป็นไปของชนชาติอื่นด้วย ก็เป็นลักษณะเดียวกัน คือมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ที่จะอยู่คงที่หาไม่ เพราะถูกอิทธิพลของเรื่องทีกล่าวมาข้างต้น เข้าแทรกซึมอยู่เรื่อยไม่มีหยุดยั้ง เพราะฉะนั้นภูมิศาสตร์จึงเป็นปัจจัยแก่ประเพณีและวัฒนธรรม ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยแก่สังคม หรือกลับกัน สังคมเป็นปัจจัยแก่ประเพณีและวัฒนธรรม ก็ได้ พัลวันและต่อเนื่องกันไปดั่งห่วงลูกโซ่ฉะฉิน

๒. จารีตประเพณี

① ประเพณีคือนิสัยสังคม หรือความประพฤติของสังคมที่กระทำซ้ำๆ อยู่บ่อยๆ จนเกิดความเคยชิน ดังกล่าวมาแล้วในตอนก่อน ถ้าพิจารณาตามความหมายนี้ สิ่งที่เป็นวัฒนธรรมซึ่งเราประพฤติกัน อยู่เสมอ ก็เป็นเรื่องประเพณีทั้งนั้น จริงอยู่เราอาจแบ่งประเพณีออกเป็นประเภทๆ เป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตในครอบครัว เช่นประเพณีเกี่ยวกับเกิด บวชเรียน แต่งงานและตาย ออกได้เป็นประเภทหนึ่ง ประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญและการสนุกรื่นเริงของส่วนรวม อันเนื่องด้วยเทศกาลตรุษสารท เช่น ประเพณีสงกรานต์ เข้าพรรษา สารท ออกพรรษา ลอยกระทง และเทศน์มหาชาติเป็นต้นอีกประเภทหนึ่ง นอกจากสองประเภทนี้ ก็ยังมีประเภทอื่น ๆ อีกแยกออกเป็นประเภทๆ ได้มากมายจนนับไม่ถ้วน เช่น ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว มีเรื่องการตั้งครรภ์ การเกิดการเลี้ยงลูก การแต่งงานการตายเป็นต้น ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่นประเพณีบวช ประเพณีสวดมนต์เลี้ยงพระ ประเพณีเกี่ยวกับสังคม เช่นประเพณีการเคารพ การกินอาหาร การคบค้าสมาคมกัน ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ เช่นการทำไร่ไถนา ทำสวน การช่าง การล่าสัตว์ เหล่านี้เป็นต้น

เพื่อประโยชน์ในการบรรยายเรื่องประเพณี จะแบ่งประเภทของประเพณีเอาตามหลักที่มีอยู่โดยปริยายในวิชามานุษยวิทยา — คือแบ่งประเพณีออกเป็น ๓ ประเภทได้แก่ จารีตประเพณี (Mores) ขนบประเพณี (Institution) และธรรมเนียมประเพณี (Convention)

๑) จารีตประเพณี เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งมีค่าแก่ส่วนรวม ถ้าใครฝ่าฝืนหรือดเว้นไม่กระทำตามประเพณี ก็ถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว

อะไรที่ถือว่าถูกว่าดี และอะไรที่ถือว่าผิดว่าชั่ว ชนชาติต่าง ๆ มีความรู้สึกนึกเห็นเป็นต่าง ๆ กัน ลางที่ก็ตรงกันข้าม เช่น

3.1 หญิงอาหารับจะออกนอกบ้านไปไหนมาไหน ก็ต้องคลุมหน้าไม่ให้ใครเห็น ถ้าฝ่าฝืนก็เป็นผิดจารีตประเพณี เป็นทหน้าบ้ออายขายหน้า และเสียหายมาก ที่เขาถือเช่นนั้นก็เป็นที่ถูกของเขา เพราะหน้าที่คลุมอยู่เสมอเพื่อไม่ให้คนอื่นเห็น สืบต่อกันมานาน จนเกิดเป็นนิสัยเคยชิน ก็เป็นประเพณีขึ้น ถ้าหญิงอาหารับคนใด ไปเปิดหน้าให้คนอื่นเห็น ก็เป็นผิดเป็นชั่ว กลายเป็นคนหน้าด้านหมดค่างายไป เป็นทำนองเดียวกับคนที่เคยนุ่งผ้า ถ้าไม่นุ่งผ้าก็เป็นผิดเป็นชั่ว ฉะนั้น

ถ้าหญิงชาติใดไปไหนมาไหนก็เปิดหน้าให้เห็นอยู่เสมอ เรื่องเป็นผิดเป็นชั่วก็ไม่มี และไม่ถือว่าเป็นคนหน้าด้านหมดค่างาย เพราะความอายจะมีขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อไปปิดบังมันไว้ เมื่อเปิดออกให้เห็นอยู่เสมอ ความอายก็ไม่มี หญิงชาวเกาะบาห์ลีไปไหนมาไหนก็เปิดอกเป็นอย่างเดียวกับหญิงไทยสมัยก่อนในหมู่บ้าน พวกชาวบ้าน พอมีลูกแล้วก็ปล่อยยอกลอนจ้อน แต่ผิดกับหญิงชาวเกาะบาห์ลี ซึ่งปล่อยยอกได้แม้แต่เป็นผู้หญิงสาว ลางที่เขาคงคิดเห็นว่า ของของเขางาม ๆ ที่ถูกควรจะหวดได้ เคียวนี้ทางการเขาบังคับให้ปิดอกแล้ว และผู้หญิงไทยพวกชาวบ้านที่เปิดอกเมื่อมีลูกแล้วก็ถูกห้ามเช่นเดียวกัน เมื่อเปลี่ยน

จากเปิดมาเป็นปิด ถ้าไปเปิดขึ้นเมื่อใด ก็เป็นผิดเป็นชั่ว เป็นคน
หน้าด้านไม่มีมายอายุไป

หญิงชาวญี่ปุ่นอาบนํ้ากลางแจ้งด้วยร่างกายอันล่อนจ้อน มิใช่
ใครจะเห็นก็ช่าง และทั้งคนอื่นที่เห็นก็ไม่ว่าอะไรและไม่มีใครสนใจ ช้า
ถ้าไปนุ่งผ้าอาบนํ้า ก็เห็นเป็นแปลกผิดประเพณี ทั้งนี้เชื่อว่าหญิงญี่ปุ่น
จะเป็นคนหน้าด้านก็หาไม่ หญิงญี่ปุ่นก็มีหน้าบางและสงบเสงี่ยม ไม่
ผิดผู้หญิงหน้าบางชาติอื่น ๆ หากเป็นประเพณีของเขาอย่างนั้น เพราะ
ฉะนั้นเราจะเอาประเพณีของเรา ไปปรับเทียบกับประเพณีของชาติอื่น
ว่าถูกผิดดีชั่วหาได้ไม่

3.2 ชาวไทยเป็นผู้มีกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ เมื่อท่านแก่เฒ่า ก็เป็น
หน้าที่ของบุตรจะต้องเลี้ยงดูและถนอมนํ้าใจท่าน ไม่ให้อนาทรร้อนใจ
ถ้าใครละเลยไม่เลี้ยงดูท่าน ก็ถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว ด้วยผิดประเพณี
ไทยที่ถือเป็นจารีตกันมา เป็นลูกนเรศวร ไม่มีใครคบหาด้วย เด็ก
เล็ก ๆ ที่ยังไร้เดียงสาไปตำหรือตีพ่อแม่ ก็จะถูกสั่งสอนด้วยความเอ็น
ดูว่า “ตำพ่อตำแม่ ชาติหน้าจะต้องมีปากเท่ารูเข็ม” “ตีพ่อแม่ ชาติ
หน้ามือจะโตเท่าใบพาย” สอนกันมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กอยู่ เพื่อให้
เกิดความซื่อซบเรื่องกตัญญูกตเวทีมาแต่เล็ก โตขึ้นจะได้ประพฤติตน
ไม่ให้ผิดจารีตประเพณีของไทย

คราวนี้จะนำตัวอย่างประเพณีของชาวหมู่เกาะฟิจิในทะเลใต้ ซึ่ง
มีความคิดเห็นเรื่องมีกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ ตรงกันข้ามกับประเพณี
ของไทย ฝรั่งเล่าว่าชาวเกาะฟิจิ เมื่อเห็นพ่อแม่แก่เฒ่า ก็จะจับฆ่าพ่อ
แม่เสีย ถ้าลูกคนใดไม่ฆ่าพ่อแม่ที่แก่แล้ว ก็ถือว่าเป็นลูกนเรศวร ทง

ค่าของสังคัมเป็นแรงอำนาจอย่างหนึ่ง ที่ทำให้ประเพณี กระทบ
หน้าที่ให้ได้ผลเต็มที่ ค่าของสังคัมนี้มีลักษณะไม่ตายตัว เพราะคน
ต่างสังคัมและต่างยุคสมัยจะต้องมีความรู้สึกนึกเห็นต่าง ๆ กันไม่มากนัก
น้อย ตลอดจนบุคคลกับบุคคลก็ยังต่างกันในเรื่องว่าสิ่งใดควรปรารถ
นาและไม่ควรปรารถนาที่จะเหมือนกันทีเดียวหาไม่ เพราะ “ไม่ลำ
เดียวยังต่างปล้อง พี่และน้องยังต่างใจ” ฉะนั้น

บุคคลจะมีความรู้สึกเรื่องค่าของสังคัมเป็นอย่างใด ก็แล้วแต่คน
ในสังคัมของตนจะรู้สึกนึกเห็น เช่นมิชชันนารีชาวตะวันตกคนหนึ่ง
ไปเผยแผ่คริสตศาสนาถึงเกาะต่าง ๆ ในทะเลใต้ เห็นชาวเกาะปล่อย
ร่างกายท่อนบน ก็ถือเป็นอูจาด แนะนำให้คนเหล่านั้นสวมเสื้อเสีย
แต่ไม่เข้าใจชาวเกาะเหล่านั้นก็ตายไปหลายคนเพราะภัยเรื่องสวมเสื้อ ๕
นี้เพราะอากาศที่เกาะนั้น ๕ เดียวชั้นเดียวแห้งอยู่เสมอ ถ้าสวมเสื้อให้
ร่างกายชุ่มชื้นอยู่เสมอ ก็เกิดเป็นโรคปอดขึ้นได้ง่าย ที่ชาวมิชชันนารี
คนนั้น ๕ แนะนำให้ชาวเกาะสวมเสื้อ ไม่ปล่อยร่างกายท่อนนั้นให้เปลือย
ล่อนจ้อน ก็เพราะเห็นว่าการสวมเสื้อมีค่าแก่สังคัมของเขา นึกเอาว่า
คงมีค่าแก่สังคัมอื่นด้วยเช่นเดียวกัน เมื่อเห็นคนอื่นไม่ได้ประพฤติ
เหมือนอย่างของตน ก็ถือว่าผิดว่าชั่ว

จารีตประเพณีนั้น ชาวไทยกลางถิ่นเรียกว่าฮีตหรือริต ถ้าคนใน
หมู่คณะของสังคัมตน ประพฤติฝ่าฝืนประเพณี ก็เรียกว่าผิดฮีตผิดผี
คือทำผิดจารีตประเพณี ซึ่งผีเหย้าผีเรือนหรือผีบ้านผีเมือง อาจโกรธ
และลงโทษได้ ไม่เฉพาะแต่ผู้กระทำผิดเท่านั้น ยังอาจลงโทษ กินแถว
ไปถึงคนอื่นในครอบครัวของผู้กระทำการฝ่าฝืนผิดฮีต หรือตลอดไป

ถึงคนในบ้านนั้นเมืองนั้นด้วยก็ได้ กล่าวคือบันฑาลให้เกิดโรคร้ายไข้
เจ็บ หรือได้รับภัยพิบัติจากธรรมชาติเช่นเกิดฝนแล้งหรือน้ำท่วม เกิด
มีตัวสัตว์ตัวแมลงทำลายพืชพรรณธัญญาหารหรือมอดเป็นต่าง ๆ ซึ่ง
ไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้น ถ้าคนในหมู่บ้าน ต่างประพฤติปฏิบัติกันถูก
ต้องคลองประเพณี ก็จะเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ ไม่
ให้เกิดอปริภัยใดๆ และนำแต่ความปรกตีสุขมาให้แก่ส่วนรวม

เราคงได้ยินคำกล่าวที่ว่า “จับมือเสียไก่ จับไหล่เสียหัวหมู จับ
หูเสียบายศรี” หมายความว่าใครไปดวนลามละลาบละล้วงจับมือถือ
แขนลูกเขาเมียเขา ก็เป็นผลเสียตักต้อนหรือผิดจารีตประเพณี เป็นที่เสีย
หายแก่ส่วนรวม ผิดจกจรธลงโทษต่าง ๆ ดังกล่าวมาข้างต้นได้ เหตุ
นี้ จึงต้องหาอุบายบดเบ้าด้วยอุปเท่ห์ต่าง ๆ ตามที่มีกำหนดไว้ เพื่อ
ผ่อนหนักเป็นเบา ด้วยวิธีเช่นสังเวทต่าง ๆ เป็นเสียขวงเสียผี เพื่อ
บดเบ้าหรือป้องกันตามคติความเชื่อของสังคมที่ถือกันมาแต่เดิม ไม่ว่าจะ
จะเป็นชนชาติใด แม้เมื่อคนในสังคม เลิกถือแล้วแต่ความเชื่ออย่าง
ที่กล่าวนี้ ยังติดตามจนกระทั่งในปัจจุบัน เพราะเป็นความเชื่อที่ฝังลึก
อยู่ในจิตใจคน จึงยังมีอยู่ในความรู้สึกนึกเห็น ไม่มากนักน้อยทงนก็แล้ว
แต่บัญญัติความคิดของคนในสังคม มีความเจริญคลี่คลายอยู่ในระยะ
ไหนของวัฒนธรรม

เรามีประเพณีอันเกี่ยวกับเรื่องถือผี เหลือติดค้างอยู่ในพิธีต่าง ๆ
อยู่หลายอย่าง เช่นประเพณีไหว้ผีในพิธีแต่งงาน ประเพณีตั้งศาลผี
ศาลพระภูมิซึ่งจะยกไว้ไปกล่าวเป็นตอนหนึ่งต่างหาก ในตอนนั้น จะ
กล่าวเรื่องประเพณีปรัมปราหรือที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า tradition
เสียก่อน

๓. ประเพณีปรัมปรา

คำว่า Tradition และ Custom ในภาษาอังกฤษ ซึ่งแปลว่า ประเพณีมักใช้พูดปน ๆ กันไป และแทนกันได้ ถ้าแยกใช้ให้ต่างกัน ก็แยกได้ Tradition หรือประเพณีปรัมปรา ซึ่งใช้อยู่ในเรื่องนี้ เป็น เรื่องของความรู้สึกนึกเห็น ว่าสิ่งใดควรประพฤติไม่ควรประพฤติ เพราะฉะนั้น Tradition จึงเป็นนามธรรม มีอยู่ในใจความเชื่อ ถ้า แสดงออกเป็นรูปพิธีหรือเป็นรูปธรรม ก็เป็นประเพณี

ประเพณีปรัมปรา คือประเพณีที่สืบ ๆ ต่อกันมานาน คำว่า ปรัมปรา ก็มีความหมายอย่างนี้ เช่น นิยายปรัมปรา เรื่องปรัมปรา ก็ หมายความว่า เป็นนิยายเป็นเรื่อง ซึ่งสืบ ๆ ต่อกันมานานนั่นเอง ประเพณีปรัมปราเป็นประเพณีเดิม และเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของสังคม คนในสังคมถือว่าประเพณีปรัมปรมีค่าสูง ไม่ยอมให้ใครฝ่าฝืนออก นอกกริตนอกรอย หรือจะเปลี่ยนแปลงและล้มเลิกได้ง่าย ๆ หนึ่งก็ เพราะคนส่วนมากในสังคมเห็นว่าพ่อแม่ปู่ย่าตายายเคยถือกันมาอย่าง นั้น สืบ ๆ ต่อกันมาตั้งแต่ ไหนแต่ไร ก็อยู่กันเป็นสุขสบายดีมีความ เจริญวัฒนา จึงเห็นว่าประเพณีนั้นเป็นสิ่งมีค่าสูงแก่พวกเขา ถ้าล้ม เลิกเสีย หรือไปเปลี่ยนแปลงอย่างไรชน ก็ไม่แน่ใจว่าจะดีขึ้นกว่าเดิม เมื่อไปฝ่าฝืนหรือล้มเลิกเสีย ถ้ามีเหตุการณ์อันไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้น เช่นเจ็บไข้ได้ทุกข์และความเดือดร้อนอย่างใด ๆ ก็อาจชักเอาว่าเป็น เพราะไปเลิกประเพณีนั้นเสีย

ด้วยเหตุที่มีความหวั่นวิตกอย่างนี้ ประเพณีปรัมปราส่วนมาก จึงสืบ ๆ ต่อกันมาได้ช้านาน แม้บางประเพณีจะหมดความหมาย ไม่มีค่าแก่สังคมแล้วแต่ก็ยังถือสืบ ๆ กันมา เพราะเห็นว่าถึงจะไม่เชื่อถือแล้ว แม้จะยังประพฤติกันอยู่ ก็ไม่เป็นที่เสียหายอะไร รักษาเอาไว้ให้คงอยู่ดีกว่า เพื่อให้เห็นบุคลิกของส่วนรวม จะได้รู้ว่าเดิมเรามีความเชื่อถือและประเพณีสืบ ๆ ต่อกันมาอย่างไร เพราะเราจะรู้จักตนเองในปัจจุบันได้ดี ก็เพราะเรารู้เรื่องอดีตของเรา ว่าคติกลายเป็นวิวัฒนาการกันมาอย่างไร ยกเว้นประเพณีปรัมปราบางประเพณี ซึ่งปรากฏเห็นได้แจ่มชัดว่า ถ้าขึ้นเอาไว้จะเป็นที่เสียหายแก่ส่วนรวม หรือทำให้ความเจริญก้าวหน้าไปได้ช้า ไม่ทันสังคมอื่นเขาเมื่อนี้จึงสมควรจะปรับปรุงแก้ไขหรือล้มเลิกเสียตั้งจะกล่าวต่อไปเป็นอีกตอนหนึ่งโดยเอกเทศ

ว่าในแง่หนึ่ง ประเพณีก็เป็นเหมือนสิ่งอื่นที่เป็นวัฒนธรรม จะมีลักษณะเป็นเสถียรภาพ คงที่อยู่ได้ไม่มีเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นไป ก็ตราบเท่าที่ประเพณีนั้นยังมีชีวิตอยู่โดยปริยาย มีความเป็นปรกติอยู่อย่างสม่ำเสมอ โลกย่อมหมุนรอบในตัวของมันเองอย่างสม่ำเสมอ โลกจึงมีเสถียรภาพอยู่ได้คนเรามีความสุขสบายก็เพราะอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายยังทำหน้าที่เป็นปรกติอยู่เสมอ ถ้าโลกหมุนช้าหรือหมุนเร็วผิดปรกติไป ไม่มีความสม่ำเสมอหรือถ้าคนมีลักษณะสามวันดีสี่วันไข้ไม่มีความปรกติสุข เราก็กล่าวได้ว่าโลกขาดเสถียรภาพ คนขาดเสถียรภาพ เพราะฉะนั้น เสถียรภาพจึงมีลักษณะอยู่ที่ แต่ในคราว

เดียวกันก็ไม่อยู่ที่ ด้วยมีการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกันอยู่เรื่อยเสมอ นี้คือความหมายของคำว่าเสถียรภาพ

เมื่อว่าถึงเรื่องวัฒนธรรมเรื่องประเพณีและเรื่องสังคม ก็มีลักษณะเป็นเสถียรภาพโดยปริยายในทำนองเดียวกัน ถ้าคราวใดเกิดภัยพิบัติขึ้นแก่ชนชาติได้อย่างรุนแรง เช่นเกิดศึกสงคราม เกิดทุพภิกขภัยข้าวยากหมากแพง ความเป็นไปของชาตินั้น ในเรื่องวัฒนธรรมเรื่องประเพณีก็เคลื่อนที่จากเป็นปรกติหมดเสถียรภาพไป

สังคมใดมีวิถีชีวิตเป็นเสถียรภาพ ก็หมายความว่าสังคมนั้นมีความเป็นไปเป็นปรกติ เพราะด้วยมีประเพณีปรัมปราหรือประเพณีเดิมของตน เป็นสิ่งคุ้มครองตนอยู่ นี้จัดเป็นฝ่ายดีมีคุณแก่สังคมของตน ที่สังคมของชนชาติต่างๆ ยังรักษาบุคลิกภาพอยู่ได้ไม่สลายเป็นชาติอื่นไป ก็เพราะมีประเพณีเดิมหรือประเพณีปรัมปราของตนหนุนหลังอยู่ ซึ่งเท่ากับเป็นรากฐานให้สังคมของตนตั้งอยู่ได้ยืนยาว

เมื่อว่าอีกแง่หนึ่ง ถ้าประเพณีปรัมปราของตนมีอยู่แต่เดิมอย่างใด ก็คงมีอยู่อย่างนั้นตลอดไป ไม่มีการปรับปรุงไปตามสิ่งแวดล้อมซึ่งมีเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ประเพณีปรัมปราของตนก็จะรัดตัวแข็งกระต้างและเปราะ ถ้ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นซึ่งผิดแปลกไปจากเดิมมาก ประเพณีปรัมปราของตนก็จะขาดเสถียรภาพ เคลื่อนที่ไปไกลกระทำให้ของเดิมต้องแตกกระจายไป คู่กันอยู่ให้มีเสถียรภาพอย่างเดิมไม่ได้ นี้จัดว่าเป็นฝ่ายเสียของประเพณีปรัมปรา เพราะฉะนั้นถ้าจะให้ประเพณีปรัมปราคงมีเสถียรภาพได้ต่อไปจึงอยู่ที่คนในสังคม รู้

จักปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเพณีปรัมปราของตน ให้เข้ากันได้กับ
สิ่งแวดล้อม

การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงประเพณีปรัมปรานั้น ถ้าเปลี่ยนแปลง
มากไปจนเกินความพอดี จนเสียลักษณะเดิมหรือบุคลิกลักษณะ
ของตน แทนที่จะเป็นคุณ ก็จะกลับเป็นโทษไป เพราะจะทำให้บุคลิ
กลักษณะหรือความเป็นชาติของตนต้องสูญไป เปรียบเหมือนตัวคน
เมื่อเป็นเด็กอยู่ ก็มีลักษณะเป็นเด็ก เมื่อเติบโตเป็นหนุ่มสาวและเป็น
ผู้ใหญ่ ก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจากเด็ก แม้การเปลี่ยนแปลงนี้ จะ
แตกต่างกันออกไป แต่ตัวเราเมื่อเป็นเด็กเป็นหนุ่มสาวและเป็นผู้ใหญ่
ก็ยังเป็นตัวเราอยู่ตลอดไป เพราะการเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามวัย ค่อย
เปลี่ยนค่อยแปรไปที่ละน้อยโดยไม่รู้สึกรู้ว่า ถ้าเด็กยังคงเป็นเด็กอยู่
ไป ไม่เปลี่ยนไปตามวัย จนเป็นหนุ่มสาวและเป็นผู้ใหญ่ ก็จะหมด
ความเจริญเติบโต หรือวันหนึ่งเป็นเด็ก รุ่งขึ้นอีกวันก็เปลี่ยนเป็นผู้ใหญ่
ขึ้นทันที ถ้าเป็นอย่างนี้ บุคลิกลักษณะเดิมของตนก็หมดไป นี้ฉันใด
ว่าถึงประเพณีปรัมปราก็มีฉันนั้น

เมื่อก่อนนี้ เราถือคติว่า ภริยาต้อง “ตื่นก่อนและนอนหลัง”
สามี “เมื่อค่ำราตรี เข้าที่กราบเท้าผู้ เป็นการดีแก่ตัว ไม่มีชั่วสัก
เวลา” ประเพณีปรัมปราที่ถือสืบ ๆ กันมาอย่างนี้ เหมาะแก่สภาพ
ความเป็นอยู่ในสมัยก่อน ซึ่งผู้หญิงต้องพึ่งผู้ชาย เป็นเบี้ยล่างอยู่เสมอ
ถ้าไม่พึ่งผู้จะไปพึ่งใครเล่า ปัจจุบันนี้ฐานะและบทบาทของผู้หญิง
เปลี่ยนแปลงจากเก่าไปมากแล้ว โดยเฉพาะในเมืองหลวงและหัวเมือง

ซึ่งมีความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรม ถ้ายังถือถือประเพณีอย่างเดิม อยู่ ก็จะมีชีวิตที่ไม่มีความก้าวหน้า เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย แต่จะต้องไม่ให้เลยเกินความพอดี ไปก็แล้วกัน เป็นเหมือนตังสุภาพสตรีคนหนึ่งเป็นเพื่อนสาวไปในงาน พิธีแต่งงานมีเบ็ดเตียบไหว้วี เมื่อได้ยินผู้ประกอบพิธีอ่านคำสอนให้ เจ้าสาวกราบเท้าเจ้าบ่าวในขณะที่จะเข้านอน ก็กลานกระตุบกระติบเข้ามาหาข้าพเจ้าถามว่า “สามีกราบเท้าภรรยาบ้างไม่ได้หรือคะ” ข้าพเจ้า ก็ตอบไปว่า “มันยิ่งกว่านั้นก็ได้ เพราะเป็นเรื่องในมุ้ง”

ในสมัยโบราณเมื่อราษฎรยังอยู่กันเป็นหมู่บ้าน และอยู่ห่างไกล ออกไปจากเมืองหลวง การปกครองจากเมืองหลวงยังไม่ไปถึงไม่ได้ สะดวก ชาวหมู่บ้านก็ต้องปกครองกันเอง ฟังตนเองเป็นส่วนมาก ราษฎรหมู่บ้านใดอยู่กันเป็นปรกติสุขได้ ก็เพราะมีประเพณีปรั้มปรา เป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันคนเหล่านั้นอยู่ มิฉะนั้นผู้ใดโง่หรืออ่อนแอ กว่า ก็จะถูกคนฉลาดหรือคนมีกำลังมากกว่าข่มเหงคะเนงร้ายด้วยถือ อำนาจเป็นธรรมก็ได้ ถ้าเป็นอย่างนี้ ความปรกติสุขก็เกิดขึ้นไม่ได้ เปรียบเหมือนเล่นกีฬา ถ้าไม่มีกติกาเป็นข้อบังคับตกลงกันไว้ก่อน ก็ จะเล่นกันไม่ได้ราบรื่น ฉะนั้น วิถีชีวิตของหมู่บ้าน ถ้าไม่มีประเพณี ปรั้มปราเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกัน เป็นตั้งกติกาข้อบังคับไว้ ก็จะมี ความราบรื่นไม่ได้ ฉะนั้น

ประเพณีปรั้มปราใด ถ้าต่อมามีกฎหมายเข้าแทนที่ วางเป็น กำหนดข้อบังคับขึ้นไว้ โดยผู้มีอำนาจสั่งให้กระทำ หรือสั่งให้งดเว้น ไม่ให้กระทำถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็จะถูกลงโทษตามที่กำหนดไว้ ประเพณีปรั้ม-

ปรานนั้นก็หมดสภาพเป็นประเพณีและล้มเลิกไปเองในตัว เพราะกลายเป็นกฎหมายเข้ามาแทนที่ไปแล้ว

กฎหมายที่สืบมาจากจารีตประเพณี ก็ได้อาศัยประเพณีปรัมปราเป็นที่มา ซึ่งสังคมเห็นว่ามีความจำเป็นและเป็นคุณแก่เขาในส่วนรวม และคนเหล่านั้นมอบอำนาจโดยตรงหรือโดยปริยาย ให้แก่บุคคลหรือคณะบุคคลใด เป็นผู้วางกำหนดโดยตราเป็นข้อบังคับขึ้นไว้ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามข้อบังคับนั้นซึ่งทุกคนในสังคมจะต้องปฏิบัติตาม โดยแจ้งให้เป็นที่ทราบทั่วกัน และมีสถานที่และเจ้าหน้าที่ เป็นผู้ดำเนินการเหล่านั้นเป็นเอกเทศ

๔. ขนบประเพณีและธรรมเนียมประเพณี

๕) ขนบประเพณี คือประเพณีที่วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้โดยตรงหรือโดยปริยาย โดยตรงคือวางเป็นระเบียบพิธีการไว้แจ้งชัด โดยปริยายคือรู้กันเอง และไม่ได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้ ว่าควรจะทำอะไรและปฏิบัติกันอย่างไร ขนบ แปลว่าระเบียบแบบแผน เช่น ขนบราชการ คือระเบียบแบบแผนของราชการ ขนบประเพณี ภาษาก็เรียกว่าระเบียบประเพณีซึ่งเป็นคำเกิดใหม่เมื่อสืบลำคำแปลของคำว่า ขนบเสียแล้ว

ประเพณีเกี่ยวกับ เกิด บวชนาค แต่งงาน และตาย เป็นต้น ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับ เทศกาลตรุษสารทและ การทำบุญมีสวดมนต์เลี้ยงพระ เป็นต้น ประเพณีทำขวัญ ขึ้นเรือนใหม่ การจัดระเบียบเกี่ยวกับครอบครัว เช่นคนใดมีฐานะเป็นปู่ย่าตายาย และพี่บ้าน้ำอา การศึกษาเล่าเรียน มีการไหว้ครู เป็นต้น การแบ่งทรัพย์สินมรดกและสมบัติพัสถานหรือการอื่น ๆ ที่มีระเบียบแบบแผน ซึ่งประเพณีสืบ ๆ กันมาจนเป็นประเพณีเหล่านี้ รวมหมดนั้น ล้วนเป็นเรื่องของขนบประเพณีทั้งสิ้น

จารีตประเพณีที่กล่าวแล้ว และธรรมเนียมประเพณีซึ่งจะกล่าวต่อไปด้ารูปเป็นระเบียบแบบแผนแล้วไม่มากนักน้อย และทั้งโดยตรงหรือโดยปริยาย ก็เป็นขนบประเพณีอยู่ในตัว ขนบประเพณีนี้ ภาษา อังกฤษเรียกว่า Institution เราใช้เป็นภาษาไทยในปัจจุบันว่า สถาบัน

สถาบัน แปลว่าการตั้งขึ้น^{๕๕} เป็นคำมีความหมายกว้างๆ แต่ความหมายที่ใช้อยู่ในวิชามานุษยวิทยา หมายความว่าถึงเรื่องที่^{๕๕}ตั้งขึ้นซึ่งลงรูปเป็นระเบียบแล้วไม่มากนักย่อย ซึ่งคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง มีความพึงพอใจตั้งขึ้น^{๕๕} เกี่ยวกับเรื่องส่วนใหญ่ซึ่งตนสนใจ เช่นเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินสมบัติและครอบครัว เรื่องเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน และเรื่องศาสนา เรื่องเกี่ยวกับศิลปวิทยา และเรื่องเกี่ยวกับการสนุกและการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งสืบทอดกันเป็นประเพณีมา ที่กล่าวว่าการระเบียบแล้ว ก็หมายความว่าย่อมมีกำหนดเป็นข้อบังคับ ซึ่งเขียนตราขึ้นไว้หรือจะไม่ได้เขียนขึ้นไว้ก็ตามที่ เช่นสถาบันการเล่นว่าอันเป็นประเพณีเกี่ยวกับการสนุกรื่นเริงของชาวไทยอย่างหนึ่ง ก็เป็นเรื่องที่รู้จักกันเอง ว่าการเล่นนั้นต้องมีกฎข้อบังคับซึ่งได้ตั้งขึ้นโดยได้ไตร่ตรองมาดีแล้ว

อีกอย่างหนึ่ง กฎข้อบังคับ^{๕๕} จะต้องมีการปรับปรุงและแก้ไขกันเป็นคราวๆ ด้วยความจำเป็น เพราะการปรับปรุงและแก้ไขนั้นมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าตัวกฎข้อบังคับด้วยไม่มีกฎข้อบังคับใดที่มีลักษณะสมบูรณ์อยู่ตลอดไป โดยไม่มีการปรับปรุงและแก้ไขกันเป็นคราวๆ ตามความจำเป็น

ตามปรกติ **สถาบัน**^(๑)ย่อมมีผลอยู่ ๕ ประการ คือ ๑. มีสถานที่อันเป็นที่ตั้งของสถาบัน ๒. มีผู้เกี่ยวข้องอยู่กับสถาบัน ๓. มีผู้ปกครองดูแลเพื่อให้เกิดกิจการของสถาบันดำเนินไปด้วยดี ๔. มีระเบียบแบบแผนเป็นกฎข้อบังคับ และอุปกรณต่างๆ เกี่ยวกับการของสถาบัน

และ ๕. มีระเบียบพิธีที่จะต้องกระทำ ตามระเบียบแบบแผนที่ตั้ง
สถาบันได้วางไว้ เช่น

๑) สถาบันโรงเรียน ก็มี โรงเรียน มี ครูบาอาจารย์และลูกศิษย์ มีผู้ปกครองเช่น อาจารย์ใหญ่ อาจารย์รอง และ เจ้าหน้าที่อื่น ๆ มีระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน และมีอุปกรณ์อันเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ และมีพิธีเกี่ยวกับการรับสมัคร การเข้าเรียน การสอบไล่ สืบเป็นประเพณีกันมาเหล่านี้ เป็นต้น

๒) สถาบันศาสนา ก็มี วัด มี พระภิกษุสงฆ์ มี เจ้าวัดและหน้าที่อื่น ๆ มีระเบียบข้อบังคับสืบเป็นประเพณีกันมา และมีพิธีรีตองเกี่ยวกับการศาสนา

๓) สถาบันครอบครัว ก็มี บ้านเรือนที่อยู่อาศัยอันเป็นที่ตั้งของครอบครัว มี สมาชิกในครอบครัว มี สามีภรรยา มี ชนบประเพณีอันเกี่ยวกับครอบครัว และมีพิธีการอันจะต้องกระทำเกี่ยวกับชนบพิธีเหล่านั้น

✗ ธรรมเนียมประเพณี คือประเพณีเกี่ยวกับเรื่อง ธรรมดาศาสนา

ไม่มีผิดมีถูกเหมือนเรื่องจารีตประเพณี ไม่มีระเบียบแบบแผนอย่างเรื่อง

ชนบประเพณี ผู้ใดทำผิดหรือฝ่าฝืนประเพณี ก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสลัก

สำคัญอะไรนัก นอกจากจะเห็นว่า เป็นผู้ขาดการศึกษาหรือเสียสมบัติผู้ดีเท่านั้น

ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่นิยมและถือกันเป็นธรรมเนียม

๑) สืบ ๆ กันมาในหมู่คณะ เป็นอย่างเรื่อง กิริยามรรยาท เกี่ยวกับอิริยาบถ

ทงสี่ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ตลอดจนการกิน การพูดจา การแต่งตัว

และการอื่น ๆ อีกมากอย่าง สิ่งเหล่านี้ เด็ก ๆ ที่เกิดมา ย่อมได้รับ

การส่งสอนอบรมสืบต่อกันมาหรือไม่ก็ได้รับรู้ด้วยตนเอง จากที่เห็น ผู้ใหญ่หรือคนอื่นประพฤติกันอยู่เป็นตัวอย่าง เช่น “อย่าเดินกราย ย้ายออกยกผ้าห่ม อย่าเสยผมกลางทางหว่างวิถี อย่าพูดเพื่อเจ้าไปไม่สู้ ตี เหย้าเรือนมีกลับมาจึงหารื้อ” นี้คัดเอามาจากสุภาษิตสอนหญิง ของสุนทรภู่ ในสุภาษิตเรื่องอื่น ๆ ก็มี

ประเพณีกลางอย่าง เช่นในเวลาเดิน ชายต้องอยู่หน้า หญิงต้อง อยู่หลัง เวลากิน ชายต้องกินก่อน หญิงต้องกินทีหลัง เวลานั่งหรือนอนหญิงต้องอยู่ซ้าย ชายต้องอยู่ขวา เหล่านี้เป็นต้น

ถ้าพิจารณาเรื่องธรรมเนียมไทยที่ว่านี้ ดูด้วยเหตุผลตามแง่ความรู้สึกนึกเห็นของคนสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะหมู่พวกผู้หญิง ก็ต้องเห็นว่าเป็นธรรมเนียมที่ไม่ให้สิทธิ์และความเสมอภาคแก่ผู้หญิง ให้เท่าเทียมกันทั้งสองฝ่าย คิดในแง่นี้ก็ถูก แต่ว่าไม่ถูกไปทั้งหมด ถ้าหญิงชายเดินเรียงตามกันไปคนหนึ่งก็ต้องเดินหน้า และอีกคนหนึ่งก็ต้องเดินหลัง ถ้านอน คนหนึ่งก็ต้องนอนซ้าย และอีกคนก็ต้องนอนขวา จะเป็นซ้ายด้วยกันหรือขวาด้วยกันหาได้ไม่ ถ้าให้หญิงอยู่ขวาและชายอยู่ซ้าย ก็อาจกล่าวได้โดยทำนองเดียวกันว่าไม่ให้สิทธิ์และความเสมอภาคแก่ผู้ชายให้เท่าเทียมกันทั้งสองฝ่าย

ถ้าจะว่าไป จะอยู่ซ้ายหรืออยู่ขวา มันก็เท่ากัน ไม่มีดีชั่วหรือถูกผิดที่ตรงไหน นอกจากจะกำหนดขึ้นเป็นธรรมเนียมกันมาเท่านั้น จึงได้เรียกว่าธรรมเนียมประเพณี แต่ถ้าว่าถึงสภาพวิถีชีวิตของคนสมัยโบราณประเพณีที่ว่าหญิงอยู่หลังชายอยู่หน้า หรือหญิงอยู่ซ้ายชายอยู่ขวา เป็นเรื่องของจารีตประเพณีมากกว่าเป็นธรรมเนียมประเพณี

เพราะมีตัว และมีถูกผิดอยู่ในตัว ที่ผู้ชายเดินหน้า ก็เพื่อจะช่วย
 ป้องกันภัยอันตรายอันอาจจะมาข้างหน้าให้แก่ผู้หญิงซึ่งอยู่หลัง เพราะ
 ผู้หญิงเป็นเพศอ่อนแอ โดยธรรมชาติกำลังวังชาก็ด้อยกว่าผู้ชาย เวลา
 นอนหญิงต้องอยู่ซ้ายชายต้องอยู่ขวาก็เป็นไปในทำนองคล้ายคลึงกัน
 เพื่อให้มือขวาของผู้ชายใช้งานได้สะดวกฉับไว เมื่อมีผู้ร้ายจู่โจมเข้ามา
 ประชิดติดตัว ก็จะได้คว้าอาวุธที่อยู่ข้างตัวเพื่อป้องกันหรือต่อสู้ได้ทัน
 เวลา เพราะฉะนั้น ประเพณี โศกแต่เดิมเป็นจารีตประเพณีมีค่าแก่
 สังคม เมื่อประเพณีสืบ ๆ ต่อกันมานานหมดความหมายเดิมแล้ว
 เพราะด้วยสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปแล้วตามเงื่อนไข
 ของสังคม จารีตประเพณีนั้นอาจแปรรูปเป็นธรรมเนียมประเพณีก็ได้
 ถ้าประเพณีนั้นมีรูปเป็นสถาบันแล้ว ก็เป็นชนบประเพณีไปค้ำยันใน
 ตัว ไม่ว่าจะเป็จารีตประเพณีหรือธรรมเนียมประเพณี

ประเพณีก็เหมือนกับสิ่งอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็สิ่งมีชีวิตหรือไม่มชีวิ
 ย่อมมีประเพณีซึ่งเป็นส่วนย่อย ควบกันอยู่ในนั้นหลายประเพณี ถ้า
 พิจารณารวมก็เป็นประเพณีเดียว ถ้าพิจารณาแยกก็เป็นหลายประเพณี
 เช่น

ประเพณีสงกรานต์ ก็มีประเพณีทำบุญ ประเพณีบั้งสุกอุทิศ
 ส่วนกุศลให้แก่บรรพชนซึ่งล่วงลับไปแล้ว ประเพณีปล่อยนกปล่อย
 ปลา ประเพณีสงฆ์น้ำพระพุทธรูป และพระเถระซึ่งเป็นที่เคารพนบ
 ถือ ตลอดถึงรดน้ำญาติผู้ใหญ่ ประเพณีสาดน้ำกัน และประเพณี
 การสนุกรื่นเริงและการพักผ่อนในวันสงกรานต์ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
 เช่น เกิด ตัดจุก บวชนาค สร้างบ้านปลุกเรื้อน แต่งงาน และตาย

แต่ละประเพณีก็มีประเพณีย่อยควบกันอยู่ในตัว เป็นอย่างประเพณีรวมและประเพณีย่อยที่กล่าวมาแล้ว และเมื่อเอาประเพณีย่อยเหล่านี้แต่ละเรื่อง ไปเปรียบเทียบกันระหว่างของท้องถิ่นต่าง ๆ แต่ละท้องถิ่นก็จะเห็นว่ามีสิ่งต่างอย่างแตกต่างกันออกไป ไม่มากก็น้อยกระทำให้เราสามารถทราบเรื่องอื่นเช่นในทางเชื้อชาติศาสนาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและสังคม ได้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ดีกว่าจะคิดนึกเห็นไปเองซึ่งอาจทำผิดพลาดขึ้นได้ง่าย

ยกตัวอย่างเช่นประเพณีปั้นเมฆ แหนงแมว ของภาคกลาง ประเพณีจุดบั้งไฟของภาคอีสาน ถ้าได้ไปเห็นมาและไม่ทราบความจริงของประเพณีเหล่านี้ ก็อาจเข้าใจผิดเห็นเป็นเรื่องหยาบคายอนาจารก็ได้ การที่จะไปแก้ไขประเพณีที่สืบ ๆ กันมาแต่ปรัมปราได้ราบรื่นทีเดียว ก็เป็นการยากไม่มากก็น้อย แต่จะกล่าวเรื่องการล้มเลิกและการปรับปรุงประเพณีไว้ทีหลัง

ธรรมเนียมประเพณี เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้ ภาษาอังกฤษเรียกว่า convention ใช้เป็นคำศัพท์ในภาษาไทยว่า สัจนิยม แปลว่าสิ่งกำหนด นิยมกันขึ้นเท่านั้น ถ้าจะกล่าวกันตามธรรมดา ก็คือเป็นสิ่งที่นิยมถือเป็นธรรมเนียมกันมานั่นเอง โดยมากมักไม่มีเหตุผล หรือว่ามีแต่ก็ลืมกันเสียแล้ว ว่าทำไมจึงนิยมทำกันอย่างนั้น เช่นการแสดงความเคารพ ทำไมไทยจึงยกมือไหว้ทำไมชาวตะวันตกจึงแลบลิ้นค้ำับ ทำไมชาวเอเซียจึงค้ำับด้วยเอวจุมกกับจุมกเข้าจกกัน ทำไมชาวตะวันตกจึงใช้คัมหม์เหล่านี้เป็นต้น

เรื่องธรรมเนียมการแสดงเคารพดังกล่าวมานี้ ผู้ที่ใช้ย่อมไม่คิดถามตนเองว่าทำไมจึงต้องทำเช่นนั้น เพราะการยกมือไหว้เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับตัวผู้ ใช้และผู้เข้าไปฝังแน่นอยู่ในจิตใจ จึงมีน้อยคนนักที่จะถามตนเองว่าทำไมการแสดงเคารพของตนจึงต้องยกมือไหว้ พอเกิดมารู้ความก็รู้สึกไหว้เท่ากับเราเกิดอยู่ในสิ่งนั้น ถ้าถูกใครถามว่าทำไมแสดงเคารพจึงต้องยกมือไหว้ ผู้นั้นก็ตอบไม่ได้ ข้าพเจ้าจะใคร่ขอเอาด้วยถ้าไปถามหรือกล่าวเป็นเชิงตำหนิเข้า

ธรรมเนียมประเพณี ถ้ามีลักษณะเป็นสามัญอย่างเรื่องไหว้ ซึ่งใคร ๆ ในสังคมของตน ย่อมประพฤติกันอยู่เป็นปกติทั่วไป ถ้าธรรมเนียมประเพณีใดมีลักษณะเช่นนั้น ในวิชามานุษยวิทยาเรียกเป็นเฉพาะว่า folkways แปลว่าวิถีประชาชน โดยเฉพาะหมายเอาประชาชนพวกชาวบ้าน

๕. วิถีประชาชนและความนิยมตามสมัย

วิถีประชาชน เป็นธรรมเนียมประเพณีที่ง่าย ๆ ไม่มีลักษณะซับซ้อนเหมือนประเพณีทางชนิต ซึ่งต้องฝึกต้องสอนกัน ธรรมเนียมประเพณีที่เป็นชนิตวิถีประชาชน ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่าไ้เข้มซ้ำ ลงอย่างก็มีลักษณะต้อมาก จะไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ถ้าใครจะนุ่งผ้าโจงกระเบนก็นุ่งได้ ไม่มีตีมีชั่ว ไม่กระทบกระเทือนใคร ผู้ชายจะตัดผมอย่างผู้หญิงก็มีสิทธิ์จะทำได้ ไม่มีใครว่าอะไร หรือว่าถูกหรือผิด ใครจะเอาอย่างชาวตะวันตก ย้อมผมทำให้เป็นผมสีน้ำตาล ดังที่ผู้หญิงไทยกลางคนทำกันน่อยุ่ก็ทำได้ ไม่มีใครเขาว่าอะไร อย่างน้อยก็เป็นแต่เพียงหมั้นไ้โดยเฉพาะในหมู่ผู้ที่เคร่งอยู่กับประเพณีเดิมของตน ผู้หญิงชาวตะวันตกจะเอาจะบั้งเงินของเก่าซึ่งบัดนี้เลิกใช้กันแล้วเป็นส่วนมาก ไปแขวนคอเป็นเครื่องประดับต่างจกไ้ได้ ไม่มีใครห้าม นอกจากคนอื่นที่เขารู้จะเห็นขบขันเท่านั้น ผู้ชายไทยอาบน้ำ ก็ต้องนุ่งผ้าขาวม้าอาบ ไม่ว่าจะอาบในที่กลางแจ้งหรือในที่กำบังเป็นห้อง ลงคนก็ยังต้องนุ่งผ้าขาวม้า ถึงไม่มีใครเห็นก็ยังต้องนุ่งผ้าขาวม้าอยู่นั่นเอง อย่างน้อยผีสังเทวดาอาจเห็น ไ้ติกว่า นี่เพราะนุ่งผ้าอาบ ถ้าแก้ผ้าก็กระดากใจเพราะยังมียางอายเหลืออยู่ ผรั่งอาบน้ำยอม “นุ่งฟ้านุ่งห้อง” อาบ ถ้าจำเป็นต้องอาบคราวเดียวกันหลาย ๆ คน ก็ไม่มีผ้าขาวม้านุ่ง ต้องอาบกันด้วยมีร่างกาย

อันล่อนจ้อนเหมือนกันนี่เพราะเคยแต่แก้ผ้าอาบน้ำ ยางอายเพราะไม่ได้นุ่งผ้าก็ไม่มี ถ้าคนไทยโดยเฉพาะพวกหนุ่ม ๆ จะเอาอย่างบ้าง ถ้าไม่มีผู้หญิงเห็น ใครเขาก็ไม่ว่าอะไรไม่มีตีมีชั่ว ถ้าจะผิดก็เป็นผิดแต่วิถีประชาชนเท่านั้น ใครจะแต่งตัวให้วิตถารอย่างไรก็ทำได้ ไม่มีใครว่าเขาทำอะไร นอกจากเห็นแปลกเห็นขบขัน หรือไม่ก็เห็นว่าจริตของคนนั้นพิการไปเสียแล้ว ถ้าถึงกับนุ่งผ้าบาง ๆ จนเห็นเป็นรูปร่าง อย่างนี้ก็ผิดจารีตประเพณีและสถาบันไทย อาจถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับตัวก็ได้

ความนิยมตามสมัย สิ่งใดเป็นเรื่องเกี่ยวกับประเพณี หรือเรื่องวัฒนธรรม ถ้าเป็นแบบอย่างแปลกไปจากเดิม คนก็มักนิยมเอาอย่างตาม ๆ กัน อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งหรือชั่วสมัยหนึ่ง แล้วก็หมดความนิยมไปเอง ในที่สุดก็เลิกกันไป สิ่งมีลักษณะอย่างนี้ ภาษาอังกฤษเรียกว่า Fashion เห็นใช้กันเป็นภาษาปากในภาษาไทยว่า “สมัยนิยม” (ภาษาปากคือภาษาที่ใช้ถ้อยคำและประโยคประธาน เมื่อพูดจากันตามธรรมดา ไม่สู้พิถีพิถันในเรื่องภาษา และไม่สู้ปรากฏมีใช้กันในภาษาหนังสือหรือวรรณคดีที่ดี แต่ก็ยอมรับกันว่าเป็นถ้อยคำซึ่งไม่ผิดในภาษา ตรงกันข้ามกับภาษา “สะแลง” ซึ่งภาษายังไม่ยอมรับเข้าไว้ในทะเบียนของคำ คือ พจนานุกรม) แต่ในที่นี้จะใช้ว่า ความนิยมตามสมัย

ความนิยมตามสมัยเป็นสิ่งที่เกิดความนิยมกันขึ้นอย่างรวดเร็ว ไม่มีใครห้าม และหยุดยั้งเอาไว้ได้ ต่อให้พระอินทร์มาเขียว ๆ ก็รังเอา

ไว้ไม่อยู่ เช่นเสื้อผู้หญิงที่ผ่าหลัง ชักลูกกระตุมแต่ละทีก็แสนจะลำบาก ต้องวานคนอื่นให้เขาช่วยชักกระตุมให้ เหตุนี้ จึงมีผู้เรียกเสื้อแบบอย่างชนิดนี้ว่า เสื้อออเซาะหรือ เสื้อส่าออย สมชื่อแล้ว นอกนั้นชาวไทยที่เกรงต่อประเพณีเดิมก็ไม่ชอบเพราะไปเหมือนเข้ากับเสื้อที่แต่งให้ศพ ซึ่งกลับกันตรงข้ามกับคนเป็น คือเอาค่าน้ำหน้าของเสื้อไว้ข้างหลัง เอาค่าน้ำหลังมาไว้ข้างหน้า ผ่าถุงศพก็เป็นทำนองเดียวกัน หัวผมศพก็ต้องหัวกลับเป็นเครื่องหมายแสดงว่าตายแล้วไม่ใช่คนเป็น

ความนิยมตามสมัยเป็นเหมือนอย่างไฟลุกลาม ถ้าลงไปไหม้อะไรแล้ว ก็ไหม้ลุกลามแผ่ออกไปรวดเร็ว ที่ความนิยมตามสมัยเป็นเช่นนี้ก็เพราะขึ้นชื่อว่าคนย่อมไม่ชอบสิ่งซ้ำๆ ซากๆ ขึ้นให้จำเจอยู่อย่างใดอยู่อย่างนั้น ก็ทนไม่ไหว เพราะหมดรสหมดความสดชื่นแล้ว นอกจากจะเป็นผู้รู้เท่าสังขารรู้แจ้งเห็นจริงแล้ว หรือเป็นผู้เคยผ่านพบมาแล้ว และรู้จักเหนียวรังใจ จึงจะไม่มี ความทะเยอทะยาน เป็นไปตามความนิยมตามสมัยด้วย

ทำไมความนิยมตามสมัย จึงไม่ถาวรและคงทนอยู่ได้นานเหมือนอย่างประเพณีปรัมปรา ทั้งนี้เป็นเพราะสิ่งที่มีความนิยมตามสมัยนั้น ในตัวของมันเองโดยมากไม่มีอะไร นอกจากเป็นของแปลกของใหม่เท่านั้น ส่วนคุณสมบัติที่มีอยู่ที่สู้ของเก่าเขาไม่ได้ ในที่สุดเมื่อใช้ไปชั่วสมัยหนึ่ง ผู้ใช้ก็รู้สึกเบื่อเป็นธรรมดา จำเป็นต้องแสหากำเนิดใหม่อีก ถ้าสิ่งที่ทำให้เกิดความนิยมตามสมัยขึ้น นอกจากเป็นของแปลกของใหม่แล้ว ยังมีคุณสมบัติดีกว่าสิ่งเก่าอยู่ด้วย ก็จะยืนยงคง

ทนอยู่ต่อไป ในที่สุดก็จะหมดสภาพความนิยมตามสมัย กลายเป็นเรื่องของประเพณีไป โดยเลื่อนเข้าไปแทนที่ของเก่าจะเป็นจารีตประเพณี ขนบประเพณีหรือธรรมเนียมประเพณีก็แล้วแต่เรื่อง

ชาวไทยแต่เดิมมา เมื่อครั้งยังไม่ได้ยกกันลงมาอยู่ในประเทศไทย คงจะยังไม่ได้นุ่งผ้าโจงกระเบน แต่นุ่งเป็นถุงเป็นกางเกง ยังมีตัวอย่างจากรูปภาพของโบราณเหลือตกค้างให้เห็นอยู่เช่น ในรูปภาพเทวดานางฟ้าและรูปพระรูปนาง แม้เทวดาและพระจะนุ่งผ้า แต่ก็ต้องมีสนับเพลาแลบยาวลงมาให้เห็น มันพ้องอยู่ในตัวว่าเป็นกางเกง ขายาวเกือบถึงเข่ามาก่อน ส่วนไทยอันเป็นชนหมุ่น้อยอยู่ในประเทศต่าง ๆ ซึ่งอิทธิพลวัฒนธรรมเขมรแผ่ไปไม่ถึง ก็ยังนุ่งถุงนุ่งกางเกงกันอยู่

ก็การนุ่งถุงนุ่งกางเกงนั้น ถ้าต้องการให้รัดกุมก็ต้องมีเชือกใช้เป็นสายรัดเอาไว้ สายรัดเอวนี้ ชาวไทยใหญ่เรียกว่าสายแเอ้ว แต่ชาวไทยในประเทศจีน ซึ่งอยู่ถัดจากดินแดนไทยใหญ่ขึ้นไป เรียกว่าสายแอ้ง (แเอ้วและแอ้ง ตรงกับคำเอวในภาษาไทยภาคกลาง) คำว่าสายแเอ้วและสายแอ้งนี้คงจะกร่อนเสียง มาเป็นสะเอว สะเอ้ง สะอึ้งของไทยที่นี้ เดียวนี้สะเอวหมายความว่าเอวเท่านั้น ถ้าจะพูดว่าสายเอว ก็เห็นจะต้องว่าสายสะเอว และสายเอวนี้ ต่อมาจะมีหลายเส้นขนานกัน และมีหัวต่อเป็นอย่างหัวเข็มขัดเครื่องประดับ ก็อาจทำได้ด้วยอำนาจความเจริญทางวัฒนธรรม สายเอวชนิดที่มีราคาก็เรียกเป็นสะเอ้งและสะอึ้งไป

ต่อมาเมื่อชาวไทยเปลี่ยนเป็นนุ่งผ้า แม้จะได้แบบอย่างมาจาก
 เขมรก็เป็นนุ่งตามแบบของไทย คงจะไม่นุ่งอย่างเขมร ซึ่งเดิมคง
 นุ่งถกสูงขึ้นไปกว่าแบบของไทย จึงได้เรียกว่าถกเขมรก็เป็นได้ เมื่อ
 นุ่งผ้ากันแล้ว ความจำเป็นเรื่องมีสายรัดเอวก็หมดไป เพราะถ้านุ่ง
 ปลายเห็นบชายพกพันเสียดีกรอบหนึ่ง เรียกกันว่า เกี้ยวคอไก่ ก็จะมี
 ทำให้หลุดไต่ยาก แม้กระนั้นเพื่อให้ตะมัตตะแมง ผู้ชายที่นุ่งผ้า จึง
 ต้องใช้ผ้าขาวม้าเคียนพุงคาดพุงเสียดีที่ส่วนผู้หญิงที่นุ่งถุง ถ้าไม่ใช้
 ปลายผ้าข้างหนึ่งตอนบนเห็นพุงอย่างหญิงมอญหญิงพม่า ก็ยังต้อง
 ใช้สะอั้งอยู่ในหมู่คนชั้นสูง ถ้านุ่งจีบ ภายหลังคงจะได้สิ่งรัดเอวอย่าง
 ของชาวมลายู จึงได้มีคำว่าบั้นเหน่งชั้น บั้นเหน่งจะมีลักษณะเป็น
 อย่งไรก็ไม่ทราบ เห็นมีกล่าวแต่เรื่องเครื่องทรงของพระเอกนางเอก
 ในเรื่องอิเหนา เมื่อมีบั้นเหน่งแล้ว คำว่าสะอั้งซึ่งมีกล่าวในวรรณ-
 คติไทยสมัยต้น ๆ ของกรุงรัตนโกสินทร์ก็หมดไป

ส่วนคนสามัญในระยะหลังใช้คาดเอวด้วยเข็มขัด เพราะเดิมขัด
 ค้วยแกนเหล็ก จมลงไปไม่รู้ใครหนึ่งที่ทำเอาไว้ ต่อมาเข็มขัดนี้จะไม่
 มีลักษณะเป็นเข็มขัด ก็ยังเรียกว่าเข็มขัดอยู่นั่นเอง

เมื่อมีเข็มขัดเป็นของแปลกและของใหม่เข้ามา ก็เกิดความนิยม
 ตามสมัยขึ้น และของใหม่ทีวั้น มีคุณสมบัติใช้ได้ดีกว่าของเดิม เข็ม
 ขัดก็หมดเป็นความนิยมตามสมัย กลายเป็นธรรมเนียมประเพณีคาด
 เข็มขัดขึ้น สายรัดเอวที่เป็นสะอั้งและบั้นเหน่งตามปรกติก็เลิกใช้ไป
 เข็มขัดนี้จะทำค้วยอะไร เช่น ทำค้วยหนังสัตว์ ผ้า หรือค้วยโลหะ
 มีค่า เช่น ทอง นาก เงินตลอดจนหัวเข็มขัดประศิษฐ์ทำกันอย่าง

ไรก็ตามทำได้ แล้วแต่ฐานะและความสามารถของบุคคลที่ใช้ ที่สุดจะคาดหวังให้วิชาเคมีเข้ามามีส่วนช่วยในการศึกษาวิทยาศาสตร์ก็ได้ ไม่มีใครว่าอะไรกัน แล้วต่อมาเกิดมีเข็มขัดทำด้วยพลาสติก คนก็เห็นแปลกและตื่นใจด้วยเห็นเป็นเงามันและใสปานแก้วงามดีและน่าใช้มาก ก็เกิดเป็นความนิยมตามสมัยขึ้น อยู่พักใหญ่ แต่ในที่สุดก็เลิกใช้กันไปเอง เพราะมีคุณสมบัติสู้เข็มขัดของเก่าไม่ได้ ด้วยเข็มขัดพลาสติกไม่คงทน ก็ต้องเลิกนิยมไป ไม่สามารถแย่งตำแหน่งเข็มขัดของเดิมได้

เสื้อที่มีลูกตุ้มอยู่ปลายแขน ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง เดิมก็เป็นความนิยมตามสมัยของชาวตะวันตกอยู่ก่อน แต่ก็สามารถมีชีวิตยืนยาวอยู่ได้ ในที่สุดสภาพความนิยมตามสมัยก็หมดไป กลายเป็นธรรมเนียมประเพณีอยู่จนบัดนี้ ทั้ง ๆ ที่เหตุผลความจำเป็นต้องมีลูกตุ้มไว้ที่ปลายแขนจะหมดไปแล้วถ้าใครมีเสื้อไม่มีลูกตุ้มปลายแขน ก็เป็นเสื้อนอกแบบนอกธรรมเนียมไป เสื้อกระบอกของไทย ไม่ว่าจะเสื้อผู้หญิงหรือผู้ชาย ก็มีลูกกระดุมอยู่ขวา ส่วนเสื้อของชาวตะวันตก ถ้าเป็นเสื้อผู้หญิง ลูกตุ้มก็อยู่ซ้าย ถ้าเป็นของชายก็อยู่ขวา เราก็นิยมตาม ในชั้นเดิมนั้นก็คงเป็นแต่ความนิยมตามสมัยแล้วจึงเลื่อนมาเป็นธรรมเนียมประเพณีไป

เมื่อใดสภาพความนิยมตามสมัยจะหมดไป และเมื่อใดความนิยมตามสมัยจะเปลี่ยนสภาพเป็นธรรมเนียมประเพณีไป ยากที่จะทราบได้ เพราะเป็นเรื่องค่อยเป็นค่อยไปโดยไม่รู้รู้สึกตัว ไม่มีใครมีใครสังเกต และสนใจจดจำเอาไว้ จะทราบได้ก็ต่อเมื่อเปลี่ยนสภาพเป็นธรรมเนียมประเพณีแล้ว

อาจกล่าวได้ว่าความนิยมตามสมัย เป็นระยะต้นของประเพณี
สิ่งใดมีใครริเริ่มขึ้นก่อน ซึ่งผิดแปลกไปจากเดิมซึ่งมีอยู่ คนอื่นเห็น
แปลกก็ชอบใจด้วยเห็นเป็นของใหม่ ก็นิยมยินดีและเอาอย่างตาม ถ้า
สิ่งนั้นปรากฏว่ามีคุณสมบัติดีกว่าสิ่งเดิม คนก็นิยมใช้กันต่อไป มี
จำนวนคนที่ใช้ตามทวีขึ้นเป็นลำดับ ถ้าใครยังถือไม่ใช้ตาม ก็จัดได้
ว่าเป็นคนล้าสมัย ในที่สุดก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องตามกันหมด เช่น การ
ใช้ไฟตะเกียง เปลี่ยนเป็นใช้ไฟฟ้า เมื่อใช้ไป ๆ จนเกิดเป็นนิสัย
ความเคยชินขึ้น เห็นความสะดวกดีกว่าใช้ไฟตะเกียง ดังนั้นเป็นตั
อย่าง ในที่สุดสิ่งที่เป็นของแปลกของใหม่อันเป็นไปตามความนิยมตาม
สมัย ก็กลายเป็นธรรมเนียมประเพณีขึ้นฉะนั้น

๖. ลักษณะของประเพณีลงประการ

ท่านกล่าวว่าคนเป็นสัตว์ที่เรียนรู้ คือรู้ดูเห็นอะไรแล้ว เมื่อเห็นว่าดีก็เอาไว้ ถ้าเห็นว่าไม่ดีก็ไม่เอาและหลีกเลี่ยงเสีย เต็มที่รู้สึกสิ่งไหนก็อยากได้อีก ถ้ารู้สึกความคมของบอระเพ็ด หรือเมื่อถูกไฟก็รู้สึกร้อน จะไม่ต้องการกินบอระเพ็ดหรือเข้าใกล้ไฟอีก นี่เป็นเรื่องของการผ่านพบประสบเห็นเป็นครั้งแรกและในครั้งหลังต่อ ๆ มา เมื่อได้ผ่านพบเคยรู้เคยเห็นเรื่องอย่างนี้ต่อ ๆ มาหลายครั้ง ก็เกิดความชำนาญจัดเจนขึ้น การผ่านพบและการจัดเจนอย่างนี้ภาษาอังกฤษเรียกว่า **experience** โลกมีความเจริญก้าวหน้าเรื่องวัฒนธรรมก็เพราะการผ่านพบและการจัดเจนของมนุษย์

สิ่งที่เกิดเป็นประเพณีขึ้น ก็มาจากเรื่องดังกล่าวข้างต้นนี้ เช่น การปลูกเรือนตามประเพณีไทยแต่เดิมมา โดยเฉพาะทางภาคกลาง จะต้องปลูกเรือนตามตะวัน คือหันด้านแป คือด้านข้างของเรือนไปทางทิศเหนือหรือทิศใต้จะไม่เอาด้านหุ้มกลองคือด้านสกัดมาไว้ทางทิศเหนือหรือทิศใต้ และหันด้านแปไปทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ซึ่งเรียกว่าขวางตะวัน ถือกันว่าถ้าปลูกเรือนตามตะวันคนอยู่จะมีความสุข ถ้าปลูกเรือนขวางตะวันคนอยู่จะไม่มีความสุขและจะเสียตาคั่ว

ความจริงปลูกเรือนขวางตะวัน นอกจากจะไม่ได้รับลมเย็นสบายตอนบ่ายจะถูกแดดเผาเต็มที จนอยู่ในห้องบนเรือนไม่ได้ นี้ก็เกิดจากที่ได้เคยผ่านพบมาแล้ว จึงต้องปลูกเรือนตามตะวัน สืบ

เป็นประเพณีกันมา ในปัจจุบัน เพราะด้วยวิวัฒนาการ สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปจากเก่ามากแล้ว เรือใหม่ที่ปลูกใหม่ก็ไม่จำเป็นต้องปลูกตามแบบเดิมเสมอไป ความสำคัญของการปลูกเรือนตามประเพณีเดิมนั้นก็เสื่อมคลายไปเป็นธรรมดา โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่มีคนอยู่อย่างหนาแน่น เช่น ในกรุงในเมืองเป็นต้น (ดูประเพณีสร้างบ้านปลูกเรือนของชาวไทย ของ เสฐียรโกเศศ)

ประเพณีเดิมซึ่งสืบ ๆ ต่อกันมาตั้งแต่ปฐมปรา ที่คนยังถือและประพฤติกันอยู่ ส่วนมากมักหมกหมวดความสำคัญและความหมายของเดิมไปแล้ว ผู้ถืออยู่ก็ไม่ทราบว่าเป็นเหตุไรจึงได้ถือกัน และเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างไรบ้าง ที่ถือก็เพราะด้วยความเคยชิน ถือกันไปอย่างนั้น ถ้าสั่งให้เลิกทิ้งเสีย ผู้ที่เคยถืออยู่ก็รู้สึกไม่สบายใจ คล้าย ๆ กับว่ามีอะไรว่างอยู่ในความรู้สึก ทำให้หวาดวิตกไปต่าง ๆ นานา ถ้ามีเหตุการณ์อะไรอันไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้น จนได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน เมื่อไม่ทราบเหตุผลว่ามันเป็นเพราะอะไร ก็ชักเอาว่าเป็นเพราะไปฝ่าฝืนประเพณีที่เลิกไปแล้วจึงต้องเกิดเหตุเดือดร้อนอย่างนั้นอย่างนี้

เรามีคำพูดติดปากกันอยู่บทหนึ่ง อันเป็นข้อห้ามไม่ให้ทำคือ “เผาผีวันศุกร์ ตักจุกวันอังคาร แต่งงานวันพฤหัสบดี (लग्नแห่งที่ว่า “ปลูกผีวันอังคาร แต่งงานวันพุธ”) หรืออีกบทหนึ่งว่า “ตายวันเสาร์ เผาวันอังคาร” ห้ามเผา วันพระ และวันคู่ข้างขึ้น และวันดีข้างแรม ก็ห้ามเผาเหมือนกัน

เรื่องที่ต้องห้ามเผาคงกล่าวมาข้างต้นนี้ มักถือกันอยู่ในหมู่

พวกชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้มีการศึกษาอยู่ในชั้นประถม แม้กระนั้น พวกที่มีการศึกษาอยู่ในระดับสูงที่ถือคติเหล่านี้ก็มีเหมือนกัน ไม่ใช่ว่าจะไม่ถือไปทั้งหมด คติที่ถือเหล่านี้ ลางอย่างก็พอจะเอาตามเหตุผลได้ ลางอย่างก็คิดไม่เห็นนอกจากจะเข้าใจว่าเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์

ที่ห้ามเผาผีวันศุกร์ ว่าจะเผาเอาความสุขของคนเป็นไปด้วย แม้เราจะไม่ถือ ต้องการจะเผาผีวันศุกร์เผาผีวันประเพณีบ้างก็ทำไม่ได้ เพราะสัปหรือไม่ยอมเผา เห็นจะเกรงว่าความสุขของสัปหรือจะพลอยถูกเผาไปด้วยกรรมงม ถือกันส่วนมากจนเข้ากระดูกดำ ถ้าขึ้นเผาผีวันนั้น ใจคออาจไม่สบายก็ได้ ถ้าเกิดไม่สบายใจขึ้น ก็อาจนึกเหมาเอาได้ว่า เป็นเพราะไปเผาผีวันศุกร์เข้า จึงหาความสุขใจไม่ได้

ปัจจุบัน เท่าที่สังเกตเห็น เกิดมีเผาผีวันศุกร์กันบ้างแล้วประปรายเพียงรายสองรายเท่านั้น เห็นทีจะเป็นหาวันอื่นเผาไม่ได้สะดวก เพราะศพที่จะเผามีจำนวนมากกว่าเก่าหลายเท่านี้ แต่ที่เผามีจำนวนไม่เพิ่มตามส่วนของศพที่จะเผา ความจำเป็นลางประการบังคับให้ต้องปลงศพ จะไปปลงกันในป่าเหมือนเมื่อก่อน ก็ไม่มีป่าจะให้ปลง จึงต้องเผาเอาวันศุกร์เถิด ส่วนสัปหรือยอมเป็นผู้เผา เห็นจะเนื่องด้วยเศรษฐกิจเป็นเครื่องบังคับสัปหรือกลางคนก็ได้ จึงยอมเป็นผู้เผาให้ได้ เห็นจะเป็นด้วยเหตุดังนี้ หรือจะเป็นด้วยเหตุที่ทั้งสองฝ่ายไม่เชื่อถือแล้ว หรือจะอย่างไรก็ทราบไม่ได้

ที่ห้ามตัดจุกวันอังคาร หรือปลุกผีวันอังคาร ว่ามีต้นเหตุจากพระอิศวรทำพิธีใส่ก้นต์พระขันทกุมารในวันนั้น จึงเกิดเหตุเภทภัยบันดาลให้พระเศียรพระขันทกุมารขาดกระเด็นหายไป จนต้องให้

เทวคาไปตัดหัวช้างซึ่งนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก ไปใส่แทนเศียรพระขันทกุมาร พระขันทกุมารจึงได้คืนชีพใหม่กลายเป็นเทพมีเศียรเป็นช้าง และได้พระนามใหม่ว่าพระคณศ นีเล่าตามเรื่องของไทย ส่วนเรื่องของอินเดียเป็นอีกอย่างหนึ่ง นี่เป็นเรื่องของอินเดียซึ่งตกมาถึงไทย แล้วกลายเรื่องมาเป็นอย่างไทยๆ ในคติที่ห้ามไม่ให้ใครนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก ถ้าเป็นเรื่องของอินเดียแท้ ก็ห้ามไม่ให้ใครนอนหันหัวไปทางทิศเหนือ ซึ่งเป็นทิศอัปมงคลของเขา และเป็นคติคิดมาข้างไทย ที่เรียกทิศเหนือว่าทิศดินนอน โดยเฉพาะเป็นคติอินเดียทางภาคใต้ และที่มีอยู่ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ✕

อินเดียเคยมีเทพหัวช้างเป็นเทพเก่าแก่มาแต่สมัยพระเวท และสืบต่อมาเป็นพระคณศหรือวิฆเนศเทพแห่งความคิดชัด เขาถือว่าเป็นเทพสำคัญองค์หนึ่ง เมื่อใครจะแต่งหนังสือเป็นบทประพันธ์ หรือประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ ก็จะต้องกล่าวคำประณามแก่พระคณศ เป็นการไหว้ครุตามประเพณีเสียก่อน มิฉะนั้นงานที่ทำจะเกิดติดขัดขึ้นได้ ชาวอินเดียอาจถือว่าวันอังคารเป็นวันอัปมงคลในการตัดจุกก็เป็นได้ แต่ไม่ทราบต้นเหตุเดิมเสียแล้ว จึงต้องมีเรื่องตัดหัวช้าง มาเป็นเรื่องว่าทำไมจึงมีหัวช้างเพื่อให้สะใจพวกชาวบ้าน ซึ่งต้องการทราบเหตุผลอันเป็นลักษณะมีอยู่ด้วยกันทุกชาติ

ประเพณี ใดที่สืบต่อกันมานาน จนไม่สามารถจะสืบสาวหาเหตุเดิมที่มันเป็นประเพณีขึ้น เมื่อมีผู้ต้องการอยากทราบ ผู้ผู้ข้างคึกก็ต้องการเรื่องมาอธิบายจนได้ คนจะได้สบายใจมีความเชื่อถือแน่นแฟ้นขึ้น เรื่องอย่างนี้มีอยู่ตักันในเรื่องประเพณีไทย มีเรื่องประเพณีไทย

เกี่ยวกับการทำศพเป็นต้น ส่วนคติที่ว่าห้ามปลุกผีวันอังคาร จะมีเรื่องเป็นอย่างไรมา ยังไม่สามารถทราบได้แน่ชัด จึงจะยกไว้

ที่ห้ามไม่ให้แต่งงานวันพฤหัสบดีนั้นก็เหมือนกัน คงเป็นเรื่องของโหรของไสยศาสตร์ในทำนองเดียวกัน โหรหลวงคนหนึ่งเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ถ้าแต่งงานวันพฤหัสบดีหนุ่มสาวที่เข้าพิธีในวันนั้นจะอยู่เป็นสามีภรรยากันไม่ยืดยาวเพราะพระพฤหัสบดี ซึ่งเป็นอาจารย์ของเทวดา แต่งงานลูกสาวในวันนั้น จะแต่งงานกับใครก็จำไม่ได้เสียแล้ว คงจะไม่ใช้แต่งงานกับมนุษย์หรือยักษ์ จะต้องแต่งงานกับเทวดาองค์ใดองค์หนึ่งแน่ ภายหลังลูกสาวพระพฤหัสบดีคนที่แต่งงานในวันนั้นเกิดไปมีชู้เข้ากับพระจันทร์ จนถึงกับต้องมีเรื่องหย่าร้างกัน เหตุนี้เขาจึงห้ามแต่งงานวันพฤหัสบดี คือเกรงว่าจะเกิดเรื่องขึ้น เช่นเรื่องลูกสาวของพระพฤหัสบดีตั้งนี้ ได้ซักถามโหรผู้นั้นว่า ที่มีชาวบ้านบางคนถือวันพุธ ไม่ใช่วันพฤหัสบดีเป็นวันห้ามไม่ให้แต่งงาน เป็นเพราะอะไร ก็ตอบว่าไม่ทราบ คงยืนคำว่าห้ามแต่งงานวันพฤหัสบดีนั้นแน่

เหตุไร เรื่องห้ามแต่งงานวันพฤหัสบดี เป็นเรื่องของเทวดาแท้ๆ ทำไมจึงลามปามมาเป็นเรื่องห้ามของมนุษย์ด้วยเล่า ทั้งนี้ก็เพราะคนเชื่อว่าฐานะเทวดาคึกกว่าของคน คนจึงได้เอาอย่าง สิ่งใดเทวดาทำมาแล้วเป็นมงคลหรือเป็นอับมงคล สิ่งนั้นคนก็ถือว่าเป็นมงคลหรือเป็นอับมงคลด้วย เพราะสิ่งใดเขาว่าเป็นมงคลหรือไม่เป็นมงคล คนมักเชื่อง่ายกว่าเรื่องอย่างอื่น ด้วยทุกคนย่อมปรารถนาความเจริญและเกลียดความไม่เจริญ คนก็ถือเอาที่เดียวไม่จำเป็นต้องใช้คติด้วยเหตุผล

ตายวันเสาร์เผาวนอังคาร ว่าถ้าทำเช่นนี้ผีของผู้ตายจะคุย คุย ถ้อย ถ้อยว่าวันทั้งสองนี้กล้าแข็งมาก ถ้าจะปลุกผีหรือปลุกเสกอะไร ก็มักจะใช้วันที่กล่าวนี้ เป็นวันประกอบพิธีกรรม

วันพระห้ามเผาศพ ว่าถ้าเผาในวันนั้นตัวพยาธิหรือตัวสัตว์อะไร ในศพ จะถูกเผาตายไปด้วย เพราะเป็นการฆ่าสัตว์ในวันพระ คิด เห็นกันอย่างนี้ เป็นเรื่องนึกเอามากกว่าจะเอาด้วยมีเหตุผล ที่มี คติห้ามไม่ให้เผาในวันพระและถือเป็นประเพณีกันมา เห็นจะหมายถึง วันพระกลางเดือนและสิ้นเดือนซึ่งเป็นวันอุโบสถ พระสงฆ์ทั้งหมดยก ต้องลงโบสถ์ เพื่อประกอบพิธีกรรมสวดพระปาติโมกข์ตามที่มีพุทธา นุญาตไว้ คงไม่หมายความว่าไปถึงวันพระข้างขึ้นหรือข้างแรม ๘ คำ ถ้า จะมีการเผาศพในวันพระซึ่งเป็นวันอุโบสถจะติดขัด เพราะนิมนต์ พระสงฆ์มาสวดมาเทศน์ ในวัน นั้น ก็ไม่สะดวกด้วยประการทั้งปวง เหตุด้วยพระท่านลงโบสถ์กันหมด

ถ้าเรานึกไปถึงสมัยโบราณ พระสงฆ์ซึ่งประจำอยู่ในวัด แต่ละ วัดคงจะไม่มีจำนวนมากเหมือนทุกวันนี้ แม้แต่ในปัจจุบันวัดซึ่งอยู่ ห่างไกลไปจากกรุงจากเมืองที่ชุมนุมชน คงจะมีพระสงฆ์ประจำอยู่แต่ ละวัดเป็นจำนวนน้อย เท่าที่เคยพบไม่ถึง ๔ องค์ก็มี เหตุนี้ที่ห้ามเผา ศพวันพระแต่ก่อน อาจเป็นเพราะเหตุนี้ก็ได้ เดียวนี้มีผู้ที่กล้าฝ่าฝืน ข้อถือตามประเพณีนี้ก็มีบ้างแล้วและไม่ประสบความสำเร็จอย่างไรใน เรื่องพระมาประกอบพิธีกรรมแก่งานศพเพราะวัดกลางวัด มีพระสงฆ์ เป็นจำนวนมากกว่าที่จะลงโบสถ์ในคราวเดียวกันได้ทั้งหมด โดยเฉพาะวัดในกรุงในเมือง

ที่ห้ามเผาศพในวันคู่ข้างขึ้นและวันคี่ข้างแรม เห็นจะถือเคล็ดในข้อที่ว่า การเผาศพเป็นเรื่องเฉพาะศพอย่างเดียว ไม่เกี่ยวอะไรกับเรื่องเผาคนเป็น ถ้าไปเผาในวันคู่ข้างขึ้นก็ต้องมีผู้ตายตามไปในไม่ช้า เพื่อจะได้ไปเข้าคู่กับผู้ตาย ส่วนวันคี่ข้างแรม ก็เป็นวันคู่ตนเอง เพราะเมื่อเอาจำนวน ๑๕ ในข้างขึ้นมาบวกเข้ากับวันข้างแรม เช่น วันแรมคี่หนึ่งต่อกับวัน ๑๕ คำข้างขึ้น ก็เป็น ๑๖ จำนวนคู่ไป แต่คติความเชื่อถือนี้ เห็นจะหมดไปแล้วถ้ายังมีเหลืออยู่บ้าง ก็คงในดินชนบทที่อยู่ห่างไกลออกไปจากกรุงจากเมือง ตรงข้ามกับเรื่องแต่งงานซึ่งยังคงถือจำนวนคู่อยู่ อะไร ๆ ที่นำเอาไปในกระบวนขันหมากก็เป็นคู่^๕ หมากรุกก็เป็นจำนวนคู่ เทียบให้หัวผีและสิ่งของอื่น ๆ ก็ไปเป็นคู่หมด

มิกติที่ถือเป็นประเพณีปรัมปราอีกอย่างหนึ่ง คือเมื่อปลุกเรือนใหม่ก็ต้องปลุกศาลพระภูมิไว้ด้วย เพื่อให้พระภูมิซึ่งเป็นเจ้าที่ ท่านจะได้อยู่อาศัย และปกป้องรักษาผู้อยู่อาศัยในบ้านเรือนปลุกใหม่ ให้มีแต่ความสุขความเจริญ เพราะท่านคุ้มครองป้องกันผีร้ายและเสนียดจัญไร ไม่ให้มันเข้ามาตอแยรันทำกับคนในบ้านได้ เมื่อมีงานอะไรที่เป็นพิเศษ เช่น มีงานทำบุญสวดมนต์เลี้ยงพระ ก็ต้องมีอาหารหวานคาวไปสังเวยท่านด้วยเสมอแต่ต้องสังเวยภายหลังเมื่อถวายภัตตาหารแก่พระพุทธและพระสงฆ์แล้ว เมื่อนำอาหารไปสังเวยพระภูมิเจ้าที่ เห็นว่าเป็นเวลาล่วงมานานตามสมควร ก็ไปยกเครื่องสังเวยออกมาได้แต่ก่อนจะยกเอาไป ต้องแสดงการวระต่อพระภูมิโดยกล่าวเป็นคาถาว่า

“เสี มงฺกလာยาจามิ” และมีคำเตือนคาถาที่กล่าวนี้เป็นเชิงล้อนิต ๆ ว่า “เสสังมังกเลศ เหลือเคนเหลือทานขอฉานเถิด” นี้เห็นจะมาจาก คนที่มีความเชื่อน้อยไปหน่อย จึงได้กล่าวกล่าวดังนี้ได้

เรื่องสังเวทที่สมมติว่าพระภูมิเสวยแล้ว หรือไม่ว่าอาหารอะไร ที่เสร็จจากเช่นเจ้าเช่นผีแล้ว ถือกันว่าเป็นอาหารที่หมดรสแล้ว เพราะ ผีสางเทวดาเสวยหรือกินอาหารก็เพียงแต่สาระของสิ่งนั้นเท่านั้น ที่ เหลือเห็นอยู่ก็เป็นแต่กาก เหตุนี้ผู้ที่เขามือของขลังอยู่ในตัว จึงไม่กล้า กินอาหารที่เหลือจากเช่นสังเวท เพราะกลัวของขลังจะพลอยเสื่อม ความขลังไปภัย ส่วนผู้ที่กินโดยเฉพาะเหล่าที่เช่นสังเวทแล้ว ก็กล่าว ว่า เหล่ามีรสจืด ไม่ฉุนแรงเหมือนเหล่าที่ยังไม่ได้เช่นสังเวท นี้เป็น เรื่องนิกเรื่องถือ นิกอยู่แล้วอย่างไรก็รู้สึกว่าเป็นไปตามที่นิกไว้

คติเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ตามที่ชาวบ้านถือมีอยู่อย่างหนึ่ง คือถ้า คนมาแต่บ้านอื่นถิ่นอื่น จำเป็นจะต้องไปอาศัยนอนค้างอ้างแรมยัง บ้านเรือนใครจะต้องแสดงการบูชากราบไหว้พระภูมิเจ้าที่ในบ้านนั้น เสียก่อน เพื่อบอกกล่าวเล่าสืบให้ท่านทราบตามประเพณี เพราะท่าน เป็นเจ้าของที่นั้น ถ้าละเลยเพราะด้วยลืมหรือด้วยอะไรก็ตามที่ ไม่ทำ ตามประเพณี ครั้นเข้านอนและหลับไป ไม่ช้าจะรู้สึกแน่นหน้าอก เหมือนมีใครมาเหยียบอยู่บนนั้นหายใจไม่ไคร่ออก นี้เป็นเพราะพระ ภูมิท่านโกรธ ที่ไม่แสดงความเคารพท่าน จึงต้องลงโทษเพื่อให้รู้ตัว เมื่อตื่นนอนแล้วก็ต้องจุกจุกปดอกหนึ่งบูชาท่าน เพื่อลูแก่โทษที่ได้ทำ ผิดพลงไป เมื่อจะออกจากบ้านนั้นไป ก็ต้องรำลาท่านที่ศาลด้วย

ความเคารพ เพื่อให้ท่านคุ้มครองตน ไม่ให้เกิดเหตุเภทภัยขึ้นในระหว่างทาง

เรื่องที่ถูกกล่าวมานี้ เป็นคติการนับถือผีสงฆ์เทวดาของเดิม ซึ่งฝังลึกอยู่ในจิตใจคน จึงได้เหลือตกค้างสืบต่อมาได้ทุกวันนี้ ใครรอดตัวที่ไม่เชื่อเรื่องผีสงฆ์เทวดาเห็นจะมีน้อยเต็มที เพราะผีสงฆ์เทวดาเป็นสิ่งที่ลึกลับอยู่เหนือธรรมชาติ ใครจะยืนยันรับรองหรือปฏิเสธว่ามีหรือไม่มีไม่ได้ทั้งนั้นเพราะเป็นสิ่งที่พิสูจน์กันทางวัตถุไม่ได้ ด้วยผีสงฆ์เทวดาเป็นเรื่องของความรู้สึกเกี่ยวกับจิตใจ ถือว่าไม่สามารถจะเห็นตัวจริงของผีสงฆ์เทวดาได้ เห็นได้ก็แต่รูปที่ท่านสำแดงให้ปรากฏเห็นไปเท่านั้นและก็มีสิ่งหลายอย่างที่ลึกลับน่าพิศวง ที่นึกเอาว่าเป็นเพราะผีสงฆ์เทวดานั่นบันดาล เพราะท่านมีอำนาจอยู่เหนือคน ท่านจะทำอะไรที่ทำให้เป็นไปหรือไม่เป็นไปตามธรรมชาติท่านก็ทำได้ เหตุนี้ คนส่วนมากจึงต้องเกรงกลัวท่าน

ประเพณีที่สอนให้แสดงความเคารพพระภูมิเจ้าที่ เมื่อคิดในแง่หนึ่งก็เป็นการดี ในหมู่ผู้ที่ยังมีสภาพเป็นประชาชนพวกชาวบ้านอยู่ เพราะเมื่อจะไปนอนค้างอ้างแรมยังบ้านเรือนใคร ตามธรรมดาที่จะต้องบอกกล่าวและแสดงความเคารพเจ้าของบ้านก่อน และพระภูมิซึ่งถือกันว่าเป็นเจ้าที่ ก็ควรจะบอกกล่าวและแสดงความเคารพท่านในทำนองเดียวกัน เทียบนี้ โรงแรมกลางแห่งก็มีศาลพระภูมิด้วยเหมือนกันคนที่ไปนอนค้างอ้างแรมในที่นั้นเห็น จะไม่มีใครไปไหว้แสดงการวะท่าน ตีมีดีอาจไม่เป็นมงคล ถูกท่านโกรธมาเหยียบบอกในเวลาอนหลับก็ได้

มีคำกล่าวเป็นภาษิตสั้น ๆ ในภาษาละตินอยู่บทหนึ่งว่า “Post hoc, ergo propter hoc” แปลตามพยัญชนะว่า “นี่มาทีหลัง เพราะฉะนั้นนี่ต้องเกิดขึ้นเพราะตัวนี้นั้น” ถ้าถือว่าที่ไม่มีความสุข (คืออัน) ก็เพราะไปเผาผีวันศุกร์ (คืออัน) จึงเกิดไม่มีความสุข หายใจไม่ออก (คืออัน) ก็เพราะลืมไหว้พระภูมิเจ้าที่ (คืออัน) ะ ะ ะ ะ ะ เพราะคนธรรมดาสามัญเมื่อประสบเหตุร้ายอะไรขึ้นก็นึกเหมาเอาสิ่งที่มาก่อนว่าเป็นเพราะตัวเหตุอันนั้น หาได้ใช้ปัญญาไตร่ตรองถึงเหตุผลไม่ เด็กหกล้มร้องไห้ แม่มาเห็นลูกร้องไห้ ก็มักโทษเอาว่าลูกตกเต็กโตกว่าซึ่งอยู่ในที่นั้นด้วยเป็นผู้ทำ มิฉะนั้นลูกของตนจะร้องไห้ทำไม ถ้าแม่เด็กเกียดคันจะเอาความจริงให้ได้ ถ้ามาน่าลูกว่าใครทำ ลูกอาจชี้ไปที่เต็กโตก็ได้ว่าเป็นผู้ทำ ก็จะเป็นเรื่องไปกันใหญ่ขึ้นได้ ฉะนั้น

๗. ประเพณีตายยาก—เรื่องแห่หางแมว

และเรื่องบันเหม

มีคำกล่าวเป็นสำนวนอังกฤษบทหนึ่งว่า “ประเพณีตายยาก” ที่ตายยาก เพราะคนส่วนมากในหมู่คณะหรือสังคม คำนึงอยู่กับประเพณีของตนมาตั้งแต่อดีตถึงอนาคต ถือกันว่าเท่ากับเป็นส่วนหนึ่งของตัวเขาที่จะตามตนเองเป็นไม่มีว่าทำไมจึงต้องประพฤติเช่นนั้น แม้จะเป็นประเพณีที่หมดความหมายและไม่มีเหตุผลแล้วก็ตาม ที่ยังคงให้มีอยู่ ก็เพราะได้ประพฤติกันมานาน ตังแต่ครั้งปู่ ย่า ตา ยาย ไม่เห็นเดือดร้อนอะไรแก่ใคร และก็อยู่กันมาเป็นสุขสบายดี ไม่มีเหตุอย่างไรจะต้องเลิกประเพณีนั้น ถ้าไปเลิกเสียก็รู้สึกขาดอะไรไปในชีวิต รู้สึกว่าว่าง ๆ อยู่ ไม่แน่ใจว่าจะมีความสุขสบายเหมือนแต่ก่อนที่แล้ว ๆ มาหรือไม่

ประเพณีที่คนส่วนมากยังถือกันอยู่ดังกล่าวมาข้างต้น มักเป็นประเพณีซึ่งมีลักษณะที่คนยังต้องการกันอยู่ ด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นและมีค่าแก่ความเป็นอยู่ของเขา ถ้าไปเลิกประเพณีเสีย ใจอกก็ไม่สบาย อาจทำให้ความเป็นปกติของเขาเคลื่อนที่ไป ในทางที่ไม่พึงปรารถนาได้ แม้ประเพณีเหล่านั้นในทางประเพณี จะเห็นได้ประจักษ์ว่าหยาบคายหรือเสียหายแก่ส่วนรวม ไม่เหมาะสมกับสมัยแล้ว เพราะความคิดความเห็นและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแล้ว แต่คนเหล่านั้นส่วนใหญ่ยังมีความคิดความรู้ยังไม่ถึงระดับมาตรฐานที่

ควรเป็นควรมี ตามความเจริญก้าวหน้าของสังคม จึงได้ถือถือประเพณี
อย่างนั้นอยู่ ไม่ใคร่ยอมเปลี่ยนแปลงหรือเลิกได้ง่ายๆ เพราะเหตุคั่ง
นี้ ประเพณีจึงตายยาก

ในบรรดาประเพณีต่างๆ มีอยู่จำพวกหนึ่งซึ่งมีอยู่ในหมู่ชนที่
ประกอบกิจกรรมเป็นอาชีพส่วนใหญ่ ประเพณีจำพวกนี้ เป็นเรื่อง
เกี่ยวกับความมั่งคั่งและความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ ธัญญาหาร
อันเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตของมนุษย์ ให้มีความสุขความเจริญต่อไปได้
ประเพณีจำพวกนี้ ทางวิชามานุษยวิทยาเรียกชื่อในภาษาอังกฤษว่า
Fertility rites คือประเพณีเกี่ยวกับพิธีรีตองทำให้เกิดความเจริญงอก
งาม พิธีเหล่านี้เป็นเรื่องทำสืบๆ กันมาแต่โบราณนานนานไกล ตั้งแต่
ครั้งมนุษย์เริ่มรู้จักประกอบอาชีพทางกิจกรรมและมีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง
แปลงที่ ไม่ต้องเร่ร่อนแสวงหาอาหารไปทุกแห่งแห่งที่ เหมือนเมื่อ
ครั้งยังไม่รู้จักทำการเพาะปลูก

พิธีที่กระทำเกี่ยวกับความเจริญงอกงามของพืชพันธุ์ ธัญญาหาร
นี้ มักเป็นเรื่องปลื้มขำยินดี และเมื่อเอามาตรฐานความคิดเห็นใน
ปัจจุบันเข้าไปปรับเปรียบเทียบก็เห็นว่าหายากยหาย กระเตี้ยดไปในทาง
เป็นอนุกรมกอนาจาร พิธีอย่างนี้ยังสืบต่อและเหลือมาจนถึงในปัจจุบัน
แต่ว่าเป็นจำนวนน้อย หรือไม่ก็แก้รูปแก้เรื่องให้เข้ากันได้กับสิ่งแวดล้อม
ในปัจจุบัน

ว่าเฉพาะในประเทศไทย พิธีเกี่ยวกับความเจริญงอกงามที่ยังคง
เหลืออยู่ในท้องถิ่นต่างๆ และประเพณีที่เป็นประเพณีสืบกันมา ก็คือ
เรื่องแห่หางแมว เรื่องบั้นเมฆของภาคกลาง และเรื่องจุกบั้งไฟของ

ภาคอีสาน คิดว่าที่อื่นซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป ก็คงมีพิธีในทำนองนี้ เหลืออยู่ หากจะยังไม่ทราบเท่านั้น

แห่นางแมว ที่นี้จะกล่าวเรื่องประเพณีแห่นางแมว ซึ่งเป็นพิธีขอฝนของพวกชาวบ้าน โดยเฉพาะทางภาคกลาง ปีใดถ้าฝนมาล่าและแล้งผิดปกติ ชาวบ้านก็วิตกร้อนใจกลัวจะทำนาไม่ไ้ผลเต็ม เล็ดเต็มหน่วย และจะต้องได้รับความเดือดร้อนถึงอดอยาก เพราะข้าวยากหมากแพงขึ้น เพื่อเรียกร้องให้ฝนตกเทลงมา ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องทำพิธีแห่นางแมว ตามที่เคยทำสืบเป็นประเพณีปรัมปรากันมา และก็ไ้ผล เพราะภายหลังเมื่อเสร็จแห่นางแมวแล้ว ไม่เข้าฝนก็เทลงมาจริง ๆ เพราะต้นไม้ยังมีมาก ไม่ถูกตัดโค่นมากเหมือนในปัจจุบัน ฝนจึงอาจตกได้ดีกว่า เหตุนี้ ประเพณีแห่นางแมวจึงคงมีอยู่ และเหลือสืบมาจนปัจจุบัน เพราะเห็นว่ายังมีค่าแก่เขาอยู่

ในขั้นต้นเมื่อจะจัดให้มีแห่นางแมว พวกชาวบ้านจะมาชุมนุมปรึกษาหารือกัน จะจัดหาแมวตัวเมียตัวหนึ่ง นำเอาลงใส่ชะลอมหรือใส่เชิงใส่ตะกร้าสุดแต่จะหาได้เหมาะแก่การนั้น และมีผ้าปิดให้แน่นหนา กันแมวมันแหกออกมาได้ การแห่นางแมวนั้น จะแห่กันในตอนเช้าหรือตอนบ่ายตอนเย็นก็ได้ สุดแล้วแต่ความสะดวก เอาไม้คานสอดเข้าไปในชะลอมในตะกร้า หามกันไป มีคนแห่เวดล้อมนางแมว คนหนึ่งถือพานนำหน้า ร้องเชื้อเชิญให้ใคร ๆ มาร่วมงานพิธีขอฝน คนแห่นอกนั้นใครมีกลอง มีกรับ มีฆ้อง มีฉิ่ง หรือเครื่องตีอะไรแล้วแต่จะหาได้ตามมีตามเกิดก็เอามาด้วย ในงานนี้ไม่ต้องสงสัย

วิธีนี้ "ลาว" ธิย.

จะต้องมีพวกหุ่นหนุ่มและเด็ก ๆ ทั้งเด็กวัดและเด็กบ้านเข้ามาสมทบเข้า
กระบวนแห่ด้วย

เมื่อเคลื่อนกระบวนแห่ออกเดิน ต่างก็ร้องบทแห่นางแมว ซึ่งมีข้อความผิดเพี้ยนหรือแตกต่างกันบ้างแล้วแต่ท้องถิ่นไหน บางบทก็มีถ้อยคำกระตือรือร้นไปข้างจะหยาบโลน ร้องกันพร้อม ๆ และตะโกนเน้นเสียงร้องกันเต็มที่ ใครมีเครื่องที่อะไรก็ตีกันไป เสียงให้ชมจนฟังไม่ได้ศัพท์ สนุกกันใหญ่

แห่กันไปตามละแวกบ้าน ตั้งแต่บ้านเหนือจนถึงบ้านใต้ หรือตั้งแต่หัวบ้านจนถึงท้ายบ้านแล้วก็กลับ เมื่อแห่ไปถึงหน้าบ้านใคร เจ้าบ้านจะเอากระบวยตักน้ำในตุ่มหน้าบ้านสาตลงไป ในชะลอมในตะกร้าที่ขึงแมวอยู่ ตุ่มน้ำที่ตักไว้หน้าบ้านเพื่อผู้ที่เดินทางมาในเวลาแควร้อน เมื่อหิวระหายน้ำก็จะตักกตมกินแก้ระหอย นี่เป็นธรรมเนียมประเพณีของพวกชาวบ้าน คนแต่ก่อนที่ใจบุญ มีน้ำใส่ตุ่มไว้หน้าบ้านสำหรับให้เป็นทาน

การสาตน้ำไปที่แมว แมวเป็นสัตว์ที่เกลียดน้ำอยู่แล้ว เมื่อถูกสาตน้ำมันก็ตกใจร้องแป้ว ๆ และคืนจนสุดแรงเกิด " บ้างที่ลอดช่องชะลอมช่องตะกร้าแหวกหลุดออกมาได้ก็วิ่งหนีจนสุดแรงเกิด คราวนั้นก็สนุกกันใหญ่ ต้องวิ่งไล่จับแมวกันจ้าละหวั่น เมื่อเจ้าบ้านสาตน้ำนางแมวแล้ว ก็ให้รางวัลแก่พวกแห่ เป็นเหล้าบ้างข้าวปลาหรือไข่ต้มบ้าง หรือเป็นของกินอย่างอื่น สุดแต่มีตามได้ตามเกิด ส่วนมากมักให้เป็นสตางค์คนละสี่ห้าสตางค์ มอบให้แก่คนถือพานนำหน้ากระบวนแห่ เสร็จแล้วก็เคลื่อนต่อไปยังบ้านอื่น ๆ จนสุดเขตบ้าน

แล้วก็กลับ มาชุมนุมเลี้ยงดูกันอย่างสนุกสนาน พร้อมทั้งปล่อยแมวให้เป็นอิสระไป ปล่อยให้หางแมวนี้ ตามปรกติมักเป็นเวลาบ่าย ๒ หรือ ๓ โมง เป็นส่วนมาก กว่าจะแห่เสร็จ ลางที่ก็ล่าไปถึงทุ่งหนึ่งหรือ ๒ ทุ่ง แห่แล้วถ้าฝนยังไม่ตก ก็ต้องแห่ซ้ำในวันรุ่งขึ้นและวันต่อ ๆ ไป จนกว่าฝนจะตก

บทร้องแห่งนางแมวเท่าที่ได้ไว้มีอยู่ ๓ บท บทหนึ่งว่า “นางแมวเอ๋ยขอฟ้าขอฝน ขอน้ำมนต์ รดหัวนางแมว”

“นางแมวเจ้าก็ร้องแป้ว ๆ นางแมวผูกใหม่ แมวเล็กแมวใหญ่ แมวคำบ่ตัดตลอด หางกุดหางคอด ตามอกหางยาว”

“แมวขาวกินปลาอย่าง แมวดำกินปลาแห้ง หน้าหน้าแห้ง ฝนตกลงมา ตกตกลงมา” (ด้วยความเอื้อเฟื้อ ของ หลวงสมานวนกิจ)

อีกบทหนึ่งว่า “นางแมวเอ๋ย มาร้องแจ้ว ๆ นางแมวขอไก่ ขอไม้ไผ่ ร้องให้ขอฝน ขอน้ำมนต์ รดแมวขี้ที่ แมวขี้ที่ มีแก้ว นัยน์ตา ออกมาเดือนหก ฝนตกทุกที มาบ่มี ไม่มีฝนเลย พ่อตา ลูกเขย นอนเกยหน้าผาก พ่อหม้ายลูกมาก มั้ยากเพราะข้าว คนหนุ่มคนสาว คนเฒ่าหัววง พาเด็กน้อย มาเล่นนางแมว มาร้องแจ้ว ๆ ฝนก็ตกลงมา ฝนก็ตกลงมา” (ด้วยความเอื้อเฟื้อ ของ นายจรูญคุ้มวงศ์)

ยังมีบทร้องแห่งนางแมวอีกบทหนึ่งซึ่งได้มา แม้จะมีคำหยาบอยู่ในคำร้องคำหนึ่ง แต่ก็มีความยิ่งในทางวิชามานุษยวิทยา ในการบรรยายเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาทางวิชาการ (academic study) ย่อมไม่ตัดคำหยาบออกทั้งเพราะความสำคัญลางที่ก็อยู่ที่ตรงนั้น แต่ในที่นี้จะขอตัด

ออก ซึ่งก็พอจะเอาได้ว่าเป็นคำอะไร เพราะกลอนพาไปให้เอาได้ง่าย
บทร้องมีดังนี้

“นางแมวเอ๋ย	ขอฟ้าขอฝน
ขอน้ำมนต์	รดหัวนางแมว
ขอเปียขอข้าว	ขอค่าจ้าง หามนางแมวมา”
“ฝนตกสี่ห้า	ฟ้าผ่าายายซี
แก้มฟ้าดู-	ฝนก็ตกลงมา เทลงมา”
“ท่วมหนองสองตอน	มีละครสองวัน
จับหัวล้านชนกัน	ฝนก็คั่นลงมา คั่นลงมา”

ในพุทธศาสนานิกายวัชรบาท อันเป็นนิกายรุ่นหลัง
ในพวกตันตฺรยาน มีคติว่าพระพุทธเจ้านั้นมีมากองค์ และทรงวชิรราช
หรือสายฟ้าเป็นอาวุธ เพราะฉะนั้นสายฟ้าจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระ
พุทธเจ้า ตามคติมหายาน ถือว่าพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ มีนางคู่บารมี
เรียกว่า นางปรัชญาปารมิตา เทียบได้กับพระเป็นเจ้าในลัทธิฮินดู
นิกายตันตฺระ ย่อมมีมเหสีเรียกว่า ศักติ ประจำอยู่ทุกองค์ คราวใด
พระพุทธเจ้าและนางคู่บารมีมาเจอกัน ก็จะทำให้โลกมีความอุดมสม-
บูรณ์ เป็นความไพบุลงอกงาม เรื่องนี้อาจเป็นข้อเปรียบเทียบใน
ธรรมะที่ลุ่มลึกของเขาก็ได้ แต่แสดงเป็นรูปธรรมให้เห็นจริงเห็นจัง
เป็นอย่างหยาบคายก็ได้ เป็นทำนองเกี่ยวกับการกราบไหว้บูชาพระ
ศิวลึงค์ซึ่งผู้บูชากราบไหว้จะไม่ทราบเมื่อไรว่ารูปนั้นไม่น่าดูเพียงไร แต่
ที่เขาบูชากราบไหว้ ก็ให้วสิ่งสาระที่เร้นอยู่ในพระศิวลึงค์นั้น ซึ่งเขา
เห็นซึ่งลึงค์อยู่ในนั้น (ดู Foundations of Tibetan Mysticism by Lama

Anagarika Govinda, London 1959; India and China: Ancient contacts what India received from China by Suniti K.Chatterji, The Asiatic Society, Calcutta, 1961. ในหนังสือเรื่องดังกล่าวว่านิกายวัชรยานพุทธตันตระ อินเดียนั้นได้มาจากจีนในศตวรรษที่ ๖ (อิมเอียง) ในลัทธิเต๋า^๑ (หลัง)

ที่บทร้องแห่งนางแม่วว่า “ฟ้าผ่ายายชี ..... ฝนก็เทลงมา ^{เท} ลงมา” ก็เป็นทำนองพระพุทธรเจ้ามาพบกับนางคูบารมีปรัชญาปารมิตา ฝนก็เทลงมา คือโลกจะเกิดความงอกงามอุดมสมบูรณ์ ถ้าคิดในแง่นี้ ก็จะต้องเข้าใจว่าพุทธศาสนานิกายเถรวาท ซึ่งเราได้รับมาจากลังกา เมื่อเจ็ดร้อยปีที่ล่วงมานี้ น่าจะมีคติทางมหายานแทรกอยู่ในคติความเชื่อถือของพุทธศาสนาประชาชน (Popular Buddhism) ซึ่งอยู่กันตรงข้ามกับพุทธศาสนาของผู้มีปัญญา (Intellectual Buddhism) อยู่ในประเทศไทยไม่มากนักน้อยเพราะมีความเชื่อถือและพิธีรีตองของมหายาน ที่ประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะพวกชาวบ้านยังประพฤติก็น่าสนใจให้เห็นอยู่ ยิ่งกว่านั้นยังได้ความว่าพุทธศาสนามหายาน เคยมีอิทธิพลมากในพุทธศาสนาของลังกาอยู่สมัยหนึ่ง ไม่ต้องสงสัยว่า คติความเชื่อถือและพิธีรีตองของมหายานจะไม่ติดตามเข้ามาด้วย (ดู The Buddhist vol. XXXII, No. 3, Y.M.B.A. Colombo, Ceylon, 1961) ชนชาติเขมรสมัยโบราณ และชนชาติชวามลายูในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย ก็ปรากฏว่าเคยนับถือพุทธศาสนามหายานมาก่อน ชนชาติเหล่านี้ คงมีส่วนเป็นอิทธิพลอยู่ในความเชื่อถือของชนชาติไทย ในดินแดนที่ภายหลังเป็นประเทศไทย ทั้งในทางเชื่อชาติศาสนาและวัฒนธรรมอยู่ด้วยไม่มากนักน้อย

บัดนี้จะย้อนกลับไปกล่าวเรื่องแห่นางแมว เพื่อให้ฝนตก ว่าทำไมจึงต้องใช้นางแมว นางแมวมีอิทธิพลอะไรแก่เรื่องทำให้ฝนตกก็แมวนั้นเป็นสัตว์ไม่ชอบน้ำ ตีร้ายจะถือกันในสมัยโบราณว่าแมวเป็นสัตว์เลี้ยงกระมัง เมื่อถูกสาดน้ำเปียกปอนไปหมด ก็จะหายเป็นสัตว์เลี้ยงต่อไป คงจะเอาเคล็ดที่ตรงนี้ได้

เรื่องสาดน้ำนางแมวเมื่อฝนแล้งเพื่อให้ฝนตก ไม่ใช่มีอยู่ในประเทศไทย ที่ในเกาะสุมาตราทางท้องที่ก็มี ถ้าปีใดฝนแล้ง พวกผู้หญิงชาวบ้านต้องนุ่งน้อยห่มน้อย พากันลงไปลุยน้ำในแม่น้ำแล้วสาดน้ำรดกัน นอกนั้นก็จับเอาแมวคำตัวหนึ่งโยนลงไปในน้ำ แล้วปล่อยให้มันตะเกียกตะกายปีนตลิ่งหนีไป พอมันขึ้นตลิ่งได้ พวกผู้หญิงก็ไล่ตามและสาดน้ำรดมันพอเป็นพิธี ว่าถ้าทำอย่างนี้ฝนจะตก ทางเกาะชวามีประเพณีจับเอาแมวสองตัวเป็นตัวเมียตัวหนึ่งตัวผู้ตัวหนึ่งไปอาบน้ำเสร็จแล้วก็ปล่อยมันไป ว่าถ้าทำอย่างนี้ ฝนจะไม่เข้าฝนจะตก

ในประเทศรัสเซียตอนใต้และตอนตะวันตก ถ้าฝนแล้งและต้องการให้ฝนตก ชาวบ้านจะออกไปรอกันอยู่ที่หน้าโบสถ์ พอบาทหลวงทำกิจลัทธิพิธีทางศาสนาเสร็จแล้วกำลังออกจากโบสถ์ ก็ช่วยกันจับบาทหลวงให้นอนลงกับพื้น แล้วเอาน้ำสาดรดให้เปียก ลงที่ถ้ามีชายแปลกหน้าผ่านมาในละแวกบ้าน พวกผู้หญิงจะจับชายคนนั้นโยนน้ำหรือไม้ก็จับคนนั้นให้เปียกโชกไปทั้งตัว ว่าถ้าทำดังนี้ ฝนจะตก

หลวงผดุงแคว้นประจันต์ กล่าวไว้ในหนังสือ ลัทธิธรรมนิยม ภาค ๑ ว่าด้วยประเพณีภาคอีสานเกี่ยวกับการเล่น สาดน้ำในเทศกาลสงกรานต์ว่า "การเล่นสาดน้ำนี้ เป็นธรรมเนียมดีมาแต่โบราณ ด้วย

เข้าใจว่า ถ้าปีใดผู้เฒ่าผู้แก่และหนุ่มสาวไม่เล่นสาคหน้า ปีน้หน้าฝน มักจะน้อยไป เขาถือว่าการเล่นสาคหน้านั้น เหมือนดั่งกิริยาพระยานาค เล่นน้ำในสระอโนดาต การเป็นดั่งนี้ จึงได้นิยมเล่นสาคหน้ากันนัก ด้วยถือว่าจะทำให้ฝนฟ้าตกบริบูรณ์ในฤดูปีเดือน”

การสาคหน้าแมวในประเพณีแห่งนางแมว เมื่อเปรียบเทียบกับ ประเพณีอื่นที่กล่าวมาข้างต้น ก็เห็นได้ว่าเป็นประเพณีมีความมุ่งหมาย เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือถ้าต้องการให้ฝนตกก็ต้องทำพิธีสาคหน้า แมว ซึ่งถือว่าเป็นตัวแล้ง หรือไม่ก็สาคหน้าบาทหลวง สาคานาค นแปลกหน้ามา หรือเล่นสาคหน้าสงกรานต์กันในขณะที่ร้อนจัด นี้ก็เท่ากับคนที่ถูกสาคหน้าเป็นตัวแล้งเหมือนกันโดยปริยาย คิดเห็นเช่นนั้นอาจ ถูกหรือผิดก็ได้ อย่างไรก็ตามการที่ทำอย่างนี้ เป็นเรื่องที่อยู่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า แมยิก (magic) ในลักษณะที่ว่า “สิ่งเหมือนกัน ย่อม ผลัดผลเหมือนกัน (Like produces like)” กล่าวคือเมื่อถูกสาคหน้า เบียก ก็จะผลัดผลให้สิ่งอื่นเบียก (คือฝนตก) เหมือนกัน

แมยิก เป็นเรื่องวิชาทางไสยศาสตร์ เพื่อบังคับสิ่งที่อยู่เหนือ ธรรมชาติให้เป็นไปตามประสงค์ที่ตนต้องการ แมยิกเป็นคำคู่กับคำว่า Superstition ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึงความเชื่ออันหาเหตุผล พิสูจน์ไม่ได้ ในทางวิทยาศาสตร์ คือทำให้เกิดความเกรงขามแก่สิ่งที่ อยู่เหนือธรรมชาติ สิ่งที่ลึกลับหรือสิ่งที่ตนไม่สามารถอาจทราบได้ ด้วยเหตุผล มีเรื่องถือผีสิงเทวดา โชคกลาง สิ่งเป็นเสนียดจัญไร เป็นต้น เมื่อมีความเชื่ออย่างนั้นแล้ว ก็หาทางกระทำตามลัทธิพิธีเพื่อให้ได้ ผลตามที่ต้องการ Superstition เป็นเรื่องของความเชื่อ และแมยิก

เป็นเรื่องการแสดงออกแห่งความเชื่อนั้น ถ้าจะใช้เป็นคำไทย คำแรก (Superstition) เป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ คำหลัง (แมยิก) เป็นวิชาทำคุณทำไสยเป็นต้น ในทางไสยศาสตร์

ประเพณีแห่นางแมว เดียวกันก็จืดจางไปแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีทำกันกลางที่อาจจะหมดไปแล้วก็ได้ จึงได้บันทึกเรื่องเอาไว้เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาเรื่องเก่าของไทย เพราะเราศึกษาเรื่องอดีต ก็เพราะคิดว่าเรื่องอดีตจะฉายแสงสว่างเรื่องปัจจุบันให้เห็น ว่าที่ประชาชนพวกชาวบ้านเชื่อถือกันอย่างไร ก็เนื่องจากความเชื่อซึ่งยังฝังลึกและตกค้างอยู่ในจิตใจของคนส่วนมาก ถ้าเราไม่ทราบพื้นเพจิตใจของเขาว่า สืบต่อและมีเรื่องราวเป็นอย่างไรมาแต่เดิม การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขประเพณีเดิมซึ่งสืบต่อกันมาแต่ปฐมปราช ก็จะทำไม่ได้ราบรื่นเสมอไป

อนึ่ง ในการแห่นางแมวนั้น ได้ทราบว่านางรายกลางท้องถนน นำเอารูปบันเมฆแห่ไปถวาย รูปบันเมฆนี้ ในหมายรับสั่งเกี่ยวกับพิธีขอฝนของหลวงในราวกลางรัชกาลที่ ๕ ก็มีกล่าวไว้ดังนี้

“อนึ่งโปรดเกล้าฯ ให้พระมหาราชครู ไปทำพระราชพิธีมหาสุตเมฆพฤษศยศาสตร์ ที่ทุ่งสัมปอญหลังบ้านญวน.....บันเมฆรูปบุรุษ ๑ สตรี ๑.....” บันเมฆเป็นรูปอะไร จะได้กล่าวต่อไป

บันเมฆ ในชั้นเดิม ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบเรื่องบันเมฆ จนเมื่อ ๓-๔ ปีที่ล่วงมานี้ มีนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันคนหนึ่ง (Dr. Robert Texter) นำภาพถ่ายต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตชาวชนบท ซึ่งเขาไปถ่ายเอามาเพื่อการศึกษาของเขามาให้ข้าพเจ้าดู ในจำนวนภาพถ่ายเหล่านี้

นั้นมียูรูปร่างหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าดูแล้วก็สนใจ ระคนกันไปกับความประหลาดใจไม่น้อย เพราะไม่นึกคิดว่าประเพณีบนเมฆนั้นยังคงมีเหลืออยู่ในท้องที่ไกล ๆ กรุงเทพฯ นี้เอง คือที่ตำบลบางชัน อำเภอมีนบุรี

รูปถ่ายแผ่นนั้น เป็นภาพหญิงหนึ่งชายหนึ่งก่ายกันในท่าทางที่เรียกว่าอนาจารเห็นจะไม่ผิด เป็นรูปปั้นด้วยดินเหนียวติดอยู่กับพื้นดินในตัว และมีขนาดใหญ่เท่ากับคนจริง ๆ ข้าพเจ้าสนใจ ก็เพราะเห็นว่าคงเป็นรูปเกี่ยวกับพิธีความงอกงาม (Fertility rites) ดังกล่าวมาแล้ว

ต่อมาเมื่อได้สอบถามบรรดาผู้ที่เคยอยู่ตามหัวเมืองภาคกลางมาเมื่อเด็กและสอบถามหลาย ๆ จังหวัดด้วยกัน ก็ได้ความว่า รูปปั้นด้วยดินเหนียวอย่างนี้คงมีอยู่ทุกจังหวัด เท่าที่ได้สอบถามมา ได้ความว่ารูปที่ปั้นขึ้นนั้นมีขนาดต่าง ๆ กัน เป็นรูปขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้างแล้วแต่ผู้ปั้นจะสมัครใจปั้นเป็นรูปยืนก็มี นอนก็มี

ปีใดถ้าแล้งจัดฝนมาล่าช้า ก็มักจะพบรูปอย่างนี้อยู่ตามข้างทางเดินและหัวคันทนา ลางแห่งก็มีหลายรูปวางเป็นระยะ ๆ ไป ใครที่ไม่เคยทราบเรื่องมาก่อน เมื่อไปพบเห็นเข้าด้วยบังเอิญ ก็นึกเอาว่าคงเป็นพวกเด็ก ๆ ที่ซุกซนเป็นผู้ปั้น ความจริงก็เป็นเช่นนั้น และมักจะปั้นเด็กขนาดเขื่อง ๆ หน่อยที่เป็นผู้ปั้น ทางที่ผู้ปั้นเป็นผู้ใหญ่ก็มี แต่เป็นชนิด “ผู้ใหญ่อายุน้อย” ถ้าผู้ใหญ่ชนิดที่เป็นผู้แก่ผู้เฒ่า เมื่อเห็นเด็กกำลังปั้นกันอยู่ แทนที่จะห้ามปราม กลับไม่ว่าอะไร ลางที่ข้าพเจ้าจะพอใจสนับสนุนให้ปั้นเสียด้วยซ้ำเพราะถือว่าปั้นรูปชนิดนั้นใน

เรียกว่า “พิธีเจริญงอกงาม” ดังกล่าวมาข้างต้นนั่นเอง แต่ด้วยอำนาจความเจริญ เมื่อคนมีปัญญาและความคิดคลี่คลายขึ้นแล้ว เช่น ในท้องถิ่นที่มีการศึกษาดีกว่า ดังในกรุงในเมือง ประเพณีชนิดนี้ก็ค่อยเสื่อมหรือหมดไป หรือไม่ก็แก้รูปลักษณะให้หายหายบาคายเสีย จะยกข้อสันนิษฐานของนักปราชญ์ทางมานุษยวิทยาว่าด้วยเรื่องนี้ไว้ก่อน โดยนำมากล่าวภายหลัง เมื่อเล่าเรื่องประเพณีแท้และจุดบั้งไฟของภาคอีสานเสียก่อน

ต่อมาเมื่อเขียนเรื่องตอนนั้นเสร็จแล้ว ไปได้ความจากหลานสาว ข้าพเจ้าคนหนึ่ง อยู่ที่จังหวัดขอนแก่นเล่าให้ฟังว่า ถ้าปีใดฝนแล้ง เคยเห็นรูปปั้นตัวดินเหนียวมีขนาดเท่าลำแขน ทำเป็นรูปนิมิตทั้งของผู้หญิงผู้ชาย เอาไปวางไว้ในบริเวณวัดอยู่เรียงกันอย่างใกล้ชิด ผู้เล่าบอกว่าเคยเห็นรูปปั้นเมื่อครั้งตนยังเป็นเด็กอยู่ แต่เดี๋ยวนี้ไม่เคยเห็น อีกรายหนึ่งเป็นเรื่องทางจังหวัดอุบลฯ มีหญิงชราคนหนึ่ง เล่าให้ภรรยาข้าพเจ้าฟัง เมื่อครั้งไปจังหวัดศรีสะเกษ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ว่าถ้าปีใดเกิดฝนแล้ง มักมีรูปปั้นเมฆแต่ละตำบลนำเอามารวมกัน ณ ที่วัดใดวัดหนึ่ง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของตำบลเหล่านั้น แล้วเอาขึ้นตงบนแคร่ มีท้ายคิบบผูกพันไว้ไม่ให้ล้ม ตั้งเป็นกระบวนแห่มีทั้งกลองยาวกลองเดิดเท็ง เวียนไปรอบ ๆ บริเวณวัดและตามถนนในละแวกบ้านตำบลนั้น ผู้เข้ากระบวนแห่ทั้งหญิงชายรำเซ็งกันไปอย่างสนุกสนาน เสร็จแล้วต่างตำบลก็นำเอารูปปั้นกลับไปยังตำบลของตน นำเอาไปวางที่คันทนาหรืออย่างไรก็ลืมไปแล้ว ได้ซักถามหญิงชราคนนั้นว่า เวลาบั้งมีกาดามีมันต์อะไรบ้างหรือเปล่า ตอบว่ามี แต่พูดตัดบท

ว่า “อย่าให้บอกเลย อายปาก พูดไม่ได้” แล้วกล่าวต่อไปว่า “เดี๋ยวนี้ไม่มีทำกันแล้ว เพราะเท่ากับไปยุตึกให้มันเอากัน” (เอา ในที่นี้ในภาษาดินอิสานไม่ใช่คำหยาบ หมายความว่าได้เสียกันเท่านั้น เช่น มีสามีภรรยา ก็ว่า “เอาหัวเอาเมีย”) ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ประเพณีเรื่องบันเมฆดังกล่าวนี้ เห็นจะหาคุ้ยได้ยากแล้ว ถ้าจะยังมีเหลืออยู่ก็คงในท้องถิ่นที่ห่างไกลออกไปจากความเจริญ และลักษณะที่ทำก็เห็นจะเหมือน ๆ กัน

ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ตอนพระราชพิธีเดือนเก้า การพระราชพิธีพรุณศาสตร์ มีกล่าวถึงเรื่องบันเมฆว่า “การพิธี (พรุณศาสตร์) ที่สุโขทัย มีแต่พิธีพราหมณ์ การซึ่งเกิดพิธีสงฆ์ขึ้นจะพึงมีในภายหลัง แต่พิธีพราหมณ์ที่ทำอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นคนละอย่างกันกับที่นางนพมาศกล่าวทำพร้อมกันกับพิธีสงฆ์ แต่แยกออกไปทำอยู่ที่ทุ่งส้มป่อย เพราะอยู่ข้างจะเวรอร่าหยาบคาย การตกแต่งโรงพระราชพิธีและเทวรูป ก็คล้ายกันกับพระราชพิธีอื่น ๆ คือปลูกโรงพิธีช่อกว้าง ๕ ศอก ยาว ๑๐ ศอก สองห้องเจดียงรอบ แต่ในประธานไม่มุงหลังคามุงไว้แต่ที่เจดียงรอบ สำหรับที่จะให้พระผู้เป็นเจ้าของตั้งในโรงพิธีนั้นต้องอยู่กลางแดด กันม่านรอบ มีโตรณทวารไม้อุณาเววา พรหมโองการทั้งแปดทิศตามธรรมเนียม หน้าโรงพิธีในหมายว่าทิศพายัพ (พระมหाराชครุว่าทิศบูรพา) ห่างออกไปสามศอก ปลูกเกยสูง ๔ ศอก ๕ นิ้ว กว้าง ๒ ศอก ๕ นิ้ว มีพนัก ๓ ด้าน บันไต่ขึ้นลงตรงหน้าเกยออกไป ชุกกว้าง ๓ ศอก ยาว ๓ ศอก ลึกศอกหนึ่ง มีรูปเทวคาและนาคและปลาเหมือนสระที่สนามหลวง ยกเสีย

แต่รูปพระสุกต ตรงหน้าสระออกไปขึ้นเป็นรูปเมฆสองรูป คือขึ้นเป็นรูปบุรุษสตรีเปลือยกายแล้วหาปูนขาว การที่จะปั้นนั้น ต้องตั้งกานัล ขึ้นพร้อมกันกับที่พิธีสงฆ์ มีบายศรีปากชามแห้งละสำหรับเทียบหนักเล่มละบาทแห้งละเล่ม เงินติดเทียบเป็นกานัลแห้งละบาท ๓๓๐๓ เบย ข้าวสารสี่สัด ผ้าขาวของหลวงจ่ายให้ช่างปั้นช่างเขียนนุ่งห่ม ช่างเหล่านั้นต้องรักษาศีลในวันที่ปั้น เทวรูปที่ตั้งในการพระราชพิธี คือพระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหมธาคา พระมหาพิชฌเนศวร วันแรกตั้งพระราชพิธี มีกระบวนแห่ แห่พระเป็นเจ้าออกไปส่งโรงพิธี กระบวนแห่ก็เหมือนกันกับการพระราชพิธีจรดพระนังคัล แต่เทวรูปนั้นตั้งกึ่งกลางโรงพิธี การบูชาเวลาค่ำทำเหมือนพระราชพิธีอื่น ๆ แต่ไม่ได้ตั้งนพเคราะห์ การที่เป็นพิเศษสำหรับพิธีฝนนี้ คือเวลาเข้าพระมหาราชครูพิธี ขึ้นบนเกยอ่านเวทโบกธงผ้าขาวซึ่งรายยันต์พระฤๅษศาสตร์ ยาว ๕ ศอก กว้างเท่าผืนผ้า ติดปลายไม้ลามีะลอก ยาว ๓ วา โบกไปมาสวมครั้ง เป่าสังข์แล้วเจ้ากรมปลัดกรมขุนหมื่นพราหมณ์ โหราจารย์ ๘ คน นั่งล้อมเทวรูปในโรงพระราชพิธีซึ่งเป็นกลางแจ้ง เพราะมิได้มุงหลังคานั้น ชักประกาศำ คาลา ซึ่งสำหรับชักประกาศำนั้นเปลี่ยนตามวันทั้ง ๗ วัน ครั้นเวลา ๕ โมงเช้าหยุดพักตอนหนึ่ง ตอนบ่ายชักประกาศำไปอีกจนเวลาแดดคลบ พระมหาราชครูขึ้นโบกธงเหมือนอย่างเวลาเข้าอีกครั้งหนึ่งแล้วเป็นเลิก ไปจนเวลาศึกจึงได้บูชาพิธีตามธรรมเนียม ทำเช่นนั้นทุกวันกว่าจะเลิกการพระราชพิธี การพิธีพราหมณ์นี้เป็นอันรอฟังพระราชพิธีสงฆ์ที่ทำอยู่ท้องสนามหลวงเมื่อพิธีข้างในเลิกเมื่อใดก็พลอยเลิกด้วย มีกระบวน

แต่พระเป็นเจ้ากลับ ในร่างรับสั่งเก่าว่าแห่มาเวียนทักษิณพระราชวัง
ถวายชัยเจ้าแผ่นดินแล้วจึงได้กลับเทวสถาน แต่ได้ถามพระมหाराช
ครุว่า ภายหลังนี้ไม่ได้มาช่วยไม่มีผู้ใดส่งใคร ตกกลงเป็นรวมเล็กไป
เหมือนอย่างแห่พระประน้าในการพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ประ-
โยชน์ที่พราหมณ์ได้ คือผู้ซึ่งชกประจำได้ผ้าขาวนุ่งห่มคนละสำหรับ ได้
เงินทักษิณบูชา ๖ บาท หม้อกุ่มหม้อละเฟื้อง ผ้าขาว หม้อ
มะพร้าว ข้าวตามอย่างพิธีอื่น ๆ การพิธีพราหมณ์ต่อพิธีพราหมณ์
เทียบกัน ครึ่งกรุงสุโขทัยและในปัจจุบันไม่เหมือนกันเช่นนี้”

อีกตอนหนึ่งกล่าวไว้ในพระราชพิธีเดือนสิบว่า “นางพนมาศ
เป็นผู้หญิงมีมรรยาทอันเรียบร้อย ระวังถ้อยคำที่จะกล่าวข้อความอัน
ใดที่ไม่เป็นการสมควรที่ผู้หญิงจะกล่าวถึง ก็ไม่กล่าวถึง ละทิ้งเสีย
เหมือนอย่างพิธีพราหมณ์ก็คงมีบนเมฆเหมือนกัน แต่หลีกเลี่ยงไม่
กล่าวถึงบนเมฆเลย ถึงว่าพระศิวลึงค์จะเป็นของนับถือของพราหมณ์
ในประเทศอินเดีย ไม่เป็นที่รังเกียจว่าหยาบคายอันใด แต่นางพนมาศ
เป็นพราหมณ์เมืองไทย ซึ่งพนบ้านพนเมืองถือกันว่าเป็นการหยาบ”

๘. ประเพณีตายยาก—แห่และจุดบั้งไฟภาคอีสาน

ในหนังสือเรื่องลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ ภาคที่ ๑ (หอสมุดแห่งชาติตีพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๑) กล่าวเรื่องบุญบั้งไฟทางภาคอีสานซึ่งหลวงผดุงแคว้นประจันต์ (จันทร์ อุตตรนคร) แต่งไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ มีข้อความดังต่อไปนี้

เทศกาลเดือน ๖ และเดือน ๗ เดือน ๘ ในระหว่าง ๓ เดือนนี้ราษฎรชาวบ้าน ณ ตำบลต่าง ๆ ได้ประชุมกันจัดให้มีการประชุมทำบุญคราวนี้ เป็นสนุกเอิกเกริกใหญ่ เรียกว่า บุญบั้งไฟบ้าง เรียกว่า บุญเดือน ๖ บ้าง การทำบุญของชาวบ้านเช่นนี้ ย่อมมีบั้งไฟประกอบเข้าด้วยทุกคราว มิได้เว้นเลย เพราะฉะนั้นเขาจึงเรียกว่า บุญบั้งไฟ และซึ่งเรียกการบุญนี้ว่า บุญเดือน ๖ นั้น ก็เพราะเขามักทำในฤดูเดือน ๖ และเดือน ๗ โดยมาก]

การทำบุญบั้งไฟนี้ เมื่อเขาประชุมตกลงกันแน่นอนแล้ว จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมเดือน ๖ และเดือน ๗ ก็ตาม เขาจึงเขียนเป็นหนังสือลงในใบลานแจกไปแก่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน ชั่วระยะทางวันหนึ่งบ้าง วันและคืนหนึ่งบ้าง หลายบ้านด้วยกันประมาณ ๑๕ บ้าน หรือ ๒๐ บ้าน หรือ ๓๐ บ้านก็ถึง แล้วแต่ความพอใจของบ้านที่จะทำบุญ หนังสือที่แจกไปแก่หมู่บ้านต่าง ๆ นั้น คือจดหมายนัดวันคืนเดือนปีที่จะประชุมทำบุญ ให้บ้านที่จะมาประชุมนี้รู้และมาทันตามกำหนด จดหมายนั้นเขาเรียกว่าสลากใส่บุญ คราวแรกที่เขาจะลงมือ

ทำบุญ เขาได้ประชุมลูกบ้านให้พร้อมใจกันเพื่อจะปรึกษาแบ่งบ้านให้กันรับ คือ ๓ หลังเรือนรับบ้าน ๑ บ้าง ๔ หลังเรือนรับบ้าน ๑ บ้าง การที่ประชุมแบ่งบ้านที่นัดมาประชุม ให้รับเป็นส่วน ๆ นี้ เพื่อบ้านที่รับนั้นได้เป็นฐานะดูแลจัดการเลี้ยงดูพระสงฆ์สามเณรและราษฎรชายหญิง ซึ่งจะมาประชุมในงานบุญนั้น คือบ้านที่ถูกเชิญตั้งแต่พระสงฆ์ลงมา ตลอดจนฆราวาสชายหญิงมิได้เป็นกังวลที่จะหาเสบียงอาหารไปบริโภค ย่อมเป็นหน้าที่ของบ้านที่รับเป็นฐานะอันได้ตกลงกัน ตามที่เขาได้ประชุมแบ่งหน้าที่แล้วนั้นทั้งสิ้น การเลี้ยงดูนั้น ส่วนพระสงฆ์สามเณรก็เลี้ยงเช้าและเพล ส่วนฆราวาสชายหญิงนั้น เลี้ยงข้าวปลาอาหารเช้าเย็นและเหล้ายาให้อิ่มหน้าเอิกเกริก และการนัดประชุมนี้ มักเชิญให้หมู่บ้านนั้น หากลองมาตีแข่งประชันกันบ้านละ ๑ คู่ทั้งบั้งไฟบ้านละ ๑ บอกด้วย

เมื่อกาลข้างหน้า ยังอีก ๑๐ วันหรือ ๑๑ วัน ส่วนบ้านที่จะทำบุญนั้นบรรดาผู้ที่ได้รับหน้าที่ก็ได้ลงมือปลูกปะรำ ปะรำนี้ปลูกรอบไปทั้งลานวัดวางระยาศติกันยัตยาวเป็นแถวตลอดวัด เว้นไว้แต่ช่องทางคนเดินเข้าออกเท่านั้น ที่เรียกว่าปะรำนี้ เรียกตามภาษาลาว เรียกว่า ผามบ้าง ตูบบุญบ้าง ที่เรียกว่า ผาม หรือ ตูบบุญนี้ เขาทำด้วยไม้จริง ยกพื้นให้สูงพื้นดินประมาณสองหนึ่ง สำหรับพระสงฆ์สามเณรนั่ง ชั้นล่างเป็นพื้นดิน แต่รองด้วยใบไม้หรือหญ้าฟางสำหรับพวกผู้หญิงแก่และสาวนึ่ง

เมื่อถึงวันกำหนด บรรดาบ้านที่ได้รับเชิญก็ยกมาเป็นพวก ๆ พอบ่าย ๓ โมงหรือ ๔ โมง ก็พอลงบ้านที่ทำบุญ หมู่บ้านใดรับหน้าที่

บ้านใด หมู่บ้านนั้นต้องแบ่งกันไปรับพระสงฆ์และหญิงชายบรรดาที่ มาด้วย นำเข้าไปพักที่ผามบุญ บางพวกก็จัดหาเสื่อสาธไปลาดปูไว้ สำหรับบอสน์สงฆ์ก่อน แต่พระสงฆ์ยังไม่มาถึง

พระสงฆ์และหญิงชายชาวบ้าน บรรดาที่ได้รับเชิญมาถึงพร้อม กันทุกบ้านแล้ว ถ้าเรือนใดมีนาคที่จะบวชก็แห่เข้าไปวัด แล้วแห่ ประทักษิณรอบโบสถ์ กิริยาที่แห่ນาคนี้ มักให้นาคนั่งห่มประดับประดา สะสวย และให้ขี่ม้าเดินไปรอบวัดด้วย มีคนถือธงโหม่งใหญ่ตีนำ หน้า และยิงปืนและจุดตะไลตามหลัง ม้านั้นผูกลูกพรวนตั้งเกรียวกราว ถ้าถูกที่ม้าไม่ใคร่เคยไถยในเสียงปืนและเสียงตะไล มักจะวิ่งเขย่าใหญ่ กระโดดโลดโผน ต้องมีคนจูงบังเหียนข้างละหนึ่งคน หาไม่เจ้านาคก็ คงจะปาฎิหารย์ลงมาจากหลังม้าเป็นแน่ ถ้าการแห่ นาคใช้ขี่ม้าเช่นนี้ นับว่าเป็นการมีหน้ามีตานัก ถ้าใช้แห่เดินไปด้วยเท้ารอบวัดแล้ว มัก จะเป็นที่น้อยหน้าคำตานัก ตามความนิยมของเขาตั้งนี้

อนึ่ง ถ้าผู้ใดมีศรัทธา จะสร้างพระภิกษุรูปใด ต้องแห่พระ รูปนั้นออกหน้าเจ้านาคไปด้วย การที่สร้างพระภิกษุนั้น คำลาวเรียกว่า ฮคน้ำพระ กิริยาที่ฮคน้ำพระนั้น มีบริวารภักดิ์ต่างๆ ตามแต่ศรัทธา ของผู้จะทำบุญ คือ เคียงนอน และเสื่อสาธ หมอนอิง ไม้เท้า กระโถน ขันน้ำ ฟานรอง และสำรับคาวหวาน ผ้าไตร ๑ สำรับ คำที่เรียกว่า ฮคน้ำพระนี้ ไม่ใช่พิธีสร้างพระสงฆ์ เช่นคนไทยเราเคยใช้อยู่ในฤดู สงกรานต์นั้น อันนี้เป็นลัทธิอย่างหนึ่ง คือถ้าพระภิกษุรูปใด จะได้ เลื่อนยศขึ้นจากเป็นอันดับคือ เจ้าหัว จึงจะได้รับการสร้างนั้น เพราะ ฉะนั้น การสร้างนั้น เป็นการทำให้เลื่อนยศให้สมณะ ถ้าภิกษุรูปใด

ได้รับสร้งนำของทายก ภิกษุรูปนั้นแต่นั้นไป ต้องเปลี่ยนชื่อจากเจ้าหัว
เรียกว่าเสกัจฉันเสกัจฉัน เรื่องนี้จะได้อธิบายพิสดารในเบื้องหน้าต่อไป
การที่บวชนาคก็อย่างเดียวกันกับที่ใช้อยู่ในกรุงเทพ ฯ นี้

ส่วนที่เรียกว่าสดน้ำพระนั้น ครั้นแห่ประทักษิณได้ ๓ รอบแล้ว
ก็เชิญพระนั้นลงจากเตียงหาม นิมนต์ให้ขึ้นนั่งบนแท่นอันหนึ่ง ซึ่ง
ทำลวดลายด้วยหยวกกล้วย แล้วเจ้าศรัทธาก็โสรจสร้งพระนั้นด้วย
น้ำอบน้ำหอม ตลอดถึงผู้เฒ่าผู้แก่ชาวบ้าน ครั้นเสร็จการสร้งแล้ว จึง
อ่านประกาศชื่อตั้งของพระนั้นให้ทราบทั่วกัน ประกาศนั้นเขียนลงใน
ใบลานบ้าง เขียนลงในแผ่นเงินและทองบ้างตามลำดับยศ สำเนา
ประกาศนั้น ก็คือกล่าวถึงด้วยความเลื่อมใสของทายก และความอุท-
สาหะของพระรูปนั้นด้วย และการตั้งชื่อให้แก่พระนั้น ก็ตั้งเอาตาม
ความชอบใจ มิได้อาศัยแบบแผนอะไร ครั้นสร้งและอ่านประกาศแล้ว
เจ้าศรัทธาก็มอบบริวารภักดิ์ต่าง ๆ บรรดาที่จัดมานั้นแก่ภิกษุรูปนั้น
บริวารต่อไป เป็นเสร็จการสดน้ำพระเท่านั้น

จะกล่าวถึงเรื่องบุญเดือน ๖ ต่อไป ครั้นถึงเวลาค่ำประมาณ ๑
ทุ่ม เสียงหนุ่มสาวเจรจากันดูเอิกเกริกแข่งแซ่ไปตลอดลานวัด ทั้ง
เสียงขับแอ่วไอ้โลมสาวข้างนอกหน้าผามบุญ ล้วนแต่หนุ่ม ๆ เทียว
แอ่วสาว ข้างในผามบุญล้วนแต่หนุ่มผู้หญิงสาว ๆ นั่งหันหน้าออกมา
ข้างนอก แลดูออกสลดออกไป บางคนก็รูปร่างสะสวย บางคนก็ขีรว
บางคนเป็นผู้ดีมีบรรดาศักดิ์ บางคนเป็นไพร่พลเรือน ในหมู่หญิงสาว
หมู่หนึ่ง ๆ ย่อมมีผู้หญิงแก่กำกับดูแลอยู่ด้วย เพื่อมิให้ชายหนุ่มล่วง

เกินแก่หญิง ในที่อันไม่สมควร และเพื่อจะกันมิให้เกิดการลามกต่าง ๆ อันจะมีเพราะชายหนุ่มและหญิงสาวซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันโดยธรรมดา

ครั้นเวลาประมาณ ๓ ทุ่ม และ ๔ ทุ่ม บรรดาตกลงที่ได้นัดมา ตีแข่งกันทุก ๆ บ้านนั้น ต่างก็ยกมาตีประชันกันที่ลานวัด เวลานั้นจะ พุดจากกันไม่ได้ยินเสียงเลย เสียงกลองกระท้อนเข้าไปในหัวใจหนวกหู เป็นอย่างเอก

ครั้นเวลาประมาณ ๕ ทุ่ม หรือ ๖ ทุ่ม การตีกลองแข่งกันจึง เลิก ต่อขึ้นไปคงมีแต่เจ้าหนุ่มเที่ยวจับแ้วสาว บางคนก็รักใคร่พุดจาก กันอยู่จนสว่าง จับเป็นคู่ ๆ บางพวกก็เที่ยวพุดจาโฉบจับตลกคะนอง ตามใจชอบ บางพวกก็เมามายไม่มีสติถึงแก่เดินเซล้มลุก ผ่าผ่อนหลุด ลุยก็มี การที่จะเกิดชกตีวิวาทกันเพราะความเมามายหรือหึงหวงผู้หญิง ในระหว่างชายหนุ่มต่อชายหนุ่มไม่มีใครมีเลย การปกครองของเจ้าเมือง กรมการ หรืออำเภอกำนัน ก็ไม่ใคร่จะเข้มงวดกวดขันอย่างไร หาก เป็นเพราะธรรมเนียมประเพณีของชนชาตินั้น ซึ่งไม่ใคร่ชอบใช้การ ประพฤติคนเป็นคนเกะกะ แต่โบราณมา การที่จะเกิดตีรันฟันแทงกัน ในการประชุมใหญ่เช่นนั้น นาน ๆ ปีหนึ่งหรือสองปี จะมีสักคู่หนึ่ง บางทีถึงสี่ห้าปีไม่มีเลยก็มี นับว่าเป็นความเรียบร้อยในกิริยาความ ประพฤติของเขาได้ส่วนหนึ่ง การทำบุญบั้งไฟนี้ ต่อเนื่องมาแต่เดือน ๖ ถึงเดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำ จึงจะหมดคราว รวมอยู่ในระหว่าง ๓ เดือน นี้ ถ้าปีใดมีอธิกมาส ก็ยังทำได้อีกถึงขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ที่สองด้วย

เรื่องบุญบั้งไฟตามที่กล่าวข้างต้นนี้ ท่านผู้แต่งเรื่องไว้ ถ้าจะนับเวลาล่วงมาแล้วถึงปัจจุบันก็ได้ ๖๐ ปีเศษแล้ว นับว่าเป็นเวลานานอยู่คงจะไม่เหมือนกับที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ไม่มากนักน้อย ตามเงื่อนไขของความเจริญที่เป็นอยู่ แต่ประเพณีที่เป็นหลักเห็นคงจะมีอยู่ ถ้ากล่าวทางหลักวิเคราะห์ อาจแบ่งเรื่องงันบุญบั้งไฟออกได้เป็นสองประเด็น คือ เรื่องทางศาสนา มีการบวงชานาค และการรตนำพระภิกษุเนื่องในพิธีวิสาขบูชา น้อย่างหนึ่ง และเรื่องเกี่ยวกับการสนุกรื่นเริง มีการแท้และจุดบั้งไฟ นี้อีกอย่างหนึ่ง

เรื่องงานบุญบั้งไฟตามที่ หลวงผดุงแคว้นประจันต์ พรรณนาไว้ นี้ ถ้าว่าในแง่การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสังคมชาวไทยภาคอีสานในสมัยก่อน ก็จัดได้ว่าเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ไม่น้อยในเรื่องสังคมศึกษา เพราะทำให้เห็นสภาพความเป็นจริงของประชาชนในภาคนี้ ว่ามีพื้นฐานจิตใจและความเป็นอยู่อย่างไร ผู้แต่งกล่าวถึงประชาชนชาวภาคนี้ ดูประหนึ่งว่าเป็นคนละพวกกับชาวไทย แท้จริงชาวภาคอีสานก็เป็นไทย อยู่ในประเทศชาติไทยร่วมกัน ที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมผิดแผกและผิดเพี้ยนกันไปบ้างไม่มากนักน้อย เมื่อได้เปรียบเทียบชาวไทยในภาคอื่น แม้กระนั้นจะเห็นได้ว่า ภาษากิตติ และประเพณีกิตติ ยังส่อให้เห็นว่าสืบมาแต่ดั้งเดิมเดียวกัน ที่แตกต่างกันออกไป ก็เนื่องจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ทางสังคม และทางประวัติศาสตร์ มิไม่เหมือนกันทีเดียว

ที่ท่านผู้แต่งกล่าวถึงชาวภาคอีสาน ดูประหนึ่งว่าเป็นลาวไม่ใช่ไทย ก็กล่าวโดยเข้าใจผิด จะไปโทษท่านก็ได้ไม่ได้ เพราะแต่ก่อนเข้าใจ

กันเช่นนั้น ว่าคนบ้านอื่นไม่ใช่บ้านตน ก็ไม่ใช่พวกเดียวกัน คงจะเห็นได้ไ้ในหมู่ไทยสายต่าง ๆ มีพวกไทยใหญ่เป็นต้น ที่ถือว่าตนเท่านั้นที่เป็นไทย ส่วนคนอื่นจะเป็นไทยสืบสายมาจากแหล่งเดียวกันหรือไม่ก็ตาม ก็ไม่เข้าใจด้วย ที่มีความคิดเห็นแคบเช่นนั้น คงเนื่องจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ซึ่งมีภูเขาถนนเอาไว้เป็นหย่อม ๆ การไปมาหาสู่ไม่สะดวกจึงเห็นห่างกัน เห็นคนบ้านอื่นเป็นคนละพวกกับตนไป

ข้าพเจ้าเคยกล่าวไว้ที่อื่นหลายครั้งแล้ว พิสูจน์ให้เห็นว่าคำลาวเป็นคนละคำกับคำว่าละว้า ลาวในคำแรกเป็นภาษาไทยเดิม แปลว่าใหญ่ ใช้เป็นคำยกย่องท่านที่ผู้กล่าวนับถือ คำตามความหมายนี้ ยังใช้กันอยู่ในหมู่ไทยน้อยในมณฑลไคเวจหรือกุกุจีประเทศจีน แม้ในคำโบราณของภาษาไทยภาคอีสาน ตามที่ได้ทราบมา ก็เคยใช้คำลาวในความหมายว่าใหญ่เป็นหลักฐานอยู่

หลวงผดุงแคว้นประจันต์ กล่าวถึงความสนุกเร้าใจของชาวไทยภาคอีสานเนื่องในงานบุญบั้งไฟ ให้เห็นภาพความเป็นจริงในสมัยนั้นว่าอย่างไร ถ้าผู้ที่เครื่องอยู่ในศาสนา อาจตำหนิได้ว่าเป็นงานศาสนาทำไม่จึงเอาเรื่องสนุกเฮฮาเข้าไปปนด้วย ตรงนี้ข้าพเจ้าเห็นแย้ง เพราะศาสนาไม่ว่าศาสนาใด ย่อมแยกกันได้เป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นศาสนาของผู้รู้ ซึ่งถือเอาหลักธรรมเป็นข้อใหญ่ อีกฝ่ายหนึ่งเป็นศาสนาของประชาชน ซึ่งมีคติความเชื่อของเดิมผนวกอยู่ด้วย มีเรื่องการถือผีสงเทวดาเป็นต้น ถ้าบังคับหรือห้ามเขาไม่ให้ถือผีสงเทวดา และให้ถืออย่างกับผู้รู้ถือและประพฤติกันอยู่ ก็คงถือไปไม่ได้ตลอด เพราะไม่เข้าใจและทราบซึ่ง ด้วยมีพื้นแพความรู้และจิตใจต่างกับของผู้รู้ไม่มาก

ก็น้อย ในที่สุดก็จะหันไปถือผีอย่างเดียว แต่ผียังได้ชื่อว่าถือพุทธศาสนาอยู่ เขาจึงถือว่าการนับถือผีเหี้ยผีเรือน และเช่นสังเวทพระภูมิเจ้าที่ ก็ไม่เห็นเสียหายอะไร เพราะผีเหล่านี้ก็ไม่ใช่เป็นผีมีจิตวิญญาณ ผีเหี้ยผีเรือนเมื่อครั้งยังมีชีวิตเป็นคนอยู่ ก็เป็นผู้นับถือพุทธศาสนาอยู่แล้วแต่เดิม พระภูมิเจ้าที่เดิมก็เคยเป็นพระภิกษุสงฆ์ และมรณภาพไปโดยไม่ทันได้สึกเสียก่อน จึงต้องไปเกิดเป็นพระภูมิเจ้าที่ ที่ถวายข้าวพระพุทธรูปก่อนพระสงฆ์จะฉันภัตตาหารภายหลังเมื่อทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์แล้ว ก็เป็นการแสดงออกแห่งความมีกตัญญูกตเวทิตะถึงถึงพระคุณท่าน นี่ข้าพเจ้าแก้แทนเขา ส่วนเขาจะนึกเป็นอื่นอย่างไร เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

อย่างไรก็ดี เมื่อใดเขามีปัญญาคลี่คลายอันเกิดจากได้รับการศึกษาเลื่อนขึ้นมาเป็นลำดับแล้ว เรื่องอย่างนี้เมื่อนั้นก็จะค่อยเปลี่ยนแปลงไปเองในจิตใจของเขา ส่วนเรื่องที่เขาเอาความสนุกรื่นเริง มีเกี้ยวสาวและอะไรอื่น ๆ เนื่องในงานบุญบังไฟ คุณประหนึ่งว่าเอาเรื่องความสนุกไปปนกับเรื่องศาสนา ข้าพเจ้าไม่ติ เพราะงานการใดมีแต่ความเคร่งขรึมตลอดไป ถ้าเป็นเวลานานและบ่อย ๆ ก็ทำให้เบื่อหน่ายได้ เพราะหายความสดชื่นในชีวิต ซึ่งมนุษย์ปุถุชนยังต้องการอยู่ มีการสนุกให้บรรเทาความเคร่งเครียดลงเสียบ้าง ก็ทำให้กระปรี้กระเปร่าขึ้น ถ้ามองในแง่นี้ ก็จะได้เห็นความสำคัญของศาสนาในแง่ของประชาชนที่ชาวไทยภาคอีสานสนุกกันในงานบุญ หลวงผดุงแคว้นประจันต์ก็ยังต้องชม ว่าเรียบริบร้อยดี เรื่องทะเลาะวิวาทตีรันฟันแทงกัน เพราะเมามายหรือเป็นเรื่องศึกหน้านางก็ไม่มีปรากฏมาก แต่ปัจจุบันนี้ ความ

เจริญอย่างแบบสมัยใหม่ที่เรารู้ได้จากตะวันตก คงแผ่ไปถึงแล้วไม่
มากนักน้อย ชาวภาคนี้ยังคงรักษาวัฒนธรรมเดิมที่ดีของตนไว้ได้แก่
ไหน ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ

หลวงผดุงแคว้นประจันต์ กล่าวแต่เรื่องบวชนาคและเรื่องชก
น้ำพระภิกษุสงฆ์ แต่เรื่องบั้งไฟมิได้กล่าวเลย ว่า บั้งไฟคืออะไร และ
จุดกันทำไม ลางที่ทำนผู้แต่งจะเห็นว่าเป็นเรื่องซึ่งใครก็ทราบกันอยู่
แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องกล่าว แต่เรื่องที่เห็นว่าใคร ๆ ก็รู้นี้เอง จะ
คลี่คลายให้เห็นความสำคัญของประเพณีได้เป็นอย่างดี ถ้ากล่าวได้หมด
จด ไม่ตัดทิ้งสิ่งที่เห็นว่าไม่ควรกล่าวในลางกรณี แต่ในชั้นนี้จะขอ
กล่าวเฉพาะเรื่องลักษณะของบั้งไฟเสียก่อน ส่วนเรื่องจุดกันทำไม
และมีอะไรที่เป็นพิเศษของประเพณี จะเอาไว้กล่าวทีหลัง

บั้งไฟในถิ่นนี้ คือที่เรียกกันว่าบั้งไฟ บั้งไฟเป็นดอกไม้ไฟชนิด
หนึ่งมีหางยาวมาก เป็นดอกไม้ไฟในจำพวกกรวดยักษ์นั่นเอง เมื่อจุด
กรวดจะดิบตัวพุ่งปราดขึ้นไปบนอากาศ และมีเสียงดังด้วย ถ้าเป็น
กรวดอย่างดี ชนสูงจนเห็นขนาดเท่าแขนคน เห็นจะชนสูงถึง ๕๐ ถึง
๑๐๐ เมตร เมื่อพุ่งปราดถึงเขตสูงสุดหมดฤทธิ์ดินค้ำแล้ว ก็ขวางตัว
ลอยที่อยู่กลางอากาศราวสักนาทีหนึ่ง แล้วก็บ่ายหัวลงมีเสียงดังวิ้ง
อย่างเสียงเป่านกหวีดหรือเป่าหลอด ตอนนั้นต้องคอยระวังแหงนค
ูเสมอ ๆ เพื่อจะหลบหลีกได้ดี มิฉะนั้นมันอาจตกลงมาถูกคน ถึงคอ
หักตายก็ได้

๙. ประเพณีตายยาก—แห่และจุดบั้งไฟ ภาคอีสาน (ต่อ)

ต่อมาได้อ่านพบในหนังสือเรื่องราวที่ช่วยประเพณีโบราณไทยอีสาน ซึ่งพระมหาปริชา ปริญาโณ ป. ๘ วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ เป็นผู้แต่ง (โรงพิมพ์ พ. พิทยา กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๙๕) มีเรื่องบุญบั้งไฟ (หน้า ๙๘-๑๐๒) กล่าวไว้ย่อ ๆ คล้ายกับในเรื่องบุญบั้งไฟ ของหลวงผดุงแคว้นประจันต์ แต่ให้มูลเหตุที่มีบุญบั้งไฟไว้ว่า “ทำเพื่อ บูชาเทวดาอารักษ์มหเสถียรหลักบ้าน เพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาล ให้ได้ ทำไร่ ทำนา อยู่เย็นเป็นสุข” นอกนั้นก็กล่าวเรื่องวิธีทำบั้งไฟไว้ด้วยแต่ย่อมาก

มาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ มีผู้พรรณนา “งานประเพณีบั้งไฟที่จังหวัดหนองคาย” ตีพิมพ์อยู่ในหนังสืออมสินสาร (ปีที่ ๙ เล่ม ๘ พ.ศ. ๒๕๐๓) ให้มูลเหตุบุญบั้งไฟว่า “พระพรหมและพระยานาคเป็นมิตรกัน และสัญญาว่าปีหนึ่ง จะส่งข่าวกันครั้งหนึ่ง ถ้าปีใดพระยานาคสบายดี ก็ให้ทำบั้งไฟจุดขึ้นไปบนสวรรค์ เมื่อพระพรหมเห็นบั้งไฟ ถ้าพระพรหมสบายดี ก็จะส่งข่าวตอบลงมายังพระยานาค โดยสั่งให้พระพิรุณทำฝนตกลงมา เมื่อพระยานาคเห็นฝน ก็จะทราบเรื่องตามสัญญา ในกระบวนแห่บั้งไฟ ตามที่มีภาพถ่ายไว้ให้ดูด้วย มีการจัดแต่งรถยนต์ ๓ คัน คันแรกมีคนแต่งเป็นพระพรหมประทับในบุษบก มีพระพิรุณนั่งพนมมือ พร้อมด้วยบริวารนางฟ้าและขบวน

นางพื่อนรำ รถคันที่ ๒ แต่งเป็นพระยานาค รถคันที่ ๓ บรรทุกบั้งไฟ พาดตามยาวของรถ สวมพวงมาลัยดอกไม้สดไว้ที่หัว และมีสัปทน กั้นด้วย

นี่เป็นมูลเหตุของการจุดบั้งไฟ ว่าเดิมเป็นเรื่องมีมาแล้วนมนาน ไกลจนสาวหาเรื่องเดิมไม่ได้ จึงต้องมีเรื่องอันกล่าวถึงมูลเหตุต่างๆ กัน เป็นเรื่องนึ่งกึ่งนั้น มีอยู่ด้วยกันทุกชาติทุกภาษา แต่จะนึกได้ แนบเนียนก็มีเหตุผลอย่างไร ก็แล้วแต่ผู้นึก// การแห่บั้งไฟของจังหวัดหนองคาย เป็นงานที่จัดขึ้นในจังหวัด ซึ่งเป็นถิ่นที่มีความเจริญมากกว่า ในถิ่นชนบท ดังที่หลวงผดุงแคว้นประจักษ์กล่าวไว้ เรื่องจึงมีรายย่อย แตกต่างกันห่างไกล และคงกลายจากของเดิมไปแล้วไม่น้อย

ข้อใหญ่ใจความของงานจุดบั้งไฟ ที่จัดทำกันในต้นฤดูฝน เป็นงานประจำปี ก็คือทำพิธีขอฝนนั่นเอง ขอใคร ตอบได้ว่าขอจาก “เทวดาอารักษ์มหาลักษณ์หลักเมือง” ซึ่งรวมเรียกว่าผีในภาษาไทยเดิม มาเปลี่ยนเป็นเรียกเทวดาเมื่อภายหลัง ซึ่งหมายถึงผีฟ้าและผีชั้นผู้ดี ที่กล่าวถึงเรื่องพระยานาคและพระพรหม ก็เป็นนิยายผูกขึ้น เพื่ออธิบายมูลเหตุของการจุดบั้งไฟเท่านั้น แต่เป็นนึกได้ไม่สู้แนบเนียนนัก ถ้านึกพระพรหมให้เป็นพระอินทร์จะแนบเนียนกว่า เพราะพระอินทร์เดิมเป็นเทพแห่งฝน ตีกว่าพระพรหมซึ่งเป็นแต่ผู้สร้างโลก เท่านั้น หรือเป็นพรหมในคติทางพุทธศาสนาก็มีอยู่มากองค์ และเป็นพรหมจรรย์ทุกองค์ ไม่เอาธุระอะไรกับใคร

ที่อธิบายว่าจุดบั้งไฟขึ้นไปบนสวรรค์ ก็เพื่อให้พระพรหมทรงทราบจะได้ประทานฝนให้ตกลงมา เป็นความพยายามจะอธิบายเรื่อง

ต้นเหตุ ซึ่งเฉียดเข้าไปในเรื่องต้นเหตุที่ข้าพเจ้าสงสัยอยู่ นำเสียดายที่หนังสือนี้กล่าวพรรณนาเรื่องบุญบั้งไฟตั้งแต่มาทั้งหมด งดเว้นไม่กล่าวถึงเรื่องอันเป็นประเด็นสำคัญของการจุดบั้งไฟ เห็นที่ท่านผู้แต่งไม่กล้ากล่าว ด้วยเห็นว่าหยาบคายเฉียดเข้าไปทางหยาบโลน เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ยากแก่การศึกษาหาความจริง อันเกี่ยวกับต้นเหตุของกลางประเพณี อย่างเดียวกับเรื่องคน ไม่ใช่ว่าพอเกิดมา ก็เดินได้พูดได้ และสืบพันธุ์ได้ เพราะจะต้องผ่านระยะต่างๆ ของชีวิตมาโดยลำดับเสียก่อน จึงจะเป็นผู้ใหญ่ได้โดยสมบูรณ์ ชนชาติ ว่าในส่วนรวมก็มีความคลี่คลายเป็นความเจริญเติบโต เป็นไปในทำนองเดียวกันกับเอกชนโดยปริยาย ถ้าไปงดเว้นเสีย ไม่กล่าวถึงระยะต้นๆ ซึ่งยังไม่เจริญสมบูรณ์ ก็จะเป็นกล่าวอย่างเรื่องละคร ที่ว่าคน โดยเฉพาะนางเอก เกิดในดอกบัว หรือในกระบอกและอะไรเช่นนั้น ไม่ใช่เกิดอย่างธรรมชาติของคน

ต่อมา ได้อ่านพบเรื่องบุญบั้งไฟในประเทศลาวแต่งเป็นภาษาอังกฤษอยู่ในหนังสือ "สัมพันธ์อาณาจักรลาว" The Boun Bang - Fay - Rockets Festival (16 th Month) by Marie-Daniel Faure, Kingdom of Laos, France Asie, 1959 หนังสือเรื่องนี้กล่าวบุญบั้งไฟ คล้ายคลึงกับเรื่องต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น แต่ว่าพิสดารกว่า และขนาดของงานก็ใหญ่กว่า ในนั้นกล่าวว่าการร้องรำทำเพลงเนื่องในงานนี้ ล้วนมีท่าทางที่รำ และถ้อยคำที่ร้อง ถ้ากล่าวอย่างรวบรัด ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับเพศมากกว่าอย่างอื่น เวลาแห่บั้งไฟ มีพวกผู้บ่าวคือชายหนุ่มแห่ห้อมล้อมกันมากับบั้งไฟ แห่ตัวกันแปลกๆ ต่างๆ มีเครื่องดนตรีตีเป่า เช่น

แคน ซอด้วง กลอง ฉาบ เป่าและตีกันขรม ผู้บ่าวเหล่านั้นต่างแข่งร้องรำทำเพลงกันอย่างร่าเริงสนุกสนาน บั้งไฟซึ่งนำมาแห่ มีบั้งไฟหลายเจ้าของด้วยกัน แต่ละราย แต่งประดับประดาประกวดประชันกัน รายใดถ้าเป็นบั้งไฟขนาดใหญ่ ตกแต่งได้งาม หรือมีลักษณะตลกขบขัน ก็ได้รับชมเชยเป็นที่พอใจของผู้ดู โดยเฉพาะพวกผู้สาว ถ้าบั้งไฟของบ้านใด มีขนาดเล็ก หรือตกแต่งประดับประดาไม่งดงาม ก็ถูกดูถูกเย้ยต่าง ๆ ไปได้บ่อย แต่พวกผู้บ่าวที่ถูกให้ก็ไม่ยอมแพ้ จะตอบโต้ไปด้วยถ้อยคำอันคมขำ แล้วก็หัวเราะฮากันด้วยความร่าเริงสนุกสนาน

ในกระบวนแห่บั้งไฟนี้ มีรูปหุ่นเข้ากระบวนไปด้วยหลายตัว เอาท่อนไม้เนื้ออ่อนมาแกะทำเป็นรูปอย่างหยาบ ๆ และทาสี คอหยัก ๆ สักแต่ว่าเป็นรูปคนเท่านั้น รูปหุ่นเหล่านี้ เอาทาบและผูกติดกับลำไม้ไผ่ มีสายใยใช้กระตุกด้วยเชือกให้รูปหุ่นเหล่านั้นออกท่าทางได้ต่าง ๆ คล้ายกับว่ามีชีวิต ลางรายทำเป็นรูปนักมวย แต่รูปหุ่นที่มีมากกว่าเพื่อน คือทำเป็นรูปมีลักษณะโสโครกโสปลัน ซึ่งถ้ากล่าวได้น้อยที่สุดเป็นดี พวกผู้บ่าวเมื่อเห็นรูปอย่างนั้นผ่านมาก็มักจะร้องเอะอะไว้วาย กระตุ้นเตือนให้เกิดความสนุกอีกเต็มใจ ถ้ามีพวกผู้สาวผ่านมาใกล้ ๆ ก็ถูกเป็นเป้าหมายให้แก่พวกผู้บ่าวกล่าวคำกระแหนะกระแหนะ ด้วยถ้อยคำอันเป็นลักษณะเพื่อเจ้อทีเดียว

ถัดจากนี้ ตามที่ในหนังสือเรื่องนั้นกล่าวไว้ว่า มีกระบวนแห่บวชนาคซึ่งมีลักษณะเรียบ ๆ สุภาพ ตรงกันข้ามกับกระบวนแห่บั้งไฟที่ไปหน้า เพราะกระบวนแห่อย่างหลังนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา เป็นงานบุญงานกุศลโดยตรง เสร็จบวชนาคแล้ว ตกเวลาราวบ่ายสอง

โมง ก็แท่งบั้งไฟไปยังที่จะจุดบั้งไฟเหล่านี้มาจากวัดต่าง ๆ ในตำบลบ้านซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน บั้งไฟของวัดใดก็มีชื่อติดไว้ให้ทราบ เพราะการทำดอกไม้ไฟ พระท่านทำได้ดีกว่าคฤหัสถ์ด้วยมีเวลาค้นคว้าและทดลอง หรือว่ากันตามส่วน พระท่านทำได้ดีกว่าพวกชาวบ้าน เหตุนี้ศิลปินวิทยาต่าง ๆ (ในประเทศลาว) จึงอยู่ที่วัดเป็นส่วนใหญ่ (ดูเรื่องอัคนีกรีธา ของข้าพเจ้าประกอบด้วย) ส่วนการจุดบั้งไฟตามที่กล่าวไว้ข้างต้น บั้งไฟของวัดใด หมู่บ้านใดชั้นได้สูง ก็ได้รับชมเชยได้หน้าได้ตาจากคนดู ถ้าจุดเกิดตื้นไม่ขึ้น หรือขึ้นไปไม่ได้สูง ก็ถูกคนดูเหยียดหน้าว่าถากถางต่าง ๆ นานาให้ได้อายแทนที่จะได้หน้า แต่กลับต้องขายหน้าแก่คนดู และเพื่อจะกู้หน้า พวกที่ขายหน้าจะต้องเป็นฝ่ายซื้อเหล้าไปเลี้ยงพวกที่เขามีบั้งไฟจุดชั้นได้สูง แล้วร่วมเลี้ยงกันอย่างสนุกสนานเป็นกันเอง ไม่มีโกรธเคืองอะไรกัน จัดว่าเป็นผู้มีใจเป็นนักกีฬาควรรสรเสรี

ในหนังสือเรื่องนี้ สรุปเป็นความเห็นเรื่องบุญบั้งไฟในประเทศลาวไว้ว่า การที่มีเรื่องศาสนาและเรื่องสนุกอย่างหัวทกกันชีวิต มารวมกันเป็นงานเดียวกันก็ไม่แปลก เพราะงานนี้ทำในเดือน ๖ ซึ่งเป็นฤดูที่ฝนกำลังจะย่างเข้ามาแทนที่ฤดูร้อน ประจวบกับวันเพ็ญกลางเดือนนี้ เป็นเทศกาลวิสาขบูชา ซึ่งจะต้องประกอบการบุญการกุศลอยู่ด้วยแล้ว จึงเอาเรื่องการจุดบั้งไฟไปสมทบ จะได้มีโอกาสสนุกกว่าเรื่งกันให้เต็มที่ เพราะเมื่อฝนตกแล้ว ก็จะสวดอยู่กับเรื่องทำไร่ทำนากว่าจะมีเวลาสนุกสนานให้เต็มที่ได้อีก ก็เป็นเวลาานาน เขาอ้างเหตุเรื่องจุดบั้งไฟไว้ว่า เพื่อจุดเป็นพุทธบูชาในวันวิสาขบูชา จึงได้เรียกว่า

บุญบั้งไฟ ในที่สุดบุญบั้งไฟก็กลายเป็นงานสำคัญทางศาสนาที่ประชาชนสนใจ เพราะมันสนุกกว่างานวิสาขบูชาโดยตรงเสียอีก และมีตำนานเกี่ยวกับต้นเหตุการจุดบั้งไฟ ซึ่งพระสงฆ์องค์หนึ่งเล่าและชี้แจงให้ผู้แต่งหนังสือเรื่องนั้นว่า

“สมัยโบราณ พระมหากษัตริย์องค์หนึ่งทรงพระนาม (ตามที่จดไว้เป็นตัวอักษรโรมันในหนังสือเรื่องนี้ว่า Khat Thanam จะแปลงเป็นคำไทยก็เหลือเถา จึงจะเขียนตามเสียงพยัญชนะ) ว่า ท้าวขัตตะหนัมนวันหนึ่ง เสด็จประพาสไปในราชอาณาจักรเขตของพระองค์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกยักษ์เพื่อให้เป็นที่สำราญพระราชหฤทัยเป็นพิเศษ พวกยักษ์เอาไม้ไผ่มาทำเป็นบั้งไฟขนาดยาว ประดับประดาด้วยกระดาษสีต่าง ๆ และบรรจุด้วยดินดำมีอำนาจแรง.....”

ในตำนานเรื่องนั้นกล่าวต่อไปว่า บั้งไฟที่พวกยักษ์จุดถวาย ไปตกยังสี่มุมพระราชอาณาจักร กลายเป็นภูเขาประกอบไปด้วยที่ราบหนองน้ำ และถ้ำ..... และกระดาษสีต่าง ๆ ก็หลุดลอยไปติดตามต้นไม้ กลายเป็นกล้วยไม้ต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ จึงมีคนเป็นอันมากเข้าใจว่า ดอกไม้บั้งไฟเป็นเครื่องบูชาเทพประจำแผ่นดิน เพื่อให้ทรงกรุณาส่งน้ำฝนมาให้ไร่นาได้รับความอุดมสมบูรณ์ และด้วยเหตุนี้ บุญบั้งไฟจึงเรียกชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า “พิธีงอกงาม” (Fecundity Festival) อันมีเค้าแสดงว่าบุญบั้งไฟนั้น มีต้นเหตุสืบมาจากเรื่องเทศกาล “พิธีงอกงาม” ของโบราณ ซึ่งล่วงต่อมาได้หลายร้อยปี จึงถูกเทศกาลพิธีวิสาขบูชา เข้าไปแทนที่ทีละน้อย ๆ จนในที่สุดก็รวมกันเป็นงานเดียวไป

ฝรั่งผู้เขียนเรื่องนี้ มีความเห็นต่อไปว่า ถ้าพิจารณาคุณลักษณะ บุญบังไฟที่ทำกันอยู่ มีเรื่องร้องรำทำเพลงกันอย่างสามหาว และรูปหุ่นที่นำมาแท้ ก็แสดงเป็นรูปหยาบคายอย่างเต็มที่ เป็นไปในเรื่องประเวณี ส่อให้เห็นว่าบุญบังไฟเป็นเรื่องไสยศาสตร์ เกี่ยวกับเรื่องความเจริญงอกงามของพืชพันธุ์ธัญชาติในไร่นา เรื่องต้นบุญบังไฟดังกล่าวมานี้ ความจริงจะมีอย่างไรก็ตามก็ แต่ที่จัดทำกันอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์เป็นงานประจำปีในปัจจุบันนี้ เป็นงานบุญใหญ่โตมโหฬาร มีประชาชนมาร่วมงานด้วยเป็นจำนวนมาก ยิ่งกว่างานบุญอื่น ๆ ทั้งหมด ทั้งนักเพราะเป็นงานศาสนาและงานสนุกด้วยกัน แสดงให้เห็นลักษณะของชนชาติลาวว่า เป็นคนมีนิสัยศรัทธากล้าแข็งในทางศาสนา ระคนปนกันไปกับการนับถือลัทธิไสยศาสตร์ และเป็นคนชอบสนุกและว่เริง อย่างไม่มีขอบเขตด้วยประการฉะนี้

เมื่อบุญบังไฟเป็นพิธีเกี่ยวกับเรื่องความเจริญงอกงาม และความอุดมสมบูรณ์ของไร่ นา และฟ้าฝน อันเนื่องด้วยอาชีพส่วนใหญ่ของประชาชนซึ่งประกอบกสิกรรม จึงต้องถือว่ามีความสำคัญและมีค่ายิ่งแก่เขา เพราะถ้าปีใดฝนแล้งทำนาไม่ได้ ก็จะได้รับความสะดวกอันอย่างใหญ่ อาจถึงกับอดอยากล้มหายตายจากกันมากก็ได้ สมัยโบราณภัยแห่งการขาดแคลนอาหาร โดยเฉพาะเรื่องข้าว ย่อมมีขึ้นได้บ่อย ๆ ถ้าชนหมู่ใดประสบภัยอย่างนี้ ก็ต้องได้รับความเดือดร้อนแสนสาหัส ความจำเป็นบังคับให้ต้องอพยพย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น เรื่องอย่างนี้ไม่ใช่มีแต่คน ถึงสัตว์อื่นก็ได้รับภัยเช่นนี้เป็นทำนองเดียวกัน โฉมหน้าประวัติศาสตร์ของชนชาติต่าง ๆ สมัยโบราณ ต้องเปลี่ยนรูปและ

เปลี่ยนทิศทางไปในที่ต่าง ๆ ก็ด้วยเรื่องอนาคตภัย คือภัยแห่งการขาดแคลนอาหารเป็นเงื่อนไขส่วนใหญ่

มนุษย์สมัยโบราณตั้งแต่ครั้งดึกดำบรรพ์ เมื่อมีปัญญาความคิดยังอยู่ในระดับต่ำ ยังไม่คลี่คลายเป็นความเจริญทางเทคนิควิทยา (Technology) เหมือนมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน จึงต้องหาวิธีป้องกันภัยอันเกิดเกิดจากธรรมชาติที่ไม่มี ความปรานี ด้วยเล่ห์กระเท่ห์ทางพิธีไสยศาสตร์ เพื่อบังคับธรรมชาติซึ่งสมมติให้มีตัวตนเป็นผีบางเทวดา ต้องอำนาจฝนฟ้าให้แก่ตนจะได้ไม่ต้องอดตาย และวิธีไสยศาสตร์ที่ทำนั้นทำไม่จึงต้องมีหยาบคาย จะยกเอาไว้กล่าวเมื่อสรุปเรื่อง เพราะเท่าที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังไม่สิ้นกระแสความของเรื่อง

ในหนังสือฝรั่งว่าด้วยบุญบังไฟในประเทศลาว ซึ่งมีเรื่องหยาบคายอยู่เท่าที่เคยอ่านพบ ก็กล่าวไว้แต่ย่อ ๆ พอให้ทราบเท่านั้น เพราะไม่มีความจำเป็นอะไรจะกล่าวให้ละเอียดลเอียด นอกจากจะเป็นเรื่องการศึกษาทางวิชาการ ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง

เมื่องานบุญบังไฟที่จัดทำกันในประเทศลาว มีเรื่องโสกโลกสัปดนปนอยู่ด้วย ก็ไม่น่าแปลกใจว่าจะไม่มีในภาคอีสานด้วยโดยทำนองเดียวกัน อันที่จริงเรื่องที่ว่านี้ ใคร ๆ ที่เขาเคยอยู่ในภาคอีสาน และผู้ที่เคยเห็นงานบุญบังไฟ ก็รู้อยู่แก่ใจทุกคน แต่เขาไม่พูดเท่านั้น เหตุนี้หนังสือที่ว่าด้วยงานบุญบังไฟ ซึ่งยกมาอ้างข้างต้นนี้ จึงไม่เอ่ยถึงเรื่องอย่างนี้เลย ยิ่งผู้แต่งเป็นพระสงฆ์องค์เจ้าด้วยแล้ว ก็ยากแก่ท่านไม่น้อย เพราะขึ้น "พูดไปสองไฟเบีย หนึ่งเสียคำสิงทอง" ยยากู้ก็ไปดูเอาเองเถิด แต่เผอิญข้าพเจ้าอยากรู้ แต่ไม่มีโอกาสจะไปเห็นด้วยตน

เอง จึงได้อาศัยแต่ซักถามผู้ที่เขาเคยเห็นเคยรู้ ทั้งที่เป็นชาวกรุงเทพฯ และชาวอีสาน ที่เป็นผู้ชายมีหลายคนด้วยกัน ส่วนที่เป็นผู้หญิง เมื่อสอบถาม เขาก็ไม่ตอบ ได้แต่ยิ้ม ๆ หรือหัวเราะเท่านั้น แม้แต่ที่เป็นผู้ชาย เขาก็ไม่บอกได้ง่าย ๆ นี่แสดงว่า เขามีความรู้สึกในมรรยาทอันดีงาม ไม่แพ้ชาวกรุงหรือชาวภาคอื่นเหมือนกัน

เรื่องบุญบั้งไฟเกี่ยวกับเรื่องประเพณีปรัมปรา ซึ่งทำสืบ ๆ ต่อกันมานาน ถึงเขาจะไม่ชอบ แต่ก็ต้องทำตามประเพณี เพราะด้วยอะไรก็ได้กล่าวไว้แล้ว แม้แต่ชาวไทยภาคกลาง ก็ไม่ใช่จะไม่มีเรื่องในลักษณะอย่างนี้ก็ตาม เช่นเรื่องปั้นเมฆตึงได้เล่าไว้แล้วในตอนก่อน

ต่อไปนี้เป็นบันทึกเรื่องบุญบั้งไฟภาคอีสาน ในแง่ที่ข้าพเจ้าต้องการทราบ เป็นข้อความที่ได้มีผู้มีใจบอกให้ทราบ และข้าพเจ้าก็ได้จดเป็นบันทึกไว้แต่ย่อ ๆ เพื่อประกอบความรู้เกี่ยวกับการศึกษาเท่านั้น ไม่ได้มีความมุ่งหมายเป็นอย่างอื่น แม้กระนั้น ข้อความที่บันทึกไว้ ก็ต้องเปลี่ยนถ้อยคำเสียหลายแห่ง เพื่อให้เหมาะสมกับที่จะเขียนได้เป็นหนังสือ

“เวลาแห่งบั้งไฟ มีประกวดประชันกันด้วยบพเข็ง ซึ่งมีคำหยาบ แต่ก็ไม่ถึกกัน” ข้าพเจ้าได้ตัวอย่างบพเข็งที่เขาจดมาให้บทหนึ่งขึ้นต้นว่า “เกิดเทิงบอง ฟีน้องทงหลาย เฮามาเข็งบั้งไฟ กั้นเถอะเมื่อนี้” และยังมีต่อไปอีกมาก คิดว่าจดไว้เพียงนี้ดีกว่า อีกบทหนึ่งขึ้นต้นว่า “เหม็ ๆ เข็ง ปะติเหลิงเต็งเข็ง เหตุโสเน บั้งไฟบ้อซัน มันบ้องตัน มันก็ซันบ้อไหว”

“ในกระบวนแห่ ลางที่ก็มีคนนั่งชั้ตนอกหรือเปลือยกาย ล่อนจอนนั่งไปข้างบั้งไฟ”

“เวลาบั้งไฟกำลังขึ้น ผู้ชุกซึ่งนั่งว่างแหกกลิงโลดกล่าวกำ ถ้า เป็นเวลาปรกติ และเข้าใจภาษาของเขา ก็ฟังระคายหูทีเดียว”

“เมื่อจุกบั้งไฟเสร็จแล้ว มีผู้สมัครให้คนอื่นเขาทามไปบนสะแน (= แคร่) เรียกว่า “ชายคอกนารี” แยกวิ่งไปรอบ ๆ บริเวณ เรียกว่า “ตามรอยบั้งไฟ” ผู้ที่นอนไป ต้องนอนหงายเปลือยร่างกาย แต่ เอาเบี่ยงพอกที่ของลับให้อยู่ในลักษณะตั้ง และเอาปูนทาเป็นวงกลม ๆ รอบบริเวณ และมีผ้าปิดหน้าไว้ด้วย”

“การแห่บั้งไฟ ‘เพื่อส่งไปบูชาเทวดา’ คำอธิบายนี้เข้าที่ เพราะ การบูชาที่ด้วยดอกไม้รูปเทียน ดอกไม้ไฟก็เท่ากับเป็นของสามสิ่งรวม อยู่ในตัว จึงได้เรียกสิ่งที่จุกนี้ว่าดอกไม้”

“ทำรูปหุ่นเข้ากระบวนแห่บั้งไฟ โดยมากทำด้วยฟาง มัดเป็น รูปหญิงชายกอดกัน เรียกว่าบั้งแกนย่าแกน จะทำขนาดเล็กใหญ่เท่าไร ก็แล้วแต่ผู้ทำ” นี้เทียบได้กับรูปปั้นเมฆ ซึ่งได้กล่าวไว้แล้ว บั้งแกน ย่าแกนเห็นจะหมายเอาผู้เป็นต้นเค้าหรือบรรพบุรุษของชนชาติไทย สาขาไทยอ้ายลาวกระมัง และจะเป็นคนคู่เดียวกันที่ลางที่เรียกว่าบั้งเยอ ย่าเยอกก็ได้ ซึ่งทางประเทศลาวเขาแต่งเป็นรูปคล้ายคนบ้า มีเล่นเป็น เทศกาลประจำปีของเขากระมัง

บัดนี้จะสรุปเรื่องแห่บั้งไฟ ว่าเหตุใดจึงเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกับพิธี ความเจริญงอกงาม ที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Fertility Rites หรือที่ ในหนังสือเรื่องบุญบั้งไฟในประเทศลาวเรียกว่า Fecundity Festival

ตามข้อความอันเป็นข้อสันนิษฐานของนักปราชญ์ทางวิชามานุษยวิทยาว่า คนโบราณแต่ครั้งดึกดำบรรพ์ ว่าเฉพาะในดินแดนที่มีวสันตฤดู (Spring) หรือที่เราเรียกกันเป็นสามัญว่าฤดูใบไม้ผลิ สังเกตเห็นสภาพของสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของเขาในฤดูหนาว เช่น พืชพันธุ์ต่าง ๆ ดูประหนึ่งว่ากำลังจะตายไป ครั้นแล้วพอสิ้นฤดูหนาว และย่างเข้าฤดูวสันต์ พืชพันธุ์ต่าง ๆ เหล่านั้น ก็กลับฟื้นและงอกงามขึ้นใหม่ เป็นทำนองเดียวกับดินแดนที่อยู่ในเขตร้อน เมื่อถึงฤดูร้อน พืชพันธุ์ต่าง ๆ ก็เขียวแห่ง ส่วนมากก็ตายไปหมดสิ้น ครั้นย่างเข้าฤดูฝน ฝนเขยลงมาสองสามคราว พืชพันธุ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ก็กลับงอกงามขึ้นใหม่ฉะนั้น

ที่คนโบราณสมัยดึกดำบรรพ์ สังเกตเห็นอาการปรากฏของธรรมชาติดังนี้ ก็คิดเอาอย่างง่าย ๆ เมื่อปัญหาความตียังไม่คลี่คลายเป็นความเจริญว่า หนึ่ง คงเกิดจากผีสิงเทวดาซึ่งมีอำนาจอยู่เหนือตน และแฝงอยู่ในสิ่งธรรมชาติที่แวดล้อมตนเป็นผู้บันดาลให้เป็นไป และเพื่อจะให้ผีสิงเทวดาที่วั้น อำนาจสิ่งที่ตนต้องการ มีพืชพันธุ์ธัญชาติเป็นต้น ให้งอกงาม โดยใช้อุปเท่ห์ของไสยศาสตร์ เพื่อบังคับเทวดาให้ช่วย โดยอาศัยหลักธรรมดาที่ว่า “ ถ้าทำอย่างใด ก็จะได้ผลอย่างนั้น ”

กล่าวคือคนและสัตว์สืบพืชพันธุ์และมีความเจริญงอกงามขึ้นได้ก็เพราะต้องมีสิ่งที่มีเพศตรงข้ามเข้าคู่กัน คนโบราณสมัยดึกดำบรรพ์ คิดเห็นว่าสิ่งที่ให้ฝนตกลงมา คือเทวดาที่อยู่บนฟ้า และสิ่งที่ทำให้พืชพันธุ์ธัญชาติงอกงาม ภายหลังเมื่อฝนตกลงมา คือเทวดาที่อยู่ในดิน

เพราะฉะนั้นฟ้าดินนี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญเกี่ยวกับความเป็นความตายของคน และสมมติว่าฟ้าเป็นเทวดาผู้ชาย และดินเป็นเทวดาผู้หญิง ที่เกิดแห่งแล้งจะทำให้คนต้องอดตายก็เพราะเทวดาฟ้าดิน ลืมทำหน้าที่ของตนเพื่อความเจริญงอกงามเสียแล้ว คติจีนก็ถือว่าฟ้าเป็นอำนาจเพศชาย (เอียง) และดินเป็นอำนาจเพศหญิง (อิม)

✎ พอกระตุ้นเตือนท่าน ไม่ให้หลงลืมหรือเพิกเฉยไม่ทำหน้าที่ของท่าน มนุษย์จึงต้องทำเล่ห์กระเท่ห์ต่าง ๆ หากท่านอยู่เบื้องบน เล็งทิพเนตร เห็นสิ่งที่มนุษย์ทำเป็นตัวอย่าง เช่น เป็นรูปปั้นเมฆ เป็นบั้งไฟ เพื่อจุดขึ้นไปให้สูงที่สุด เพื่อท่านจะได้ยิน แล้วเล็งทิพเนตร ลงมา ก็เห็นการร้องรำทำเพลงของคน เกิดสำนึกในหน้าที่ของท่าน ไม่สามารถจะเพิกเฉยต่อไปได้อีก ก็ส่งฝนคือน้ำเชื้อของท่านลงมา นางธรณีเทวดาประจำแผ่นดิน ก็รับน้ำเชื้อหรือน้ำฝนไว้ในอุทร คือภายในแผ่นดิน ไม่ช้าพืชพันธุ์ต่าง ๆ ก็เกิดงอกงามขึ้น คนก็หายอดตาย พิธีทำให้เจริญงอกงามนี้ ย่อมเป็นพิธีมาแต่ครั้งโบราณ และสืบต่อเป็นประเพณีรำลึกปรากฏกันมาอยู่ทุกชาติ หากด้วยอำนาจแห่งความเจริญประเพณีเหล่านี้ก็หมดไป หรือไม่ก็เปลี่ยนแปลงลักษณะไปโดยแปลความหมายเสียใหม่ (Re-interpretation ซึ่งจะกล่าวต่อไปในตอนหลัง) เป็นต้น

เมื่อก่อนนี้ ย้อนถอยหลังขึ้นไปไม่กี่สิบปี จะเห็นชาวฮินดูที่ในกรุงเทพฯ มีประเพณีเรียกกันว่าสาคน้ำแดงให้แก่กัน ลางที่ก็ลามปามสาตไปถึงคนอื่นด้วย มักเดินกันไปเป็นหมู่ ๆ ล้วนมีผ้าถุงห่มเปราะจะเขื่อนไปด้วยสีสวรรค์ ค้างร้องรำทำเพลงและออกท่าทางกันไป ข้อ

ความที่ร้องนั้นมีใจความไม่ผิดอะไรกันนัก กับถ้อยคำที่เชิงบั้งไฟ ได้ทราบจากเพื่อนชาวอินเดียนั้น ประเพณีสาคน้ำเตงนั้น เดียวนี้ตามหัวเมืองที่ชุมนุมชน เลิกกันไปหมดแล้ว ยังคงมีเหลืออยู่แต่ในชนบทที่ห่างไกลออกไปจากความเจริญเท่านั้น ประเพณีนี้เรียกว่าพิธีโหลี่ ซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวไว้พิสดาร ในเรื่องว่าด้วยเทศกาลสงกรานต์นั้นแล้ว

“คิดว่าประเพณีบุญบั้งไฟของภาคอีสาน ควรจะรักษาไว้ไม่ให้สูญเป็นแต่แก่รูปและแปลความหมายของประเพณีเสียใหม่ โดยตัดเรื่องหยาบคายและหยาบโตนออกเสีย ข้าพเจ้าเข้าใจว่าประเพณีบุญบั้งไฟที่จังหวัดหนองคายคงจะเปลี่ยนแปลงไปแล้วไม่มากนักน้อย จะยังคงมีเหลืออยู่อย่างเดิม ก็แต่ในท้องถิ่นชนบทที่อยู่ห่างไกลออกไปจากความเจริญเท่านั้น แม้เรื่องขึ้นเมฆในภาคกลาง ก็คงจะหมดไปเช่นเดียวกัน ถึงว่าจะขาดสนุกหัวทกกันขวิดกันบ้าง ก็อาจหาอย่างอื่นเข้ามาแทนที่ได้”

๑๐. ประเพณีเกี่ยวกับผู้หญิงและผู้ชาย

ตามที่กล่าวมาแล้ว เป็นเรื่องประเพณีตายยาก เพราะคนคุ้นเคยกับประเพณีของตนมานาน แม้จะหมดค่าหมดความหมายแล้ว ก็ยังถืออยู่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ๆ แต่ประเพณีก็เหมือนกับสิ่งธรรมดา ซึ่งปรุงแต่งขึ้นเป็นรูป ย่อมเป็นไปตามเงื่อนไขของสิ่งนั้น ๆ คือมีเกิด มีเปลี่ยนแปลง มีแก่ชรา แล้วในที่สุดก็ต้องสูญไป หรือไม่ก็ต้องมีสิ่งใหม่เข้าไปคำจุนให้มีชีวิตสืบต่อไปได้ ลางประเพณีสืบต่อกันมาตั้งแต่แต่ปฐมปราชญ์ พอมิเหตุการณ์อะไรที่รุนแรงเกิดขึ้น เกี่ยวกับความเป็นความตายของผู้เป็นเจ้าของประเพณี และด้วยอำนาจความกดดัน จำเป็นต้องเปลี่ยนประเพณีกลับหน้ามือเป็นหลังมือก็มี

ชาวตะวันตกคนหนึ่งเคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ประเพณีของชาวแอฟริกา เมื่อจะเดินไปไหนมาไหนกัน ถ้ามีทั้งผู้หญิงผู้ชาย ก็เป็นประเพณีที่ชายต้องเดินหน้า ผู้หญิงต้องเดินตามหลัง นี่ก็เป็นแบบเดียวกับของประเพณีไทย ในภาษิตที่ว่า “ชายเป็นช้างเท้าหน้า หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” นั่นเอง ครั้นเมื่อภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ชาวแอฟริกาลงพวกที่อยู่ตอนเหนือของทวีปแอฟริกา เปลี่ยนประเพณีเรื่องชายเดินหน้า และหญิงเดินตามหลัง เป็นหญิงเดินหน้าและชายเดินตามหลัง กลับกันตรงข้ามกับประเพณีเดิม ทั้งนี้ คงได้ความว่าดินแดนทวีปแอฟริกาตอนเหนือกลางตอนเคยเป็นสมรภูมิสนามรบ ถูกฝั่งขวาก ฝั่งลูกระเบิดเพื่อกำจัดฝ่ายปรบักษ์ไว้ในที่ต่าง ๆ มากมาย

ถึงเดี๋ยวนี้ ตามที่มีข่าวอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ ว่ายังไม่ทราบได้แน่ ว่าจะมีลูกกระเบิดตกค้างฝังอยู่ที่ไหนบ้าง ถ้าเดินไปไม่ระวังเกิดพลาดพลั้งเป็นคราวเคราะห์หามยามร้าย อาจถูกลูกกระเบิดทำลายชีวิตก็ได้ ผู้ใดเดินไปหน้า อาจถูกลูกกระเบิดที่ยังเหลือตกค้างอยู่ก็ได้ ส่วนคนเดินอยู่ข้างหลัง อาจรอดชีวิตได้มากกว่า เมื่อมีเหตุอันเป็นอำนาจความกดดันอยู่อย่างนี้ จึงมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนประเพณีเดิม โดยให้เกียรติแก่ผู้หญิงให้เป็นผู้เดินหน้า ผู้ชายเดินตามหลัง ถ้าถูกลูกกระเบิดตกก่อนก็ต้องเป็นพวกผู้หญิงที่เดินหน้า ให้มันรู้แล้วรู้รอดกันไป เรื่องที่เล่านี้มีความจริงเพียงไรก็อยู่กับผู้เล่า ยังไม่มีโอกาสสอบสวนยืนยันข้อเท็จจริงได้

อันที่จริง ประเพณีเดิมที่ให้หญิงเดินตามผู้ชาย เป็นสิ่งดี เพราะมีค่าแก่สังคมในสมัยที่ยังไม่เจริญเหมือนอย่างในสมัยปัจจุบัน เหตุนี้ชนชาติต่าง ๆ ในสมัยโบราณ จึงมีประเพณีชายเป็นข้างทำหน้าที่ หญิงเป็นข้างทำหลังแทบทั้งนั้น ความจริงก็ควรเป็นเช่นนั้น เพราะผู้หญิงและผู้ชายแม้เป็นคนเท่าเทียมกัน แต่ว่าเป็นคนละชนิด ถ้าผู้หญิงมีอะไร ๆ เหมือนกับที่ผู้ชายมีอยู่ หรือกลับกัน ถ้าผู้ชายมีอะไร ๆ เหมือนกับที่ผู้หญิงมีอยู่ ก็จะเป็นผู้หญิงผู้ชายกันทำไม ถ้าฝ่ายใดมีอะไร ๆ เหมือนกับอีกฝ่ายหนึ่ง เพียงแต่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ต้องทั้งหมดก็ได้ ก็ถือกันว่าน่าอับอายขายหน้าอยู่แล้ว

ที่ผู้หญิงมีลักษณะผิดกับผู้ชายโดยธรรมชาติ ก็เพราะมีรูปร่างอ่อนแอแบบบาง กิริยาท่าทางก็ละไมน่ารักน่าเอ็นดู ใจก็อ่อนละมุนไม่แข็งกระด้างเหมือนอย่างผู้ชาย กล่าวเช่นนั้น เป็นกล่าวทั่ว ๆ ไป

ผู้หญิงที่มีรูปร่างลำสันแข็งแรง และน่องที่เหมือนผู้ชายก็มีเหมือนกัน แต่เป็นข้อยกเว้นเท่านั้น ผู้หญิงมีลักษณะอย่างหลังหรือข้อยกเว้นนี้ ทางคติของอินเดีย เรียกว่าผู้หญิงงัว เพราะใช้แรงงานหนักได้ดี เหมือนอย่างงัว ส่วนผู้หญิงมีลักษณะเป็นผู้หญิงจริง ๆ คือมีลักษณะอย่างแรก เรียกว่าผู้หญิงกวาง ที่ผู้หญิงสมัยใหม่สวมรองเท้ามียันสูงมาก เขาบอกแก่ข้าพเจ้าว่าเพื่อให้มีน่องเพรียวลม ไม่ต้องการให้มีน่องที่ตนเอง ส่วนผู้ชาย ทางคติของอินเดียว่า ผู้ชายงามและมีลักษณะเป็นผู้ชายแท้ คือผู้ชายงัว ไม่ใช่ชนิดเป็นผู้ชายกวาง

นอกนี้ ผู้ชายไม่ใช่จะมีร่างกายกำยำและแข็งแรงเท่านั้น ยังมีใจคอบึกบึนและแข็งแกร่งเยี่ยงสัตว์ป่าด้วยซ้ำ มีความกล้าหาญกล้าสู้กล้าฝ่าภัยอันตราย แม้ตัวจะตายก็เสียสละได้ดังที่กล่าวว่า “ชาติเสือไม่ทิ้งลาย ชาติชายไม่ทิ้งชื่อ” ไม่มีใครพูดว่า “ไม่ทิ้งลายอย่างชาติหญิง” มีก็แต่ว่า “ไม่ทิ้งลายอย่างชาติชาย” ที่ผู้หญิงและผู้ชายมีลักษณะรูปร่างและใจคอแตกต่างกันตรงข้ามนี้ ต้องขอบคุณธรรมชาติหรือพระเจ้า ที่สร้างสรรค์ให้เป็นเช่นนั้น เพื่อให้ต่างฝ่ายมีโอกาสเสริมสร้างสิ่งบกพร่องของแต่ละฝ่าย ให้มีความสมบูรณ์ขึ้น เหตุนี้ผู้หญิงจึงต้องรักผู้ชาย ผู้ชายจึงต้องรักผู้หญิง คือรักสิ่งที่ตนไม่มี แต่อีกฝ่ายหนึ่งเขามี ถ้าต่างฝ่ายมีสมบูรณ์แล้ว ธุระอะไรจะต้องไปง้อกัน

พิจารณาตามแง่นี้ ก็จะได้เห็นว่าประเพณีที่ให้ผู้ชายออกหน้า ผู้หญิงตามหลัง ก็จะเห็นได้ชัดขึ้น ว่าประเพณีนี้มีมาตั้งแต่สมัยก่อน แม้ปัจจุบันนี้ ประเพณีเรื่องใครเดินหน้าเดินหลัง จะได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เพราะด้วยการแทรกซึมทางวัฒนธรรมของชาวตะวันตก

แต่ก็มีผู้หญิงไทยที่มีฐานะเท่าหรือต่ำกว่าผู้ชายก็คนที่กล้าเดินออกหน้าผู้ชาย ทั้งนี้ ก็เพราะมรรยาทเดิมของสังคม ยังเป็นความแรงคั้นอยู่

ขอให้เรานึกย้อนถอยหลังไปเมื่ออดีต สภาพของภูมิประเทศและสังคมย่อมผิดแผกจากปัจจุบันไปไกล การเดินทางของคนแต่ก่อน ไม่สะดวกสบายเหมือนอย่างทุกวันนี้ ไปไหนมาไหนถ้าทางบกก็ต้องเดินกันไป และไม่ใช่เดินไปบนถนนที่ลาดยางเหมือนอย่างทุกวันนี้ ต้องลัดแล่งไปตามทางเดินอย่างแคบ ๆ ไปตามทุ่งคามป่า อันตรายของการเดินทางก็มีมากกว่า อันตรายเพราะตัวสัตว์ร้ายและคนร้าย ถ้าให้ผู้หญิงออกหน้า ผู้ชายตามหลัง เมื่อไปเจอสัตว์ร้ายคนร้ายจะทำอย่างไร มิตร้องร้องว้ายกระนั้นหรือ ถ้าผู้ชายออกหน้าก็อาจต่อสู้และป้องกันตัวได้ดีกว่า เหตุนี้ผู้ชายสมัยนั้น เมื่อยังไม่สืบเชื้อ ก็ต้องมีตาบเป็นอาวุธติดตัวไปช่วยเสมอ ขุนแผนเมื่อไปไหนมาไหนก็มีตาบฟ้าพันติดตัวอยู่ ตาบและกระบี่จึงกลายเป็นสิ่งมีเกียรติ และเป็นสัญลักษณ์ของนักรบไป

ความรู้สึกในประเพณีอย่างนี้ ยังฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวไทยมาจนกระทั่งทุกวันนี้ แม้สภาพสิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนไปแล้ว เพราะบัดนี้เราถือว่าผู้หญิงผู้ชาย มีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกัน และไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันในบางกรณี ซ้ำบางทีก็ยกย่องให้เกียรติแก่ผู้หญิงก่อน ถึงกระนั้นมิไครเคยเห็นบ้างว่า เมียออกหน้าผัว มีบ้างเหมือนกัน แต่ว่าน้อยรายเต็มที และมักจะเป็นกรณีพิเศษ เพราะมีฐานะสูงกว่า หรือมีอาวุโสแก่กว่า มั่งมีมากกว่า หรือไม่อย่างนั้น ฝ่ายผัวเป็นคนกลัวเมียจนหือไม่ขึ้น ถ้าจะถามว่า ถ้าจะให้ผู้หญิงเป็นข้างทำหน้าที่ ผู้ชายเป็น

ข้างเท้าหลัง จะไม่ได้หรือ ก็ได้เหมือนกัน แต่ก็ไม่มีใครอยากเป็นอย่างที่เพราะยังเกรงผู้ชายอยู่ ขอแต่เป็นข้างเท้าหน้าเท่า ๆ กัน ไม่ต้องการจะเป็นหน้าเป็นหลังใคร ซึ่งมันก็เป็นไปไม่ได้ มีแต่เท้าหน้าหมด แต่ไม่มีเท้าหลังมันก็ก้าวไม่ได้ นอกจากจะกระโดดไปพร้อม ๆ กัน

เพราะหัตถ์หนักหนา ที่ผู้หญิงมีสภาพอ่อนแอและละมุนละไมกว่าผู้ชาย มิฉะนั้นผู้ชายส่วนมาก ก็จะมีลักษณะจิตใจเป็นสัตว์บ้านั่นเอง และเป็นคนใจคำอำมหิตมาจนทุกวันนี้ ที่ไม่เป็นเช่นนั้น เป็นเพราะผู้หญิงช่วยกล่อมเกล่าประเล้าประโลมชีวิตผู้ชายอยู่ ผู้ชายจึงพ้นสภาพความเป็นสัตว์ป่ามาได้ไกล จัดได้ว่าผู้หญิงมีบุญคุณอยู่กับผู้ชายไม่น้อยเลย เท่ากับผู้หญิงเป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมทางจิตใจให้แก่ผู้ชาย

โดยเหตุที่ผู้หญิงมีกำลังทางร่างกายน้อยกว่าผู้ชาย จึงเป็นบัจจัยอย่างหนึ่ง ที่ผู้ชายถือโอกาสเอาเปรียบผู้หญิง คือใช้ผู้หญิงต่างงัวควาย ดังมีคำกล่าวที่ว่า “ผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน” เรื่องที่จะเกิดคำกล่าวนี้ ก็ในสมัยรัชกาลที่ ๔ สมัยนั้น มีประเพณีที่ชายผู้เป็นเจ้าของอาจขายเมียลงเป็นทาสแก่ใครก็ได้ โดยเมียไม่รู้เห็นหรือยินยอมด้วย “ปะผิวใหม่ชายชาวสีซำร้าย จะเข้าซื้อซื้อชายยับระยา” - มหาชาติร้ายยาว ทานกัณฑ์ มีรายหนึ่ง ฝ่ายเมียที่ถูกผู้ชายเป็นทาส มีความกล้าและกระเสือกกระสน ทำฎีการ้องทุกข์ขึ้นทูลเกล้า ๆ ถวาย มีพระราชดำรัสสั่งให้สอบสวนข้อเท็จจริง ความก็ปรากฏว่าเป็นจริงตามฎีการ้องทุกข์ ก็กริ้วมากและตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน กระนั้นหรือ” เรื่องนี้เคยได้ยินได้ฟังมายังไม่เคยอ่านพบอยู่ใน

หนังสือเรื่องอะไร จึงต้องเล่าเอาแต่ใจความตามที่จำได้เท่านั้น

ในสมัยก่อน ถือกันว่าผู้หญิงมีค่าน้อยกว่าผู้ชาย ถ้าผู้ชายไปผิด ลูกเมียคนอื่น ตายไปจะต้องตกนรกขุมโลหีสิมพลี พร้อมกับผู้หญิง คนนั้นที่มีชู้ ครั้นชายเป็นชู้คนนั้น ใช้โทษกรรมในนรกเสร็จสิ้นแล้ว จะต้องไปเกิดเป็นหญิง ๕๐๐ ชาติ ถัดจากนั้น ต้องไปเกิดเป็นกระเทย อีก ๕๐๐ ชาติ แล้วไปเกิดเป็นสัตว์ที่เขาตอนแล้วอีก ๕๐๐ ชาติ แล้วจึงไปเกิดเป็นผู้ชายได้

ตามคติของจีนว่า ผู้หญิงคนใดมีใจบุญสุนทาน มีความกรุณา เมตตาแก่คนยากจน เมื่อตายไปจะได้รับตอบแทนในคุณงามความดีนี้ ส่งให้ไปเกิดเป็นผู้ชายได้ ถ้าครอบครัวใดมีแต่ลูกผู้หญิง ชาวจีนสมัยก่อน ถือว่าเป็นคนชวยเต็มที เท่ากับลงทุนการค้า ที่หากำไรไม่ได้ ชำจะขาดทุนเสียด้วย ถ้ามีลูกผู้ชาย ก็เท่ากับลงทุนการการค้า มีกำไรหลายเท่าตัว ถูกของเขา เพราะชาวจีนถือคุณความดี อยู่ที่ดีดีลูกคิดคำนวณดูต้นทุนและกำไร เป็นอย่างที่ได้ในภาษาอังกฤษว่า *Virtue in calculation* แต่ก่อนนี้ไทยก็ถือเช่นนั้น จึงได้เกิดมีประเพณีเรียกสินสอดทองหมั้นและกองทุนจากฝ่ายชายที่มาขอบุตรสาวของตน เช่น ขยายศรีประจันต์แม่นางสาวพิมพ์พิลาโลว่า “ข้าจะให้ลูกข้า ๕๐ ชั่ง ขึ้นหมากมั่งน้อยมากไม่จู้จี้ ผ้าให้หัวสาร์บหนึ่งก็พอดี หอมมีห้าห้องฝากระดาน”

ประเพณีแต่งงานของไทยในสมัยก่อน และเดี๋ยวนี้ก็ยังมียกค่าง อยู่โดยเฉพาะส่วนมากในถิ่นชนบท ที่อยู่ห่างไกลออกไปนอกกรุงนอกเมือง ที่ฝ่ายชายต้องไปอยู่บ้านหญิง และต้องเป็นผู้ปลูกเรือนหอ

สำหรับเป็นสถานที่แต่งงาน ควบกันกับทำพิธีขึ้นเรือนใหม่ไปในตัว ประเพณีขึ้นหมากไหว้ผีและส่งตัว เป็นพิธีแต่งงาน ส่วนประเพณี สวดมนต์เลี้ยงพระ ชักน้ำบ่าวสาวและพิธีปูที่นอน เป็นงานขึ้นเรือน ใหม่ของบ่าวสาว ปนกันอยู่ ที่ย้ายศรีประจันต์เรียกเรือนหอเป็นเรือน ฝากระดาน ๕ ห้อง เห็นจะเป็นลินของกวีให้เห็นว่าเป็นเรือนใหญ่โต มีหน้ามีตาเป็นพิเศษ ความจริงประเพณีปลูกเรือนฝากระดานก็มีเพียง ๓ ห้องเท่านั้น มากกว่านั้นก็จะเป็นเรือนห้องแถวหรือเป็นโบสถ์เป็นวิหาร ไป

คติทางอินเดีย ถ้าใครมีบุตรสาวหลายคน พ่อแม่ก็แยแส แต่งงาน บุตรสาวที่กั้นไปถนัดใจ เพราะเขามีประเพณีว่า เมื่อแต่งงานบุตร สาวพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะต้องจัดหาเงินก้อนหนึ่งเป็นพิเศษ ตามที่ได้ตกลงกันไว้ก่อนกับฝ่ายชาย เพื่อมอบให้แก่เจ้าบ่าว เรียกว่าสตรีธนาใน วันแต่งงาน เป็นทำนองเดียวกับของชาวตะวันตก ที่เรียกว่า dowry ถ้าฝ่ายหญิงไม่มีสตรีธนาก็หาสามีได้ยากเต็มที เป็นเรื่องข้อผู้ชายให้แก่ ฝ่ายหญิง เหตุนี้ชาวอินเดียแม้แต่ในสมัยนี้ ไม่ใคร่อยากมีลูกสาวมาก เพราะกลัวจะยุบยอบและยากจนด้วยถูกประเพณีบังคับ ดังนั้นจะเห็นได้ ว่า ประเพณีปรัมปราเหล่านี้ตายยาก แม้จะเห็นว่า เป็นประเพณีที่พ้น สมัยแล้ว แต่ก็ไม่มีใครกล้าล้มเลิกไปได้หมดสิ้น

คติทางข้างจีนถือว่า ถ้าใครมีลูกสาวมาก ตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป แม้แต่โจรถ้าเป็นสุภาพบุรุษ ก็ไม่ยอมขึ้นปล้นบ้าน เพราะสงสารเจ้า ของบ้านด้วยเห็นว่าบ้านนั้นมีแต่ความชวย ไม่บังควรเข้าปล้น เพิ่ม ความชวยให้ยิ่งขึ้น ยิ่งกว่านั้น ถึงจะขึ้นปล้นก็คงไม่ได้อะไรไปก็มาก

น้อย เพราะครอบครัวนั้น ต้องจับจ่ายใช้เงินทอง หมดเปลืองไป เมื่อบุตรสาวแต่งงาน

ตามที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องความคิดของคนสมัยก่อน ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกับความคิดของคนสมัยปัจจุบัน เพราะสิ่งทั้งหลาย แม้แต่เป็นสถาบันซึ่งลงรูปเป็นระเบียบแบบแผนแล้ว ก็ไม่ใช่ว่าจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ข้อสำคัญเป็นเพราะอะไร ที่คนในสมัยก่อนมีความรู้สึกนึกเห็น จึงไม่ตรงกับสมัยปัจจุบัน ตอบได้ว่าเป็นไปตามเงื่อนไขของวิวัฒนาการแห่งความรู้สึกนึกเห็น ซึ่งต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสังคม แม้กระนั้น ก็ยังอาจกล่าวได้ว่าความรู้สึกนึกเห็น ของ สมัยก่อนยังเหลือติดมาถึงคนสมัยหลังในเรื่องเกี่ยวกับประเพณีอยู่กลางประการ ถ้าเราต้องการจะทราบต้นเหตุคติความรู้สึกนึกเห็นของคนในปัจจุบัน ว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเช่นนั้น เราก็คงต้องสืบสาวราวเรื่อง ย้อนหลังขึ้นไปให้ไกลนานเท่าานานที่พอจะสืบสาวเอาเรื่องได้ในทางสันนิษฐาน โดยอาศัยความรู้จากวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์และวิชามานุษยวิทยา จึงพอจะทราบได้ว่ามีเรื่องวิวัฒนาการเป็นมาโดยลำดับอย่างไร เช่นทำไมผู้หญิงจึงเป็นควาย และทำไมผู้ชายจึงเป็นคน เรื่องคงจะเป็นดังนี้

ในสมัยโบราณนานมาแล้ว เมื่อครั้งตึกค้ำบรรพอันเป็นสมัยปฐมกาลของมนุษย์ จะเป็นก็หมิ่นบีแสนบีที่ล่วงมาแล้วเท่าไรก็ทราบไม่ได้ แน่ ทราบได้แต่ว่ามนุษย์สมัยนั้นยังมีสภาพเป็นป่าเถื่อน ไม่ผิดแปลกไปกว่าสัตว์ร้ายก็มากนัก บ้านเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยในชั้นต้นก็ยังไม่ มี ได้แต่อาศัยอยู่ในถ้ำหินผาซึ่งอาจแย่งเอามาจากสัตว์ที่เคยอยู่ก่อนก็

ได้ เครื่องนุ่งห่มและเครื่องมือเครื่องใช้ก็ไม่มี แต่อาศัยมนุษย์มีปัญญา
 ความสามารถ รู้จักคิดได้ด้วยเหตุผล รู้จักสื่อสารทำความเข้าใจกันได้
 ด้วยภาษา ภาษาคือระบบเครื่องหมายเป็นเสียงพูด ที่กำหนดกันขึ้น
 เอง เกิดเป็นถ้อยคำ แล้วเอาเครื่องหมายนี้ มาควบกันเข้าเป็นพิเศษ
 ให้มีความหมายได้ความบริบูรณ์ (ไวยากรณ์) นอกนั้นมนุษย์ยังมีความ
 สามารถที่ทำให้สภาพแตกต่างไปจากสัตว์อื่น คือรู้จักใช้เครื่องต่าง ๆ
 แทนมือตน จึงได้เรียกเครื่องต่าง ๆ เหล่านี้ว่าเครื่องมือ

ด้วยเหตุที่มนุษย์มีความสามารถสามประการนี้ ที่ทำให้มนุษย์มี
 ความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรม เป็นวิวัฒนาการเรื่อยเป็นลำดับมา
 จนทราบเท่าทุกวันนี้ ในขั้นต้น ๆ แห่งความเจริญทางวัฒนธรรม
 มนุษย์รู้จักเอาหินมาเราะ และทำเป็นอาวุธและเครื่องมือ รู้จักทำไฟ
 สำหรับหุงต้มอาหาร ให้แสงสว่างและความอบอุ่น และรู้จักทำเครื่อง
 นุ่งห่มอย่างง่าย ๆ และมีภาชนะเป็น ด้วยโตโอ ซามไว้ใช้ชั้นบ้างแล้ว
 ความเจริญของมนุษย์ ในระยะนี้เรียกว่ายุคหิน อันเป็นความเจริญระยะ
 ต้น ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์อื่นเป็นเอกเทศ

ว่าถึงการแสวงหาอาหารเพื่อเลี้ยงชีวิต ในขั้นต้น ก็ได้แต่อาศัย
 เก็บผลไม้ที่หล่นเกลื่อนเถื่อนทาง หรือไม้กึ่งสุกรากเหง้าของพืชพันธุ์
 ต่าง ๆ มากินเป็นภักษาหาร นอกนั้นก็หาหอยปูปลาไข่และสัตว์เล็กสัตว์
 น้อยเท่าที่หาเอามากินได้ แม้แต่ตัวด้วงตัวแมลงไข่มดไข่มแมลงก็กินเป็น
 ภักษาหารได้ทั้งนั้น มนุษย์ในปัจจุบัน ซึ่งยังชอบกินสิ่งเหล่านี้อยู่ เห็น
 ที่จะเป็นทายาทสืบต่อกันมาแต่เก่าก่อน เมื่ออาหารการกินยังอึดอัดขาด
 แคลนอยู่

คนมนุษย์รู้จักใช้สิ่งแทนมือตน และรู้จักรวมกันอยู่เป็นครอบครัวเป็นโคตรเป็นตระกูล ก็สามารถรวมกำลังไปล่าฆ่าสัตว์ตัวโตๆ เอามากินเป็นนักษาหารได้สะดวกขึ้น ได้มาแล้วก็กินกันอย่างเออเร็วเหลือเพื่อ กินอย่างเขมือบๆเอา เพราะนานๆ จะได้กินอย่างนี้สักครั้งหนึ่ง และจะกินได้เช่นนี้คงไม่ทุกวัน เพราะเนื้อนั้นจะเน่าเหม็น ถ้าเห็นว่ากินต่อไปไม่ได้แล้วก็ต้องทิ้งขว้างไป ทั้งนี้เป็นเพราะมนุษย์สมัยนั้นยังไม่รู้จักถนอมอาหาร มีตากแห้งและดองเค็มเป็นต้น ที่มนุษย์ในปัจจุบัน ยังชอบกินเนยแข็งชนิดที่มีกลิ่นกล่ำกินปลาร้า ปลาเจ่า และอะไรอื่น ๆ ที่มีกลิ่น ก็เห็นจะติดเป็นทายาทกันมาในทำนองเดียวกัน โดยไม่รู้สึกรู้สีกว่า ที่มนุษย์มีทั้งเขี้ยวและฟัน ก็เพราะต้องกินอาหารที่ต้องกัดต้องฉีกและต้องเคี้ยว มันฟ้องอยู่ในตัวว่ากินอาหารทั้งเนื้อสัตว์และผักหญ้ากันมาแต่เดิม

ธรรมชาติสิ่งมีชีวิตก็ต้องสืบพืชพันธุ์ จะโดยในตัวของสิ่งนั้นเองหรือผสมกับสิ่งอื่นในจำพวกชนิดเดียวกัน ซึ่งมีเพศต่างกัน มนุษย์ก็มีลักษณะอยู่ในจำพวกหลังนี้ ถ้าไม่สืบต่อกันอย่างนี้ สิ่งมีชีวิตนั้นก็จะต้องสูญพันธุ์ไป มนุษย์สมัยนั้นยังไม่มีประเพณีแต่งงาน ถ้าชายไปเจอหญิงคนใดชอบมาพากล เป็นที่ถูกใจตน ความแรงตันในเรื่องเพศจะเป็นสิ่งเร่งเร้าให้ใช้อำนาจเป็นธรรม เมื่อเห็นโอกาสก็จะฉุดคร่าพาเอาตัวหญิงนั้นไปเป็นภรรยา ตรงนี้จะเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีศีลธรรมเป็นเครื่องบังคับ ผู้หญิงและผู้ชายจะมีฐานะเท่าเทียมกันไม่ได้เลย เมื่อว่ากันในเรื่องของธรรมชาติ

คงจะเป็นเพราะด้วยเหตุนี้ จึงได้มีประเพณีที่หญิงสาวจะไปไหนมาไหน ก็ต้องมีคนอื่นติดตามไปด้วย เพราะเกรงจะมีคนรังแก เกิดมีจารีตประเพณีและกฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องนี้เมื่อภายหลัง ที่ในประเพณีแต่งงานของไทยมีเรื่องกันประตุเหลือตกค้างอยู่ ก็คงเนื่องจากเรื่องนี้ก็เป็นได้ ประเพณีแต่งงานของชนกลางชาติ ผู้ชายต้องวิ่งไล่จับผู้หญิง ถ้าจับได้จึงจะได้หญิงนั้นมาเป็นภริยาที่ถูกต้องคลองประเพณีชนกลางชาติ ผู้ชายจะต้องตีผู้หญิง แล้วก็พาเอาตัวไป ต่อนั้นจึงจะแต่งงานได้ ทำอย่างนี้ถ้าเป็นสมัยโน้นก็ตีเหมือนกัน จะได้พิสูจน์ว่าผู้ชายที่จะเป็นสามี เป็นคนมีความกล้าหาญผ่าอันตรายเข้ามาด้วยความรัก จะได้เป็นที่พึงคุ้มครองภริยาของตนในภายหน้าได้ และผู้หญิงจะได้สำนึกว่าตนต้องพึ่งผู้ชายอยู่เสมอ อย่างนี้เอง ที่สอนไว้ให้กราบเท้าสามีก่อนแล้วจึงนอน ก็จะเป็นศรีและสวัสดิ์มงคลแก่ตน (ดูประเพณีแต่งงานบ่าวสาวของไทย-เสฐียรโกเศศ)

ชีวิตของหญิงผู้เป็นภริยาในหมู่ชนสมัยหินครึ่งปฐมกาล ถ้าว่าในแง่หนึ่ง ก็เป็นชีวิตที่สบายกว่าในสมัยนี้มาก เพราะไม่มีงานอะไรที่เป็นล่าเป็นสันเป็นภาระของแม่บ้านที่จะต้องทำมากนัก กวาดเรือนและทำความสะอาดบ้านช่องก็ไม่มี เสื้อผ้าก็ไม่ต้องซัก เพราะไม่มีอะไรจะซัก คงมีแต่เรื่องผลิตลูกเท่านั้น ถ้าคราวใดผู้ชายไปล่าสัตว์อะไรมาได้ ก็เป็นหน้าที่ผู้หญิงผ่าตัดเนื้อสัตว์นั้นมาเผาให้สามีกิน เมื่อสามีกินอิ่มแล้ว ถ้ายังมีเหลืออยู่ตนจึงจะได้กิน ถ้าไม่เหลือก็ต้องออก เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่าผู้หญิงมีความอดทนดีกว่าผู้ชาย อย่างที่ว่า "ขยันเหมือนมด อดเหมือนแร้ง" ฉะนั้นเห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้

กรรมัง จึงได้มีประเพณีรักษาคอกินอาหารที่หลังสามี่ และต้อง “ตื่นก่อนและนอนหลัง” เหลือตกค้างมาถึงปัจจุบัน โดยไม่รู้รู้สึกตัว

เมื่อว่ากันตามส่วนโดยเปรียบเทียบกันกับยุคหลัง ๆ ผู้หญิงในยุคหินมีความสบาย เพราะไม่ต้องกังวลเรื่องงานบ้านการเรือน ครั้นต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญทางวัฒนธรรมเชยบั้นมาอีกชั้นหนึ่ง คือรู้จักประกอบอาชีพทางสิทธกรรม ไม่ต้องเร่ร่อนย้ายที่อยู่เพื่อแสวงหาอาหารเหมือนเมื่อก่อน ถึงระยะนี้ฐานะของผู้หญิงก็แย่น้อย ถ้าคิดในแง่ของปัจจุบันก็ไม่แย่น้อย แต่แย่มาก ๆ ที่เดียว เพราะถ้าคราวใดพบศัตรูที่เลี้ยงไว้ใช้งาน มีงัวควายเป็นต้น เกิดอุบัติเหตุต้องตายไป หรือไม่ก็ล้มเจ็บใช้งานไม่ได้ และสมัยนั้นก็ไม่มีการมีงัวควายอื่นมีสำรองไว้มากตัว ความจำเป็นบังคับ ก็ต้องให้ภริยาทำหน้าที่แทนควายนำไปพาลากก่อน ทั้งนี้ในชั้นแรก ๆ เชื่อว่าผู้หญิงจะสมัครใจได้ง่าย ๆ ก็หาไม่ หากแต่ถูกบังคับจากผู้ชายอย่างรุนแรง จึงต้องจำใจยอม “เอาโตต่างควายน่า” (คำของไทยลื้อ) แล้วติดตัวกลายเป็นประเพณีในหมู่ชนชาวตะวันตก โดยเฉพาะในชนชั้นศาสนิกศาสา ลางชาติซึ่งถือว่าถ้าผู้ไม่เอากำปั้นประทัดที่กักหุเมีย หรือไม่ตีเมียเสียแต่แรกเป็นประเพณี เมียก็จะน้อยใจ ทว่าผู้ไม่รักจริง ถ้าใจดีไม่ตีเมียเสียเลย ก็ถือว่าผู้คนนั้นเป็นอายุโง่บ๊ขบเอาดี ๆ (E.R.E. vol.8 on Love) เหตุนี้จึงได้มีคำกล่าวที่ว่า “ผู้หญิงเป็นคนควาย ผู้ชายเป็นคน”^๕
นะนน

ข้าพเจ้าเคยเห็นรูปถ่ายในหนังสือพิมพ์ฝรั่งเป็นรูปชาวแอฟริกา ลางพวกเดินกันไปเป็นแถวในละแวกป่า มีผู้ชายหลายคนเดินนำหน้า

ในเมื่อถืออาวุธเป็นหอกบ้าง เป็นธนูหน้าไม้บ้าง ถัดมาเป็นพวกผู้หญิง ล้วนทูนสิ่งของและเดินตามกันมาเป็นแถว ถ้าจะคิดไปก็เสมือนผู้หญิง เหล่านั้น เป็นสัตว์พาหนะนั้นเอง เห็นจะเป็นตอนนี้ ที่ผู้หญิงจะเริ่ม เป็นควาย ผู้ชายเป็นคน จริงอยู่ผู้ชายฉกรรจ์เหล่านั้นอาจแก้ตัวได้ว่า ที่ต้องประพฤติเช่นนั้น เพราะจำเป็น ถ้าผู้ชายทำหน้าที่ทูนของอยู่บน ศีรษะแล้ว ถ้ามีคนร้ายหรือสัตว์ร้ายมา ใครเล่าจะทำหน้าที่ต่อสู้และ บังคับกันได้ทันทั่วทั้ง ชนให้ผู้หญิงเป็นผู้ต่อสู้ ก็มีทางจะเสียเปรียบเป็น ประตูกเดียวเท่านั้น เพื่อนชาวอังกฤษคนหนึ่ง นำคำเปรียบเทียบชีวิต ผู้หญิงผู้ชายตามที่นักแต่งชาวฝรั่งเศสคนหนึ่งกล่าวไว้ว่า “ชีวิตผู้ชาย เปรียบเหมือนทะเลทราย (ที่แห้งแล้ง) และชีวิตผู้หญิงเปรียบเหมือน อูฐ (คือยานพาหนะสำหรับไปในทะเลทราย)” ฉะนั้น

เมื่อมนุษย์มีความเจริญทางวัฒนธรรมเรื่อยเป็นลำดับมา จนถึง ระยะเวลาเจริญในปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่าอารยธรรม หน้าที่ของผู้หญิง ที่จะต้องทำก็เจริญตามมาด้วยเป็นเงาตามตัว การงานเกี่ยวกับกิจกรรม ไม่ได้ทำกันเป็นเฉพาะครัวเรือน จะต้องทำกันเป็นงานใหญ่ เรื่องที่ จะใช้ผู้หญิงให้ทำหน้าที่เป็นควายนาเหมือนเมื่อก่อนในบางโอกาส ก็ไม่ได้เสียแล้ว เพราะไม่ได้ทำกันเป็นชนาคนน้อยๆ เหมือนเมื่อก่อน แม้ ผู้หญิงหากจะแสดงกิริยาขี้มขี้แยในขณะทำงาน ก็ทำไม่ได้ถึงเศษหนึ่ง ส่วนสิบของควาย ต่อมาจึงต้องเปลี่ยนหน้าที่เป็นทำงานอยู่แต่ในบ้าน ในเรือน ฐานะของผู้หญิงจึงกลายเป็นแม่เรือนขึ้น ส่วนหน้าที่เกี่ยวกับนอกบ้าน ตกเป็นหน้าที่ของผู้ชาย เพราะฉะนั้นผู้ชายจึงเป็นพ่อ บ้านพ่อเมือง หาใช้ผู้หญิงเป็นแม่บ้านแม่เมืองไม่ ที่พูดกันว่าแม่บ้าน

ก็เป็นการใช้คำในภาษาเคลื่อนที่ไป บ้านหมายความว่า หมู่บ้านเท่านั้น เดียวบ้านโดยเฉพาะในกรุงในเมืองซึ่งมีคนอยู่หนาแน่น และตามปรกติก็ไม่ได้เอื้อกันเป็นหมู่บ้านเหมือนเมื่อก่อน บ้านจึงกลายเป็นความหมายถึงเรือนอันเป็นที่อยู่ ซึ่งรวมท่อนเป็นบริเวณของตัวเรือนด้วย และคำว่าเรือนก็กำลังจะกลายเป็นมีความหมายว่าบ้าน ออกแบบเรือนก็เป็นออกแบบบ้านไป

งานที่ต้องทำอยู่ในบ้านในเรือน ถ้าคุณเงิน ๆ ก็เหมือนจะไม่หนักเท่ากับควายที่ไถนา แต่ที่ไหนได้ หนักมากอยู่เหมือนกัน เพราะต้องทำตั้ง ๑๐๘ อย่าง มีงานอะไรบ้าง ไม่จำเป็นต้องจาระไน ยิ่งกว่านั้น ผู้ชายไปทำงานนอกบ้าน ก็ได้เงินเดือนเงินค่าจ้าง ส่วนงานเรือนในบ้าน ผู้หญิงต้องรับหน้าที่ทำ แต่ก็ไม่ได้รับค่าจ้างค่าตอบแทนเหมือนอย่างผู้ชาย และคงเป็นเพราะเหตุต้องทำงานหนักนั่นเอง จำเป็นจึงบังคับให้ผัวต้องมีเมียน้อย ถ้าผัวไม่มีเมียน้อย เมียก็ต้องเดือดร้อน ทนไหวหรือ เหตุนี้หญิงจีนซึ่งเป็นผู้ตีสมัยเก่า เห็นว่าผัวไม่รักตนก็ได้ อาจต่อว่าผัวเป็นเชิงซักถามว่า “ต้องการให้เมียต้องทำงานหนักแต่คนเดียวหรือ ต้องการให้เมียต้องออกลูกมาก ๆ หรือ ไม่ต้องการมีเกียรติยศหรือ ไม่รักเมียหรือ” เหล่านี้เป็นต้น เดียวเพราะความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรม สภาพที่ผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน ก็ผ่านพ้นไปแล้ว ผู้หญิงก็มีความสามารถ ทั้งสติปัญญาและความรู้ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าผู้ชาย ผู้หญิงไปทำงานนอกบ้าน มีเงินเดือนเงินค่าจ้างก็มีมาก ไม่จำเป็นต้องพึ่งต้องอาศัยกินน้ำใต้ศอกผู้ชายต่อไปเหมือนเมื่อก่อนแต่ก็เป็นธรรมดาของความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรม

ธรรม เจริญก้าวหน้ามากเท่าใด ก็มีปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับปัญหาสังคมติดตามมาได้อย่างเงาตามตัวมากขึ้นเท่านั้น เพราะเป็นสิ่งธรรมชาติของโลก มีด้านหน้ามากเท่าใด ก็ต้องมีด้านหลังมากเท่านั้น มีสุขมากก็มีทุกข์มาก หมุนเวียนเปลี่ยนกันไป จะเอาอะไรกับเรื่องของโลก

ที่กล่าวมานี้ยาว ก็เพื่อให้เห็นเรื่องวิวัฒนาการของประเพณีว่ามีรากฐานแต่เดิมเป็นมาอย่างไร และที่ยังเหลือตกค้างมาจนถึงปัจจุบันนี้เป็นเพราะด้วยอะไร และเราจะปรับปรุงแก้ไขได้อย่างไร ถ้าไม่ทราบพื้นเพเดิมของประเพณี ว่ามีมาแล้วอย่างไร ก็ทำไปไม่ได้สะดวกราบรื่น

การศึกษาเรื่องประเพณีในอดีต ย่อมช่วยให้เข้าใจเรื่องสาเหตุประเพณีในปัจจุบัน และจะสามารถปรับปรุงเรื่องประเพณีในอนาคตต่อไปได้ด้วยดี เพราะกาลกาลข้างหน้าได้ถูกมากกว่าผิด ชาวตะวันตกคนหนึ่งคุยกับข้าพเจ้าว่า ถ้าผู้ชายคือตัวเขาเองนั้นแหละจะต้องไปเกิดในชาติหน้า หากว่าเป็นคนมีสติสัมปชัญญะดี ก็คงไม่อยากจะไปเกิดเป็นผู้หญิง ต่างว่าเราจะถามผู้หญิงเอง ว่าชาติหน้าต้องเกิดจะเลือกเกิดเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย คิดว่าถ้าเขาตอบโดยไม่มีสลาไถย ส่วนมากก็เห็นจะตอบว่า ต้องการเกิดเป็นผู้ชายมากกว่าเป็นผู้หญิงแน่ นี้ก็ไม่ผิดอะไรกันมากนักกับความคิดโบราณ ที่ว่าผู้ชายที่ผิดเมียเขาเมื่อใช้โทษกรรมในเมืองนรกแล้ว จะต้องไปเกิดเป็นผู้หญิง เป็นกระเทยและเป็นสัตว์ที่เขาตอนแล้ว อย่างละ ๕๐๐ ชาติเสียก่อนจึงจะมาเกิดเป็นกณผู้ชายได้ฉะนั้น

๑๑. การเปลี่ยนแปลงของประเพณี

กล่าวมาแล้วว่า ประเพณีไม่อยู่ที่ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยมิฉะนั้นก็จะอยู่ที่ไม่ได้ กล่าวเช่นนี้ คุณเหมือนจะขัดแย้งกัน คือไม่อยู่ที่เพราะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย และด้วยการเปลี่ยนแปลงนี้เอง ที่ทำให้ประเพณีคงอยู่ที่ได้ เปรียบเหมือนตัวเรา แม้จะเปลี่ยนไปเรื่อยทั้งในทางร่างกายและจิตใจอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งตาย แต่เราก็คงอยู่ที่ที่เราอยู่เสมอ ไม่มีเปลี่ยนแปลงเป็นคนอื่นไป ฉะนั้น

การเปลี่ยนแปลงของประเพณีนั้น จะต้องเป็นไปในลักษณะที่
จะรักษามูลคตินัยและเสถียรภาพของตนและของส่วนรวมไว้ให้คง
อยู่ มิฉะนั้นความสำคัญอันเป็นสัญลักษณ์ของตน และส่วนรวมของ
ตนก็จะเคลื่อนที่ไปมาก จนในที่สุด ก็จะไม่เหลืออยู่ ที่เรียกว่า
ตัวเราอันแท้จริง เหตุนี้ชนชาติต่างๆ ซึ่งสามารถรักษามูลคตินัยและ
ชาติของตน สืบต่อกันมาได้นานจนถึงทุกวันนี้ ไม่สูญสิ้นเชื้อชาติไป
ก็เพราะเป็นผู้หวงแหนชาติของตน ถิ่นของตน ว่ามีค่ายิ่งกว่าสิ่งอื่น

ประเพณีจะมีความเจริญงอกงาม ก็มีหลักอยู่ที่มีการเปลี่ยนแปลง
นี้ ก็ต้องมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยอย่างสม่ำเสมอ แต่
ในคราวเดียวกัน ก็จะต้องมีเสถียรภาพอยู่ที่ด้วย มิฉะนั้น ความเจริญ
ก้าวหน้าของประเพณี ก็จะมีขึ้นไม่ได้ เปรียบเหมือนลูกช่างที่กำลัง

หมุ่นนอนวันอยู่ ถ้าลูกข้างนั้นไม่หมุ่นอยู่เรื่อยหรือหมุ่นไม่สม่ำเสมอ ความเที่ยงตรง ความสมคูลย์กันก็จะหมดไป คือขาดเสถียรภาพนั่นเอง

ชนชาติที่มารวมกันเป็นสังคมใหญ่ ย่อมประกอบด้วยคนหลายวัยและหลายจิตใจ ถ้าแบ่งคนเหล่านี้ออกอย่างคร่าว ๆ ก็เป็นสามจำพวกเท่านั้น

๑. *คนแก่* คนจำพวกนี้ มีจิตใจและความรู้สึกนึกเห็นเป็นอย่างเก่าสิ่งใดที่เคยเห็นเป็นร่องรอยมาแล้วจนเคยชิน เห็นว่าเป็นความสะดวกความสบายอยู่แล้ว ก็ไม่อยากจะออกจากร่องที่เคยชินอยู่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คนแก่เป็นผู้ไม่ใคร่ยอมเปลี่ยนแปลงประเพณีเดิมให้เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมซึ่งมีใหม่ ให้เข้ากันได้กับสมัย สัมกับความต้องการแห่งความเจริญก้าวหน้า ทั้งนี้เพราะเห็นว่า ประเพณีคือร่องที่เคยเดินที่อยู่แล้วไม่ยอมถอนตนออกจากร่องที่เคยเดินจนเป็นร่องลึก ไม่สนใจและไม่เอาเป็นธุระกับสิ่งอื่น ซึ่งอยู่นอกร่องของตน เป็นจำพวกคนมีร่องลึก ถอนตนไม่ขึ้นจากร่องที่เคยเดินอยู่ ถ้ามีใครฉุดขึ้นจากร่อง ก็เดินงงกลายเป็นบึงร่องไป คนจำพวกนี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นคนแก่ด้วยวัย ถึงคนในวัยอื่น ถ้ามีความคิดและจิตใจเป็นเช่นนี้ ก็กล่าวได้ว่าเป็นคนร่องลึกคนล้าสมัยได้เหมือนกัน เพราะไม่สามารถจะออกจากร่องคลองประเพณีที่ล้าสมัยแล้ว

๒. *คนกลางคน* เป็นคนมีความคิดและจิตใจในการริเริ่ม ที่จะปรับปรุงแก้ไขประเพณีเดิมที่เห็นว่าล้าสมัยแล้ว ให้มีความเจริญก้าวหน้าเข้ากันได้เหมาะสมของโลก ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว คนจำพวกนี้จัดว่าเป็นคนทันสมัย เหมาะแก่สมัย เพราะไม่ทิ้งประเพณี

เดิมของคน อันเป็นสัญลักษณ์ของคนให้สูญหรือขาดตอนไป แต่ในคราวเดียวกัน รู้จักปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงประเพณีเดิมของคนให้มีสภาพเป็นประเพณีใหม่ มีชีวิตเข้ากันได้เหมาะสมกับสิ่งที่แวดล้อมอยู่

๓. คนวัยรุ่น เป็นคนมีความคิดและจิตใจคล้ายคนจำพวกที่สอง แต่ว่ารุนแรงกว่า เห็นว่าประเพณีเดิมประเพณีใด ที่ไร้เหตุผลและเก่าคร่ำครึแล้ว ชินรักษาเอาไว้ ก็รังแต่จะถ่วงความเจริญ ถึงจะแก้ไขปรับปรุงอย่างไรก็ไม่ไหว เพราะซากเก่าหรือเชื้อเก่าซึ่งทำให้เสียหายยังเหลืออยู่ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ควรเลิกทิ้งประเพณีเดิม ที่เห็นอยู่ ประจักษ์แจ้งว่าไม่ดี และเสียหายเสียให้เด็ดขาด อย่าให้มีเหลือเป็นเยื่อใยไว้ คนจำพวกนี้ ก้าวหน้าและล้ำสมัย

คนสามจำพวกที่กล่าวนี้ แม่แบ่งมุ่งเอาเรื่องวัยและจิตใจเป็นที่ตั้ง แต่ก็มีคนที่หลือมล้ำวัยกันอยู่ไม่มากนักน้อย ลางคนแก่โดยวัย แต่ใจยังไม่แก่ก็มี ลางคนอยู่ในวัยกลางคน แต่จิตใจแก่เกินวัยหรืออ่อนกว่าวัยก็มี ลางคนอยู่ในวัยรุ่น แต่จิตใจเป็นอย่างคนแก่แตกก็มี

คติความเห็นของคนสามจำพวกนี้ คือล้ำสมัย เหมาะสมัย และล้ำสมัย อย่างไหนจะดีกว่ากัน ก็กล่าวลงไปให้ชัดไม่ได้ เพราะต่างพวกก็มีดีมีเสียเหมือนกัน เพราะถือแต่เก่าก็ไม่มีก้าวหน้า แต่ว่ารักษาบุคลิกลักษณะไว้คงที่ ไม่กลายเป็นอื่นไปได้ง่าย ถ้าถือเก่าแต่รู้จักปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามสมัย คือเก่าก็ไม่ทิ้ง แต่ใหม่ก็เอา ความเจริญก้าวหน้าก็ไปได้ช้า เพราะยังถูกเก่าถ่วงเอาไว้บ้างไม่มากนักน้อย ถ้าทั้งเก่าเอาแต่ใหม่หมด ก็ตกอยู่ในทางสองแพร่ง ไม่เจริญก็หายนะ

มีสองประตูเท่านั้น เหตุนี้จึงต้องพิจารณาความเป็นเรื่อง ๆ ไป ว่าประเพณีใดควรรักษาไว้ ประเพณีใดควรเปลี่ยนแปลงปรับปรุง และ ประเพณีใดควรเลิกทิ้งได้เพราะ

“สิ่งเก่าไม่ใช่จะดีเสมอไป และสิ่งใหม่ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่ดีเสมอไป ผู้มีปรีชาญาณย่อมรู้จักเลือกเฟ้น เมื่อได้ทดลองชิมดูแล้ว” (คำกล่าวของปราชญ์ขงจื้อ)

คนเกิดมาไม่ว่าคนไร ก็มีสติความคิดเห็นเรื่องประเพณีอย่างที่ว่า^{๕๕} ทางสามประการ อยู่ในตัวเองทุกคน เมื่อยังอยู่ในวัยรุ่น ก็มีความรู้สึกนึกเห็นเป็นอย่างหนึ่ง เมื่อเข้าเขตวัยกลางคน ความรู้สึกนึกเห็นก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง ครั้นล่วงเข้าเขตวัยชรา ความรู้สึกนึกเห็น ก็เปลี่ยนแปลงและเป็นไปอีกอย่างหนึ่ง ผิดกันไกลกับลักษณะของคนวัยรุ่นหนุ่มสาว นี่เป็นเรื่องของธรรมชาติ ซึ่งกำหนดให้โลก มีความเปลี่ยนแปลง และผันแปรไปตามกฎแห่งวิวัฒนาการมีพระพรหมผู้สร้างโลก แล้วก็ต้องมีพระศิวะหรือพระอิศวรเป็นผู้ทำลายโลกและมีพระวิษณุหรือพระนารายณ์เป็นผู้ถนอมรักษาโลก

เมื่อพระพรหมสร้างโลกแล้ว ก็หมตหน้าที่ของพระองค์ คราวนี้ก็ให้มีพวกยักษ์พวกอสูร ต่างไปบำเพ็ญตบะเพื่อขอพรพระเป็นเจ้าของเจ้า กระทำให้ร้อนไปถึงพระอิศวร ต้องประทานพรแก่พวกยักษ์พวกอสูรเหล่านั้นตามที่ขอ เมื่อได้พรมีฤทธิ์เดชสมความปรารถนาแล้ว ก็ฮึกเหิมใจทะนงตัวถืออำนาจเป็นธรรมชาติ ชอบเป็นอันธพาลเที่ยวเกะกะระรานกระทำให้โลกเดือดร้อนทุกเส้นหญ้า เท่ากับพระอิศวรเป็นผู้ทำลายโลกโดย

ปริยาย ในที่สุดก็ตกเป็นหน้าที่พระนารายณ์อวตารลงมาปราบยักษ์
อสูรพวกสัตว์บาป โลกก็กลับฟื้นคืนเป็นเสถียรภาพ และมีสันติสุขขึ้น
ได้อีกครั้งหนึ่ง หมุนเวียนเปลี่ยนกันไปอย่างนี้ ทุกยุคทุกสมัยของโลก
คนในวัยรุ่นเปรียบเหมือนเป็นผู้อยู่ในยุคของกาพย์กลอน มี
จินตนาการและไวไฟ ชอบคิดชอบนึกเพื่อละเมอฝันแต่สิ่งแปลก ๆ
ใหม่ ๆ ว่าเป็นหนทางเดินสำหรับความก้าวหน้าแห่งชีวิต เพราะกำลัง
จะเติบโตต่อไป รังไว้ไม่อยู่ ที่ต้องเป็นเช่นนี้ เพราะธรรมชาติบังคับ
ครั้นถึงวัยกลางคน ก็กลายจากมีชีวิตอยู่ในยุคของกาพย์กลอน มา
เป็นผู้มีชีวิตอยู่ในยุคของร้อยแก้ว ใช้ปัญญาความคิดนึกมากกว่าใช้
จินตนาการ ความเป็นผู้ไวไฟก็เพลลาไป ไม่รู้สึกนึกเห็นอะไรอย่างรุนแรง
จนเกินความพอดี เมื่อคิดอะไรทำอะไร ก็อยู่ภายในขอบเขตแห่ง
ประเพณี พยายามหาทางที่ให้ได้ผลเป็นความพอดี เพราะฉะนั้น จึง
ก้าวข้ามลงแต่ว่ามั่นคง ส่วนคนเดียวกันนี้เมื่ออายุล่วงเข้าเซตวัยแก่
ผ่านพ้นยุคกาพย์กลอนและยุคร้อยแก้วแล้ว จินตนาการก็มีน้อยลง
ปัญญาความคิดก็เสื่อมและความไวไฟก็หมดไป มีอยู่ก็แต่ความจำ เป็น
ความหลังแต่ครั้งเมื่อยังมีชีวิตอยู่ในกาพย์กลอน จึงเป็นผู้มีชีวิตอยู่
อย่างคนค้ำของเก่า ยึดมั่นอยู่แต่สิ่งอันเป็นประเพณีเดิม ถ้ามีอะไรมา
แปลกมาใหม่ก็ไม่แน่ใจว่าจะดีกว่าเก่า จึงต้องต้านทานไว้ ไม่ยอมให้
ของใหม่ เข้ามาเปลี่ยนแปลงและแทนของเก่า จนกว่าจะได้พิสูจน์คุณค่าจนแน่
ใจแล้ว จึงจะยอมเปลี่ยนไปตามได้

ในยุคสมัยอันเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของประเพณี ซึ่งเป็นระยะที่

การเปลี่ยนแปลงชั้นแก่วิถีชีวิตของสังคมอย่างขนานใหญ่ จำเป็นจะต้องปรับปรุงค่าของสังคมกันใหม่ ในระยะสมัยเช่นนี้ ตกเป็นสมัยของทนายหนุ่มสาวเพราะเป็นผู้กล้าได้กล้าเสีย ต้องการเล่นต้องการเสรี พันยุคหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ไปแล้ว ก็ถึงยุคสมัยปฏิรูปสิ่งซึ่งเคลื่อนที่ไป โดยปรับปรุงของใหม่ให้เข้ากันได้กับของเก่า ตามสมควรแก่สมัย ในยุคนี้เป็นหน้าที่ของผู้อยู่ในวัยกลางคน เพราะมีความระมัดระวัง ต้องการทำงานมากกว่าเล่น และต้องการมีวินัยมากกว่ามีเสรี ครั้นถึงสมัยที่ได้ปฏิรูปประเพณีทรงตัวแล้ว ก็ต้องเป็นสมัยของคนเก่า ซึ่งเป็นผู้รักษาประเพณี ต้องการให้หยุดอยู่แค่นั้นไม่ต้องการให้เปลี่ยนแปลงต่อไปอีก และวิตกว่าคนหนุ่มคนสาว จะออกนอกกริตนอกรอยประเพณี ถึงระยะนี้คนแก่ต้องการเป็นผู้สั่งให้ทำมากกว่าเป็นผู้แก้ไขเปลี่ยนแปลง ชีวิตของคนก็มียุคสมัยอยู่ในตนเอง เป็นล้นสมัย เหมาะสมัย และล่าสมัย ด้วยประการฉะนี้

ที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะคนในวัยหนุ่มสาวเปรียบเหมือนเป็นต้นไม้ซึ่งกำลังถูกไฟไหม้ มีแสงร้อนแรงลุกรุ่งโรจน์โชติช่วง ชูแดงไปทั้งต้น ต่อเมื่อไฟดับแล้วและเย็นแล้ว ก็จะกลายเป็นถ่านไป ทรายใดเมื่อกำลังถูกไฟไหม้ก็อยู่ก็คงคงมอร่วมตา แต่จะไม่ใช่ประโยชน์อะไรแก่การใช้สอย จะเป็นประโยชน์ได้ก็ต่อเมื่อเป็นถ่านแล้ว ฉะนั้นในเรื่องความเป็นไปของวัยก็ฉนั้น

✓ความเจริญก้าวหน้าและความมีเสถียรภาพของประเพณี จะมีขึ้นได้ ก็ด้วยคนสามจำพวกนี้ร่วมกัน คือมีผู้สร้าง ผู้ทำลาย และผู้ถนอม

รักษา จึงจะทำให้เกิดความวัฒนา ต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยและต่อเนื่องกัน คอยตั้งให้ก้าวหน้าและคอยระวังเอาไว้ไม่ให้ก้าวเร็ว จึงจะเกิดสมมุติเป็นเสถียรภาพขึ้นได้ ปลอยลำพังคนหนุ่มคนสาว ก็มีแต่ก้าวหน้าทะพืด ไม่เหลียวดูตาม้าตาเรือบ้าง ถ้าปลอยแต่ลำพังคนแก่ ก็ไม่มีก้าวหน้า ซ้ำพาลจะหยุดเดินเอาเสียด้วย ฝ่ายหนึ่งประเปรี้ยว อีกฝ่ายหนึ่งเฉื่อยช้า จึงต้องมีผู้อยู่ในวัยกลางคนคอยจุดให้ก้าวหน้า และคอยระวังไม่ให้ก้าวเร็วไป ประเพณีจึงจะสมมุติมีเสถียรภาพขึ้นได้

๑๒. การแก้ประเพณี

ในตอนนี้จะว่าถึงประเพณี ว่ามีลักษณะอย่างไร ที่ควรเลิกควรเปลี่ยน ถ้าประเพณีใดคนส่วนมากในสังคมเห็นประจักษ์อยู่ ว่าเป็นประเพณีที่ชั่วช้าผิดศีลธรรม ขึ้นให้คงไว้ก็รังแต่จะเกิดความเสียหายและถ่วงความเจริญของส่วนรวม ประเพณีนั้นก็ควรเลิกได้ เช่นประเพณีเลิกทาส ประเพณีเกี่ยวกับการบูชาญเป็นต้น แต่จะเลิกประเพณีอย่างนี้ ที่คนเคยถือเคยประพฤติกันมานาน จนอยู่ลึกในจิตใจ เป็นการเลิกยาก เพราะคนยังหวาดวิตกอยู่ว่า ถ้าเลิกเสียอาจจะเกิดความเดือดร้อนขึ้นแก่ตนก็ได้ หรือไม่ก็เป็นเรื่องพงเข้าตาตนเองมองไม่เห็น ว่าชั่วร้ายอย่างไร ถ้าผู้มีอำนาจไปสั่งให้เลิกในทันทีทันใดอาจเกิดความไม่พอใจ เป็นออลหม่านขึ้นในสังคมก็ได้ เพราะเขายังถือว่ามีความสำคัญและเป็นแก้วชีวิตของเขาอยู่ ดังตัวอย่างสงครามเลิกทาสในประเทศสหรัฐอเมริกา ถ้าเห็นว่าเมื่อไปเปลี่ยนแปลงโดยให้เลิกเสีย อาจเป็นเรื่องอันไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้นได้ ถ้าคิดว่าอาจจะเป็นเช่นนั้นได้ ก็ต้องแก้ด้วยวิธีปลดเปลื้องประเพณีนั้น ให้ค่อยเป็นค่อยไปจนกว่าจะหมดไป น้อย่างหนึ่งหรือแก้ด้วยวิธีแปลความหมายเสียใหม่ (Re-interpretation) ในประเพณีนั้น นี้อีกอย่างหนึ่ง อันที่จริงการแก้ไขและปรับปรุงประเพณีด้วยวิธีทั้งสองประการนี้ ก็ได้มีทำกันมานานแล้ว และมีอยู่หลายประเพณี ที่แก้ไขเป็นวิวัฒนาการกันมา โดยเราเองไม่รู้สึกรู้สัก

เรื่องเลกทาส วิธีแก้ไขด้วยอุบายให้ประเพณีเก่าค่อยหมดไป ซึ่งเป็นตัวอย่างอันดี คือเรื่องเลกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช ถ้าพระองค์จะมีพระบรมราชโองการโปรดให้เลิกประเพณีการมีทาสในทันที ก็ทรงทำได้ด้วยพระบรมเดชานุภาพ แต่ก็ไม่ทรงทำเช่นนั้น ด้วยทรงเห็นว่าคนส่วนมากยังเห็นว่าการมีทาสเป็นสิ่งจำเป็นอยู่ ผู้เป็นนายเงินหรือนายทาสยังเห็นว่า ถ้าเลกทาสเสียแล้วก็จะลำบากเดือดร้อน เพราะไม่มีใครรับหน้าที่เป็นทาสกรรมกรรับใช้งาน ส่วนพวกทาสเอง ลางคนเป็นทาสนาเงินอยู่กับนายมาเป็นเวลานาน หรือเป็นทาสเรือนเบี้ยมาตั้งแต่เกิด จนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ไม่เดือดร้อนอะไรในฐานะของตนจนเกินไป ถ้าเลกทาสแล้ว ก็ไม่ทราบว่าจะไปอาศัยใครพึ่งใคร ถ้าถูกคนรังแกได้รับความเดือดร้อน ก็จะไม่มีใครเป็นที่พึ่งแล้ว เพราะขาดเจ้าขุนมูลนายคุ้มครอง

เมื่อความรู้สึกของข้าเจ้าว่านายเป็นอยู่อย่างนี้ พระพุทธเจ้าหลวงปิยมหาราชจึงทรงแก้ด้วยการเปลี่ยนแปลงปลดปล่อยประเพณีอย่างให้ค่อยเป็นค่อยไป จนกว่าจะหมดการมีทาส กล่าวคือ ทรงมีพระราชกำหนดให้มีการลดค่าตัวทาส มีกำหนดระยะเวลาปี ตั้งไว้วางอัตราลดค่าตัวทาสไว้ในประกาศเลิกทาส เมื่อเป็นเช่นนั้น สภาพความเป็นทาสของบุคคลก็มีเขตสิ้นสุดได้ในระยะห้าปีสิบปีเป็นต้น ผิดกับเดิมซึ่งจะต้องเป็นทาสไปจนวันตาย นอกจากจะมีโอกาสเอาเงินมาได้ค่าตัวไปเท่านั้น แต่โอกาสอย่างนี้ ย่อมมีน้อยในหมู่ผู้เป็นทาส เมื่อฝ่ายนายเงินและทาสรู้ตัวล่วงหน้าอย่างนี้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย จึงมี

เวลานานพอที่จะปรับปรุงตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่จะมาถึงในวันข้างหน้าได้สะดวก แต่การเลิกทาส เพียงให้มีการลดค่าตัวอย่างเดียว ไม่ทำให้สถาบันทาสหมดไป เพราะคนที่เกิดใหม่อาจจะขายตัวเป็นทาสได้อยู่ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แก่เหล่าประชานิกของพระองค์ว่า ถ้าผู้ใดเกิดในรัชกาลของพระองค์ย่อมเป็นผู้หมดเกษียณอายุความเป็นทาส และเป็นไทยด้วยกันทุกคน ยังคงเหลือแต่พวกทาสรุ่นเก่าเท่านั้นที่ยังไม่หมดค่าตัว แต่ก็ยังมีจำนวนลดน้อยลงอยู่เรื่อยโดยลำดับ ในที่สุดความเป็นทาสของคนไทยก็หมดไปเอง ไม่เกิดความกระทบกระเทือนให้อลหม่านแก่วิถีชีวิตของสังคม

วิธีแก้ด้วยแปลความหมายในประเพณีเสียใหม่ ในที่นี้จะนำเอาตัวอย่างที่เกิดขึ้นในต่างประเทศมากล่าวเสียก่อน

เรื่องล่าหัวคน ชาวชนในเกาะบอร์เนียวมีอยู่พวกหนึ่งเรียกว่า ดยัค (Dyaks) มีประเพณีล่าหัวคน (Head hunting) เพื่อนำเอามา เช่น พลีผีหรือเทวดาของเขา เมื่อก่อนที่จะลงมือทำการเพาะปลูก ถือกันว่าถ้าไม่ทำเช่นนั้น พืชพันธุ์ธัญชาติที่หว่านเพาะไว้จะไม่ได้ผล เพราะเทพเจ้าไม่อำนวย คนในครอบครัวก็จะได้รับความเดือดร้อนถึงอดอยากและล้มตายหายจากกันมาก ๆ อันที่จริงการล่าหัวคน ไม่ใช่พวกเขาอยากจะทำ หากไม่ทำก็เป็นการฝ่าฝืนจารีตประเพณีที่สืบต่อกันมาแต่ปฐมпра เพราะการไปล่าหัวคน ไม่ใช่จะไปทำได้ง่าย ๆ ด้วยใคร ๆ ก็ต้องระวังตัว ไม่ยอมให้ใครมาลอบตัดหัวไปได้ง่าย ๆ เหตุนี้จึงล่าได้หัวมา ก็มักได้จากผู้ที่เปลอขาตระมัดระวังตัว

โดยมากมักจะเป็นเด็กและผู้หญิง ซึ่งเป็นผู้ถูกล่าพาเอาหัวไปมากกว่าผู้ชาย

เมื่อชาวอังกฤษมาได้ปกครองดินแดนส่วนหนึ่งทางตอนเหนือของเกาะบอร์เนียว เห็นประเพณีล่าหัวคนของพวกคยัคหารุนนัคนัก ผู้เป็นเจ้าเมืองชาวอังกฤษ จึงประกาศห้ามเด็ดขาดไม่ให้ใครล่าหัวคนได้อีกต่อไป ถ้าใครฝ่าฝืนจะได้รับโทษอย่างหนัก พวกคยัคกลัวอำนาจที่ยอมปฏิบัติตาม แต่ในใจของคนเหล่านั้นยังนึกวิตกพรันใจอยู่ว่า เมื่อเลิกประเพณีล่าหัวคนแล้ว จะเกิดเหตุเภทภัยเป็นผลร้ายแก่พวกตนอย่างไรบ้างก็ไม่ทราบ พอดีในปีถัดมาเกิดวิปริตฝนแล้ง เพาะปลูกไม่ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย ก็โทษเอาว่า เป็นเพราะไปสั่งเลิกประเพณีล่าหัวคนเสีย จึงได้เกิดเหตุอย่างนั้นขึ้น ในที่สุดประชาชนก็มีอาการกระต้างกระเตือง จะก่อความไม่สงบขึ้น

เมื่อรัฐบาลอังกฤษทราบเรื่อง จึงส่งย้ายเจ้าเมืองซึ่งเป็นผู้สั่งห้ามให้เลิกประเพณีล่าหัวคนทันที แล้วส่งคนใหม่มาเป็นเจ้าเมืองแทน เจ้าเมืองคนใหม่นี้ได้รับการอบรมความรู้ในวิชามานุษยวิทยามาด้วย เมื่อมาเป็นเจ้าเมืองแทนได้ไม่ช้า ก็เริ่มสืบสวนคดีร้องล่าหัวคน ครั้นทราบเรื่องดีแล้ว ก็เรียกประชุมราษฎรชาวคยัค ชี้แจงให้ทราบว่าประเพณีเช่นพลีเทวดาด้วยหัวคน เพื่อความไพบูลย์ของฟ้าดิน พันธุ์ธัญญาหารนั้นเป็นของดี แต่ยังมี ความเข้าใจผิดอยู่อย่างหนึ่ง คือเรื่องหัวคนที่ล่าได้นั้น ไม่ได้หมายความว่า จะต้องใช้หัวสด ๆ และใหม่ ๆ เสมอไป ถ้าจะใช้หัวคนที่ เป็นหัวแห้งหัวเก่า ก็ใช้ได้เท่ากัน เพราะฉะนั้น จึงควรรื้อฟื้นประเพณีเดิมเอาหัวเก่าใช้เช่นพลีก็ได้

เมื่อราษฎรได้รับคำชี้แจงดังนี้ ก็แสดงความยินดีพอใจ เพราะตามธรรมดาก็ไม่อยากจะล่าหัวคนนั้น แต่ถูกประเพณีบังคับ จึงจำต้องทำ และในปีที่ใช้หัวคนซึ่งเป็นหัวแห่งแทนหัวสดเป็นเครื่องเช่นพลีเทวดา เจ้าเมืองเป็นผู้ลงมือทำเอง โดยเอาหัวกระโหลกของคนเก่ามาทำพิธีให้เห็นเป็นตัวอย่าง ก็พอดีในปีนั้นฝนตกลงมาเป็นปรกติตามฤดูกาล ทำให้พวกคชาก็มีความยินดีปรีดา เลิกประเพณีล่าหัวคนได้อย่างเด็ดขาด เพราะด้วยอำนาจการแปลความหมายเรื่องประเพณีกลางประการเสียใหม่

เรื่องประเพณีล่าหัวคน ไม่ใช่มีแต่หมู่พวกคชในเกาะบอร์เนียวเท่านั้น เท่าที่อ่านพบก็มีอยู่ในหมู่ชนกลางพวกซึ่งเป็นชาวเกาะนิวกินี ที่ในประเทศพม่าก็ปรากฏว่ามีอยู่ในหมู่พวกว้าฮ้าย หรือว้าราย อยู่ทางประเทศพม่าตอนเหนือต่อแดนกับประเทศจีน และในแคว้นอัสสัมของประเทศอินเดียซึ่งต่อแดนกับประเทศพม่าทางตะวันตกเฉียงเหนือก็มีพวกนาคะ พวกนี้ถือว่าหัวคนที่เป็นล่าและลอบตัดมาได้ มีค่าต่าง ๆ กัน ถ้าเป็นหัวผู้ชายก็มีราคาต่ำลึกลงไป ถ้าเป็นหัวผู้หญิงก็มีค่าสูงกว่า ถ้ายังเป็นหัวเด็กก็มีค่าสูงมาก และนิยมกันว่า ผู้ที่ไปล่าตัดเอาหัวเด็กมาได้ เป็นคนกล้าหาญสมควรเป็นวีรบุรุษในหมู่พวกเขาได้

ทั้งนี้ ก็เพราะโอกาสที่ไปล่าหัวคนเอาได้ง่าย ก็ที่เป็นของผู้ชาย เพราะผู้ชายอาจออกจากหมู่บ้านไปไร่ไปนาได้ตามลำพัง จึงอาจลอบทำร้ายตัดหัวได้สะดวก ส่วนผู้หญิงมักจะไปกันเป็นหมู่ มีผู้ชายคอยคุ้มครองป้องกัน และตามปกติก็ไม่ออกไปห่างไกลหมู่บ้านนัก จึงเป็นการยากกว่าลอบตัดหัวผู้ชาย ส่วนเด็กนั้น น้อยครั้งนักที่จะออก

ไปไกลหมู่บ้านโดยลำพัง ตามปรกติก็อยู่แต่ในละแวกบ้าน ซึ่งมีผู้ใหญ่
อยู่พลุกพล่านมากกว่าที่อื่น ถ้ายิ่งเป็นเด็กเล็ก ๆ ก็มักไม่ออกไปนอก
ห้องนอนเรือน ผู้ที่จะลอบไปตัดหัวเด็กมาได้ต้องกล้าหาญและมีความ
ว่องไวไหวพริบดี จึงจะสามารถตัดหัวเอามาได้ด้วยความลำบากยากยิ่ง
เพราะฉะนั้น พวกนาคะจึงถือว่า หัวเด็กมีค่ายิ่งกว่าหัวผู้หญิงและหัว
ผู้ชายโดยลำดับ

เมื่ออังกฤษยังปกครองประเทศอินเดียอยู่ ก็ต้องเผชิญกับปัญหา
เรื่องประเพณีล้าหัวคนของพวกนาคะ แต่ก็ไม่สามารถจะปราบประ-
เพณีเรื่องอย่างนี้ให้หมดสิ้นไปได้ เพราะพวกนาคะเป็นชาวป่าชาวเขา
ถ้าเห็นไม่ชอบมาพากล ก็หนีเตลิดเข้าป่าลึกไป ได้ก็แต่ไปตั้งที่พัก
ตำรวจเป็นแห่ง ๆ และประกาศห้ามอย่างเด็ดขาด ไม่ให้ใครล่วงล้ำ
เข้าไปในแดนพวกนาคะตามลำพัง ถ้าใครฝ่าฝืนล่วงเข้าไป กลับบอก
มาได้โดยหวังติดอยู่กับคอ ก็ยังต้องมีโทษถึงจำคุก แม้ใครจะแย้งว่า
หัวของใครก็ของใคร ถ้าอยากจะให้หัวของตนแก่พวกนาคะ ก็มีสิทธิ์
จะทำได้ไม่เห็นผิดอะไร ถึงกับต้องเข้าคุกเข้าตราง รัฐบาลอังกฤษใน
อินเดียอาจตอบได้ว่า มันเป็นหัวของท่าน จะเสียสละแก่พวกนาคะ
อย่างไรก็ได้ ด้วยเป็นสิทธิ์ของท่าน แต่ว่ามันเสียหายแก่อำนาจการ
ปกครองของอังกฤษด้วย ให้อภัยกันไม่ได้ ต้องลงโทษเอาเข้าคุกแน่
ถ้ากลับมาหัวยังอยู่กับตัว

เวลาล่วงมาได้จากที่กล่าวนี้ราว ๓๐ ปีเท่านั้น พวกนาคะก็เปลี่ยน
ลักษณะจากเป็นคนป่าล่าหัวคน มาเป็นพวกที่มีความเจริญเหมือนต้ง
ชนชาติอื่น ๆ ที่เจริญ แทนที่พวกนี้จะเหมือนคนชาวป่า กลับมีเครื่อง
นุ่งห่มอย่างดี ผู้ชายนุ่งกางเกงยาว สวมเสื้อเชิ้ต ผู้หญิงที่เป็นผู้มีการ

ศึกษาดี ตามที่เห็นในภาพถ่าย สวมเสื้อนุ่งกระโปรงอย่างสมัยใหม่ ชำ
สวมแว่นตาคำด้วย ผมก็ตัดทรงสมละไม รวมความว่าเป็นสาวสมัยใหม่
เต็มตัว ไม่ต่าง “โป๊” เหมือนหญิงสาวพวกนาคะสมัยก่อน ซึ่งเห็น
ได้จากภาพถ่ายเหมือนกัน

ที่พวกนาคะมีความเจริญก้าวหน้าได้เร็ว ก็เพราะด้วยอำนาจการ
ศึกษา อังกฤชมีคติในการปกครองพวกชาวป่าชาวเขาก็คือ ไม่แตะ
ต้องชนบประเพณีที่เป็นสถาบันของเขา และรับรองให้เกิดริตแก่เรื่อง
เหล่านี้ วัฒนธรรมของเขามืออย่างใด เขาก็มีสิทธิ์อย่างนั้นเท่า ๆ กับ
วัฒนธรรมของคนชาวกรุงชาวเมืองเหมือนกัน ไม่ควรจะทำให้เขา
กระดากอายในชนบธรรมเนียมประเพณีของเขาที่สืบทอดกันมานานแต่
อดีต ไม่ควรทำให้สิ่งเหล่านี้ขาดสะบั้นไปทันที มีแต่จะช่วยเหลือเขาปรับ
ปรุงและเสริมสร้างสิ่งเหล่านั้น ให้มีการคลี่คลายขยายตัวเป็นไปตาม
เงื่อนไขแห่งกฎวิวัฒนาการอยู่เรื่อย ก็จะมีบรรลุดผลเป็นความเจริญงอก
งามในวันหนึ่งข้างหน้า โดยมีสิ่งใหม่เสริมสร้างอยู่บนสิ่งเก่า ซึ่งเป็น
รากฐานเดิมของเขา

การศึกษาที่จะให้แก่เขา อยู่ที่รู้จักปรับปรุง ไม่ใช่ชนิดที่จะไป
ทำลายภาษาและวัฒนธรรมของเขา และจะเป็นปัจจัยยกฐานะทาง
เศรษฐกิจให้มีความเจริญก้าวหน้า ล่วงพ้นจากการอึดคักขาดแคลน
ต้องสร้างถนนหนทางเพื่อให้สะดวกแก่การคมนาคม เป็นประโยชน์
แก่เขา และมีทางป้องกันได้เพียงพอ ไม่ให้คนอื่นถือโอกาสไปเบียด
เบียนสุขเลือกเนื้อของเขา และหาโอกาสให้เขาได้เดินทางไปเที่ยวใน
กรุงในเมือง เพื่อให้เปิดหูเปิดตาเกิดความคิดเห็นกว้างขวางออกไป

การให้การศึกษาแก่พวกเขา จะต้องเป็นเรื่องให้การศึกษาอย่างกว้าง ๆ เป็นอย่างความรู้รอบตัว อย่าเข้าใจว่าการศึกษามีอยู่แต่ในโรงเรียนเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาให้รู้เรื่องกสิกรรมและการเลี้ยงสัตว์ สองประการนี้เป็นความสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นทั้งหมด เพราะปัญหาใหญ่ของพวกเหล่านี้ อยู่ที่ท้องหิวอย่างเดี๋ยวนอกนี่ยังจะต้องให้ได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง เกี่ยวกับเรื่องรู้จักใช้ป่าไม้และถนอมรักษาพื้นดิน แต่เรื่องเหล่านี้ เป็นการศึกษาเพื่อความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุอย่างเดียว เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการศึกษาทางจิตใจด้วย คนเหล่านี้จะเชื่อถือศาสนาอะไรก็ตามที ข้อสำคัญควรให้เขารู้จักค่าทางจิตใจแห่งวิถีชีวิตของเขาด้วย

มีผู้เล่าให้ฟัง จะเท็จจริงแค่ไหนก็ยังไม่ทราบ ว่าผู้ที่ศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในประเทศอังกฤษ เมื่อสำเร็จแล้วจะต้องเข้ารับการอบรมในวิชามานุษยวิทยาเสียปีหนึ่งก่อน แล้วจึงบรรจุให้เข้ารับตำแหน่งออกไปประจำการต่อไป และก็คงดำเนินการปกครองในดินแดนที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญ ด้วยนโยบายดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ไม่ใช่ไปถึงใหม่ ๆ เมื่อเห็นอะไรไม่ได้มาตรฐานกับที่ตนคุ้นอยู่ก็สั่งให้เลิกทันที และเอาอย่างแบบกรุงเทพฯ ไปเสียทั้งหมด ดังเรื่องนายอำเภอคนหนึ่ง ไปอยู่ปกครองอำเภอหนึ่งทางภาคอีสาน เห็นพระสงฆ์ที่นั่นกำลังเทศน์เรื่องพระรามชาดกให้ชาวบ้านฟัง และชาวบ้านก็สาธุ ก็สั่งให้เลิกเทศน์เรื่องอย่างนี้เสีย ให้เปลี่ยนเป็นเทศน์อย่างที่กรุงเทพฯ ทำกันอยู่ เพราะนึกไปว่าราษฎรที่โน่นมีการศึกษาศิลกหลายอยู่ในระดับเดียวกันกับที่นี่ เรื่องนี้ได้เคยเล่าไว้ที่อื่นแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวให้พิสดารซ้ำอีก

๑๓. การแก้ประเพณี (ต่อ)

มนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์ เมื่อมีใครในพวกของตนต้องตายไป ผู้ที่ยังเป็นอยู่ก็นำเอาอาหารและเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ไปวางไว้ที่หลุมฝังศพ เพื่อผู้ตายจะได้กินได้ใช้ ไม่ต้องอดโศกเหมือนอย่างเปรต และมีเครื่องใช้สะดวกสบายไม่ลำบากติดขัด ถ้าผู้ที่ตายไปเป็นเคนชั้นหัวหน้า ก็ต้องมีคนใช้หรือข้าทาสบริวาร ตลอดจนเมียตายตามไปเมืองผีเพื่อบำเรอเปรตสุขผู้ตายด้วย ถ้าผู้ตายมีฐานะเป็นพระราชาริบัติ เช่น พระเจ้าฟ้าเราร์ทแห่งประเทศอียิปต์สมัยโบราณ หรือเป็นฮ่องเต้แห่งประเทศจีนครั้งกระโน้น ก็ต้องส่งคนนับเป็นสิบ ๆ ทั้งผู้หญิงผู้ชายไปถวายเป็นนางบำเรอและมหาดเล็กรับใช้ในเมืองผี โดยวิธีฆ่าบ้าง ซึ่งทั้งเป็นไว้ในอู่โมงค์ที่ฝังศพบ้าง เราอาจนึกได้ว่าคนเหล่านั้น ที่ถูกฆ่าหรือถูกขังฝังทั้งเป็น เพื่อไปรับใช้ผู้ที่ตายไป จะรู้สึกเดือดร้อนสักปานใด แต่ก็เป็นเพราะประเพณีบังคับและก็เชื่อด้วย จึงจำเป็นต้องปฏิบัติอย่างนั้น ไม่มีใครกล้าแกกกล้าเปลี่ยนแปลงประเพณีอันชั่วช้านี้ได้

ประเพณีสติของอินเดีย ที่หญิงภริยาจะต้องโจนเข้ากองไฟขณะที่เผาศพสามีอยู่ เพื่อจะได้ตามสามีไปเป็นเมียอีกต่อไปในเมืองผี นี้ก็เป็นประเพณีมีคติเดียวกัน หญิงที่โจนเข้ากองไฟตายตามสามี ใจว่า จะสมัครใจด้วยกันทุกคนก็หาไม่ ส่วนมากมักถูกพวกพราหมณ์บังคับด้วยความฝืนใจ ประเพณีสติเฟื่องจะเลิกและหมดไปก็ในราวร้อยปีเศษที่ล่วงมานี้เอง แต่กว่าจะให้เลิกได้ก็ถูกขัดขวางอยู่นาน ไม่ยอมเลิกได้ง่าย ๆ

ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญพ้นจากความเป็นป่าเถื่อน ทั้งร่างกายและจิตใจแล้ว คงจะเป็นใครบางคนที่มีปัญญาความคิดและเห็นว่า ประเพณีฝังคนทั้งเป็นนั้นชั่วช้ามาก ทั้งยังทำให้ต้องหมดเปลืองไปไม่น้อย ในเรื่องจัดข้าวของต่างๆ เอาไปบรรจุไว้ในหลุมฝังศพผู้ตายโดยใช่เหตุ แต่ชักชวนให้เลิกก็ไม่ได้ ด้วยคนส่วนมากยังเชื่อกันอยู่อย่างแน่นแฟ้น (กล่าวเฉพาะในประเทศจีน คงจะมีใครเป็นเจ้าของปัญญา ออกอุบายเสนอให้ทำตุ๊กตาเป็นของจำลองขึ้นแทน แล้วประกอบด้วยลัทธิพิธีที่จะต้องกระทำลงประการ จะได้นึกเห็นเป็นจริงเป็นจังขึ้น คนและของทำเทียมนั้นก็กลายเป็นของจริงขึ้นในความเชื่อเมื่อไปถึงเมืองผี เพราะสิ่งที่ใช้ในเมืองผี และสิ่งที่ใช้ในเมืองมนุษย์ย่อมต่างกัน สิ่งอย่างแรกแม้มีรูปก็เห็นเป็นจริงได้เพียงเงาๆ คงจับต้องได้ใช้ได้ก็แต่ผีเท่านั้น ส่วนคนเป็นจับต้องไม่ได้ใช้ไม่ได้

พิธีกงเต็ก ในชนเดิม สิ่งทีกล่าวเหล่านี้ คงจะทำด้วยหินก่อนแล้วต่อมากงเป็นตุ๊กตากระเบื้อง อย่างที่ยังเหลืออยู่ต่อมาเป็นรูปตุ๊กตาหินเป็นต้น แต่สิ่งเหล่านี้จะทำได้ก็แต่ผู้ตายลงขันของสังคม เห็นจะต้องเป็นพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้าใหญ่นายโต หรืออย่างเลวที่สุด ก็ต้องเป็นศพของคณมโอรานาจวาสนามังคังด้วยทรัพย์ศฤงคารเท่านั้น คนธรรมดาสามัญต้องการจะทำตามบ้างก็ทำไม่ได้ ต่อมาจะมีใครคนหนึ่งเป็นเจ้าของปัญญา เปลี่ยนจากทำเป็นหินเป็นกระเบื้อง มาเป็นทำด้วยกระดาษไป แล้วเผาตามลัทธิพิธี เพื่อส่งสาระของสิ่งเหล่านั้นไปให้ผู้ตายในเมืองผี อย่างที่เรียกกันว่าเครื่องกระดาษกงเต็ก

ในพิธีงเต็กตามที่ทำพิธีกันอยู่ในปัจจุบัน เทาที่ได้ประสบมาด้วยตนเอง ถ้ารูปกระตาดนั้นเป็นรูปคน สมมติว่าเป็นคนใช้ ที่ต้องการจะให้ตายไปรับใช้ในเมืองผี ก็ต้องเขียนชื่อคนใช้คนนั้นไว้ที่หลังรูป เชื่อกันว่าคนใช้ตัวจริงที่มีชื่ออยู่ในรูปนั้น เมื่อเผารูปกระตาดแล้วไม่ช้านานก็ต้องตายตามไป ท่านผู้หนึ่งมีเชื้อม้วนเล่าให้ฟังว่า แต่ก่อนเมื่อยังไม่เลิกทาส ถ้าทาสคนใดยินยอมให้เอาชื่อของตนใส่ลงในรูปแล้ว ก็จะได้รับประโยชน์ตอบแทนหลุดจากเป็นทาส เป็นไทยทันทีเมื่อได้เผารูปนั้นแล้ว และไม่ช้าคนนั้นก็ตายไป ขอให้สังเกตไว้ด้วยว่า ในชั้นเดิมผู้ที่ตายไปรับใช้ในเมืองผี ต้องมีความยินยอมด้วยจึงจะใช้ได้ คำว่ายินยอมนี้จะยอมโดยตรง หรือยอมโดยปริยาย เพราะถูกอุบายหรือถูกอำนาจบังคับก็ใช้ได้ เป็นทำนองเดียวกับประเพณีวางศิลาฤกษ์อาคารต่าง ๆ ของชาวตะวันตก ว่าเดิมก็ใช้เอาคนฝังทั้งเป็น และคนที่จะถูกฝังจะต้องเป็นผู้ยินยอมด้วยจึงจะใช้ได้

ข้าพเจ้าเมื่อยังเด็กเล็กอยู่ ราว ๖๐ ปีกว่าที่ล่วงมานี้ เมื่อกครั้งมีการสร้างพระราชวังดุสิต มีเสียงลือกันว่า ต้องการเอาคนไปฝังเป็นผู้เฝ้าพระราชวังว่า จะมีเจ้าพนักงานมาตะโกนเรียกคนตามถนนที่ชื่อนายมันนายคง ถ้าใครเหลียวหลังมาดูและขานรับ ก็จะถูกจับตัวไปฝัง ข้าพเจ้ามีความกลัวมากถึงกับไม่กล้าออกจากบ้านไปไหนมาไหนในเวลาค่ำคืน เรื่องฝังคนเป็นนี้ แม้จะเป็นเรื่องลือเหลวไหล เพราะจะไม่เคยมีร่องรอยอยู่ในหนังสือประวัติศาสตร์ของไทยก็ตาม แต่เป็นความหลงจากมอญหรือจากใครก็ไม่ทราบ ซึ่งยังเหลือติดมาในความจำและความเชื่อสืบ ๆ ต่อกันมา

ที่ว่าชาวรับชื่อนายมัน่นายคง ก็เท่ากับยินยอมโดยปริยายนั่นเอง ในหนังสือ The Evolution of the Idea of God by Grant Allen ตอนที่ ๑๒ ซึ่งว่าด้วย The Manufacturing of Gods ได้กล่าวตัวอย่างของ ประเพณีโบราณทั้งในชนชาติตะวันตกและชนชาติอื่น ๆ ไว้หลายเรื่อง ในหนังสือนี้กล่าวว่าศิลปะที่ทำพิธีฝังไว้เป็นรากฐานของอาคารต่าง ๆ ในประเทศหลายประเทศทางยุโรป แต่เดิมเอาคนเป็น ๆ ไปฝังไว้ด้วย เพื่อให้ตายเป็นผีเฝ้าสถานที่นั้น หรือไม่ก็เป็นเครื่องบูชาัญเทพเจ้าที่ เขา นับถือ ภายหลังที่ในประเทศโรมันเปลี่ยนเป็นลอบวัตต์เงาตัว คนที่เดินผ่านมา และเอาสิ่งของที่ฝังไปฝังแทนคนตัวจริง ที่ในประเทศ เยอรมันและประเทศฮอลันดา ทำตุ๊กตาเป็นรูปเด็กไปฝังแทน ประเพณี อย่างนี้ในปัจจุบันหมดไปแล้ว แต่ยังมีเหลือเค้าให้เห็นอยู่ในประเทศ อังกฤษ ที่นำเอาเงินทองและกระดาษหนังสือพิมพ์ไปฝังแทนไว้อย่างที่ ศิลารากฐานอาคาร ที่เอาเงินทองฝังไปด้วย เขาสันนิษฐานว่าเพื่อ เอาเงินซื้อชีวิตแทนคนที่จะต้องถูกบูชาัญ เพื่อเช่นพลี ๓ ที่ตรงนั้น เมื่อได้อ่านเรื่องต่าง ๆ ตามที่มีกล่าวไว้มากในหนังสือเล่มนั้นแล้ว และ เมื่อได้เปรียบเทียบประเพณีต่าง ๆ ทางประเทศตะวันออก ในเรื่อง พิธีที่ทำเกี่ยวกับการวางศิลาเป็นรากฐานของอาคารต่าง ๆ ก็ทำให้เกิด ความสนใจอยู่หลายประการ ว่าเดิมจะมีความหมายไปในทำนองเดียวกันได้บ้างกระมัง แต่จะยกไว้

ย้อนกลับมากล่าวเรื่องเครื่องกระดาษกงเต็กต่อไป ที่เอากระดาษ มาทำเป็นเรือantikเป็นเครื่องเสื่อผ้ากำปั่นเหล็กบรรจุน้ำเงินแห่งทองแห่ง ตลอดจนเป็นธนบัตรเป็นรถยนต์เรือยนต์ แม้กระทั่งทำเป็นเครื่องบิน

ก็เคยมี นอกนั้นในงานศพนางรายยังมีตุ๊กตากระต่าย ทำเป็นรูปสาวใช้ และแขกยามตั้งไว้ด้วย แสดงว่าเมืองผีก็มีความเจริญก้าวหน้าในเรื่อง วัตถุไม่ต้อยน้อยหน้ากว่าเมืองมนุษย์ ผู้ที่เคยเห็นรูปกระต่ายเหล่านี้ ในพิธีงตึก ถ้าเป็นคนสมัยใหม่ไม่เชื่ออะไรก็มักเห็นว่าเป็นเรื่อง เหลวไหล เสียเงินเสียทองกันมากโดยใช่เหตุ เป็นเรื่องตำนานอัปกริ ละลายแม่น้ำ ไม่แพ้อะไรกับเรื่องปลงศพของไทยในนางราย แต่ถ้าคิด อีกแง่หนึ่ง ก็เห็นว่าพิธีงตึกเป็นอุบายที่แยบคายดีมาก เพราะญาติ ของผู้ตาย ตามธรรมเนียมย่อมมีความปรารถนาอันแรงกล้าอยู่แล้ว ที่ อยากรให้ผู้ตายได้ประสบแต่ความสุขในโลกหน้า เพียงแต่ทำบุญทักษิณา นุประทานและอุทิศไปให้ ก็เชื่อแล้วว่าต้องได้ แต่ว่ามองไม่เห็นเป็น จริงเป็นจัง ถ้าได้ทำเป็นสิ่งที่เห็นเป็นรูปร่าง ความรู้สึกนึกเห็นเป็น จิตนาการมีอยู่ในอารมณ์ก็จะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพราะเกิดเป็นมโนภาพ ให้เห็นได้จริงจัง กระทำให้ใจคอสบายขึ้น นี่ข้าพเจ้านึกแก้แทนเอา ตามเหตุผลทางจิตใจของผู้ที่กำลังประสบความทุกข์เรื่องอย่างน้อย

คิดอีกแง่หนึ่ง เรื่องทำเป็นตุ๊กตางตึกขึ้นแทนสิ่งที่เป็นจริง เท่ากับได้ช่วยชีวิตคนที่จะต้องถูกฆ่าไปอยู่เมืองผี เหมือนอย่างเมื่อครั้ง โบราณได้ไม่น้อยเลย ถ้าเรื่องที่คิดเห็นในแง่นี้เป็นจริงดังที่คาดหมาย ไว้ ก็ต้องขอขอบคุณท่านผู้ซึ่งเป็นต้นคิดเปลี่ยนเป็นทำรูปตุ๊กตาทิน ตุ๊กตากระต่ายเผาส่งไปให้ผู้ตาย เพราะมีปัญหาเปลี่ยนแปลงแก้ไข ประเพณีเดิม ด้วยอุบายแปลหรือตีความหมายเดิมเป็นความหมายใหม่ ไม่ทำให้เกิดกระทบกระทั่งกับความเชื่อเดิม ซึ่งยังฝังลึกอยู่ในจิตใจของ คนส่วนมาก

มีเรื่องเกี่ยวกับประเพณี ทำศพของชาวอินเดียแดงในประเทศอเมริกาอยู่พวกหนึ่ง แต่ละมีกล่าวไว้ในหนังสืออะไรก็ตามไม่ได้ ว่าถ้ามีผู้ใดตายไป ผู้ตายมีข้าวของเป็นสมบัติพัสถานอะไร ก็ต้องเอาไปฝัง หรือไม่ก็เอาไปวางไว้ทั้งหมดที่หลุมฝังศพของผู้ตาย ไม่ให้มีอะไรเป็นมรดกแก่ลูกหลานเหลืออยู่เลย ต่อมาเมื่อหน้าคนหนึ่งเจ็บหนัก และสลบเหมือนกันว่าตายไปเป็นเวลานาน ครั้นเมื่อฟื้นขึ้นมาได้ก็เล่าให้คนอื่นฟังว่า ตนได้ไปถึงเมืองผี ได้พบปะกับพ่อแม่ปู่ย่าตายาย และใคร ๆ อีกมากมายหลายคน ซึ่งตายไปแล้วทั้งนั้น ล้วนแต่บ่นให้ฟังว่า เตือนครั้นเต็มที ที่ต้องแบกขนข้าวของอันเป็นสมบัติพัสถานเดิมของตนซึ่งคนข้างหลังจัดส่งมาให้ และสั่งว่าต่อไปที่หน้าทีหลัง อย่าส่งอะไรไปให้มากนัก ส่งไปให้แต่ชนิดหน่อยก็พอ จะได้ไม่ต้องแบกขนจนไม่ไหวคไหว ทั้งที่เคยปฏิบัติกันอยู่ นี่ก็เป็นเรื่องแก้ประเพณีที่เห็นว่าไม่ดี เป็นแปลความหมายใหม่อีกเรื่องหนึ่ง

ตามประเพณีเดิมของไทย เมื่อเจ้าของเรือนคนใดตายไป ถ้าเป็นเรือนพอจะรื้อถอนเอาไปปลูกที่อื่นได้ เช่น เรือนฝากระดาน ก็รื้อถอนเอาไปถวายวัด เพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตาย ส่วนเตียงนอนหมอนมุ้ง และเครื่องใช้อะไรซึ่งผู้ตายเคยใช้อยู่ก่อน หรือเป็นสิ่งที่ผู้ตายเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ รักหรือชอบ ถ้าพอจะถวายวัดถวายพระได้ก็ถวาย เพื่ออุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้ตาย แต่สิ่งอื่นซึ่งเห็นว่าไม่เหมาะแก่ที่จะถวายวัดถวายพระ ก็แจกจ่ายให้บ้านแก่คนอื่น หรือไม่ก็ให้ทานแก่คนยากจนไป

นี่เรื่องเดิม เห็นจะเกิดจากกลัวผีผู้ตายมากกว่าอื่น ยังกริ่งเกรงไปว่าผีจะมาและเวียนอยู่ยังบ้านเรือนที่ตนเคยอยู่มาก่อน จนมีความ

เชื่ออย่างคติของชาวบ้านว่า เมื่อใครตายและล่วงมาได้ ๗ วัน ก็จะมีรู้สึกตัวว่าตนตายไปแล้ว และจะกลับมาบ้านเรือนเดิมของตน เวลาเดินกลับมาต้องเดินเอาหลังไปหน้า เพราะตายไปเป็นผีแล้ว จะเดินเอาหน้าไปเหมือนคนเป็นไม่ได้ เพราะผิดวิสัยของผี เมื่อกลับมาถึงบ้านเป็นเวลากลางคืน กลางวันผีไม่มาเพราะผีกลัวคน ถ้าผีมาเวลากลางคืนไม่เป็นไร เพราะคนกลัวผี ไม่ใช่ผีกลัวคน กลับกันดังนี้ เมื่อมาถึงก็ค้นหาสิ่งของอันเป็นสมบัติพัสถานของตน เสียงคันทิ้งกั กุ๊ก กุ๊ก ในท่ามกลางความมืดเงียบสงัด เด็กกำลังนอนอยู่ เมื่อได้ยินเสียงคันทิ้งกั ชักผ้าคลุมโปงทันที เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าผีมันกลัวคน ยิ่งกว่าคนกลัวผี ถ้ามันไม่กลัวคน ทำไมจึงไม่กล้ามาเวลากลางวันเล่า ชอบมากที่แท้กลางคืน เพราะคนไม่อาจเห็นตัวได้ ว่าตัวจริงมันเป็นอะไร คิดไปอีกทีก็เห็นแปลก กลัวคนตายไปเป็นผีจะกลับมา แต่ทำไมจึงมีผีเหย้าผีเรือน นี่ก็คงเป็นเพราะความกลัวผีและความรักความอาลัยถึงผู้ตาย เป็นปฏิบัติกันอยู่ในความรู้สึกของคน เรื่องจึงขัดแย้งกันอยู่ในตัว

คนชาวป่าชาวคงซึ่งยังมีวิถีชีวิตอยู่ในระดับต่ำ เช่น พวกเงาะพวกเขม็ง ถ้ามีผู้ใดในครอบครัวตายไปก็เผาเรือนหลังที่ผู้ตายเคยอยู่เสีย แล้วพากันอพยพย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น ส่วนสมบัติพัสถานของผู้ตายมีอะไรบ้าง ก็เอาฝังหรือเผาไปกับศพนั้น ที่ทำได้เช่นนี้ ก็เพราะบ้านเรือนเป็นแต่เพิงที่พัก สร้างเป็นกำมะลอขึ้นอย่างง่าย ๆ เท่านั้น สมบัติพัสถานก็เป็นชนิดไม่มีราคาค่างวดอะไร

ครั้นเมื่อมีความเจริญแล้ว บ้านเรือนที่สร้างขึ้น แทนที่จะเป็นเพิง หรือถ้าอย่างตึกก็เป็นแต่เรือนเครื่องผูก ฝาและหลังคากรุและมุงด้วยหญ้าด้วยใบไม้ แล้วก็กลายเป็นเรือนถาวรทำด้วยไม้จริง เป็นเรือนเครื่องสับ อย่างตึกก็เป็นเรือนฝากระดานเป็นต้น ส่วนข้าวของที่ป็นทรัพย์สมบัติก็มีมากอย่าง และตึกว่าเก่ามากขึ้นตามส่วน จะเผาหรือทิ้งไปก็เสียดาย จะอาศัยเป็นที่อยู่ต่อไป ก็กลัวผู้ที่ตายไปเป็นผีจะรบกวน ข้าวของที่ผู้ตายเคยใช้สอยก็รังเกียจไม่กล้าใช้เอง ในที่สุดคิดว่าอะไรไม่ดีเท่ากับซื้อขนาไปถวายวัดเอาบุญ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เรือนและสิ่งของซึ่งเป็นสมบัติของผู้ตายเหล่านั้นก็นำไปถวายวัด เรียกว่าเครื่องสังเค็ดเนื่องในงานปลงศพ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าประเพณีที่ทำบุญทักษิณานุประทานอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่ผู้ตาย ก็คงมีวิวัฒนาการมาจากเรื่องเอาสิ่งต่าง ๆ ซึ่งผู้ตายเคยใช้ไปฝังไปบรรจุไว้ในหลุมที่ฝังศพ ภายหลังแทนที่จะทำเช่นนั้น ทางข้างจีนทำเป็นรูปกระดาษงเต็ก ส่วนข้างไทยนำเอาสิ่งของผู้ตายไปถวายวัด หรือทำบุญอย่างอื่นเพื่ออุทิศส่วนบุญไปให้ ในที่สุดก็สร้างเป็นสิ่งถาวรอันจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม อุทิศกุศลผลบุญที่สร้างไปให้ผู้ตาย เพื่อให้เป็นที่ระลึกอยู่ได้นานในความทรงจำ นี่ก็เป็นเรื่องแปลความหมายประเพณีเก่าให้เป็นใหม่โดยปริยาย และมีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ

เรื่องประเพณีฉกรูปรแม่โพสพเอาข้าวเปลือกซึ่งมีอยู่ในรูปนั้นไปผสมเป็นเชื้อให้แก่ข้าวทำพันธุ์ที่จะเพาะปลูก เพื่อให้ข้าวที่ปลูกควา

หรือหว่านงอกงามไปบุลก็ดี เรื่องกวนกระยาสารสำหรับทำบุญตักบาตรในเทศกาลสารทศกัฏฐ์ เรื่องตรวจนักษัตรศกัฏฐ์ที่ได้บำเพ็ญให้แก่ผู้ตายก็ดี คงได้กล่าวไว้ที่อื่นแล้ว ก็เป็นเรื่องแปลความหมายใหม่ในประเพณีเก่าโดยปริยายทั้งนั้น

ถ้าพิจารณาคุณประเพณีต่าง ๆ ของไทย จะปรากฏว่าในส่วนประเพณีเดิมซึ่งสืบ ๆ เป็นปรัมปรากันมา มีเรื่องเกี่ยวกับผีสงเคราะห์หรือเรียกแต่ย่อว่าผี ยังมีแอบแฝงอยู่ในประเพณีต่าง ๆ ไม่มากนักน้อยสืบมาจนปัจจุบันนี้ เช่น ประเพณีสู่ขวัญ ทำขวัญ ประเพณีไหว้ผีปู่ย่าตายาย ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องพระภูมิเจ้าที่ ประเพณีบูชาเทวดา ในโอกาสทำบุญวันเกิดครบรอบชวบปี เป็นต้น

ประเพณีเหล่านี้ แม้ผู้รู้ก็ยังประพฤติกและทำกันอยู่ เพราะเป็นประเพณีเดิมของไทยสืบต่อกันมานานไกล จะตั้งแต่เมื่อไรก็ไม่มีใครทราบได้แน่เป็นส่วนมาก และคงผสมกับคติประเพณีของชาติอื่น ๆ ซึ่งเดิมก็ถือผีเหมือนกัน พอผูกพันและปรับปรุงกันเรื่อยเป็นลำดับมาตามความเจริญคลี่คลายของสติปัญญาความคิด เหตุฉะนั้นประเพณีเดิมเหล่านี้จึงยังเหลือสืบมาได้จนถึงปัจจุบัน

ที่เราสะสมโบราณวัตถุไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ก็เพื่อให้อนุชนคนรุ่นหลังจะได้ศึกษาและรู้ตัวไว้ เป็นสำนึกว่าแต่เดิมเรามีความเป็นไปในชีวิตของส่วนรวม คลี่คลายเป็นวิวัฒนาการกันมาอย่างไร เพราะสิ่งโบราณเหล่านี้จะฉายแสงเรื่องราวและเหตุการณ์ในอดีต ให้เห็นเป็นประวัติศาสตร์ได้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ไม่ใช่แต่ให้เห็นและได้รู้ว่าสมัยโน้นมีเป็นอย่างใดเพียงเท่านั้น แต่สิ่งโบราณเหล่านี้ถ้าได้ศึกษากัน

จริงจังกตามหลักวิชา ก็จะช่วยทำให้เราเข้าใจด้วยว่า “อะไร เมื่อไร ที่ไหน อย่างไร และทำไม” ในสิ่งเหล่านั้น ให้เราทราบได้ไม่น้อยเลย แล้วจะได้นำความรู้เหล่านั้นมาเปรียบเทียบกับเรื่องในปัจจุบัน ว่าสมควรจะปรับปรุงแก้ไขได้ในปัจจุบันเพียงไร นี่คือสาระสำคัญในการศึกษาค้นคว้าความรู้จากสิ่งต่าง ๆ ที่เก็บรักษาและแสดงไว้ให้คนดูในพิพิธภัณฑ์สถาน ซึ่งต้องศึกษาควบกันไปกับวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี แล้วเราก็จะได้สำนึกตนว่า ที่เรามีความเจริญก้าวหน้ามาได้จนทุกวันนี้ ก็เพราะเราได้ซื้อของคนแต่ก่อน ที่เป็นบรรพบุรุษของเรา ซ้อนกันขึ้นมาเป็นชั้น ๆ เราจึงลืมตาอ้าปากได้ ไม่สาลักน้ำตายเสียแต่แรก เป็นอย่างเมื่อเด็กตัวยังเตี้ยอยู่ ต้องการอะไรที่ไม่เห็น เช่นตุลละครเป็นต้น ก็ได้อาศัยซื้อคือผู้ใหญ่ดู ฉะนั้น

ว่าเฉพาะเรื่องประเพณีเดิม ก็มีนัยแห่งการศึกษาเป็นทำนองเดียวกับที่กล่าวมาข้างต้น แต่ต่างกันที่ประเพณีกลายเป็นสิ่งมีชีวิตโดยปริยาย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย เป็นไปในลักษณะเดียวกับผู้เป็นเจ้าของประเพณี เราจะรักษาประเพณีเดิมของเราไว้ไม่ได้เสมอไปทุกประเพณี แม้กระนั้นก็ต้องพยายามรักษาไว้ โดยแปลความหมายเสียใหม่ในทางประเพณี เมื่อรู้สึกเห็นว่าถ้าขึ้นให้คงรูปไว้อย่างเดิม ก็เป็นที่เสียหายแก่ส่วนรวมทั้งในทางเศรษฐกิจและจิตใจ ถ้าประเพณีเดิมประเพณีใดไม่มีข้อเสียหายแก่ส่วนรวมทั้งกล่าวมาข้างต้น ก็ชอบที่จะรักษาประเพณีนั้น เพื่อรักษาบุคลิกลักษณะเอาไว้ ว่าเราไม่ได้เกิดใหม่อยู่ในกระบอกไม้ไผ่อย่างในเรื่องนางยอพระกลิ่น แต่ว่าเรามี

เชื้อชาติที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณนานมาแล้ว และเพราะอะไรที่ทำให้เราสามารถสืบทอดเป็นประเพณีมาได้จนถึงทุกวันนี้

ถ้าจะตอบโดยยกเอาเรื่องประเพณีเป็นที่ตั้ง ว่าที่เราเป็นเรา มาได้จนทุกวันนี้ ก็เพราะด้วยประเพณีเดิม ไม่ได้มีสภาพเป็นอยู่อย่างใดก็อย่างนั้น แต่เป็นเพราะเราได้สิ่งใหม่มาเพิ่มเติมสิ่งเก่าของเราอยู่เสมอ คงได้กล่าวไว้แต่แรก เพราะฉะนั้น ประเพณีที่ยังคงมีชีวิตและความสดชื่นอยู่ได้ ก็เพราะมีสิ่งทั้งเก่าและใหม่แปลก ๆ และต่าง ๆ กัน เข้ามารวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างเหมาะสม อย่างเป็นเอกภาพออกจากกันไม่ได้นั่นเอง เรียกเป็นคำเฉพาะในวิชามานุษยวิทยาเป็นภาษาอังกฤษว่า Integration จะใช้คำแปลเป็นภาษาไทยว่า เอกัตภาพ คือการรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวโดยสมบูรณ์

เมื่อกล่าวถึงเรื่องประเพณีไทย ว่ามีลักษณะอย่างไร จึงจะเป็นความเจริญ และยืนยงคงอยู่ได้ คงกล่าวมาแล้วข้างต้น ก็น่าจะทราบไว้ด้วยต่อไปในที่นี้ ว่าใครที่เรียกว่าชนชาวไทยซึ่งเป็นเจ้าของประเพณี และมีเรื่องราวแต่ย่อ ๆ อันเป็นเหตุการณ์ของส่วนรวม ซึ่งเรียกว่าประวัติศาสตร์มาอย่างไร พอให้ทราบเค้าเงื่อนของประเพณีไทยเสียก่อนแต่ย่อ ๆ จึงจะก้าวต่อไปได้ในบทสุดท้าย ที่ว่าด้วยคติการถือผีสง่างามของชาวไทย

ภาค ๒

เรื่องชนชาติ

ประวัติศาสตร์ และ ศาสนาของไทย

ภาค ๒

เรื่องชนชาติ ประวัติศาสตร์และศาสนาของชาวไทย

๑๔. เชื้อชาติสัญชาติและประชาชาติ

ชาวไทยซึ่งเป็นประชาชนประเทศไทย ย่อมประกอบรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยคนหลายภาษาและหลายเชื้อชาติ ที่คนเหล่านั้นมารวมกัน ก็เพราะมีประเทศชาติอันเป็นดินแดนภูมิภานาส่วนรวมเป็นถิ่นที่อยู่ประจำของตน นี้ประการหนึ่ง มีความต้องการสิ่งอันเป็นมูลฐานของชีวิต คือ การครองชีพ ความปลอดภัยทางร่างกายและทรัพย์สิน ความมีอนามัยดี ความมีไมตรีจิตต่อกัน นี้อีกประการหนึ่ง นอกนี้ยังมีความสนใจในประเทศชาติของตน บรรารณาให้มีความเจริญก้าวหน้า และถือว่าตนแต่ละคน ก็เป็นหน่วยหนึ่งของส่วนรวม

ก่อนดำเนินเรื่องต่อไป ควรจะทำความเข้าใจถึงคำว่าชาติกันเสียก่อน เพราะคำว่าชาติตามลำพังคำเดียว มีความหมายได้หลายนัย ชาติ แปลว่า การเกิด การมีชีวิตอยู่ เช่น ชาตินี้ ชาติหน้า กำเนิด เช่น มีชาติมีสกุล เหล่ากอ เทือกเถา เผ่าพันธุ์ เช่น ชาติเสือ ชาติขี้ขี้ (จากพจนานุกรมเล่มเล็ก เฉพาะคำสามัญ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน)

เพื่อไม่ให้เข้าใจผิดในคำว่าชาติ เป็นอย่างถามว่าไปไหนมา ตอบว่า สามวาสองศอก จึงต้องมีคำอื่นเข้าประกอบกำกับคำชาติ เป็นเชื้อชาติ สัญชาติ และประชาชาติ

เชื้อชาติในที่นี้ หมายถึงคนหมู่หนึ่งพวกหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะ
รูปพรรณผิดแปลกเป็นเฉพาะไปจากคนหมู่อื่นพวกอื่น ในทางวิชาชาติ
พันธุ์วิทยา (Ethnology) แบ่งมนุษย์ชาติออกเป็น ๔ พวกใหญ่ คือ
พวกคอเคเซียน (Caucasian) พวกมงโกเลียน พวกนิโกร และพวก
ออสตรัลอยด์ (Australoid) ชนชาวไทยมีเชื้อชาติรวมอยู่ในพวก
มงโกเลียน นอกจากชนชาวไทย ยังมีชนชาติอื่นอีก เช่น จีน ธิเบต
พม่า ญวน ชาว มลายู ฟิลิปปีน ซึ่งก็เป็นชนชาติรวมอยู่ในพวก
มงโกเลียนด้วย

แบ่งกันกว้าง ๆ อย่างนี้ ถ้าวัดถึงดูรวม ก็พอเป็นเครื่องสังเกต
ได้ ว่าเป็นคนไทยพวกมงโกเลียน ไม่ใช่คนพวกคอเคเซียน หรือ
คนพวกนิโกร เป็นต้น คราวนี้ถ้าดูพวกมงโกเลียนด้วยกันโดยดูแยก
เมื่อดูแต่ผิวดูก็อาจเห็นได้ว่าเหมือนกัน ถ้าดูให้ถี่ถ้วน ก็จะเห็นว่า
คนเหล่านี้มีลักษณะไม่เหมือนกันทีเดียว ที่เรารู้ว่า นั่นเป็นคนจีน นี้
เป็นคนพม่า และอื่น ๆ ส่วนมากก็รู้ได้จากเครื่องแต่งตัวของเขา หรือ
รู้ได้จากสำเนียงภาษาที่พูด มากกว่าจะรู้ได้ทางรูปร่างหน้าตา ถ้าเขา
แต่งตัวตามแบบสากล และไม่พูดออกมาให้ได้ยินเสียง เราก็ไม่ทราบ
ได้ชัดว่าเขาเป็นคนชาวชาติอะไรแน่ ที่เราทราบได้จากเครื่องแต่งตัว
และภาษาที่พูดว่าเป็นชนชาติไหนชาตินี้ ก็เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ
วัฒนธรรม ไม่ใช่เกี่ยวกับเรื่องเชื้อชาติ

ยิ่งกว่านั้น คนต่างเชื้อชาติ อาจผสมกันได้ ภาษาและเครื่อง
แต่งตัวก็เอาอย่างกันได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น การแบ่งคนเอาตามเชื้อชาติ
ออกเป็นพวกใหญ่ ๆ ๔ พวกจึงไม่พอแก่การศึกษา จึงต้องแบ่งย่อย

ขอยลงไปอีกเป็นชั้น ๆ ยิ่งทุกวันนี้ การติดต่อคบค้าสมาคมกันระหว่างมนุษย์ต่างเชื้อชาติ เป็นไปได้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรม การผสมพันธุ์กันระหว่างคนต่างเชื้อชาติ ก็แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง เพราะฉะนั้น ถ้าว่ากันเป็นธรรมดาสามัญ จะเหอะอะไรกันนักกับเรื่องเชื้อชาติ

คราวนี้มาพูดถึงเรื่องสัญชาติ ประชาชนชาวไทย มีสัญชาติเป็นไทย ก็หมายถึงผู้ที่อยู่ในบังคับของประเทศชาติเดียวกัน คนที่มีสัญชาติไทย ไม่จำเป็นต้องมีเชื้อชาติไทย จะมีเชื้อชาติไม่ใช่ไทย แต่ก็เป็นไทยอยู่วันยังค่ำ ย่อมมีเสรีสิทธิและหน้าที่ในส่วนรวมร่วมกันทุกคน ส่วนคำว่าประชาชาติ หมายถึงคนที่รวมกันเป็นประเทศชาติหรือสังคมใหญ่ สังคมในที่นี้หมายถึงอะไร ก็ได้ให้คำนิยามไว้ข้างต้นแล้ว เพราะฉะนั้น คำว่าประชาชาติ ประเทศชาติ และสังคม ก็มีความหมายเป็นทำนองเดียวกัน สุดแต่จะนำเอาไปใช้ในลักษณะไหน สัญชาติและประชาชาติเป็นเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม ผิดกับเรื่องเชื้อชาติ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ

ประชาชนในแหลมอินโดจีน หรือซึ่งเรียกชื่อในปัจจุบันว่าภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ แยกกันทางการเมือง ก็มีอยู่ด้วยกันขณะนี้ ๗ ประเทศ ประชาชนเหล่านี้ เมื่อว่าทางเชื้อชาติ ก็มีหมกค้ำด้วยกันหลายเผ่าหลายพวก ประชาชนเหล่านี้ลงพวก แม้แต่เดิมเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกันในทางเชื้อชาติ แต่ต้องอยู่แยกกันคนละประเทศก็มี นี่เป็นเรื่องเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ แล้วก็ไปผสมกันในทางเผ่าพันธุ์กับชนชาติอื่น ๆ ในประเทศนั้น ๆ น้อยบ้างมากบ้าง ลงพวกก็ถูกกลืนหายเข้า

ไปในพวกชนกลุ่มใหญ่ของประเทศเหล่านั้นก็มี ตอนใดเป็นที่พรมแดนของประเทศต่าง ๆ ต่อกัน ประชาชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในตอนนั้นก็เคล้าคละปะปนและหล่อมล้ากัน ทั้งในทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมมากกว่าที่อื่น

เมื่อคนอาจผสมกันได้เช่นนี้ จึงทราบได้ยากว่าใครมีเชื้อชาติที่แท้เป็นเผ่าพันธุ์ไหน ต่างว่าคนไทยคนหนึ่ง มีภริยาเป็นมอญ ลูกที่เกิดมาก็มีเชื้อชาติไทยและมอญผสมกันอยู่ ลูกของสามีภรรยาคู่นี้ คนหนึ่งไปได้หญิงฝรั่งเป็นภริยา แต่อีกคนหนึ่งมีสามีเป็นชาวจีน ลูกของสองคนนี้ ก็มีเลือดไทย มอญ ฝรั่งและจีนผสมกัน และทั้งเราก็ไม่สามารถทราบได้แน่ว่า บุษบาตายายและผู้ที่อยู่เหนือขึ้นไป มีเลือดผสมในทางเชื้อชาติกันมาแล้วอย่างไรและเท่าใด

ถ้าจะย้อนเวลาขึ้นไปให้นานไกล นานตั้งหลายร้อยหลายพันปี เราก็เดาได้ไม่ผิดมากนัก ว่าได้มีการผสมพันธุ์กันนานมาแล้ว จะมีผสมกันมากหรือน้อย ก็แล้วแต่เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ที่จะไม่มีผสมกันที่เดียวเห็นจะหาได้ยาก แม้แต่ชนหมู่น้อยที่เป็นชาวป่าชาวเขา เช่น พวกแม้วพวกเย้า ก็ยังมีเลือดผสมกับชนเชื้อชาติอื่นอยู่ร้อยละสี่เท่าได้สำรวจเมล็ดโลกหิตกแดงมาแล้วในทางวิทยาศาสตร์ ที่มีเชื้อชาติแท้ไม่ผสมกับใครเลย ก็เห็นจะมีแต่พวกผีตองเหลือง อยากรู้ก็ดู พวกที่ไม่มีผสมพันธุ์กับชาติอื่น นอกจากผสมกันเอง ก็จะไม่มีความเจริญก้าวหน้าในทางชาติพันธุ์ ในที่สุดก็จะหมสั่นพันธุ์ไปเอง เว้นไว้จะได้ผสมกับชนชาติอื่นทั้งในทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมเท่านั้น จึงจะมีความเจริญเติบโตต่อไปได้ เพราะ “สรรพสัตว์ทั้งหลายจะเจริญ

เติบโตได้ ก็ด้วยกินเลือดเนื้อของผู้อื่น จะเติบโตด้วยกินเลือดเนื้อ
ของตนเองหาได้ไม่”

เรื่องเชื้อชาติมันยุ่งเป็นยาหม้อใหญ่ตั่งนี้ ครั้นจะไม่แบ่งชนต่าง ๆ
ออกเป็นหมู่เป็นพวกก็ไม่ได้ ไม่สะดวกแก่การบรรยายเรื่องราวของ
ชนชาติต่าง ๆ เพราะจะแบ่งเอาตามลักษณะการปกครองทางการเมือง
ก็ไม่สะดวก ด้วยเป็นเรื่องเคลื่อนที่กันอยู่เสมอ สุกแล้วแต่เหตุการณ์
ทางประวัติศาสตร์จะพาไป ในที่สุดก็แบ่งประชาชนเชื้อชาติต่าง ๆ
เอาทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะทางหลักภาษา ที่ชนชาวเหล่านั้นใช้พูด
กันอยู่เป็นภาษากลางโดยปรกติ

ภาษานั้นแม้จะผสมกันได้ แต่ก็ผิดกับเรื่องเชื้อชาติ เพราะจะ
ผสมกันได้แต่คำเป็นคำ ๆ เท่านั้น ส่วนลักษณะของคำ มีเสียงและ
การแปลงรูปของคำ และการเอาคำต่าง ๆ มาประกอบสัมพันธ์กันเข้า
เป็นรูปประโยคประธาน ภาษาของใครก็ของใคร ซึ่งแต่เดิมมีอยู่อย่างใด
ก็มักมีอยู่อย่างนั้น ที่จะเปลี่ยนแปลงไปเป็นลักษณะภาษาอื่น มิได้
น้อยเต็มที ถ้าจะมีชนก็เพียงเล็กน้อยและข้ามาก

ชาวชนต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน เท่าที่แบ่งออกเป็นพวก ๆ
ตามตระกูลภาษา ก็มีอยู่ ๕ พวกใหญ่ คือ

๑. ตระกูลภาษาออสโตรเนเซียน (Austronesian) หรืออินโด-
เนเซียนพวกหนึ่ง มีพวกชวาและมลายู ซึ่งเป็นชนหมู่ใหญ่ในตระกูล
ภาษานี้ และมีชนหมู่น้อย เช่น พวกจาม และพวกที่เรารวมเรียกว่า
ข่า ในลาวพวก

๒. ตระกูลภาษามอญ-เขมร มีมอญและเขมรเป็นพวกใหญ่นอกนี้ยังมีชนหมู่น้อยซึ่งรวมอยู่ด้วย คือ พวกปะหล่อง (มีแต่ในประเทศพม่า) ละว้า กูย ซอง แสก โช่ เนียกุล เป็นต้น อยู่ในประเทศไทย

๓. ตระกูลภาษาไทย-จีน มีจีน ไทย และลาวเป็นพวกใหญ่ และมีพวกลื้อ ผู้ไทย ลาวพวน ลาวโซ่ง เป็นต้น เป็นชาวไทยหมู่น้อยในประเทศไทย

๔. ตระกูลภาษาทิเบต-พม่า มีทิเบต พม่า กะจีน จีน เป็นพวกใหญ่นอกนี้ก็ยังมีชนหมู่น้อย เช่น ยะไข่ มูเซอ ก้อ ลีซอ เป็นต้น

๕. ตระกูลภาษากะเหรี่ยง มีกะเหรี่ยงหรือยาง ปะคอง และตองสู เป็นต้น ล้วนเป็นชาวเขาทั้งนั้น ตระกูลภาษากะเหรี่ยงนี้เขาแ่นยังไม่ได้ เดิมเขาจัดไว้ในตระกูลภาษาไทย-จีน ภายหลังเขาไปไว้ในตระกูลภาษาทิเบต-พม่า แต่บัดนี้แยกออกไว้เป็นพวกหนึ่งต่างหาก เมื่อการสำรวจภาษาตามหลักวิชา สามารถสอบสวนและศึกษาได้หมด จดกว่าที่ทราบอยู่ในบัดนี้ อาจย้ายไปอยู่ในตระกูลภาษาอื่น ตระกูลใด ตระกูลหนึ่งก็ได้

การแบ่งชาวชนต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน ตามหลักตระกูลภาษา ดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ยังยุติเอาแน่นอนที่เดียวไม่ได้ เพราะการสำรวจและการศึกษาภาษาต่าง ๆ โดยเฉพาะในชนหมู่น้อย ยังไปไม่ถึงไหน และไม่สู้มีผู้สนใจ นอกจากนักชาติพันธุ์วิทยาเท่านั้นที่สนใจ เพราะฉะนั้น จึงต้องถือการแบ่งชนชาวต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน ตามตระกูลภาษาดังกล่าวมาข้างต้น เท่าที่มีความรู้อยู่ในขณะนี้เท่านั้น

อนึ่ง ฟังทราบไว้ด้วยว่า การแบ่งคนตามตระกูลภาษานี้ ไม่เกี่ยว
 อะไรกับเรื่องเชื้อชาติ เพราะคนที่พูดภาษาอยู่ในตระกูลเดียวกัน อาจ
 เป็นคนละเชื้อชาติก็ได้ เช่น ชนชาติเขมรและละว้า ชนชาติเขมรสูง
 และเขมรต่ำ ชนชาติกุ่ม ชอง และเนียงกุล หรือละว้าชาวบน ชนชาติ
 ขมุและข่าต่าง ๆ หลายพวก เหล่านี้แม้จักอยู่ในตระกูลภาษามอญ-
 เขมร แต่อาจไม่ใช่มีเชื้อชาติเป็นมอญหรือเป็นเขมรก็ได้ และคำว่า
 ตระกูลภาษามอญ-เขมร หรือตระกูลภาษาอื่น ๆ ดังกล่าวมาข้างต้น
 เมื่อใช้ไป ๆ อาจใช้ย่อ ๆ ว่า ชนชาติมอญ-เขมร เป็นต้นก็ได้ เพียง
 ให้หมายความว่า เป็นชนชาติพูดภาษาตระกูลนั้น ๆ เท่านั้น

๑๕. ชนชาติไทย

ชนชาติไทยเดิมทีเดียว อยู่ที่ไหน และมีมาแล้วตั้งแต่เมื่อไร ก็ไม่มีใครทราบบอกลงไปได้แน่นอน เพราะหลักฐานเท่าที่ปรากฏอยู่ ก็มีลักษณะเป็นเงา ๆ ไม่เห็นได้อย่างแจ่มชัด เพราะฉะนั้น ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้จึงเป็นเงา ๆ ไปด้วย ถ้าอ่านดูข้อความอันเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ที่กล่าวถึงเหตุการณ์เริ่มแรกของชนชาติไทย ตั้งมีอยู่ในตำนานและพงศาวดารต่าง ๆ ในตอนต้น ก็ไม่ผิดแปลกอะไรกับของชนชาติอื่น ซึ่งมักอ้างเอาเรื่องผีเรื่องเทวดาลงมาเกิด หรือไม่ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับนาคและมังกรแทบทั้งนั้น เรื่องเหล่านี้อาจมีมูลอันเป็นข้อเท็จจริง แต่จะจริงหรือไม่จริงอย่างไรก็แล้วแต่จะเชื่อ ถ้าเชื่อว่าจะจริง ความสงสัยก็ไม่มี

เรื่องราวเหล่านี้มีค่าเหมือนกัน แต่เป็นค่าทางวรรณคดี เป็นเรื่องอย่างที่มีอยู่ในกาพย์กลอน อ่านก็เพลินและสนุกก็ เพราะช่วยให้เราเกิดความรู้สึกรู้สึกเห็น เป็นไปในเรื่องรื่นรมย์ แต่ไม่ช่วยอะไรให้เราเข้าใจเป็นความรู้ความจริงได้มากนัก นอกจากเราจะลงความเห็นเป็นการคาดคะเนเอาไว้ก่อนโดยยกตนขึ้นเป็นที่ตั้ง ว่าชนชาติของตนต้องมีเรื่องมาแล้วเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อันเป็นไปในทางยกย่องหรือส่งเสริมยกเกียรติ ยิ่งกว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการค้นคว้าหาความจริงตามแนวการวิจัย ที่รวบรวมข้อมูลอันเป็นหลักฐานข้อเท็จจริง เพื่อเอาขึ้นไปใส่ตาชั่งแห่งการวิจัย มีการพิจารณาเลือกเฟ้นและแยกแยะข้อเท็จ

จริงออกเป็นหมวดหมู่ ถ้าข้อมูลที่ไต่มายังไม่เพียงพอกับข้อเท็จจริง ก็ไต่แต่ตั้งเป็นข้อสมมติฐาน (hypothesis) ขึ้นไว้ ว่าอาจเป็นหรือควรเป็นไปได้เท่านั้น

ข้อเท็จจริง อะไรที่เรียกว่าข้อเท็จจริง ซึ่งในภาษาอังกฤษเรียกว่า facts ข้อเท็จจริงคืออะไร ๆ ทั้งหมดที่มีอยู่ในโลกนี้ เราจะเชื่อหรือจะไม่เชื่ออย่างไร ข้อเท็จจริงก็จะต้องมีอยู่วันยังค่ำ คือถ้าไม่เป็นจริง ก็ต้องเป็นเท็จ ถ้าไม่เป็นเท็จก็ต้องเป็นจริง รวมอยู่ในตัวของมันทั้งสองประการ ถ้ากล่าวว่าโลกกลมไม่ใช่แบน ก็เป็นข้อเท็จจริง ถ้าเชื่อว่าโลกกลม ก็ต้องหาข้อเท็จจริงอีกอันหนึ่ง มาพิสูจน์สนับสนุนข้อจริงอันแรก ถ้าข้ออ้างอันเป็นข้อเท็จจริงอันหลัง พิสูจน์ยืนยันข้ออ้างอันเป็นข้อเท็จจริงอันแรกได้เองแท้ ก็เป็นอันกล่าวได้ว่า ข้อเท็จจริงทั้งสองอันนั้นเป็นจริงไม่ใช่เป็นเท็จ ตรงกันข้าม ถ้าข้อเท็จจริงอันหลัง พิสูจน์อันแรกไม่ได้ ก็เป็นเท็จด้วยกันทั้งสองอัน รถไฟจะออกจากกรุงเทพฯ ไปเชียงใหม่ ตามที่มีแจ้งอยู่ในตารางบอกเวลารถไฟเข้าออกกว่าเป็นเวลา ๑๗ นาฬิกา ตารางบอกเวลารถไฟเข้าออกนี้เป็นข้อเท็จจริง คือเป็นจริงก็ได้หรือเป็นเท็จก็ได้ เราจะเชื่อหรือไม่เชื่อ ข้อเท็จจริงก็มีให้เห็นทนโทอยู่แล้ว มันจะเป็นจริงหรือเป็นเท็จคงที่มีแจ้งไว้ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะตารางบอกรถไฟเข้าออก บอกหรือกล่าวอ้างเพียงให้ทราบข้อเท็จจริงเท่านั้น ถ้าเราจะไปรถไฟเที่ยววันนั้น เมื่อไปถึงสถานีรถไฟ พอได้เวลาตามที่มีกำหนดไว้ รถไฟก็เคลื่อนออกจากสถานี นี่เป็นข้อเท็จจริงอันหลังที่สนับสนุนข้อเท็จจริงอันแรก ให้เกิดเป็นความจริงแน่นอน (real fact) ขึ้นได้ ถ้าเราไปถึงสถานี

รถไฟตามกำหนดเวลาที่แจ้งไว้ แต่รถไฟไม่ออกก็เกิดเป็นความเท็จขึ้น
ทั้งในข้อเท็จจริงอันแรกและอันหลัง

ที่เราต้องการทราบข้อเท็จจริง ก็เพราะประสงค์อยากได้ทราบ
ความจริง ไม่ใช่ว่าข้อเท็จจริงนั้นบังเอิญมาประจวบเหมาะกันพอดีกับ
ที่เรานึกไว้ก่อนแล้วหรือต้องการอยู่แล้ว ว่ามันต้องเป็นเช่นนั้นจริง
เช่นนั้นจริง ทั้งนี้ก็เพราะคนมีกิเลส มีรักมีชัง มีชอบมีเกลียด เป็นต้น
และกิเลสเหล่านั้นเข้ามาอยู่กับเราได้ง่าย ทั้งที่รู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัว
มันเข้าไปแทรกซึมอยู่ในเรื่องกันกว่าหาข้อเท็จจริงของเรา ถ้าสิ่งใด
เราต้องการพบอยู่แล้วก็มักได้พบ อย่างคนกลัวผีมักเห็นผี ถ้าสิ่งใดไม่
ต้องการจะเห็น ถึงว่าเห็นก็มักผ่านไปเป็นไม่เห็น กิเลสนี้อยู่ใกล้ชิด
กับตัวเรามาก เท่ากับเป็นส่วนหนึ่งของตัวเรา หรือเราเกิดอยู่ในกิเลส
น้อยนุกน้อยหนาที่ใครจะตามตัวเองว่าทำไมเราจึงรัก ถ้ามีใครถามว่า
ทำไมจึงรัก เลิกรักเสียไม่ได้หรือ เพราะไม่เห็นมีอะไรดีมีแก่นสารใน
สิ่งที่เรารัก ถ้าถูกถามถูกแย้งอย่างนี้ ความมือเบกขาของเรามีอยู่ก็
จะหมดไปทันที กลายเป็นเรื่องยกตนเองเป็นที่ตั้งแต่ฝ่ายเดียว

เท่าที่กล่าวมานี้ ก็เพื่อจะให้ทราบเสียก่อนว่า ข้าพเจ้าจะไม่กล่าว
ถึงเรื่องดั้งเดิมของชนชาติไทย ว่ามีขึ้นที่ไหนและเมื่อไร ถ้าจะกล่าว
ว่าชนชาติไทยเป็นชาติโบราณ เดิมอยู่ที่แถวภูเขาอัลไตเป็นเวลา ๘๐๐๐
ปีมาแล้ว และเป็นชาติมีความเจริญด้วยวัฒนธรรมมานมนาน ไม่ใช่
เป็นชาติป่าเถื่อนอะไร อย่างนี้ในทางหลักวิชาก็กล่าวไม่ได้ เพราะ
หลักฐานอันเป็นข้อเท็จจริงยังไม่ได้มาเพียงพอที่จะวินิจฉัยบ่งลงไปให้
แน่นอน ทั้งเรื่องที่จะกล่าวต่อไปในที่นี้ ก็ไม่ใช่ประวัติศาสตร์ชนชาติ

ไทยโดยตรง ความประสงค์ที่มีอยู่ก็เพื่อประกอบการศึกษาเรื่องประเพณีไทยแห่งประเทศไทยเท่านั้น

เรารู้เรื่องชนชาติที่เรียกว่าไทยได้แน่ ว่ามีอยู่ในดินแดนประเทศจีนตอนใต้ ถัดแม่น้ำยงซีเกียงลงมา เมื่อในราว ๑๕๐๐ ปีที่ล่วงมานี้ เห็นระยะเวลาขึ้นๆ ลงๆ ไป จะต้องมีส่วนชนชาติไทยอยู่ก่อนแล้ว อาจจะอยู่ในดินแดนประเทศจีนตอนเหนือ หรือตะวันตกเฉียงเหนือและถัดไปเป็นเวลาล่วงมาก่อนหน้านั้น อีกก็พันปีก็ได้ แต่หลักฐานอันเป็นมูลข้อเท็จจริงมีว่า ๆ เงาม ๆ เต็มที่ อันที่จริง ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชนชาติไทยในดินแดนและระยะเวลาที่กล่าวนี้ ถึงเราจะเชื่อหรือไม่เชื่อ มันก็มีเป็นข้อเท็จจริงอยู่แล้ววันยังค่ำ หากแต่จะยืนยันหรือปฏิเสธลงไปให้แน่นอน ว่าจริงหรือเป็นเท็จอย่างไรไม่ได้เท่านั้น แต่ชนชาติไทยอยู่ในประเทศจีนตอนใต้แม่น้ำยงซีเกียงลงมานั้น รู้ได้ว่ามี นี่เป็นข้อเท็จจริงอันแรก เพราะมีชนชาติที่เรียกกันว่าไทยและพูดภาษาไทย ยังเหลือตกค้างอยู่ในดินแดนตอนนั้นจนถึงสมัยปัจจุบัน นี่เป็นข้อเท็จจริงอันหลัง ที่สนับสนุนยืนยันข้อเท็จจริงอันแรก

เราอาจคาดไม่ถึงผู้ผิคนัก ว่าชนชาติไทยเหล่านั้นและในสมัยนั้น คงอยู่กันเป็นกลุ่มชนน้อย ๆ เป็นโคตรเป็นตระกูล ดังที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า tribes and clans และนอกจากชนชาติไทย ก็คงมีชนชาติอื่น มีพวกโกลีธอันเป็นชนชาติในตระกูลทิเบต - พม่า เป็นต้น อยู่ในดินแดนตอนนั้นด้วย ถ้าว่าถึงเรื่องวัฒนธรรมที่มีอยู่ในดินแดนนั้นก็คงตกอยู่ในระยะที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษในวิชามานุษยวิทยาว่า barbarian culture หรือวัฒนธรรมระยะป่าเถื่อน ที่กล่าวได้เช่นนี้ ก็อาศัย

แนวเทียบ (analogy) จากความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยังปกครองกันอยู่เป็นโคตรเป็นตระกูล มีอยู่ทั่วไปเป็นหลักและก็ไม่มีหลักฐานที่เป็นข้อมูลอย่างอื่น อันอาจทำให้เข้าใจได้ ว่าชนชาติไทยในระยะนั้น จะมีความเจริญทางวัฒนธรรมถึงระยะที่เรียกว่าอารยธรรม

ต่อมาเมื่อราว ๑๓๐๐ ปีที่ล่วงมานี้ เกิดมีประเทศน่านเจ้าขึ้นในตอนใต้ของประเทศจีน ประเทศน่านเจ้านี้ ถือกันว่าเป็นอาณาจักรของชนชาติไทย ที่จริงก็น่าจะเป็นเช่นนั้น เพราะมีหลักฐานอันเป็นมูลข้อเท็จจริงอยู่หลายประการ ที่ส่อให้เข้าใจว่าควรจะเป็นเช่นนั้นได้ แต่ชาวชนชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในอาณาจักรน่านเจ้า ไม่ใช่มีแต่ไทยเท่านั้น ย่อมมีอยู่มากพวกมากเผ่าด้วยกัน และชนชาติเหล่านี้อาจผสมกันทั้งในทางเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรม เพราะฉะนั้น ถ้าจะมีใครกล่าวว่าเป็นอาณาจักรน่านเจ้าไม่ใช่ไทย แต่เป็นอาณาจักรของโลโล ก็ได้แต่เพียงฟังไว้ก่อนเท่านั้น

น่านเจ้าแปลว่า เจ้าทิศใต้ (น่าน = ใต้ เป็นคำภาษาจีน เจ้า = ผู้เป็นนาย เป็นคำที่ปรากฏใช้กันอยู่ทั่วไปในภาษาไทย) ผู้เป็นปฐมกษัตริย์ทรงพระนามตามเสียงภาษาจีนว่า สินโล เดิมเป็นเจ้าผู้ครองดินแดนแคว้นหนึ่งอยู่ทางใต้สุด เหนือแคว้นนั้นขึ้นไปยังมีแคว้นอื่น ๆ อีก ๕ แคว้น รวมหมดนี้ จีนเรียกว่า ลกเจ้า แปลว่า เจ้าทั้ง ๖ ภายหลังเจ้าสินโลสามารถรวมเอาแคว้นทั้ง ๖ มาปกครองกันเป็นประเทศเดียวได้ จะเรียกชื่อว่าประเทศอะไรไม่ปรากฏ แต่ในจดหมายเหตุจีนเรียกว่าน่านเจ้า ภายหลังเมื่อมีอำนาจแผ่ออกไปกว้างขวาง ก็ย้ายเมืองหลวงไปตั้ง ณ ที่ซึ่งจีนเรียกว่าเมืองตาลีฟู เรียกเป็นชื่อไทยว่า

อะไร ก็ไม่ปรากฏอีก แต่ในพงศาวดารทางไทยใหญ่ กล่าวอ้างถึงเมืองหนองแส และเมืองเมหาหลวงอยู่บ่อย ๆ ฝรั่งที่เมืองหนองแสหรือเมืองเมหาหลวงนี้ จะหมายความถึงเมืองหลวงน่านเจ้ากระมัง

เรื่องราวของอาณาจักรน่านเจ้ามีอย่างไร ก็ได้อาศัยข้อความจากพงศาวดารและจดหมายเหตุที่ข้างจีนจดเอาไว้เท่านั้น จะมีกล่าวอยู่ในตำนานต่าง ๆ เช่นในพงศาวดารโยนก ก็เป็นแต่เพียงเงา ๆ พอได้เค้า ว่าคงหมายความถึงน่านเจ้า ซึ่งมีชายอาณาจักรเข้ามาถึงตอนเหนือของแหลมอินโดจีน นอกนั้นก็ยังไม่สามารถทราบอะไรให้คืบหน้าไปกว่านี้อีก และคำว่าไทย ก็ไม่มีปรากฏอยู่ในเรื่องราว ทั้ง ๆ ที่รู้ได้แน่ว่า ไทยเป็นชื่อชนชาติหนึ่ง ซึ่งมีแพร่หลายและกระจายกันอยู่ทั่วไปในดินแดนนั้น และคำว่าไทยจะมีความหมายเต็มว่าอะไร ก็ยังไม่มีผู้ใดทราบได้แน่นอน ไทยที่แปลว่าผู้มีเสรี จะมีขึ้นเมื่อไรก็ไม่ทราบอีก และที่ไทยส่วนมากเรียกคนว่าไต แต่กลางแห่งก็เรียกว่าไทย ก็ยังไม่ทราบว่าเพราะอะไร จึงออกเสียงต่างกัน เพียงแต่เสียงไม่หนักและเสียงหนักเท่านั้น อาจเป็นเพราะชาวไทยที่พุกอยู่ห่างต่างดินกัน อันอาจทำให้เสียงของคำผิดเพี้ยนกันไปได้ ตามเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคม ซึ่งเกี่ยวกับอิทธิพลของคนอื่นที่ต่างเชื้อชาติและภาษามาเคล้าคลปะปนกันในทางประวัติศาสตร์ก็ได้

เรื่องราวของประเทศน่านเจ้า เท่าที่จดหมายเหตุทางจีนกล่าวไว้ ว่าเป็นประเทศมีวัฒนธรรมอยู่ในระดับสูง ในระยะเวลาตอนหลัง ๆ มีชนชาวจีนอพยพกันเข้าไปอยู่ในประเทศน่านเจ้ามากขึ้นเป็นลำดับ กระทำให้ชนบทรรมนิยมเต็มของประเทศน่านเจ้า กลายเป็น

อย่างของจีนมากขึ้น แล้วในที่สุด ประเทศน่านเจ้าก็ถูกพระเจ้ากุบไล-
ข่าน ส่งกองทัพไปปราบและตีได้ประเทศน่านเจ้าจึงสิ้นสุดลง และ
กลายเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของจีนไป เมื่อราว ๗๖๐ ปี ที่ล่วงมานี้

ประเทศน่านเจ้ามีวัฒนธรรมอยู่ในระดับสูง จึงต้องมีหนังสือใช้
แต่ตัวหนังสือที่จารึกไว้ เท่าที่มีผู้พบแล้ว ก็เป็นตัวหนังสือจีน ส่วน
ศาสนาที่นับถือ ตามโบราณวัตถุที่ขุดพบเห็นจะเป็นพวกนับถือพุทธ
ศาสนามหายาน และการนับถือศาสนานี้ ตลอดจนการใช้หนังสือเห็น
จะจำกัดอยู่ในพวกชนชั้นผู้นำเท่านั้น ส่วนคนธรรมดาสามัญชนราช-
ฏร เมื่อยังไม่พบหลักฐานเป็นอย่างอื่น ก็จะต้องเข้าใจว่าเป็นพวกไม่
รู้จักหนังสือ และการนับถือศาสนาจะเป็นเรื่องเช่นสังเวฬุสีสาวกเวท
เป็นส่วนใหญ่ จึงได้เหลือสืบมาจนกระทั่งสมัยปัจจุบันในชนชาติไทย
สาขาต่าง ๆ คงที่เห็นกันอยู่

ก่อนหน้าเมื่อยังไม่เกิดเป็นประเทศน่านเจ้า ชนชาติไทยและ
ชนชาติอื่นซึ่งอยู่ในอาณาจักรน่านเจ้า คงจะรวมและปกครองกันอยู่
แยกออกเป็นพวกน้อย ๆ ตามโคตรและตระกูลของตน ในจดหมายเหตุจีน
เมื่ออ้างถึงชนชาติเหล่านี้ เรียกรวมกันหมดกันว่าชนชาติป้า
เถื่อน ไม่ต้องสงสัยว่าชนชาติเหล่านี้ ส่วนใหญ่คงเป็นไทย และอาชีพ
ส่วนใหญ่ของชาวไทยเหล่านี้ก็คือการทำนา เพราะฉะนั้นจึงเป็นพวก
อาศัยอยู่ในที่ต่ำมากกว่าจะอาศัยอยู่ในที่สูง อย่างพวกชาวป่าชาวเขา
หากถ้าจะมีคนชาวเขาล่างพวกในปัจจุบันเรียกกันว่าชาวไทยก็คงเป็น
แต่เรียกชื่อเท่านั้น

แผ่นดินจีนตอนใต้และตะวันตกเฉียงใต้ เป็นที่ต่อต้านกับเทือกเขาหิมาลัย เพราะฉะนั้น จึงมีภูเขาสูง ๆ สลับซับซ้อนกันอยู่มากแถมมากทิว จะมีที่อาศัยและทำกินได้ก็แต่ในที่ราบระหว่างเขาของลุ่มน้ำหนึ่งลุ่มน้ำใดเท่านั้นซึ่งมีลักษณะเมื่อว่ากันตามส่วนกว้างบ้างแคบบ้างเมื่อภูมิประเทศมีเช่นนั้น ชาวชนต่าง ๆ ที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ ก็ต้องรวมและปกครองกันเป็นกลุ่มน้อย ๆ อยู่โดดเดี่ยวเป็นพวก ๆ ไป เป็นอย่างบ้านใครอยู่ใครนอน เพราะจะติดต่อไปมาหาสู่กันก็ไม่สะดวก ค้ำยจะต้องเดินบุกป่าฝ่าดงพงไพรและขึ้นเขาที่สูง ๆ เป็นอย่างที่เราเรียกว่าชนเขาหลงห้วย ผ่านไปในที่ซึ่งมีแต่ทุรกันดาร เหตุนี้แม้เป็นชนชาติเดียวกันมาแต่เดิม ถ้าไม่ได้ติดต่อกันมาช้านาน ก็ถือว่าเป็นแขกหรือเป็นคนบ้านอื่นเมืองอื่น ที่จะเรียกและใช้คำรวมว่าคนชาติอื่นยังไม่มีใช้

กลางที่พวกเดียวกันแท้ ๆ แต่ถ้ามีคนชาติอื่นมาแทรกอยู่ระหว่างกลางก็ยิ่งทำให้หมกหมักในความเป็นชาติส่วนรวมน้อยลงไป เพราะเห็นห่างกันได้มากขึ้น เรื่องวัฒนธรรมเดิมที่ร่วมกัน มีภาษาและประเพณีเป็นต้น ก็จะแตกเพี้ยนกันออกไป เพราะค้ำยการสังสรรค์กับชนชาติอื่น ซึ่งต้องมีการยืมวัฒนธรรมกันและกันในกลางลักษณะไม่มากนักน้อย ถ้าการสังสรรค์กันนี้ เป็นไปเป็นเวลานานตั้งหลายร้อยปีหรือตงพัน ๆ ปีขึ้นไป ก็ทำให้คนที่เดิมเป็นชนชาติเดียวกัน ผิดเพี้ยนกันไปได้มาก จนไม่น่าเชื่อว่าจะจะเป็นไปได้ถึงเช่นนั้น

ท่านอย่าเพิ่งนึกว่า ถ้าอยู่กันในหมู่พวกของตนอย่างบ้านใครอยู่ใครนอน ไม่ต้องไปเกี่ยวข้องกับใครคนอื่น ก็เป็นสุขสบายดี แต่

ความจริงมักไม่เป็นเช่นนั้น เพราะคนมีทัศนหาต้องการแสหาให้มันมี ยิ่งขึ้นไปกว่าที่เป็นอยู่ ถ้าคนหมู่บ้านใด มีหัวหน้าที่เป็นคนอีกหาญกล้า แข็งก็มักจะคุมสมัคพรรคพวกไปรุกรานคนบ้านอื่น ถ้าเขาไม่รุกรานเรา เราก็ต้องไปรุกรานเขา เป็นอย่างนี้มาตั้งแต่ไหนแต่ไร เหตุนี้เรื่องราวอันเป็นเหตุการณ์ในทางประวัติศาสตร์ จึงเป็นเรื่องรบกัน หรือแย่งอำนาจกันเป็นใหญ่ มากกว่าเรื่องอื่น

นอกจากความเดือดร้อนอย่างนี้แล้ว ก็ยังมีเรื่องข้าวยากมาก แพง และเรื่องเกิดโรคภัยไข้เจ็บถึงเป็นโรคระบาด ถ้ามีเรื่องอย่างนี้เกิดขึ้นบ่อย ๆ หรือเป็นเรื่องเข้าชั้นลักษณะรุนแรง จะอยู่ที่เดิมต่อไปไม่ได้ ก็ต้องอพยพย้ายถิ่นไปหาที่อยู่ใหม่ ซึ่งเป็นป่าดงพงเถื่อน มีอยู่ถมไป ใครมีกำลังก็ไปกันสร้างถางป่า บุกเบิกเป็นไร่นาได้ ไม่มีใครหวงห้าม เหตุนี้ ความจริงปรากฏให้เห็นเป็นเค้าอยู่ราว ๆ ในตำนานต่าง ๆ ว่า ชนชาติไทยกลางพวก ได้อพยพย้ายถิ่นกันลงมาอยู่ดินแดนในแหลมอินโดจีน เรื่อยกันมาตั้งแต่ครั้งสมัยก่อนนานเจ้าแล้ว ที่อพยพกันลงมา ลางที่ก็เป็นเรื่องขยายเขตแดน หรือไม่ก็เป็นเรื่องหนีภัย ๓ ประการตั้งกล่าวมาข้างต้น

ที่พงศาวดารโยนกในลางแห่งกล่าวว่า พระเจ้าแผ่นดินองค์นั้น องค์นี้ส่งราชบุตรไปหาดินแดนสร้างบ้านแปลงเมืองของตนเอง ก็เท่ากับเป็นเรื่องขยายเขตแดนบ้านหรือเมืองนั่นเอง บ้านในที่นี้หมายความว่าหมู่บ้านในปัจจุบัน ส่วนเมืองก็บ้านนั่นเอง ผิดกันก็ที่เมืองมีเครื่องป้องกันข้าศึกศัตรู เช่น มีคูเทินดินและกำแพงเป็นต้น ส่วนบ้านไม่มีสิ่งเหล่านี้ แต่ในปัจจุบันบ้านและเมืองเท่ากัน นอกจากเป็นเรื่องเกี่ยว

กับการปกครองเท่านั้น ยิ่งกว่านั้นบ้านและเมืองเหล่านั้น จะมีเขตแดน กำหนดไว้แน่นอน เหมือนอย่างทุกวันนี้ก็หาไม่ เมื่อไปสร้างบ้านแปลงเมืองลงในที่ใด ลงที่ก็ไปพบชนพวกอื่นเป็นเจ้าของดินอยู่แล้ว คราวนี้ก็ต้องถืออำนาจเป็นธรรม เข้าแย่งชิงเอาคือ ๆ ถ้าเจ้าของเดิม เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ก็ถูกกว้านเทศรวร เกิดมีข้าเจ้าปวณายกันขึ้นตั้งได้ เคยเล่าไว้ที่อื่นแล้ว (เรื่องชีวิตชาวไทยสมัยก่อน ราชบัณฑิตยสถาน ตีพิมพ์)

คราวนี้ฝ่ายแพ้ โดยเฉพาะพวกผู้หญิงสาวหน้าตาดี ๆ ก็ต้องตก เป็นเชลยและไปเป็นภริยาของพวกผู้ชายฝ่ายชนะ ลูกที่เกิดมา ก็กลายเป็นคนมีเชื้อชาติผสมกันขึ้น เรื่องวัฒนธรรมมีภาษาและประเพณีเป็นต้น ก็ผสมกันอีก ที่กล่าวนี้ เป็นแต่เช่นเดียว ถ้าเป็นมาแล้วนมนาน เรื่องเชื้อชาติและเรื่องวัฒนธรรม จะเป็นชั้นสลบซับซ้อนยิ่งขึ้นกว่านี้ ยิ่งไรก็ทราบไม่ได้ คราวใดถ้าเกิดมีหัวหน้าที่สามารถเป็นพิเศษขึ้น ชนชาติไทยเหล่านั้นในหมู่บ้านเมืองต่าง ๆ ก็ตกอยู่ในอำนาจของหัวหน้าคนนั้น รวมกันเป็นประเทศชาติขึ้นและเรียกหัวหน้าว่าเจ้าฟ้า หลวงบั้ง เจ้าหลวงบั้งหรือพระเจ้าบั้ง เจ้าในความเดิมแปลว่านาย หรือผู้เป็นใหญ่ ถ้าเจ้านั้นเป็นหัวหน้าหรือผู้นำด้วย ก็เป็นเจ้าขุน

ส่วนการปกครองแต่ละบ้านเมือง เคยเป็นอยู่อย่างใดก็อย่างนั้น เป็นเรื่องของบ้านนั้นเมืองนั้น จะปกครองและทะนุบำรุงกันเอง เมืองหลวงไม่ยุ่งด้วย นอกจากเกณฑ์คนไปรบทัพจับศึก หรือเรียกเอาสิ่งของที่เกิดอยู่ในบ้านเมืองนั้นเป็นส่วยสาอากร เป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น มาลำบากเอาทีในระยะหลัง ซึ่งเกิดมีผู้กินเมือง เพราะ

มีอะไรไม่ได้เป็นถูกกินหมดโดยปริยาย เป็นอย่างถอนขนท่านทองก็มี บ้านเมืองเหล่านี้ เมื่อเจริญขึ้น ก็ขยายเขตออกไป เป็นบ้านเมือง สาขาของบ้านเมืองเดิม ในที่สุดก็แยกปกครองกันเป็นกลุ่ม ๆ มีเมือง หนึ่งเป็นประธานหรือเป็นเมืองเอก เรียกว่าหัวเมือง เมืองนอกนั้น ซึ่งเป็นสาขาแยกออกไป ก็เป็นเมืองโท เมืองตรีเป็นต้น รองลงมา โดยลำดับ ตามความสำคัญของเมืองนั้น ๆ

๑๖. ชนชาติไทย (ต่อ)

ชนชาติไทยที่อพยพลงมาอยู่ในแหลมอินโดจีน ในชั้นเดิมก็เป็นแต่ชนหมู่น้อย แต่ว่ามีมากหม่มากพวกด้วยกัน แผ่นดินตอนเหนือของแหลมอินโดจีน เป็นภูมิประเทศมีภูเขามาก เพราะฉะนั้นชนชาติไทยจึงต้องแยกกันอยู่เป็นพวกๆ ในผืนแผ่นดินซึ่งมีคนอยู่ห่างๆกัน เป็นหย่อมๆ แล้วก็มีการรบบู่งกับชนชาติอื่นซึ่งเป็นเจ้าของดิน หรือไม่ก็รบบู่าพื้นที่ตนเอง ซึ่งถือว่าถ้าต่างพวกกันก็เป็นคนอื่น รบบู่งไม่หยุด ไม่รบบู่งกับไทยพวกนี้ ก็ต้องรบบู่งกับไทยพวกโน้น ที่จะสามารถรวมกันเป็นชน หมู่ใหญ่มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ก็ทำได้ยาก เพราะตัวเงื่อนไขของภูมิประเทศบังคับให้รวมกันไม่ได้สะดวก แม้ในกลางคราว เกิดผู้มีบุญที่สามารถรวมไทยเข้ากันได้เป็นปึกแผ่น แต่ก็ เป็นอยู่ได้ชั่วแล่น พอสิ้นผู้มีบุญแล้ว ก็เกิดแยกแตกสามัคคีกันอีก เป็นอย่างนี้เรื่อยตลอดมา แม้แต่ในสมัยหลังๆ

ชนชาติไทยที่ยกลงมาในแหลมอินโดจีน ดังกล่าวนั้น นักปราชญ์ชาวตะวันตกคนหนึ่งกล่าวว่า มีลักษณะเหมือนกระแสน้ำ ที่ไหลหลังถ่วงเทลงมาจากทิศใต้ของแหลมอินโดจีน ไม่มีหยุดยั้ง เมื่อไปเผชิญหน้ากับชนชาติอื่น ก็สามารถกลมกลืนชนชาติเหล่านั้นไว้ได้ เพราะฉะนั้นในตอนนั้น ก็จะเห็นได้ว่า ชนชาติไทยได้มีการผสมเชื้อชาติกับพวกอื่นอยู่แล้วไม่มากนักน้อย เช่นปนกับพวกละว้าพวกข่าและพวกอื่น ๆ ซึ่งเป็นเจ้าของดินอยู่เดิมแล้วต่อมาชนชาติไทยจึงแทรก

ซึ่งลงมาตอนใต้ของแหลมอินโดจีน ซึ่งเมื่อว่ากันตามส่วน เป็นที่ราบ
ลุ่มกว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การจะตั้งเป็นประเทศชาติได้
สะดวก ดึกว่าแผ่นดินทางตอนเหนือ

ดร. กูซิง (J.N. Cushing) แบ่งชาติไทยออกเป็นสามพวก
ใหญ่คือ ๑. ไทยเหนือได้แก่พวกไทยใหญ่ ซึ่งมีอยู่ในตอนเหนือ
ของประเทศพม่าและพวกไทยที่อยู่เหนือขึ้นไปในตอนใต้ของประเทศ
จีน ๒. ไทยน้อย ได้แก่ไทยในประเทศไทยและประเทศลาว และ
๓. ไทยซึ่งอยู่ระหว่างพวกไทยใหญ่กับพวกไทยน้อย ได้แก่พวกจีน
และพวกลื้อในดินแดนสิบสองปันนาเป็นต้น และอาจรวมเอาไทยซึ่ง
เป็นชนหมู่น้อย มีหลายพวกหลายชื่ออยู่ในดินแดนแคว้นสิบสองจุไทย
ซึ่งส่วนใหญ่ในปัจจุบันอยู่ในอาณาบริเวณของประเทศเวียดนามเหนือ

ไทยทั้งสามพวกใหญ่นี้ ได้รับความอิทธิพลทางการเมืองและทางวัฒนธรรม
ต่าง ๆ กัน ที่ได้รับอิทธิพลในเรื่องเหล่านี้ จากจีนพม่าและเวียดนาม
ก็มี จากพวกขอมซึ่งเป็นพวกมอญและเขมรโบราณก็มี แต่ไทย
เหล่านี้นอกจากพวกไทยน้อยแล้ว ก็ไม่มีพวกใดสามารถรวมกันเป็น
ปึกแผ่นได้ เพราะลักษณะภูมิประเทศของตนตั้งได้กล่าวไว้แล้ว เป็น
ปัจจัยไม่ให้มีสามัคคีรวมกันได้ เมื่อขาดกลมเกลียวกันอย่างนี้ ในที่
สุดท้ายก็ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของชนชาติอื่นซึ่งเป็นชาติเพื่อนบ้าน เข้า
ครอบงำหมด เรื่องเชื้อชาติและเรื่องวัฒนธรรมของไทย ก็ไปผสมกับ
ชนชาติเพื่อนบ้านอีกชั้นหนึ่ง เหตุฉะนั้นชนชาติไทยที่มีรูปร่างหน้าตา
อันเกี่ยวกับเรื่องเชื้อชาติ และเรื่องภาษา และประเพณี อันเกี่ยว
กับเรื่องวัฒนธรรม จึงผิดแผกแตกต่างกันออกไป

คราวนี้จะกล่าวเฉพาะเรื่องไทยน้อย ซึ่งในที่สุดได้มาเป็นชนชาวไทยแห่งประเทศไทย ไทยน้อยตามที่เข้าใจกัน เป็นชาวไทยที่สืบจากไทยชาวลานนา และไทยในประเทศลาวผสมกัน และไม่ต้องสงสัยเลยว่า คงมีไทยจากพวกไทยใหญ่มาสมทบด้วยไม่มากนักน้อย เพราะมีสิ่งแวดล้อมอย่างเท่าที่ปรากฏอยู่ ส่อให้เห็นว่าอาจเป็นเช่นนั้นได้อันหนึ่ง พึงระลึกไว้ด้วยว่าพวกไทยน้อยคงเป็นไทยที่ได้ผสมกันมาแล้วกับชนพวกอื่นทั้งในทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ทั้งนี้ก็จะมากน้อยก็ทราบไม่ได้

ประเทศไทยสมัยเมื่อพันกว่าปีที่ล่วงมานี้ โดยเฉพาะในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เคยเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรที่เรียกชื่อทางโบราณคดีว่าทวารวดี ชนชาติในอาณาจักรทวารวดีนี้ ถ้าส่วนมากไม่ใช่มอญก็ต้องเป็นชนชาติที่ใช้ภาษามอญโบราณ ในพงศาวดารโยนกและตำนานต่าง ๆ มักกล่าวว่ามีชนชาติหนึ่งอยู่ในดินแดนตอนนี้ เรียกว่า กล่อมคำหรือขอมคำบ้าง หรือเรียกแต่คำเดียวว่ากล่อมหรือขอมก็มี นี่แสดงว่าขอมไม่ใช่ชนชาติเขมรดังที่เข้าใจกัน ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวเรื่องนี้ อยู่ในหนังสือเรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ (หอสมุดแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๓) นั้นแล้ว จึงจะคงไว้ ไม่กล่าวอะไรให้มากออกไปอีก

พวกขอมเคยมีอำนาจแผ่ขึ้นไปถึงตอนเหนือประเทศไทย และตามพงศาวดารโยนกว่า ชนชาติไทยเมื่อยกมาตั้งภูมิลำเนาที่ยังดินแดนตอนนั้น ก็ได้เคยเผชิญหน้าและสู้รบกับพวกขอม ถึงกับไทยต้องเสียบ้านเสียเมืองกลางแห่งแก่พวกขอมก็เคยมี และมีอยู่คราวหนึ่งซึ่งเป็น

คราวสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย ที่พระเจ้าพรหมมหาราชไทยใน
แคว้นนั้น สามารถขับไล่ขอมจนต้องหนีร่นลงมาถึงเมืองกำแพงเพชร

จังหวัดนครปฐมหรือจังหวัดลพบุรีทางโบราณคดีว่า อาจเคย
เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดีก็ได้ และนางจามเทวีรัชดาขอม
เจ้าเมืองละโว้เคยยกพวกขึ้นไปสร้างบ้านแปลงเมืองอยู่ทางตอนเหนือ
ของประเทศไทย ซึ่งได้แก่แคว้นทริภุญชัย คือจังหวัดลำพูนและจัง-
หวัดใกล้เคียงในทุกวันนี้ ภายหลังแคว้นทริภุญชัยตกไปเป็นดินแดน
ส่วนหนึ่งของพระเจ้าเมงราย เกิดมีอาณาจักรไทยขึ้นเป็นครั้งแรกใน
ประเทศไทยตอนเหนือ

ที่กล่าวถึงอาณาจักรทวารวดีว่า เป็นของชนชาติขอมหรือชน
ชาติพุกกษามอญนั้น ไม่ได้หมายความว่าประชาชนในอาณาจักรนั้น
จะต้องเป็นชนชาติขอมไปทั้งหมด เพราะก่อนหน้านั้นขึ้นไป ดินแดน
ตอนนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพุนานก็ได้ เค้ากันว่าพุนานเป็น
อาณาจักรของชนชาติในตระกูลภาษาอินโดเนเซีย และได้รับวัฒนธรรม
ส่วนใหญ่จากอินเดีย ภายหลังประเทศพุนานเสื่อมอำนาจ อาณา-
จักรกลางส่วนตกไปเป็นของประเทศเจนละ ซึ่งแยกออกเป็นประเทศ
เจนละบกและประเทศเจนละน้ำ ชื่อจริงของประเทศทั้งสองนี้คืออะไร
ก็ยังไม่รู้ใครทราบ เพราะคำว่าเจนละเป็นชื่อที่จีนเรียกอยู่ในจดหมายเหตุ
โบราณของจีนเท่านั้น ประเทศเจนละทั้งสองได้รับวัฒนธรรมจาก
อินเดียเหมือนกัน

ประเทศเจนละบก เค้ากันว่าอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของ
ภาคอีสาน แถวจังหวัดนครพนม จะแน่หรือไม่แน่แค่ไหน ก็ไม่มี

ใครทราบอีก ในตำนานโบราณพื้นเมือง มีกล่าวถึงอาณาจักรหนึ่งชื่อ โคตปุร จะเป็นประเทศเดียวกันกับเจนละบกหรือไม่ใช่ หรือว่าเป็น อาณาจักรที่สืบต่อจากเจนละบก ก็ทราบอะไรแน่ไม่ได้ และประเทศ เวียดนาม ซึ่งเคยเป็นประเทศจัมปาของพวกจาม อันเป็นชนชาติ สาขาหนึ่งของตระกูลภาษาอินโดเนเซียน จะเคยเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศพูนานหรือเปล่า ก็ไม่มีทางจะทราบได้แน่ ถ้าเป็นส่วนหนึ่งของพูนาน ก็น่าจะเข้าใจว่าพวกจามเป็นผู้สืบต่อจากพูนาน และชนชาติที่มีอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ก็อาจได้รับอิทธิพลจากจาม ทั้งในทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมด้วยก็ได้

ส่วนเจนละน้ำต่อมากลายเป็นประเทศกัมพูชาหรือเขมร เขมร จะเป็นพวกเดียวกับเจนละน้ำหรืออย่างไร ก็ไม่มีทางทราบอีก แต่อย่างไรก็ดี ชนชาติเขมรน่าจะเข้ามาอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาบ้างแล้ว แต่คงเป็นชนหมู่น้อยเท่านั้น

อาณาจักรทวาราวดี แม้จะมีเมืองหลวงเป็นเมืองลพบุรีหรือ เมืองนครปฐม นักโบราณคดีก็ยังไม่ได้ยุติกัน อาณาจักรทวาราวดีจะเป็นใหญ่ปกครองเมืองอื่น ๆ อย่างไม่ทราบได้ชัด แต่อย่างไรก็ดี จะปกครองเมืองต่าง ๆ กันอย่างหลวม ๆ และเมืองต่าง ๆ เหล่านั้น อาจเป็นอิสระปกครองตนเองอยู่กลาย ๆ ก็ได้ ชนชาติเหล่านั้นจะเป็นชนชาติอะไรและมีกี่เมืองก็เหลือทราบที่คิดเช่นนั้น ก็เพราะตามศิลาจารึกที่พบในรุ่นหลัง ส่อให้เห็นว่าจะเป็นอย่างนั้นได้บ้าง

นอกนี้ ตามจดหมายเหตุโบราณของจีน กล่าวว่าในแหลมอินโดจีนเคยมีประเทศในสมัยโบราณอยู่หลายประเทศ ที่เป็นประเทศติด

ต่อหรืออยู่ในประเทศไทยก็มี แต่ก็ไม่ทราบกันได้ว่าแน่ว่าเป็นประเทศอะไรบ้างและอยู่ที่ไหนแน่ เพราะชื่อที่จีนให้ไว้ก็เป็นคำจีน อาจจะเดากันอย่างไรก็ได้

อาณาจักรทวารวดีสมัยที่ยังเป็นของชนชาติพุกกษามอญอยู่ เคยปรากฏว่าชนชาติในตระกูลภาษาอินโดเนเซียน ซึ่งมีอาณาจักรอยู่ทางใต้ของแหลมอินโดจีน เรียกว่าศรีวิชัย เคยเข้ามาเป็นใหญ่ในดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วยังได้ไปเป็นใหญ่อยู่ชั่วคราวในประเทศกัมพูชาอีกด้วย

ต่อมาเมื่ออาณาจักรทวารวดีเสื่อมและสูญชื่อไปแล้ว ดินแดนในลุ่มน้ำเจ้าพระยาก็ตกไปอยู่ในอำนาจเขมร แต่เห็นทีจะเป็นเพียงเมืองขึ้นเท่านั้น เพราะมักกล่าวถึงเมืองลพบุรี ว่าเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรเขมรทางตะวันตก ลงที่ในตอนต้น ๆ ผู้ที่ปกครองยังเป็นพวกมอญทวารวดีอยู่ก็ได้

ในระยะนี้ ชนชาติไทยคงยกลงมาในลุ่มน้ำเจ้าพระยาอยู่เรื่อย ๆ แล้วแต่จะยังเป็นชนหมู่น้อยอยู่ก่อน และโดยเหตุที่ชนชาวต่าง ๆ ในดินแดนนั้นส่วนมากคงเป็นพวกขอมหรือมอญเก่าแห่งอาณาจักรทวารวดี เมื่อชนชาติเขมรได้เป็นใหญ่เข้าแทนที่พวกขอมหรือมอญเก่า คำว่าขอมเห็นจะเกิดปะปนกัน และกลายมาเป็นทีที่เข้าใจกันว่าขอมหมายถึงเขมร หนังสือขอมเก่าที่ปรากฏเห็นกันอยู่ ก็เป็นอักษรเขมร ตัวอักษรไทยที่พ่อขุนรามคิธิประดิษฐ์ก็เข้าใจกันว่าเอามาจากตัวเขมร เดียวกันเห็นเป็นอีกอย่างหนึ่ง เห็นว่าตัวหนังสือมอญก็ตัวหนังสือเขมรก็ตัว และตัวหนังสือไทยก็ตัว อาจได้เค้าไปจากตัวอักษรขอมหรือ

มอญเก่าด้วยกันก็ได้ ข้าพเจ้าใช้คำว่าอาจ ก็แสดงอยู่ว่าไม่ได้ยืนยัน บักลงไปแน่เท่านั้น

ในระยะต่อแต่นั้นไปราว ๗๐๐ ปีเศษ ดินแดนในประเทศไทย เป็นเรื่องของชนชาติไทยโดยตรง มีเรื่องอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักร กรุงศรีอยุธยาและอาณาจักรไทยในปัจจุบันโดยลำดับ เรื่องเหล่านี้ไม่ จำเป็นต้องเล่า เพราะทราบกันอยู่แล้ว แม้กระนั้นข้าพเจ้าก็ยังมี ความเห็นเรื่องของอาณาจักรไทยที่ว่านี้ โดยเฉพาะในตอนต้น ๆ มีรายละเอียดแตกต่างไปจากที่เข้าใจกันอยู่เป็นสามัญก็มี เพราะเท่าที่เล่า เรื่องของชนชาติไทยมาแล้วนี้ เป็นแต่เล่าย่อ ๆ พอให้เห็นเค้าโครง เรื่องเท่านั้น และเป็นเล่าทะลุไป ส่วนใหญ่เล่าจากความจำและจาก เรื่องที่นึกไว้ เพราะฉะนั้น เรื่องศักราช วันเดือนปีจึงไม่มี ด้วยไม่ จำเป็นอะไรจะต้องไปจำตัวเลขปี ซึ่งลงที่ถ้าเป็นเรื่องตอนต้น ๆ ที่ขัดแย้งหรือไม่ตรงกันก็มี รู้แต่เพียงว่าราว ๆ เท่านั้นปี พอให้ทราบเหตุการณ์นั้น ๆ ว่ามีขึ้นเมื่อไรเท่านั้น เว้นแต่เหตุการณ์ลงเรื่องที่สำคัญ จึงอาจต้องจดจำไว้ เมื่อเราทราบเรื่องพอเป็นเค้าโครงไว้แล้ว ถ้าต้องการจะศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทยโดยเฉพาะก็สะดวกขึ้น

คำว่าประวัติศาสตร์มีความหมายเป็นสองอย่าง อย่างหนึ่งเป็นเรื่องราวลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นของโลก หรือของประเทศหนึ่งประเทศใดโดยเอกเทศ อีกอย่างหนึ่งหมายความถึงวิชาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ "นักประวัติศาสตร์ไม่พึงพอใจ จะให้เราทราบถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่นักประวัติศาสตร์ประสงค์จะให้ได้ทราบยิ่งกว่านั้นด้วย ว่าทำไมเหตุการณ์นั้นจึงได้เกิดขึ้น" (W.H. Walsh,

An Introduction to Philosophy of Religion) ลางที่ข้อมูลที่ได้มายังไม่เพียงพอ นักประวัติศาสตร์ก็บอกให้เราทราบเรื่องเหล่านี้ไม่ได้อะไรมากนัก หรือข้อมูลที่ได้มานั้นมีเพียงพอแล้วแต่ยังไม่สามารถตีความให้เห็นลึกกลงไปในเหตุการณ์นั้นได้ ก็ต้องเฉยอยู่ไม่ใช่ตีความเอาจากข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นแต่เรื่องนึกเอา โดยไม่มีข้อเท็จจริงอันที่สองที่แท้จริง เป็นเครื่องพิสูจน์สนับสนุนข้อเท็จจริงอันที่หนึ่ง เรามีความจำเป็นอย่างไรจึงต้องศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ ไม่ใช่อ่านเอาจากหนังสืออย่างเดียว เมื่อในหนังสือมีว่าไว้อย่างไรก็จำไว้เท่านั้น เราจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาอีกด้วย ว่าเหตุไรจึงเป็นเช่นนั้นเพราะ “เราศึกษาประวัติศาสตร์ก็เพราะเราคิดว่าประวัติศาสตร์จะฉายแสงสว่างให้เราเห็นเรื่องอดีต” “คนที่ไม่รู้อดีตของตน ก็เป็นคนที่ไม่มีความดี” นั้นเอง เพราะฉะนั้น ความรู้อะไรถ้า “เรียนแต่ไม่ย่อยด้วยคิด ก็เป็นเรียนเสียเปล่า คิดแต่ไม่มีเรียนเข้าช่วย ก็เป็นอันตราย” (ขงจื้อ)

เรื่องราวชนชาติไทยที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า ชนชาติต่าง ๆ จะมีเลือดเนื้อเชื้อไข ไม่ปะปนกับชนชาติอื่น เป็นสิ่งที่มิได้น้อยเต็มทีเพราะชนเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีรูป ก็ต้องมีการปรุงแต่งขึ้น ถ้าไม่มีการปรุงแต่งและประกอบกันขึ้นเป็นรูป ก็จะเกิดเป็นสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นอยู่ไม่ได้ ที่ชาวชนต่าง ๆ มารวมกันเกิดเป็นประเทศชาติขึ้นได้ ก็เพราะมีคนหลายเชื้อชาติมาผสมและปรุงแต่งกันขึ้น แล้วเรียกชื่อคนที่มารวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ว่าเป็นชนชาตินั้นชนชาตินั้น นี้ก็เป็นเพียงคำสมมติขึ้น เพื่อความสะดวกในการเรียกขานเท่านั้น

การศึกษาเรื่องประเพณีไทย ก็เป็นทำนองเดียวกันกับการศึกษาเรื่องเชื้อชาติไทย การศึกษา ไม่ว่าจะ เป็นความรู้เรื่องอะไร เมื่อประมวลลงก็มีอยู่สองอย่างเท่านั้น อย่างหนึ่งก็คือการศึกษาเรื่องของตนเองคือคน และรวมทั้งเรื่องวัฒนธรรมของตนและเรื่องสิ่งที่ตนผลิตสร้างขึ้น อีกอย่างหนึ่งก็คือ การศึกษาเรื่องธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมล้อมตนอยู่ การศึกษาทั้งสองอย่างนี้ ถ้าให้ผลเป็นความรู้ได้แน่นอน โภจมีระเบียบแบบแผนแห่งการศึกษาตามแนววิชาการ ก็เรียกว่าศาสตร์ ความรู้ที่เรียกว่าศาสตร์นั้น ถ้าแบ่งออกอย่างคร่าว ๆ ก็มีอยู่สามอย่างเท่านั้นคือ ๑. ธรรมชาติศาสตร์ (Natural Science) อันเกี่ยวกับเรื่องที่เรียกกันว่าวิทยาศาสตร์ ๒. สังคมศาสตร์ (Social Science) อันว่าด้วยเรื่องชีวิตจิตใจและความเป็นอยู่ของคนในส่วนรวมทุกแง่ทุกมุม หรือรวบยอดก็ให้แก่เรื่องวัฒนธรรม และ ๓. มนุษยศาสตร์ (Humanities) อันว่าด้วยเรื่องวัฒนธรรมเป็นพิเศษกลางประการ ซึ่งมนุษย์พยายามกำหนดเป็นคุณค่าขึ้นไว้ในเรื่องเกี่ยวกับจิตใจแล้วสำแดงความรู้สึกนั้นออกมา ถ้าเป็นความรู้สึกทางสุนทรียภาพ (Aesthetics) เกี่ยวกับความงามความไพเราะ ก็เป็นเรื่องของศิลปะและวรรณคดี ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการค้นปัญหาเรื่องความหมายของชีวิต ว่าทำไมจึงต้องมีเกิดมีตายก่อนหน้าที่ยังไม่มีเกิด มีมาแล้วอย่างไร เมื่อตายไปแล้วไปเป็นอะไร และจะกระทำตนอย่างไร จึงจะเป็นความสุขความเจริญ ขณะเมื่อยังมีชีวิตอยู่เหล่านี้เป็นเรื่องของวิชา ที่เรียกว่าศาสนาและปรัชญา

เราจะเรียนหรือศึกษาเรื่องวิชาเหล่านี้ให้รู้ทั้งหมดไม่ได้ เพราะแต่ละวิชายังแยกย่อยออกไปอีกมากมาย เป็นหลายสาขาวิชา ถ้าต้องการให้รู้ลึกซึ้งจริง ๆ ก็จะต้องศึกษาเป็นพิเศษแต่เฉพาะวิชาหนึ่งใดวิชา ถ้าเป็นเช่นนี้ก็จะรู้เพียงแต่ส่วนที่ได้ศึกษามา ส่วนวิชาอย่างอื่นก็ไม่รู้ กลายเป็นผู้ฉลาดเฉพาะแต่เรื่องวิชาของตน แต่จะกลายเป็นคนโง่และมมงายในเรื่องวิชาของคนอื่น ๆ เกิดเป็นผู้มีร่องลึก เป็นคนมีใจคับแคบและตามืด เห็นแต่วิชาของตนถ่ายเดียวว่าเป็นยอดในวิชาอื่นทั้งหมด วิชาอื่น ๆ สู้วิชาของตนไม่ได้ทั้งนั้น ผู้ซึ่งศึกษาวิชามุ่งไปแต่เรื่องทางกาย และถือว่ามีผลสำคัญ ฝ่ายผู้ที่ศึกษาวิชามุ่งไปแต่เรื่องทางจิตใจ ก็ถือว่ามีผลสำคัญ แต่หารู้สึกไม่ว่าคนนั้นมึ้นทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งต้องอาศัยและพัลวันกันอยู่ เป็นเหตุและผลต่อเนื่องกันไปอย่างลูกโซ่ ไม่มีวันที่จะตัดขาดกันไปได้ ถ้ายังมีชีวิตเป็นอยู่อย่างนี้

๑๗. การนับถือผี

ไทยแต่เดิมนับถือผี ถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังนับถืออยู่ พระอินทร์ พระพรหมและพระอะไรต่อพระอะไร ก็เป็นผี พระเจ้าหรือพระเป็นเจ้า ก็เป็นผี โดยเหตุที่ท่านเหล่านั้น เข้าใจกันว่าอยู่บนฟ้า สูงลิบขึ้นไปบนโน้น ไทยแต่เดิมจึงเรียกท่านเป็นคำรวมว่า ผีฟ้า ภายหลังเมื่อไทยนับถือพุทธศาสนาแล้ว ก็เปลี่ยนเป็นเรียกท่านว่า เทวดา และเรียกที่อยู่ของท่านว่าสวรรค์ และมีคำเดิมคือชั้นฟ้า เอาไปซ้อนเข้าคู่เป็นสวรรค์ชั้นฟ้า เพื่อให้ทราบว่างสวรรค์หมายความว่า ชั้นฟ้า นั้นเอง

เรามีคำพูดติดปากสืบกันมาจนทุกวันนี้อยู่คำหนึ่งว่า ผีสง่างเทวดา ซึ่งเมื่อแปลรวมหรือแปลแยกคำก็ได้ความเท่ากัน คือ ผี นั้นเอง ถ้าจะแปลคำว่าผีอีกต่อหนึ่ง ผีคือสิ่งลึกลับซึ่งมีสภาพเกินคน เพราะฉะนั้น ตามปรกติผีจึงมีอำนาจอยู่เหนือคน อาจทำคนให้ ได้ดีหรือให้ ได้ร้ายก็ได้ ส่วนคำสง่างแปลว่าอะไร สง่างก็แปลว่าผืนนั่นเอง แต่บางทีจะเป็นผีชั้นสูงยิ่งกว่าผีฟ้าทั่ว ๆ ไปที่เรียกว่าเทวดาก็ได้ เพราะในภาษาไทยใหญ่มีคำสง่าง ซึ่งหมายความว่าพวกพรหม ในภาษาไทยอาหมมีคำแสง (Sheng) มีความหมายเท่ากันกับสง่างในภาษาไทยใหญ่ ในภาษาจีนมีคำเซ่ง ในเสียงกวางตุ้ง และเซียในเสียงแต้จิ๋ว แปลได้หลายอย่าง แต่ความหนึ่งหมายความว่าศักดิ์สิทธิ์ คำว่าสง่างในภาษาไทย เดิมจะมีความหมายว่าศักดิ์สิทธิ์ได้บ้างกระมัง เพราะศักดิ์สิทธิ์เป็นคำสันสกฤตที่ภาษาไทยนำเอามาใช้เมื่อภายหลัง แต่เดิมเมื่อยังไม่ได้คำศักดิ์สิทธิ์ ไทยใช้คำอะไร ก็เห็นจะใช้คำว่าแรง ในไทยกลางถิ่น

ในคำเช่นแรงผีแรงคน ส่วนคำว่าสาง จะหมายความว่าผู้มีแรงอำนาจ กระมัง ในที่นี้ จะสังเกตเห็นว่า ถ้านำคำแรงเอามาใช้ในภาษาไทย บัจจุบัน แต่ลำพังคำเดียว ก็ไม่สะดวกนัก อาจเข้าใจเป็นอื่นได้ จึงได้ใช้ว่า “ผู้มีแรงอำนาจ” แทนคำว่า “ผู้มีแรง” เฉยๆ ให้หมายความไปในแนวว่าศักดิ์สิทธิ์

ย้อนกลับมากล่าวถึงเรื่องผีกันใหม่ เพื่อให้เรื่องต่อกัน ผีฟ้า หรือเทวดาก็มีศและตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ลดหลั่นกันลงมาเป็นชั้น ๆ ไม่ผิดแปลกอะไรกับเรื่องของคน ถ้าเป็นจำพวกสางก็อยู่เหนือพวกผีฟ้าอื่น ๆ ทั้งหมด ส่วนพวกผีฟ้าที่ไม่ได้เป็นสาง มีผู้เป็นหัวหน้า เรียกว่า พระยาแถน(แถนกับเทียนในภาษาจีนซึ่งแปลว่าฟ้า อาจเป็นคำเดียวกันก็ได้) มาภายหลังเรียกว่าพระยาอินทร์ เทียวนเรียกว่า พระอินทร์

พระอินทร์และพระอะไรต่อพระอะไร ที่เรารู้จักกันอยู่ทุกวันนี้ เป็นเรื่องมีอยู่ในคติของศาสนาพราหมณ์ ในสมัยพระเวท พุทธศาสนา เป็นสาขาหนึ่งซึ่งแยกจากศาสนาพราหมณ์รุ่นนั้น จึงต้องมีเรื่องพระอินทร์และเรื่องเทวดารวมอยู่ด้วย เพราะคนส่วนมากเขายังนับถือผีสางเทวดากันอยู่ จึงต้องอนุโลมตามความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ เป็นแต่ “แปลความหมายเสียใหม่” อย่างเดียวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงแก้ไขประเพณี ก็กล่าววว่า ใครประกอบกุศลเป็นคุณงามความดี ตามที่ศาสนากำหนดไว้ ก็จะได้ไปเกิดเป็นพระอินทร์หรือเป็นเทวดาอื่น ๆ ได้

สิ่งใดอันเป็นยอดปรารถนาของคน คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และศฤงคาร คือ หญิงผู้บำเรอความรัก สิ่งนั้นบนสวรรค์ก็มีไว้ให้พร้อม ถ้าแปลความหมายกันใหม่อย่างนี้ ใครๆ ที่ยังปรารถนาอยู่ก็ถูกใจ ไม่เห็นไปนับถือศาสนาอื่น แต่ในการแปลความหมายนี้ พุทธศาสนาก็ขมวดเข้าหาหลักธรรมอันเที่ยงแท้ คือกล่าวว่ แม้ใครจะได้ขึ้นสวรรค์ไปเกิดเป็นเทวดาแล้ว ก็มีวันตายหรือจุติได้ ไม่ถาวรเท่ากับได้ปฏิบัติและรัฐสพระธรรมให้ซาบซึ้ง แต่เรื่อง ทุกข์ อนิจจัง อนัตตา เป็นเรื่องที่คนเข้าใจได้ยาก ถ้ายังหนายู่ด้วยกิเลส ก็สมัครใจไปขึ้นสวรรค์ดีกว่า เหตุนี้ คนจึงยังนับถือผีมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ท่านกล่าวว่า “การนับถือผีสร้างเทวดา เป็นบ่อเกิดของกาพย์กลอน” (Animism is the father of poetry) นี้เป็นความจริง โลกถ้าขาดเรื่องอย่างนี้ไป ความสดชื่นของโลกมนุษย์ก็หมดไป เหตุนี้การนับถือผีจึงต้องมีอยู่ คู่กันไปกับเรื่องของโลก ยิ่งกว่านี้ ผู้ที่ยังนับถือผีอยู่ ถ้าเป็นจำพวกผีฟ้า ก็ดูเหมือนมนุษย์ไม่สู้เอาเป็นธรรมาภินันท์ นอกจากมีความเคารพนอบน้อมท่านเท่านั้นเป็นส่วนมาก นานๆ จึงจะมีการบูชาสังเวทท่านสักที ในกาลพิเศษเป็นกลางครึ่งกลางคร่าวเท่านั้น เช่นเมื่อวันขึ้นปีใหม่ เมื่อทำบุญอายุครบรอบใหญ่ หรือไม่กี่เรื่องบนเมฆเสกคาถาและจุดบั้งไฟ ผิดกับผีอีกสองจำพวกซึ่งจะกล่าวต่อไป ซึ่งมนุษย์ต้องระวังตัวคอยเช่นสังเวทและพินอบพิเทาอยู่เสมอ เพราะมีพระเดชมากกว่ามีพระคุณ และอาจให้ตีให้ร้ายแก่คนในชีวิตประจำวันของตน ซึ่งสำคัญยิ่งกว่าชีวิตในโลกหน้า

ในผีสองจำพวกนี้ มีจำพวกหนึ่งอยู่ต่ำลงมาจากเมืองฟ้า แต่ว่ามีลักษณะแหล่กลมล่ำกันอยู่ คือจะว่าเป็นครึ่งเทวดาก็ได้ เพราะอยู่ในอากาศบ้างบนต้นไม้บ้างเป็นต้น และมักเรียกกันเป็นเทวดา เช่น อากาศเทวดา รุกขเทวดา นอกนั้นยังมีผีที่เป็นชั้นหัวหน้า เป็นใหญ่ อยู่ในแผ่นดิน ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นเฉพาะ และมีชื่อเรียกไปตามลักษณะของท้องถิ่นที่ท่านสิงสถิตอยู่ เป็นเจ้าที่ เจ้าทุ่ง เจ้าท่า เจ้าป่า เจ้าเขา เป็นต้น เรียกว่า เจ้า แปลว่าผู้เป็นใหญ่หรือเป็นนายในภาษาไทยเดิม แต่ในภาษาไทยปัจจุบัน เรียกท่านว่า เทพารักษ์หรืออารักษ์เทวดาก็มี คือแปลว่าท่านเป็นเทวดามีหน้าที่คุ้มครองดูแล โดยเฉพาะในท้องถิ่นซึ่งท่านเป็นใหญ่อยู่

เจ้าผีหรือเทวดาอารักษ์ที่กล่าวนี้ คนมีความเกรงกลัวมาก เพราะท่านโกรธง่าย ไม่ถูกใจอะไรนิตก็โกรธได้ ถ้าโกรธจัด ก็อาจหักคอกคนที่ทำให้ท่านโกรธก็ได้ ทั้ง ๆ ที่คนนั้นเป็นผู้ที่เคยพินอบพิเทาเอาใจท่าน เหตุนี้คนจึงต้องระวังกลัวท่านไว้ก่อนเป็นดี เข้าทำนองผัวคู่ร้ายเมียจึงกลัว ถ้าผัวใจดีก็ไปเหมือนกับพวกเทวดา เมียมักไม่กลัว ช้ำจะช้ำคอกผัวเอาเสียด้วยก็ได้ เรามีคำพูดติดปากอยู่คำหนึ่ง ซึ่งใช้พูดกันอยู่จนทุกวันนี้ คือคำว่า "ให้เจ้าหักคอก" อันเป็นคำยืนยันเชิงสบถในถ้อยคำที่กล่าว ผีในจำพวกเจ้าผี คนมักปลุกเป็นศาลให้ท่านอยู่ จะได้สะดวกแก่การบูชาและเช่นสังเวทธาน ถ้าไม่มีใครสร้างศาลให้อยู่ท่านก็สิงสถิตของท่านตามเรื่อง ณ ที่ใดที่หนึ่งในท้องถิ่นอันเป็นเขตแดนของท่าน

พวกผีที่ฐานะถดถอยมาในอันดับต่ำสุด คือจำพวกผีเลว เลว แปลว่าสามัญในคำไทยเดิม ผีเหล่านี้รวมเรียกหมดกันว่าผีร้าย ตรงข้ามกับผีฟ้าซึ่งเป็นผีดี ส่วนพวกเจ้าผีอยู่ในจำพวกผีคาบเส้น จะเป็นเทวดาก็ไม่ใช่ จะเป็นผีร้ายก็ไม่เชิง เพราะฉะนั้นจึงมีคำว่าผีติดอยู่ ส่วนเทวดาก็ต้องเป็นเทวดา จะเรียกว่าเป็นผีต่อไปไม่ได้ เพราะผีไปติดอยู่กับพวกผีเลวเสียหมดแล้ว ขึ้นไปเรียกเทวดาว่าเป็นผีต่อไป ก็อาจทำให้เข้าใจผิด คิดว่าเป็นผีเลวก็ได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะอะไร ก็เพราะด้วยอำนาจของภาษา ที่ทำให้ความหมายเคลื่อนที่ไป ในเมื่อมีเหตุการณ์หรือเหตุอย่างอื่น เปลี่ยนแปลงขึ้น

พวกผีร้ายที่กล่าวมานี้ มันก็ร้ายจริง ๆ สมกับชื่อของมัน ตามแง่ที่คิดเห็นของคน เพราะคนเห็นว่า มันไม่มีให้ตีแก่ใคร นอกจากให้ร้ายอย่างเดียว อันที่จริงถ้าจะว่าไป ผีร้ายก็มีดีเหมือนกัน คือมันไม่รู้จักหักคอกใคร ที่ไม่หักคอกใคร ก็เพราะมันไม่มีอำนาจจะทำเช่นนั้นได้ วิธีที่จะทำร้ายใครได้ ก็มีแต่แลบลั่นปลิ้นตาหลอก หรือไม่ก็สำแดงเป็นรูปพิกลพิการพิลึกพิลั่น คนเห็นจะได้ตกใจกลัว ถ้าตกใจกลัวมาก ถึงกับขวัญหนีดีฝ่อ คนที่ถูกมันหลอกก็อาจจะตายได้ ถ้าไม่ตายก็ "คางเหลือง" ต้องเจ็บไข้หวังโรน ถึงกับต้องล้มหมอนนอนเสื่อทีเดียว อาการที่ผีมันสำแดงให้คนกลัวและตกใจเรียกว่า ผีหลอก คำพ้องอยู่ในคำว่าผีทำอะไรเราไม่ได้ นอกจากจะหลอก คือทำให้เราเข้าใจผิดหรือสำคัญผิดไป เท่านั้นเอง

มีประเพณีโบราณอยู่ประเพณีหนึ่ง ซึ่งแพทย์ไทยประพฤตีสืบกันมาจนถึงปัจจุบัน ถ้าแพทย์คนใดมีผู้มาเชิญไปรักษาโรค แพทย์จะ

ต้องตรวจดูอาการของผู้ป่วยเสียก่อน ถ้าเห็นว่าเป็นไข้หนักพักหน้าไม่
 หนาวไว้ใจ เมื่อเปิดหีบและวางยาแล้ว ก็จะทำเสียบบาลทันที เปิดหีบ
 ในที่นี้ หมายความว่า เปิดเอายาที่แพทย์ติดตัวมาด้วยในหีบหรือใน
 ล่วมยา และจะเปิดหีบได้ ก็ต่อเมื่อได้ตกลงเรื่องเงินค่าเปิดหีบเป็น
 ประเดิมกันเสียก่อน แล้วจึงจะวางยาคนไข้ได้ วางยาในที่นี้ไม่ใช่วาง
 ยาพิษ แต่เป็นการให้คนไข้กินยาของแพทย์ทดลองดูก่อน ส่วนทำ
 เสียบบาลกล่าวอย่างย่อก็เป็นดังนี้

เสียบบาล เป็นชื่อของอุบายวิธี เพื่อขับไล่ผีร้ายที่เข้ามาสิงอยู่
 ในคนทำให้คนต้องเจ็บป่วย ถ้ามันออกจากคนไปแล้ว คนจะหายเจ็บ
 ป่วยและเป็นปรกติตามเดิม วิธีทำ เอากาบกล้วยมาทำเป็นรูปกระบะ
 สี่เหลี่ยม (เขมรโบราณ กะบาน หมายความว่า กระบะ หรือ ถาด
 สำหรับใส่ของกิน “เอาเหล้าข้าวใส่กบาลออกเช่นวัก” – ชุนชังชุน
 แผน “ผู้ใดเสียเคราะห์ และเอากระบะผี ไปทิ้งไว้ในบ้านท่าน”
 – กฎหมายเก่าลักษณะเบ็คนเสรีจมาตรา ๑๘) มีขนาดเท่าฝ่ามือหรือโต
 กว่านั้น แล้วแต่ต้องการ พื้นกระบะมีไม้ไผ่ขัดและบุหีบด้วยใบตอง
 กระบะรูปอย่างนี้ลงไปก็เรียกว่าบัตร์ เอาตุ๊กตาตัวหนึ่งซึ่งปั้นด้วยดิน
 เหนียวเป็นรูปหยัก ๆ สักตัวว่าเป็นคน นุ่งผ้าจากเศษผ้าของผู้ป่วยที่
 เคยใช้ ใส่ลงไปใบบัตร์ พร้อมทั้งข้าวสุกและอาหารอย่างอื่น สิ่งละเล็ก
 ละน้อย ที่บัตร์จะปักธงกระดาษเล็ก ๆ หรือจะไม่มีก็ได้

เอาบัตร์นี้ไปวน ๆ ที่ตัวคนเจ็บ ๓ รอบ แล้วนำบัตร์นั้นลงเรือน
 ไป ขณะนี้ผีร้ายที่อยู่ในตัวคนเจ็บ มีสันดานจะกละ พอได้กลิ่นอาหาร
 ก็ออกจากตัวคนเจ็บ เข้าไปกินเครื่องเช่นใบบัตร์ ตอนนั้นคนในเรือน

จะปิดประตูเรือน ส่วนคนนำบัตรนำออกไปให้ไกลบ้าน ไปวางไว้ตรงทางสามแพร่ง หรือถ้าอยู่ริมน้ำไหลก็ลอยบัตรนั้นไป อย่าเอาบัตรนั้นไปวางไว้ในเขตบ้านของผู้ใด ขึ้นทำเช่นนั้นมิโทษผิดตามกฎหมายเก่า วางแล้วเวลากลับมา อย่าเหลียวหลังดูบัตร ถ้านำไปทิ้งทางบกลางคนก็หักกิ่งไม้จากต้นไม้ใกล้ทาง ตีคมือมาด้วยกิ่งหนึ่ง ลางคนก็เอาอะไรไปขีด ๆ หรือทำเป็นรูปกากบาทขวางหนทาง เพื่อพรางผีไม่ให้มันกลับมาได้ถูกทาง คนที่เอาบัตรไปวางทิ้ง เมื่อกลับมาถึงบ้านคนป่วย ก็จะตะโกนถามคนบนเรือนว่า “บ้านนี้อยู่ตึกกินดีหรือ” หรือ “บ้านนี้อยู่เย็นเป็นสุขทุกคนหรือ” คนบนเรือนก็จะตะโกนขานตอบลงมาว่า “จะ อยู่ตึกกินดี ไม่มีใครเจ็บใครไข้” ตอบแล้วจึงเปิดประตูเรือนได้ เป็นอันเสร็จพิธี พิธีเสียดบาลที่กล่าวนี้ เป็นอย่างที่เคยทำกันอยู่ในกรุงเทพฯ สมัยก่อน ส่วนในท้องถิ่นอื่นก็ทำเหมือนกัน ตลอดจนชาวป่าชาวเขาและชาวชนในประเทศเพื่อนบ้านก็ทำ เรียกชื่อเป็นต่าง ๆ กัน วิธีทำก็มีสิ่งที่เป็นปลุกย่อย ซึ่งไม่เหมือนกันทีเดียว แต่เมื่อว่าโดยหลักอันเป็นมูลฐานของเรื่องเสียดบาล ก็เป็นอย่างเดียวกัน คือทำพิธีบัตเคราะห์ที่บั้งความอันเกิดจากผีร้ายกระทำดังนี้

พวกผีร้ายผิดกับพวกเจ้าผี ในข้อที่เป็นผีไม่มีศาล เพราะไม่มีใครเขาปลุกศาลให้อยู่อย่างพวกเจ้าผี มีก็แต่หาอุบายให้มันไปเสียให้ไกลเท่านั้น เพราะถ้ามันเข้ามามาก ๆ เช่น ผีทำ ผีป่า เข้ามาเมื่องเมื่อใด ก็ทำให้เกิดความเดือดร้อนอย่างขนาดหนักขึ้นแก่คน จำเป็นต้องหาอุบายบัตเป่าด้วยอุบายวิธีทางไสยศาสตร์มากกว่าไปเช่นสังเวพิณอบพิเทามันอย่างเจ้าผี เพราะพวกผีร้ายไม่มีอำนาจและไม่มีอะไร

จะให้ได้ตามปรารถนา เหมือนอย่างพวกเจ้าผี ซึ่งเมื่อเช่นสังเวทประจบประแจงให้ดูทาง ก็มักได้สมความปรารถนาตามที่ขอ และเหตุร้ายภัยพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่คน ก็มักเกิดจากเจ้าผีส่งผีร้ายให้เข้ามากระทำเสียเป็นส่วนมาก เหตุนี้คนจึงกลัวเจ้าผีมากกว่ากลัวผีร้าย

เรื่องผีนี้มีมาก กล่าวเท่าใดก็ไม่ได้ถ้วนในขบวนการ ถ้าคิดไปเรื่องของผีไม่แตกต่างอะไรกันนักกับเรื่องคน ต่างกันแต่ที่ผีเป็นสิ่งที่ลึกลับ และมีอำนาจอยู่เหนือคน ตัวตนของผีเป็นอย่างใดก็ไม่มีใครทราบ และไม่มีใครเคยเห็นตัวจริงของผี เหตุนี้ คนจึงจำเป็นต้องนึกให้มีตัวตนขึ้น โดยถือเอาคนเองนั่นแหละเป็นที่ตั้งของผี เพราะฉะนั้นรูปร่างหน้าตาและเรื่องความเป็นไปของผี จึงละม้ายคล้ายคลึงกับของคนมาก ถ้าเป็นจำพวกผีฟ้า รูปร่างหน้าตาเหมือนคนที่สวยงาม โดยเอาคุณสมบัติแห่งความงามเข้าไปประกอบเพิ่ม เพื่อให้สวยเลิศยิ่งกว่าคนเท่านั้น ส่วนพวกผีร้าย ก็มีรูปร่างเหมือนคนอีกนั่นแหละ แต่นึกให้มีรูปพิกลยิ่งขึ้นเท่านั้น คนจะรู้สึกเกลียดกลัว ลางที่ก็มีรูปเหมือนคนแต่กลางส่วนเท่านั้น เช่นเหมือนคนแต่คอนหัว แต่ตัวเป็นสัตว์เดียดระจัน หรือไม่ก็ตัวเป็นคน แต่หัวเป็นสัตว์เดียดระจัน นึกปราชญ์ชาวตะวันตกกลางท่านว่า เป็นเรื่องการนับถือบูชาสัตว์ร้ายของมนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์ ซึ่งเหลือตกค้างมาในคติเรื่องการนับถือผีสูงเทวดา ถ้าผีมีรูปเป็นอย่างอื่นที่ไม่ใช่มีรูปเหมือนคน ก็เป็นเพราะผีบันดาลให้เห็นไปเองเท่านั้น เช่นเห็นเป็นสุนัข มีตัวโตเท่างวงชาติเล็ก ทั้งที่ข้าพเจ้าเคยประสบเห็นมาแล้วเมื่อเด็ก

คนโบราณแต่ครั้งสมัยดึกดำบรรพ์ เห็นความเป็นไปในสิ่งธรรมชาติมีอำนาจรุนแรง ยากแก่ที่มนุษย์จะควบคุมเอาไว้ได้ แล้วก็มักไม่ร่วมมือกับมนุษย์ด้วย คนจึงจำเป็นต้องสร้างสรรค ให้เกิดมีผีขึ้น เพราะด้วยความกลัวและด้วยความต้องการให้ผีลงชนิด โดยเฉพาะพวกผีฟ้าและพวกเจ้าผี มีหน้าที่เป็นใหญ่ เกี่ยวข้องกับข้อดีข้อชั่วเดือดร้อน ซึ่งมีอยู่เสมอในความเป็นไปแห่งชีวิตของคน และหาความแน่นอนไม่ได้ เมื่อสร้างขึ้นมาแล้ว ถ้ามีเรื่องเดือดร้อนติดขัดอย่างใด ก็จะได้อาศัยท่านเป็นที่พึ่ง ไม่ว่าเหวใจเหมือนเมื่อก่อน เมื่อยังไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดถือ เหตุนี้ จึงได้เกิดมีผีขึ้นมากมาย ซึ่งกระทำหน้าที่เกี่ยวกับการต่าง ๆ เป็นเทพประจำฝน เทพประจำลม เทพประจำไฟเป็นต้น หรือไม่ก็เป็นเจ้าประจำถิ่น เป็นเจ้าที่เจ้าเขาเจ้าป่าเป็นต้น

ผีเหล่านี้ โดยเฉพาะที่เป็นชนเทวดา ลางองค์ก็มีอำนาจยิ่งชั้น ลางองค์ก็มีอำนาจตกต่ำลง ลางองค์ก็ถูกแย่งตำแหน่งหน้าที่ ที่ต้องแก่ชราและตายไปแล้วก็มี ที่เกิดใหม่และกำลังพัฒนาด้วยอำนาจวาสนาก็มี ที่เดิมเป็นหลายองค์ ภายหลังมารวมหน้าที่เป็นองค์เดียวก็มี เกิดเป็นมีพระเจ้าหรือเป็นเจ้าชน

เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้ ดูประหนึ่งว่าผีมีจริง มีจริง ทำไม่จะไม่จริง แต่เป็นจริงอยู่ในใจของผู้เชื่อ ถ้าไม่เชื่อผีก็ไม่จริง เมื่อผีมีทั้งที่มีจริงและไม่มีจริง แบ่งกันอยู่เป็นสองคติดังนี้ ปราชญ์ท่านจึงบอกไว้ว่า อย่าไปยุ่งกับเรื่องผีให้มากนัก ว่ามีจริงหรือไม่จริง เพราะผีว่าโดยเนื้อแท้ เป็นเรื่องนามธรรม จะเอาเรื่องทางรูปธรรมเข้าไป

วิเคราะห์ อย่างที่ทำกันอยู่ในห้องวิทยาศาสตร์หาได้ไม่ เมื่อวิเคราะห์กันไม่ได้ วิทยาศาสตร์ก็ออกความเห็นให้เด็ดขาดในเรื่องผีไม่ได้ ถ้าซินบอกได้ว่าผีไม่มีเพราะได้พิเคราะห์และพิสูจน์แล้ว ก็อย่าเพิ่งเชื่อนัก เพราะจะเอาผีเข้าไปวัดไปซังไปตวง เหมือนสิ่งที่มีรูปมีเทห์หาได้ไม่

สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ ที่เป็นสิ่งลึกลับยังไม่รู้ มีอยู่อีกมากนัก ถ้ายังไม่รู้ ก็ต้องปล่อยให้เป็นเรื่องผีเรื่องลึกลับไปก่อน คนจะได้รู้ว่านั่นเป็นเรื่องที่ยังไม่รู้ ถ้าต่อมาภายหลังรู้เรื่องแล้ว ว่าความจริงเป็นอย่างไร ข้อที่ว่าเป็นผีก็จะหมดไปเอง มิพักต้องไปบอกว่าผีไม่มี แก่ผู้ที่เขายังเชื่อว่ามีอยู่ เช่น โรคอทิวาต์ เมื่อก่อนนี้เราเข้าใจว่าผีทำเป็นผู้กระทำ จึงได้เรียกว่าผีทำ ต้องมีอุปเท่ห์ต่าง ๆ สำหรับบ่อกันมัน และว่าผีทำมันมาทางน้ำ เวลากลางคืนกำลังเงียบสงัด จะได้ยินเสียงมันร้องกันเหวอเหวอ อย่างเสียงคนพายเรือร้องพร้อม ๆ กัน เมื่อเด็กอยู่ ถ้าผู้ใหญ่บอกว่ามันมาแล้ว ได้ยินแฉ่วว่าเหวอเหวอ ก็กลัวจริง เข้ามุ้งนอนเงียบทันที เคยวันรู้ว่าโรคห่านันมันมีตัวอยู่ในน้ำ แต่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า ถ้าไม่กินมันเข้าไปก็ไม่เป็นไร คำว่า ผีทำก็หายไปเอง ยังเหลือตกค้างอยู่ก็ที่พวกชายหนุ่มยังเรียกพวกของตนเองว่า “อ้ายทำ” อยู่เท่านั้น

๑๘. การนับถือผี (ต่อ)

นอกจากการแบ่งจำพวกผี ออกเป็นผีฟ้าเจ้าผีและผีร้าย ดังกล่าวมาแล้วในตอนก่อน เขาอาจแบ่งจำพวกผี ตามที่ใช้แบ่งกันอยู่ในวิชามานุษยวิทยาตามคติที่ว่าด้วยลักษณะการเช่นสังเวชบุชา ออกได้เป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. คติบูชาผีบรรพบุรุษ (Ancestor Worship)
๒. คติบูชาผีวีรบุรุษ (Hero Worship)
๓. คติบูชาผีธรรมชาติ (Nature Worship) และ
๔. คติบูชาผีร้าย (Demon Worship)

ผีที่มาก่อนและอยู่ใกล้ชีวิตกับคน ก็คือผีบรรพบุรุษ ได้แก่ญาติผู้ใหญ่ มีพ่อแม่ปู่ย่าตายายเป็นต้น ซึ่งตายไปแล้ว และด้วยความอาลัยรัก แม้ท่านจะตายไปแล้วก็ยังนึกว่าท่านยังอยู่ คือเป็นผีประจำอยู่ในเรือน คอยดูแลเอาใจใส่ ให้ลูกหลานที่ยังอยู่มีความสุขความเจริญ ถ้าลูกหลานตั้งตนอยู่ในจารีตประเพณี หรือให้ร้ายได้ทุกข์แก่คนในบ้านได้ เมื่อคนเหล่านั้นประพฤตินอกนอกรีตนอกรอยประเพณี ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว

การเรียกผีบรรพบุรุษนี้ เท่าที่ทราบมา แต่ยังไม่ได้สอบสวนกันจริงจังตามหลักวิชา ว่าทำไมแต่ละภาคของประเทศไทย จึงเรียกชื่อเป็นต่าง ๆ กัน ทางภาคเหนือหรือภาคพายัพเรียกว่า ผีปู่ย่า ไม่นับตายายเข้าด้วย ทางภาคอีสานเรียกว่าผีปู่ตา ไม่นับญาติผู้ใหญ่ที่เป็นหญิงคือย่าตายายเข้าด้วย ทางภาคกลางเรียกว่า ผีปู่ย่าตายาย นับเอาเข้า

หมดทั้งญาติผู้ใหญ่และทางฝ่ายพ่อและแม่ ทางภาคใต้เรียกว่า ผีตาย
ไม่นับบูยาเข้าด้วย

ทั้งนี้^๕เป็นเพราะอะไร ยังไม่ทราบได้ชัดแจ้ง แต่ตามเครือญาติ
ที่ยังนับกันอยู่ในทางปฏิบัติ ก็เป็นนับญาติทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ ถ้า
ได้สอบสวนกันจริงจังตามหลักวิชาว่าด้วยเรื่องโครงสร้างของครอบครัว
และการจัดระเบียบของสังคม (Family structures and social organization)
อันเป็นสถาบันอย่างหนึ่งของชาวไทย ด้วยวิธีเปรียบเทียบกับ
ของชนชาติอื่น โดยเฉพาะในชาวนชนซึ่งเป็นชาติเพื่อนบ้าน ก็อาจได้
ผลเป็นความรู้ที่เรียกว่าความรู้บริสุทธิ์ (pure knowledge) ให้เรา
ทราบเรื่องต่าง ๆ มีเรื่องประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ประ
วัติศาสตร์ เรื่องความคิดเห็นอันเป็นพื้นจิตใจของชาวไทย ได้บริสุทธิ์
ยิ่งขึ้น ตีกว่าใช้ความรู้สักแต่ว่าทำได้ แต่ไม่มีความรู้บริสุทธิ์เป็นพื้นมา
ก่อน ซึ่งจะสามารถนำเอาไปใช้ปฏิบัติเป็นความรู้ประยุกต์ (applied
knowledge) ได้

ญาติผู้ใหญ่ที่ตายไปเป็นผีประจำอยู่ในบ้านเรือนเดิมของตนนั้น
สิงสถิตอยู่ในเรือนที่ตรงไหนก็ไม่ปรากฏชัด ถ้าเรือนหลังเก่า รื้อปลุก
ใหม่ในที่เดิมหรือในที่อื่นก็ตามที่ ท่านจะย้ายตามไปอยู่ด้วย หรือจะ
อย่างไรก็ไม่ทราบ อันที่จริงก็ไม่น่าคิด ท่านจะสิงสถิตอยู่ที่ไหนก็ตาม
สมควรใจของท่าน เมื่อจะทำการกราบไหว้บูชา นึกว่าท่านอยู่ที่ไหน
ท่านก็อยู่ที่นั่นก็แล้วกัน นึกอย่างนั้นแล้วทำพิธีที่ตรงนั้นอยู่บ่อย ๆ ก็
จะเกิดความเคยชินเป็นประเพณีขึ้นเอง เพื่อนชาวพ่ายคนหนึ่งบอก
ว่าทางภาคนี้^๕ เขาทำเป็นห้องไว้ในห้องตรงที่เป็นหัวนอน เอาผ้าขาว

ผืนเล็ก ๆ ปูลงบนหิ้ง แล้วมีผ้าแดงอีกผืนหนึ่งทับบน การบูชาประจำวันก็ไม่ทำอะไร เอาดอกไม้ไปวางบูชาไว้บนหิ้งเท่านั้น ดอกไม้บนหิ้งสุ่มกันไว้จนแห้ง ถ้าลูกหลานในครัวเรือนนั้นคนใด ออกเรือนไป ก็แบ่งเอาดอกไม้แห้งที่หิ้งบางส่วน ไปไว้ที่หิ้งในเรือนใหม่ของตน สำหรับจะได้กราบไหว้บูชา เป็นส่วนสัดของตน เมื่อแยกเรือนเป็นอิสระไปแล้ว วิธีทำอย่างนี้เรียกว่า แบ่งผี เมื่อผีถูกแบ่งไปอย่างนี้ ก็จะต้องเข้าใจว่าท่านคงแบ่งภาคไปอยู่ที่เรือนหลังใหม่ด้วย

นอกจากผีปู่ย่าตายาย ก็ยังมีผีเรือนอยู่ด้วย ผีปู่ย่าตายายและผีเรือนจะเป็นผีเดียวกันหรือว่าต่างกัน ก็ได้แต่นึกเอาว่าคงเป็นผีเดียวกัน เพราะเมื่อมีพิธีไหว้ผีก็ตูปน ๆ กัน หากว่าเป็นผีคนละพวก ถ้าเป็นผีเกเรมีปณอยู่ด้วย ก็จะอยู่กันไม่เป็นสุข เพราะคงจะทะเลาะตีกันเป็นแน่ ผีเรือนนั้นไปได้รับความตามคตติและประเพณีพม่า ว่าสังสติด อยู่บนยอดเสาเรือน เพราะฉะนั้น ตรงหัวเสาทุกต้น จึงมีผ้าขาวคลุมไว้ ท่านจะได้เลือกอยู่ได้สบายตามใจท่าน นี้ก็มาคล้ายคลึงกับประเพณีปลูกเรือนของชาวไทย ที่มีผ้าแดงเจาะรูตรงกลาง สวมลงไปในหัวเทียนปลายเสา (หัวเทียนคือเต็อยหัวเสาสำหรับรับชื่อ) แล้วจึงเอาผ้าอีกผืนหนึ่งเป็นสีขาวทับบนผ้าแดง ผิดกันตรงข้ามกับผ้าปูบนหิ้งผีของชาวพวยัพ ผ้าปูเป็นอาสน์สงฆ์ และผ้าปูบนที่นอนบ่าวสาว ซึ่งใช้ปูด้วยผ้าขาวแล้วจึงปูผ้าแดงทับบนอีกที่เพื่อกันเขื่อนผ้าขาว มีผู้เล่าให้ฟังว่า ผีเรือนทางจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดใกล้เคียง มีผ้าขาวผ้าแดงวางสอดทับไว้ที่ปลายหัวเสาเอกของเรือน ว่าที่ตรงนั้นแหละเป็นที่อยู่ของผีเรือน

ผ้าที่หับหัวเสานี้ ในเรื่องเกี่ยวกับพิธีปลุกเรือน เรียกกันว่า ถนองพระบาทพระเป็นเจ้า ถนองจะแปลว่ารองรับหรือแปลว่าอะไร แน่ก็ไม่ทราบ ผ้าที่หับหัวเสานี้ ลางที่กึ่งลงเลขยันต์ ว่าเป็นเครื่องกัน เสนียดจัญไรและกันเสาทกน้ำมันด้วย นอกจากนี้ผ้าหับหัวเทียนแล้ว ยังเอาหน่อกล้วยน้ำและต้นอ้อย ผูกมัดที่ปลายเสา เรียกว่าเรือนแก้ว ประเพณีภาคอีสาน ใช้ไหม ผ้าย โปกุน โปยอ โปกล้วย โปเงิน โปคำ (โปทอง) ผูกติดไว้ปลายเสาแรกเสาชวัญเสาเดียว ไม่ใช่ทำทุกเสา เหมือนในภาคกลาง นอกนี้ ยังผูกหน่อกล้วยและต้นอ้อย แล้วเอาผ้า งาม ๆ หุ้มเสาอีกที เรื่องที่ทำเหล่านี้เกี่ยวกับพิธีทำชวัญเสา

คราวนี้ ลองเปรียบเทียบกับประเพณีของมอญดูบ้าง เรือนของ มอญมักจะมีผลมะพร้าวห้อยไว้ที่ข้างเรือนทางทิศใต้ มะพร้าวนี้มีผ้า สีเหลืองหรือสีแดงพันไว้ด้วย นัยว่าเป็นเครื่องสังเวชบูชาผีเรือน และ จะเปลี่ยนผ้าใหม่เมื่อย่างเข้าฤดูฝน หมดฤดูฝนแล้ว จึงจะมีการสังเวช บูชากันใหม่ เครื่องสังเวชบูชา มี เงิน ทอง ข้าวเหนียว ไข่ น้ำตาลปึก และผลไม้ต่าง ๆ ที่ต้องสังเวชบูชาในระยะนี้ เพื่อขอให้ท่านบ่้องกัน คนในบ้านเรือนให้พ้นจากความเป็นไข้ ซึ่งมักมีเมื่อสิ้นฤดูฝน ผีเรือน นี้ แม้คนในเรือนจะจัดทำที่สำหรับให้ท่านสิงสถิตอยู่อย่างสบาย ก็ใช้ ว่าท่านจะต้องโปรดปรานรักใคร่คนที่จัดสร้างก็หาไม่ แม้จะจัดหาเครื่อง สังเวชมากมายสำหรับถวายท่านอย่างไร ท่านก็เฉยไม่ว่าอะไร แต่ทว่า ละเลยเสีย ไม่คอยเอาใจใส่เช่นสังเวชท่าน เป็นไม่ได้ทีเดียว เพราะ ท่านจะสำแดงความโกรธ บอกให้รู้ตัว โดยให้เกิดเหตุเภทภัยและเป็น ไข้ได้ทุกข์ แก่คนในบ้านทันที

นี่เป็นข้อความมีพรรณนาไว้ในหนังสืออังกฤษเล่มหนึ่ง ความจริงจะเป็นสิ่งที่พรรณนาไว้เพียงไร ก็ไม่อาจทราบได้ แม้จะได้มีโอกาสสอบมอญในปัจจุบัน ก็เห็นจะไม่ได้เรื่องอะไรเป็นล่ำเป็นสันนัก ในที่สุดอาจตอบว่าไม่ทราบก็ได้ เพราะสมัยเวลาและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปมากแล้ว เรื่องประเพณีเกี่ยวกับการนับถือผีก็อาจเปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่โดยปรกติ ก็ไม่ได้เอาใจใส่เรื่องเหล่านี้ แม้บางคนจะรู้เรื่องก็อาจปฏิเสธว่าไม่ทราบก็ได้ เป็นลักษณะเดียวกับที่ข้าพเจ้าเคยถามชาวไทยอีสาน ทั้งที่เป็นคฤหัสถ์และบรรพชิต และทั้งที่เป็นผู้หญิงและผู้ชายหลายคน ถึงเรื่องผีตาแฮกซึ่งเป็นผีจำพวกเดียวกับพระภูมินาของภาคกลาง ก็ได้รับคำตอบว่าไม่ทราบ ที่ไม่ทราบอาจเป็นเพราะผู้ตอบไม่เคยทำนา จึงไม่ทราบก็เป็นได้ แต่ที่จะไม่ทราบทุกคน ก็ตุกระไรอยู่ เพราะอาชีพส่วนใหญ่ก็คือทำนา ต่อเมื่อซักไซ้ไล่เลียงมากเข้าจึงได้ความว่ารู้จัก แต่ว่าเป็นเรื่องจืดจางไปแล้วเป็นส่วนมาก เพราะฉะนั้น เรื่องคติผีเรือนของมอญที่กล่าวมาข้างต้น ถ้าไปซักถามใครที่เขาเป็นเชื้อมอญ ก็คงไม่ได้ความอะไรเป็นล่ำเป็นสัน ในทำนองเดียวกันนี้ก็ไ้

มีผู้เล่าให้ฟังว่า ทางจังหวัดนครสวรรค์ ชาวบ้านมีประเพณีเอาอิฐปูैयाตายใส่หม้อใหม่ขนาดใหญ่ ใส่สาแหกรกแขวนไว้ที่ซื่อ เวลาไหว้ผีก็มาทำกันที่ตรงนั้น เรื่องเอาอิฐมาไว้ในเรือน ตามปรกติในจังหวัดอื่นเท่าที่ทราบมักไม่ทำกัน ตามปรกติกก็เอาไปบรรจุไว้ที่วัด หรือไม่ถ้เป็นชาวบ้านสามัญ ก็เอาไปฝังไว้ที่ใต้โคนต้นโพไหวัด หรือ

ไม่กี่ห่อผ้าขาวหรือใส่หม้อใหม่ เอาไปไว้ใต้ธรรมาสน์อาสน์สงฆ์ แม้เมื่อไม่กี่ปีทีล่วงมานี้เอง ก็เคยได้เห็นที่วัดหนึ่งในอำเภอศรีสขันธ์ จังหวัดสุโขทัย ทั้ง ๆ ที่เคยมีประกาศห้ามไม่ให้ทำเช่นนั้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ แล้ว เพราะเป็นที่เกลียดกลัวแก่คนอื่น แสดงว่าประเพณีนั้นตายยาก ถ้าเคยทำกันมาอย่างใด ก็ยังคงถือทำกันอยู่อย่างนั้น นอกจากจะมีเหตุการณ์อะไรพิเศษเกิดขึ้น ชาวบ้านจึงจะเลิกประเพณีเดิมไปได้ แต่ประเพณีที่ชวนหม้ออัฐิไว้ที่ชื่อ เป็นประเพณีของจังหวัดนครสวรรค์ซึ่งมีผู้นิยมอยู่ จึงถือได้ว่าเดิมเห็นจะเป็นเช่นนั้นจริง เพราะไปเข้าคตินการถือผีของชาวไทย ที่ไม่กล้านอนขวางชื่อ ด้วยกลัวผีจะลงมาเหยียบอก ทำให้รู้สึกอึดอัดหายใจไม่ออก

อนึ่ง ได้ทราบมาว่า ทางภาคอีสานชนอนกันในเรื่องเป็นส่วนสัตว์ ไม่จำเป็นต้องมีปากัน นอนจากกันเป็นห้องเล็ก สำหรับลูกสาวและลูกเขยนอนเป็นเฉพาะ ซึ่งเขาเรียกว่าส้วม และไม่มีใครกล้าละลابلะลวงลวงชื่อเข้าไป ด้วยเป็นการผิดผี ผีอาจโกรธได้ เพราะฉะนั้นจะเป็นเพราะแต่เดิมเป็นที่อยู่ของผีเรือนด้วยอีกแห่งหนึ่งได้บ้างกระมัง

ถัดจากผีเรือนซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับคน ก็มีผีเจ้าที่ ซึ่งในบัดนี้ในภาคกลาง เรียกว่าพระภูมิ พระภูมิคงเป็นคำของเขมร โดยนำคำบาลีมาใช้ เพราะทางอินเดียไม่ปรากฏว่ามีคำพระภูมิ ใช้เกี่ยวกับเรื่องพระภูมิ เรื่องพระภูมิเจ้าที่และผีอื่น ๆ ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวไว้แล้วในเรื่องผีสงเทวดา (โรงพิมพ์พระจันทร์ พ.ศ. ๒๔๙๕) จึงจะไม่กล่าวซ้ำในที่นี้ อีก นอกจากกล่าวเพิ่มเติมถึงเรื่องศาลพระภูมิ ทำไมจึงต้องมี

เสาคเดียว อันที่จริงข้าพเจ้าก็อยากทราบอยู่เหมือนกัน แต่เมื่อไม่มีทาง จะทราบได้ด้วยเหตุผลก็ต้องใช้วิธีเปรียบเทียบดู

ข้าพเจ้าทราบมาว่าผีตาแฮกซึ่งเป็นพระภูมินาของภาคอีสาน เขาปลุกศาลขึ้นในนาตามที่กำหนดไว้ คือปักเสาขึ้นเสาหนึ่ง สูงเสมอเพียงตาเพื่อการระ และเอากิ่งไม้ขนาดเล็ก ๆ หรือไม้ไผ่ ผูกหรือขัดกัน เป็นแผ่น วางทับหัวเสา โดยมีแถววัลย์หรือสิ่งอย่างอื่นใช้ต่างเชือก ผูกไว้อีกที เป็นการทำชั่วคราวเท่านั้น เมื่อเสร็จพิธีแรกนาแล้ว ก็ลงทิ้งไปในที่สุกศาลชั่วคราวนั้น ก็พังไปเองตามกาลเวลา คิดว่าพระภูมินาของภาคกลาง แต่เดิมมาก็คงเป็นลักษณะเดียวกัน เราเรียกศาลพระภูมิต่างกันว่าศาลเพียงตา แต่ศาลเพียงตาเดี่ยวนั้น โดยเฉพาะที่เคยเห็นในกรุงเทพฯ ทำด้วยไม้จริงทาสีขาว เป็นรูปโต๊ะมีขา สูงเสมอนัยน์ตาคณยน์โต๊ะหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นที่สถิตหรือฐานของพระภูมิ อีกโต๊ะหนึ่งมีความสูงลดต่ำลงมา สำหรับวางบัตรพลีเครื่องสังเวย คนที่ไม่ทราบเรื่อง เอาเครื่องบัตรพลีไปวางไว้บนโต๊ะทั้งหมดทั้งสองโต๊ะ แล้วพระภูมิต่านจะหาที่วางบนนั้น สำหรับเป็นที่ประทับของท่านได้อย่างไร

ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ศาลพระภูมิชั่วคราวที่มีเสาคเดียวนั้น จะมีมาแต่โบราณนานมาแล้ว และเมื่อเคยทำกันเป็นเสาคเดียวอย่างนั้น ก็เกิดเป็นประเพณีขึ้นว่า ศาลพระภูมิแล้วจะต้องมีเสาคเดียวเสมอไป ถ้าใครทำศาลเป็นสี่เสาก็ถือว่าไม่ใช่ศาลพระภูมิ จะต้องเป็นพระอะไรต่ออะไรอย่างอื่นไป ดังที่เห็นกันอยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และผู้ที่รู้ ก็คือรู้ท่านั้นว่าศาลพระภูมิต้องมีเสาคเดียว นอกเหนือไป

กว่านั้นไม่เข้าใจด้วย ถ้าถูกถามอยู่บ่อย ๆ ว่าทำไมจึงมีเสาคเดียว ก็อาจมีผู้รู้แต่งเป็นเรื่องนิยายนิทานประกอบขึ้น อย่างต้นเหตุของ ชื่อ อำเภอบล ชื่อกะ เป็นต้น เช่นเรื่อง ตาม่องโล่ และเรื่องท้าวพรหมทัต และนางอรพินธุ์แห่งปราสาทพิมาย เป็นตัวอย่าง สนุกดีเหมือนกัน และอาจได้ความรู้ทางวิชานิยายคดี ถ้าเรื่องเหล่านั้นสืบเป็นปรัมปรามาแต่เรื่องโบราณ

ศาลพระภูมินั้นแต่เดิมทำด้วยไม้ มีหลังคดหลังกันเป็นสองชั้น ชั้นบนเป็นที่ตั้งรูปเจดีย์ของท่าน ชั้นล่างเป็นที่วางเครื่องสังเวศ ซึ่งแต่เดิมเห็นจะเป็นที่วางเครื่องสังเวศสังละอันพันละน้อย ภายหลังมีไก่ หัวหมู ปลาเปาะชะ และอะไรอีกมากมาย ตามความเจริญของเรื่องเหล่านั้น โดยเฉพาะที่อยู่ในกรุงในเมืองจึงต้องมีตั้งโต๊ะเป็นพิเศษสำหรับวางเครื่องสังเวศเหล่านั้นได้เพียงพอ ส่วนศาลพระภูมิเดิวนั้น ก็เจริญเป็นวิวัฒนาการขึ้น กลายเป็นหล่อด้วยซีเมนต์ทั้งเสาและตัวศาล ยิ่งกว่านั้น ยังยกย่องพระภูมิให้อยู่ศาลเป็นวิมานชั้นฟ้าอย่างซึ่มทราบกัน คือ มีสามช่องสามยอดอย่างที่เทวดาอยู่ เพียงเท่านั้น ยังไม่พอใจ แลมาให้เป็นวิมานมียอดอย่างปราสาทชั้นด้วยอีกชั้นหนึ่ง จนพระภูมิไม่ใช่เจ้าผี แต่กลายเป็นเทวดาผีฟ้า จนกระทั่งเป็นหัวหน้าเทวดาไป

เรามีคำพูดติดปากกันอยู่คำหนึ่งว่า “พระภูมิกินไก่ ไก่กินปลวก ปลวกกินศาลพระภูมิ” เดิวนั้นปลวกกินศาลพระภูมิไม่ได้แล้ว เพราะไม่ได้ทำด้วยไม้เหมือนก่อน ที่พระภูมิกินไก่ ก็เพราะมีไก่ป่าซึ่งคนไปตักจับเอามาได้ และคนสมัยโน้นก็คงชอบกินไก่เหมือนกัน แต่คงไม่

ได้กินบ่อย ๆ อย่างเป็นอาหารประจำวัน จึงต้องซัดว่าพระภูมิชอบกิน
ไก่ไปคั่วย ตันจะได้มีโอกาสกินไก่ตามเสด็จ เคี้ยวนี้พระภูมิได้กินไม่
เฉพาะแต่ไก่เท่านั้น แต่ได้กินหมูกินปลาเพิ่มขึ้นอีกด้วย

นอกจากพระภูมิเจ้าที่ ก็ยังมีเจ้าผีตลอดจนนางไม้และผีเสื้ออยู่
อีกมากมาย ขึ้นนามาบรรยายไว้ในที่นี้ทั้งหมด ก็เห็นจะไม่ไหว ตาม
ปรกติ คนก็ไม่อยากจะเกี่ยวข้องด้วยนัก เป็นแต่เมื่อผ่านไปในอาณา
บริเวณที่ท่านเป็นใหญ่อยู่ ถ้ามีศาลของท่านอยู่ที่ไหน ก็เข้าไปกราบ
ไหว้ขอความคุ้มครองภัยจากท่าน ถ้าไม่ทำ ใจคอไม่สบาย เพราะเป็น
ความเชื่อที่ยังฝังลึกอยู่ในจิตใจของคนส่วนมาก ซึ่งยังไม่มีความคลี
คลายเป็นความเจริญในเรื่องเหล่านี้

ส่วนผีที่ไม่ใช่พวกเจ้าผีนั้นร้ายมาก คนจึงหลีกไกล ไม่อยากเข้า
ไปเกี่ยวข้องกับมัน ถ้าหลีกหนีมันไปไม่พ้น ก็ต้องเซ่นสังเวยมันไว้
ก่อนเป็นดี ฝรั่งเล่าว่าตามหมู่บ้านชาวกะจันในประเทศพม่า เขามีน้ำ
มีเหล้าใส่กระบอกไม้ไผ่ ไปตั้งไว้ที่หัวบ้าน สำหรับพวกผีที่ผ่านมา จะ
ได้กินเหล้ากินน้ำ ไม่ต้องถึงกับจะเข้ามารบกวณคนถึงภายในหมู่บ้าน
นอกนี้ยังมีหัวงัวควายหัวหมูและหัวไก่ ทั้งอยู่ระเกะระกะในที่นั้น ที่
เป็นหัวยังมีคราบเลือดติดแข็งอยู่ก็มี ตลอดจนขนไก่มีทั้งกระจุกกระจ
ายอยู่เกลื่อน นี่แสดงว่าเป็นเครื่องเซ่นผีมีราคาของชาวบ้าน ที่พวก
ผีเหล่านั้นต้องการกินก็มี นอกนี้กลางหมู่บ้านมีมีตมิตาบวางไว้ในที่นั้น
ด้วย สำหรับพวกผีกลางตน เมื่อกินงัวกินควายและกินเหล้าเมามาเข้า
ไปแล้ว ถ้าถึงกับทะเลาะวิวาทกัน ก็จะได้ใช้มีตและตาบฟันกันได้
สะดวก เพราะมีสำรองไว้ให้แล้ว จะฟันแทงกันอย่างใดก็เชิญ ขอ

อย่างเดียวกันนั้น อย่าเข้ามาตีรันฟันแทงกันภายในหมู่บ้านก็แล้วกัน เพราะจะทำให้ชาวบ้านเป็นหัวล้านพลอยตายไปด้วย และขอให้รู้จักบุญคุณของชาวบ้านบ้าง ที่ให้ข้าวยาปลาบั้งและจัดมีตจจัดดาบสำรองไว้ให้สะดวกทุกอย่างแล้วอย่าไ้รบกวณเลย ให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขสงบเถิด

ที่ชาวกะจีนมีความกลัวเกรงผีถึงปานนี้ ก็เนื่องจากภูมิประเทศที่ตนอาศัยอยู่ ล้วนเป็นป่าเขาถ้ำเนาไม้ อยู่กับธรรมชาติซึ่งแวดล้อมตนอยู่รอบด้าน เพราะฉะนั้นไม่ว่าที่ใด จะเป็นเขา เป็นต้นไม้ เป็นก้อนหิน เป็นห้วย และลำธาร ล้วนถือว่ามีผีอยู่ทั้งนั้น แม้แต่ในอากาศที่เราหายใจก็มีผี แตนผีกับแดนคนอยู่ใกล้ชิดกันมาก ถ้าจะเปรียบก็เหมือนมีผ้าบาง ๆ กันอยู่เท่านั้น ที่คนไม่ใคร่เห็นผี ทั้ง ๆ ที่อยู่ใกล้ชิดกัน ก็เพราะศุคภัยตามนุษย์อย่างเดียวกันจึงไม่เห็น นอกจากคนมีความรู้เช่น หมอผี หมอเทวดาเท่านั้น ที่จะเห็นผีเห็นเทวดาได้ ฝรั่งเล่าว่าพวกแอฟริกาลงพวก จัดให้มีลานกว้างไว้เป็นเฉพาะ สำหรับผีพวกของตนจะรบกับผีพวกอื่นที่เข้ามารบกวณหมู่บ้านได้สะดวก คุณเหมือนนักปราชญ์ในลัทธิเต๋าชื่อ จวงจื่อ กล่าวไว้ว่า เรื่องผีนั้นเราไม่ควรจะศุหมิน แต่ควรจะหลีกไกล อย่าไปยุ่งคัวกับผีเป็นคี่

ที่น่าเรื่องการนับถือผีของชาวกะจีนมากล่านั้น เป็นเรื่องที่ฝรั่งแต่งไว้เป็นเวลาล่วงมาแล้ว ๕๐ ปีเศษ เดียวนี้ศุคภัยอำนาจการศึกษาและความเจริญทางวัฒนธรรม ชาวกะจีนก็เปลี่ยนสภาพจากเป็นชาวป่าเขาเขา มาเป็นชาวบ้านชาวเมืองขึ้นมากแล้ว หัวหน้าชาวกะจีนคนหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า คูลา ได้มารู้จักกับข้าพเจ้าศุคภัยบังเอิญ ก็เป็นคน

ที่มีการศึกษาสูงถึงขั้นปริญญาในมหาวิทยาลัย ได้ถามเขาว่า ตามเรื่องกะจิ้นที่ฝรั่งแต่งไว้ ว่าชาวกะจิ้นชั่วร้ายมาก ชนชาติอื่นซึ่งอยู่ใกล้เคียงกลัวกันนักเป็นจริงหรือไม่ เขาตอบว่าไม่ถึงเช่นนั้นหรอก เรื่องที่ฝรั่งแต่งไว้ออกจะเลยเกินไปบ้างตามวิธีแต่งหนังสือเท่านั้น ได้ทราบว่า กองทหารกองโจรที่รบกับญี่ปุ่นในประเทศพม่าในมหาสงครามคราวที่แล้ว ก็เป็นทหารที่เก่งกล้าสามารถมาก จนเป็นที่ครั่นคร้ามของศัตรูทีเดียว อย่างไรก็ตาม การนับถือผีก็ยังมีอยู่มาก โดยเฉพาะตามท้องที่เป็นบ้านป่าเมืองคอน ห่างไกลจากความเจริญ

๑๙. โสยศาสตร์

เมื่อมีการนับถือผีบางเทวดาแล้ว ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องมีเรื่องโสยศาสตร์ควบคู่กันไป จะแยกออกจากกันให้เด็ดขาดหาได้ไม่ โสยศาสตร์หมายถึงความเชื่อด้วยรู้สึกเกรงขาม ในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติ หรือในสิ่งลึกลับ อันไม่สามารถจะทราบได้ด้วยเหตุผลตามหลักของวิทยาศาสตร์และสิ่งนั้นอาจให้ดีหรือให้ร้ายแก่ผู้ที่เชื่อก็ได้ เมื่อมีความเชื่อและความรู้สึกเช่นนั้นแล้ว ก็สำแดงความเชื่อและความรู้สึกนั้นออก เป็นรูปพิธีรีตองอันเนื่องด้วยคาถาอาคมและเวทมนต์ เพื่ออำนาจประโยชน์ให้แก่ตน ทั้งในทางดีและทางชั่ว ในทางดีก็ได้แก่ให้เกิดเป็นสิริมงคล หรือป้องกันเหตุร้ายและเรื่องอุบาทว์จัญไร ไม่ให้เข้ามาเบียดเบียนตน หรือถ้าเข้ามาแล้วก็ขับไล่ไสส่งให้มันหนีไปเสีย ในทางชั่วก็ได้แก่การใช้อุปเท่ห์เล่ห์กลด้วยเวทมนต์และคาถาอาคม ให้เป็นผลเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นหลงรักตนโดยอุบายวิธีที่เรียกว่า ทำคุณทำไสย ผังรูปผังรอย หรือทำกฤตยาวิหยาคมมีการทำเสน่ห์ยาแฝด เป็นต้น

การถือโสยศาสตร์นี้ ภาษาอังกฤษเรียกว่า magic and superstition คำแรกเป็นการกระทำ คำหลังเป็นความเชื่อและความรู้สึก เกี่ยวกับเรื่องโสยศาสตร์ การกระทำโสยศาสตร์เป็นไปในทางดี มีเรื่องแก้เรื่องป้องกันเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า white magic และการกระทำโสยศาสตร์เป็นไปในทางชั่ว มีการกระทำเสน่ห์ยาแฝด หรือกระทำเพื่อให้ร้ายแก่เขา เรียกว่า black magic

การเช่นผีหรือการบวงสรวงสังเวชบูชา ซึ่งเป็นคำมีวิวัฒนาการ มาจากการเช่นวัวผี คือการเอาอาหารให้ผีกิน ในชั้นเดิมสมัยดึกดำบรรพ์ พวกผียังไม่มีศาล เพราะคนยังไม่รู้จักสร้างให้ท่านอยู่เป็นประจำ จึงทำพิธีกันอย่างง่าย ๆ คือเอาอาหารซึ่งเป็นเครื่องเช่น ไปวางกองไว้บนพื้นดิน แล้วกล่าวคำเียนยอผี ถ้าเป็นผีชนิดผีฟ้าหรือเจ้าผี ก็อ้อนวอนขอความช่วยเหลือตามที่ตนต้องการ ถ้าเป็นผีร้าย ก็อ้อนวอนให้ไปเสีย

ลักษณะเช่นนี้ ย่อมมีอยู่ทั่วไปในหมู่ชนที่ยังไม่เจริญ และยังเหลือติดมาให้เห็นเค้าอยู่ ในหมู่ชนที่มีความเจริญแล้ว เช่นชนชาติกรีกโบราณ ถ้าจะสังเวชเทวดาของเขาด้วยเหล้าองุ่น ก็ทำให้เหล้านั้นตกลงบนแผ่นดิน จินก็ใช้เหล้าจากถ้วยสาตลงไปที่ดิน ข้าวประดับดินของชาวไทยภาคอีสาน ซึ่งใช้ใบทองห่อข้าวและอาหารไปวางไว้ตามพื้นดิน ภายหลังเห็นว่าเอาอาหารวางลงไว้ในใบทองไม่น่าดู ใบทองก็กลายเป็นกระทง แทนที่จะใช้ภาชนะอย่างอื่นที่ดีกว่า แต่ก็ไม่มีใครกล้าทำ เพราะผีสงเทวดาอินเดียน เคยกินบนใบทองมาก่อน การทำบัตรพลีสังเวชบูชาเทวดา และการทำบายศรีสำหรับใส่เครื่องอาหารให้ขวัญกิน ก็ต้องทำด้วยใบทอง ตลอดจนการกรวดน้ำหลังน้ำเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เหล้าเป็นต้น ก็เป็นเรื่องวิวัฒนาการ จากการวางอาหารเครื่องเช่นผีไว้บนพื้นดินนั่นเอง

พิธีเช่นผีย่างง่าย ๆ นี้ ได้มีวิวัฒนาการเป็นลำดับมา คราวนี้คนก็คิดว่า ถ้าได้ประจบประแจงผียิ่งขึ้น ก็จะเป็นที่พอใจผี และจะได้ผลแก่ตนยิ่งขึ้นตามส่วน จึงได้เกิดมีพิธีรื่องวางเป็นกฎเกณฑ์ไว้

ให้เรียกว่าเป็นอาจารย์ ทั้งที่เคยเป็นครูและไม่เคยเป็นครู อันที่จริง คำในภาษา ในตัวของมันเองก็ไม่มีอะไร เป็นแต่สัญลักษณ์หรือเครื่องหมายเกิดจากเสียงพูด แทนสิ่งที่เราต้องการจะกล่าวถึงเท่านั้น เราจะเรียกเป็ดว่าไก่ก็ได้ ถ้าได้ตกลงกันเสียก่อนทั้งโดยตรงหรือโดยปริยายว่าจะใช้คำว่าไก่ให้หมายความว่าสัตว์มีปีกชนิดที่มันร้องอ้อบ ๆ ก็ได้ แต่เมื่อได้กำหนดคำนั้นเป็นภาษาขึ้นแล้ว ความหมายของคำนั้น อาจมีแหวไป ในทางดีหรือไม่ดีก็ได้ เอาอะไรเพียงกับเรื่องความหมายของคำซึ่งเป็นเรื่องของคน นี้ก็เป็นลักษณะทำนองเดียวกับความหมายคำ ว่าผีดังกล่าวมาข้างต้น

บัดนี้ ถึงคำว่าเวทมนต์คาถาอาคม อันเป็นกลไกสำคัญเกี่ยวกับ เรื่องไสยศาสตร์ สื่ำนี่มีความหมายเดิมต่างกัน แต่ในการใช้เกี่ยวกับ ทางปฏิบัติก็มีความหมายเหมือน ๆ กัน ไม่แตกต่างกันที่มากนักน้อย คือหมายความว่า เป็นถ้อยคำอันศักดิ์สิทธิ์ สำหรับใช้บริกรรมหรือเสก เป่าเป็นต้น เพื่อให้เกิดผลสมความปรารถนาในทางไสยศาสตร์

เวทเป็นชื่อคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์ มีอยู่ด้วยกัน ๔ หมวด ใหญ่ หมวดหนึ่งซึ่งเป็นหมวดแรกเรียกว่าสंहิตา ซึ่งในภาษาไทยรู้จัก กันดีว่าคัมภีร์พระเวท ส่วนคัมภีร์เวทอีกสามหมวดใหญ่ คือ หมวด พราหมณะ อารัณยกะและอุปนิษัท มักไม่ใคร่ทราบกัน ถ้าเอ่ยถึง พระเวท ก็คงนึกไปถึงพระเวทหมวดสंहิตาเท่านั้น และถือกันว่าถ้าผู้ ไต่ได้ศึกษาและท่องจำพระเวทในหมวดนี้ได้หมดทั้งสามคัมภีร์ ก็เป็น ผู้มีความรู้ในวิชาทั้งหมด คือ เรียนจบไตรเพท แม้ภาษานกภาษาาก ก็ฟังออก

กัมภีร์พระเวทหมวดสัหิตานี้ บรรจุบทความสำหรับใช้สวดขับ
 สตุติเทวดา ถ้านำเอาไปใช้บริกรรมเสกเป่า เพื่อบังคับผีหรือเทวดา
 ให้จำต้องอำนวยความสะดวกที่ตนปรารถนา ก็เรียกว่ามนต์ บทมนต์นั้นแต่งเป็น
 คำฉันท มีอัตราคำสี่บาทเป็นบทหนึ่ง ๆ เรียกว่าโคลก แล้วคำว่าโคลก
 นี้ มีความหมายเป็นระยะที่สอง หมายถึงคำขั้วร้องสตุติแก่ผู้ควรวัด
 รับเกียรติคือเทวดา คำโคลกเทียบได้กับคำว่าคาถา ซึ่งมีความหมาย
 อย่างเดียวกัน คือบทประพันธ์เป็นคำฉันท แต่ความหมายระยะที่สอง
 ของคำคาถา มีความเท่ากับคำว่ามนต์เมื่อนำเอาไปใช้ในทางไสย-
 ศาสตร์โดยวิธีบริกรรมหรือสวดขับ เพื่อให้เกิดสิริมงคล หรือเพื่อ
 ประโยชน์อย่างอื่น

มนต์แปลว่าคำศักดิ์สิทธิ์ สำหรับใช้เสกเป่า เพราะฉะนั้นคำว่า
 เวทมนต์และคาถา จึงมีความหมายระยะที่สองเท่ากัน ยกเว้นแต่คำ
 เวท ซึ่งทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์ ไม่มีใช้ เพราะเวท
 เป็นชื่อรวมของกัมภีร์ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งพุทธศาสนาไม่ยอมรับนับ
 ถือด้วย ส่วนคำว่าอาคมความเดิมหมายถึงศาสตร์หรือวิชา เกี่ยว
 กับการศึกษาเรื่องเวทมนต์ แต่ในไทยมักใช้ในลักษณะลงเลขยันต์ ซึ่ง
 ต้องมีการบริกรรมคาถาคด้วย เพราะฉะนั้น ในภาษาไทยจึงมีคำว่าลง
 อาคม จะใช้ว่าร้ายอาคมอย่างคำว่าร้ายเวทร้ายมนต์ หรือเสกอาคม
 อย่างคำว่าเสกคาถาจึงไม่มี แต่ลงคาถาลงอาคมใช้แทนกันได้ คือเขียน
 หรือจารึกเป็นตัวคาถาและตัวเลขศักดิ์สิทธิ์

นอกจากนี้ยังมีคำศักดิ์สิทธิ์อีกประเภทหนึ่ง เรียกว่ามนต์เหมือนกัน
 ฝรั่งก็เรียกว่าโอองการ เพราะมนต์เหล่านี้ มักมีคำว่าโอมขึ้นต้นเสมอ

คำที่มีอยู่ในมนต์โองการ ส่วนมากเป็นคำไทย แต่มีคำบาลีที่เป็นคาถาบทหนึ่ง ๆ หรือย่อเอาแต่บางส่วนไม่เต็มทั้งคาถาก็มี แทรกอยู่ในคำไทยเป็นแห่ง ๆ มนต์ประเภทนี้ ในหมู่ผู้นับถือคติไสยศาสตร์ทราบกันอยู่ เช่น โองการธรณีสารสำหรับทำนํ้ามนต์กันเสนียดจัญไร จะใช้ประพรมหรืออาบรดด้วยนํ้ามนต์ธรรมดาไม่ได้ เพราะเสนียดจัญไรกลางชนิดกล้าแข็งมาก จึงต้องใช้นํ้ามนต์ธรณีสาร จึงจะขับไล่ไสส่งให้มันหลดพื้นไปได้ เช่นเหยียนบนเรือน แร้งจับหลังคา หม่าชนบนเรือนเยี่ยมหน้าต่าง และอะไรอื่น ๆ อีกมากมายตลอดจนทำพิธีเบิกโลงผี ผู้ทำก็ต้องเอนนํ้ามนต์ธรณีสารล้างหน้า

มนต์ในหมวดโองการนี้ มีจำนวนมากด้วยกัน นอกจากโองการธรณีสาร ยังมี โองการมหาเถรอุปคุต โองการมหาเถรดำแยเป็นต้น มหาเถรองค์หลังนี้ ชื่อของท่านยังติดอยู่ในภาษาไทย ในคำว่าต้นดำแยและหมอดำแย เพราะท่านเป็นผู้แต่งคัมภีร์ปฐมจินดา ซึ่งว่าด้วยตำราเกี่ยวกับการคลอดลูก

ข้อความต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในโองการเหล่านี้ มีประโยชน์แก่การศึกษาอยู่ไม่น้อย เพราะอาจทราบได้ถึงจิตใจของประชาชน โดยเฉพาะพวกชาวบ้านว่าเขามีความคิดเห็นและรู้สึก เกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์ แต่เดิมเป็นอย่างไรและอาจฉายแสงเรื่องอดีตที่สืบเป็นประเพณีกันมา แต่ปรัมปราว่าเป็นอย่างไร กระทำให้เราอาจเข้าใจเรื่องที่เป็นประเพณีอยู่ในปัจจุบัน ได้ไม่มากนักน้อยดีกว่าจะไม่ทราบเรื่องเก่าเสียเลย เพราะสิ่งใดที่ยังเหลือสืบมาได้จนปัจจุบันนี้ก็เพราะสิ่งนั้น คนกลางหมู่กลางพวกยังเห็นว่ามีค่าแก่เขาอยู่ อย่าคิดเลยว่าคนที่ถือเรื่องไสยศาสตร์เป็นคน

คร่ำครี ไม่ได้อย่างนั้น ก็ต้องถืออย่างโน้น ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งแอบแฝงอยู่ ที่จะพันเรื่องไสยศาสตร์เสียทีเดียว เห็นจะหาได้ยาก ยิ่งกว่านั้นคนที่มาประกอบกันเป็นกลุ่มสังคมใหญ่ ย่อมมีคนอยู่มากชนิดมากชาติชั้นวรรณะและแตกต่างกันด้วยปัญญาความคิดและจิตใจ ถ้ามีเท่ากันหรือเหมือนกันหมด หากมีได้เหมือนอย่างในโลกศาสนาพระศรีอารยัมภ์เป็นสิ่งที่เบือนอกมคคติเท่านั้น

นอกจากบทโองการดังกล่าวมาแล้วนี้ ยังมีโองการอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งส่วนมากมีข้อความไม่สุภาพทีเดียว จนถึงไม่มีใครกล้าเอามาตีพิมพ์เป็นหนังสือ แต่ก็ประหลาดอยู่ที่บทโองการประเภทนี้ ยังมีผู้จำกันได้มาก หากแต่ไม่ปริปากบอกให้ทราบเท่านั้น ถ้าเขาจะว่าโองการนี้ เอาจริงเอาจังกันก็ต้องว่าดัง ๆ ให้ผู้ที่เจ็บได้ยินจึงจะชลง คนเจ็บหัวเราะออกมาได้เพราะเห็นขบขัน ผู้นั้นก็หายเจ็บราวกับปลิดทิ้ง เมื่อเป็นเช่นนั้น จะไม่ให้เขาเชื่อถือกันอย่างไร

โองการเหล่านี้ ที่ข้าพเจ้าได้ไว้ จากผู้มีเมตตาใจมาให้ก็หลายบทแต่จะไม่บอกชื่อท่านผู้บอกให้ นอกจากจะขอขอบคุณท่านไว้ในที่นี้ด้วยเท่านั้น

โองการที่ว่านี้ เรียกว่าคาถาทงน มีคาถาทำนํามนต์สะเกาะคลอก คาถาเสกพ่นพิษปลาตุก คาถาพ่นตาแดง คาถาปลุกพริกมะเขือ คาถาพ่นไขจับ คาถาคัดเลือกประสานแผล คาถาพ่นควายที่เป็นโรคตะบอง คาถาขับโรคบ่วง (บทหลังนี้ได้มาหยก ๆ นี้เอง-๕ เม.ย. ๐๕) เหล่านี้นำข้อความมาตีพิมพ์ไม่ได้ เพราะเกิดความ

ที่นำเอามาลงไว้ได้ไม่เกิดความเท่าที่ใต้อ้อมอยู่ ๓ บท คือ
 คาคากันงุกัด-ฆัง หัวขัดคอก คอขัดไม้ อ้าปากไม่ได้ สวะหะ
 คาคากันแคล้วคลาด-โอม อิหลุกขลุกขลัก หมาพันหักกักกูป
 เข้า ช้างแก่ช้างเฒ่า ไส้กูปั่น ไม้พลองสามอัน ตีผิดปลุก บีนบ่มี
 มีลูก ยิงถูกบ่ตาย (ว่าเป็นคาถาทองภาคอีสาน)

คาถาสาบแข่ง—โอม ชยุกชยู ไม้ไผ่ตายชย นรกลงหัว ถ้า
 ใครไม่เอากูเป็นผัว จีบหาย จีบหาย (คาถาบทนี้ มีผู้จำกันได้หลาย
 คน ข้อความจึงต้องผิดเพี้ยนกันบ้างเป็นธรรมดา เพราะเป็นเรื่องจำ
 ไม่มีจกกันไว้)

ย้อมเป็นที่ทราบกันในหมู่คนรุ่นเก่า ว่ากล้วยตานีมีผีเรียกว่า
 พรายนางตานี พรายนางตานีนั้นหน้าตาสวย มีกลิ่นตัวหอม (เห็นจะ
 อย่างนางกาก็) ไว้ผมยาว ฝ่ามือฝ่าเท้าแดงอ่อน ๆ ริมฝีปากมีสีเหมือน
 ตำลึงสุก ถ้ากล้วยตานีมีลำต้นอวบอ้วน พรายนางตานีก็ทรงท้วม ถ้า
 ลำต้นกล้วยโปร่งเปลวพรายนางตานีก็ทรงฉลวย

โดยเหตุที่พรายนางตานีเป็นผี ชาวบ้านจึงไม่กล้าปลุกกล้วยตานี
 ไว้ใกล้เรือน แม้จะปลุกไว้ไกลเรือน ถ้าจะต้องตัดเอาใบตองไปใช้
 ก็ห้ามไม่ให้ตัดเอาไปทิ้งใบ ต้องเจียนเอามาแต่ใบตองเท่านั้น หรือ
 ไม่ก็ต้องหักก้านหรือแกนใบ ให้ซำรุตเสียก่อน ขึ้นตัดเอาเข้ามาใน
 เรือนทิ้งใบ ถ้าเข็ดถือก็อาจโกรธได้ ด้วยเป็นเครื่องบอกกลางร้ายว่า จะ
 มีใครตายในบ้านนั้นในไม่ช้า ทั้งนี้เห็นจะเนื่องจากคติเดิม ที่ใช้ใบ
 ตองตานีสามใบรองกันโรงศพ

กล้วยตานีถ้าถึงคราวออกปลี ก็มีพิธีพลีพรายนางตานี เครื่องพลีมีหัวหมูบายศรี สำหรับควหวาน (นี่เห็นจะเพิ่มเติมเมื่อลืมความหมายคำว่าบายศรี คือสำหรับของกินเสียแล้ว) ของหวานก็มีขนมต้ม ขาวต้มแดง นอกนั้นก็ยังมีข้าวตอกตอกไม้รูปเทียน น้ำหอมและเครื่องหอม มีแป้งกระแจะจันทน์เป็นต้น เอาแหวนและสายสร้อยทองคำไปคล้องที่วงปลีกล้วย เป็นเครื่องประดับ และนำผ้าผืนหนึ่งจะเป็นสีแดงหรือสีอะไรก็ได้ ไปพันรอบต้นกล้วยตานี เป็นต่างว่าได้นุ่งห่มให้แก่พรายนางตานี (พรายเป็นผีอะไรก็ไม่ทราบทางไทยใหญ่ก็มีคำว่าผีพาย แปลไว้ว่าผีร้ายเท่านั้น) เสร็จแล้วผู้ทำพิธีกล่าวเชื้อเชิญพรายนางตานี (จะใช้ถ้อยคำอย่างไรก็ได้ตามชอบใจ ไม่มีแบบอย่างอะไร) ขอให้คุ้มครองรักษาคนในบ้าน และให้มีลาภ ลางที่มักนิยมนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดมนต์ทำบุญด้วย เป็นคติอย่างหนึ่งที่กล่าวว่าพุทธกับไสยย่อมพึ่งพาอาศัยกันจะนะ

ลางที่หมอที่ทำพิธี เมื่อเซ่นวักแล้ว นำเอาดอกในปลีไปตากแห้งแล้วบดให้เป็นผง ผสมกับผงอิฐเจ (ซึ่งลบเอาจากลายดินสอขาวที่เขียนเป็นยันต์เกี่ยวกับเรื่องนี้) ใช้ในทางให้เกิดเสน่ห์เป็นเมตตามหานิยม ลางที่ก็เอาดอกปลีกล้วยไปใส่ไว้ในตลับขผึ้งสีปาก ซึ่งปลุกเสกแล้ว ใช้ในลักษณะเช่นเดียวกัน ขผึ้งสีปากเดียวกันนี้ไม่สู้ได้เห็นแล้ว เป็นขผึ้งที่หุงให้มีลักษณะเหลวชนิดๆ โดยผสมเข้ากับน้ำมันหอมสำหรับคนกินหมากใช้ทาริมฝีปากทั้งข้างล่างข้างบน เพื่อกันไม่ให้หมากในปาก ไหลเป็นริวเป็นรอยซึมออกมา และใช้เป็นขผึ้งเสกด้วย เมื่อแย้มปากพูดออกมาก็มิเสน่ห์ กระทำให้ผู้ใหญ่มิเมตตา ถ้าเป็นผู้

หญิงสาว ก็กระทำให้เกิดความรักขึ้นมาได้ทันทีคิดว่าถ้าผู้หญิงหาซื้อง
 เสกด้วยแล้ว เมื่อผู้ชายเห็นก็บังเกิดความรักได้ในทันทีเช่นเดียวกัน
 ถ้ากล้วยตานีที่ทำพิธีเช่นนี้แล้ว เป็นลักษณะออกปลีกลางต้น
 ก็ถือกันว่ากล้วยตานีเกิดมีพรายนางตานีขึ้น ทั้งนี้ไม่ใช่เฉพาะแต่กล้วย
 ตานี แม้กล้วยชนิดอื่น ถ้าออกปลีกลางต้น ก็ต้องทำพิธีเช่นนี้ด้วย
 เพื่อให้เกิดเป็นสวัสดิมงคล ด้วยถือว่าต้นกล้วยออกปลีผิดปรกติผิดที่
 เป็นสิ่งแปลก เมื่อแปลกก็มักไม่ดีไม่เป็นมงคล จึงต้องทำพิธีเช่นนี้
 เพื่อความปลอดภัยไว้ก่อน

ต้นกล้วยตานีที่ออกปลีกลางต้นนี้ พวกชายหนุ่มที่ยังเป็นโสดอยู่
 ถ้าเป็นผู้รู้เรื่องเกี่ยวกับพรายนางตานี ก็จะไปทำพิธีเช่นนี้ เป็นทำ
 นองเดียวกับที่กล่าวมาข้างต้น แล้วไปที่ต้นกล้วยตานีต้นนั้นในเวลา
 กลางคืนทุกคืน สุดแต่โอกาสจะอำนวยให้ ไปถึงก็กล่าวคำเกี่ยวประ-
 เล่าประโลมพรายนางตานี ต้องตั้งความเพียรไปเกี่ยว จนกว่านางตานี
 จะใจอ่อนเห็นอกเห็นใจ ซึ่งเป็นเรื่องนึกเอาว่าคงเป็นเช่นนั้น เอมิต
 จะเป็นมีตหมอหรือมีตอะไรไม่ได้ความชัด ตักเจียนตอนโคนกล้วยที่
 มีลักษณะเหมือนเป็นเหง้า เอามาก้อนหนึ่งแกะเป็นรูปผู้หญิงใส่ตลับ
 หรือภาชนะอื่นไว้ และมีการเช่นนี้ทุกเช้าเย็นตอนที่แกะเป็นรูปผู้
 หญิง อาจจะมีว่าคาถาอะไรกำกับด้วยก็ได้ และตอนเช่นนี้เช้าเย็น
 ก็น่าจะมีคำเชิญให้มาและกลับไป แต่ไม่สามารถจะได้คาถาที่ว่านั้นมา
 จึงกล่าวอะไรไม่ได้ดีถ้วน คิดว่าความสำคัญอยู่ที่ตรงคาถานี้เอง
 เพราะถ้าไม่มีคาถากำกับ แม้ใคร ๆ ก็ทำได้ แต่ก็จะไม่เป็นความขลัง
 เป็นจริงเป็นจังขึ้นได้

ประพุดติอยู่อย่างนี้หลาย ๆ วัน พรายนางตานีก็จะมาปรากฏร่างให้เห็นในความฝัน เป็นผู้หญิงสาวรูปร่างหน้าตาสวยสดงดงาม คงได้กล่าวมาแล้ว สมตั้งใจที่เคยนึกเคยพะวงเป็นจินตนาการมาก่อน แล้วนางจะยอมตนเป็นเมียผู้หนึ่ง อันเป็นความฝันอีกเหมือนกัน เมื่อพรายนางตานีเป็นเมียแล้ว ชายคนนั้นจะไปมีเมียอื่นอีกไม่ได้ ถ้ามีก็มักเป็นอันตราย ถ้าต้องการจะมีเมียจริง ๆ ก็อาจทำได้ โดยบอกกล่าวเล่าสืบ ขออนุญาตพรายนางตานีเสียก่อน พรายนางตานีเป็นเมียที่ดี เมื่อเห็นสามีซื่อสัตย์กับคนที่ไม่นับถือความจริง ก็จะอนุญาตให้มีได้ ซ้ำจะช่วยเหลือให้การนั้นสำเร็จไปได้ด้วยดีด้วยซ้ำ ไม่มีสิ่งหวงแยกเขี้ยวหรือร้องไห้ตีโพยตีพายเหมือนเมียมนุษย์

เรื่องพรายนางตานีก็มีเพียงเท่านี้ ที่นำเอามากล่าวไว้ด้วย ก็เพราะเป็นเรื่องที่ทราบกันอยู่แต่เงา ๆ จึงจับบันทึกเอาไว้ที่ ดีกว่าจะให้สูญไป ด้วยเป็นเรื่องจินตนาการ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของศิลปะและวรรณคดี ย่อมเป็นจริงทางจิตใจเกี่ยวกับเรื่องอารมณ์ความรู้สึก ไม่ใช่เป็นจริงทางปัญญา เกี่ยวกับเรื่องเหตุผลข้อเท็จจริง มันแยกกันอยู่อย่างนี้ มีอย่างใดแต่อย่างเดียว ก็เป็นความไม่สมบูรณ์ในความเป็นคนซึ่งยังเป็นปลุกซ่อนอยู่ เพราะความจริงมีเป็นชั้น ๆ เหมือนอย่างชั้นในโรงเรียนละชั้น (ข้อความเกี่ยวกับเรื่องพรายนางตานีนี้ส่วนใหญ่ได้จากนายทริค เรื่องฤทธิ์ เปรียญ จึงขอขอบคุณไว้ในที่นี้ด้วย)

๒๐. พุทธศาสนาและไสยศาสตร์

พุทธศาสนาเกิดขึ้นในหมู่ชนที่นับถือผีสางเทวดา ซึ่งแวดล้อมอยู่รอบค้ำัน ว่าโดยเนื้อแท้ของพุทธศาสนาแล้ว ก็เป็นแต่เรื่องสอนคนให้รู้จักคิดด้วยเหตุผล เมื่อเห็นจริงแล้ว จึงเชื่อและประพฤติปฏิบัติตนไปตามนั้น ไม่ใช่เชื่อ เพราะเขาว่า เพราะเคยทำกันมา เพราะในตำราและครูบาอาจารย์ว่าอย่างนั้น หรือเชื่อเพราะนึกเอาว่าคงเป็นอย่างนั้นอย่างนั้นอย่างนั้น

ที่พุทธศาสนาสอนไว้ว่าอย่างนี้ ก็เพราะความเชื่อมีความหมายไม่ตายตัว เป็นเรื่องการคาดคะเนเท่านั้น เรื่องอาจเป็นจริงหรือไม่เป็นจริง ตามที่เชื่ออยู่ที่ใด ไม่ใช่ว่าจะต้องเป็นจริงเสมอไป มิฉะนั้นจะต้องมีคำว่าเชื่ออยู่ในภาษาทำไม เหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า สิ่งใดเป็นความชั่ว มีโทษ ผู้รู้คิดเทียบ เป็นไปเพื่อทุกข์ สิ่งนั้นเมื่อใช้ปัญญาไตร่ตรองคิดแล้วด้วยเหตุผล เห็นจริงแล้วจึงควรละเสียได้

ตรงกันข้าม สิ่งใดเป็นคุณงามความดี ผู้รู้สรรเสริญ เป็นไปเพื่อสุขเพื่อเจริญ สิ่งนั้นเมื่อใช้ปัญญาไตร่ตรองคิดแล้วด้วยเหตุผล เห็นจริงแล้วจึงเชื่อว่าสิ่งนั้นควรบำเพ็ญให้มีความเจริญงอกงามอยู่ในตน

อะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว อะไรที่เป็นทุกข์เป็นสุข เป็นความเสื่อมความเจริญ และอะไรเป็นความจริง ที่ทำให้เกิดทุกข์และ

สุข เรื่องเหล่านี้ก็ยก มีอยู่เป็นชั้น ๆ จากชั้นต่ำไปจนถึงชั้นสูงสุด เหตุ
ที่พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ให้เห็นตงแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูงสุดยก แล้วทรง
สั่งสอนว่าควรจะบำเพ็ญตนอย่างไร ในทางปฏิบัติโดยลำดับ เพื่อให้
บรรลุผลเป็นจุดหมายปลายทางตามที่ทรงมุ่งหมายไว้ เรื่องเหล่านี้ มี
แจ้งอยู่ในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้นแล้ว

ธรรมที่กล่าวเหล่านี้ เหมาะแก่ผู้ทรงคุณความรู้ มีปัญญารู้จักใช้
เหตุผลในสิ่งที่ตนเชื่อ แต่ท่านเหล่านี้มีอยู่ที่คน ถ้าคิดเทียบส่วนกัน
กับคนอื่น ๆ ทั้งหมด ซึ่งมีปัญญาและความรู้ลดหลั่นกันลงไปเป็นชั้น ๆ
ที่จะมีเท่ากันทั้งหมดหาไม่ ถ้ามีได้ ก็ไม่ใช่คนรวมกันทั้งหมด
เปรียบเทียบเหมือนพระศกุนปเจดีย์ ซึ่งได้เคยกล่าวไว้ที่อื่นแล้ว (เรื่องความ
ภักดีศาสนาและจริยธรรม โรงพิมพ์ ร.ส.พ. พ.ศ. ๒๕๐๓) ว่าคนมี
ปัญญาสูง เปรียบเหมือนเป็นส่วนยอดของพระเจดีย์ คนที่มีปัญญาต่ำ
ลงมา ก็เปรียบเทียบส่วนต่าง ๆ ของพระเจดีย์ซึ่งลดหลั่นกันลงมา
ตามลำดับจนถึงชั้นล่างที่สุดก็ถึงตอนที่พื้นฐานเจดีย์ ซึ่งในตัวของมัน
เอง ก็มีเป็นชั้น ๆ เหมือนกัน เป็นฐานเชิงฐานบัลลังก์ ฐานเท้าสิงห์
เป็นต้น คนที่เป็นชั้นศาสนาสายมียายมา ซึ่งเป็นพวกชาวบ้านร้าน
ถิ่น ก็เปรียบเทียบเหมือนเป็นชั้นฐานเจดีย์ ขอให้คิดดู ถ้าเจดีย์ไม่มี
ฐานไว้เป็นสิ่งรองรับ ตัวเจดีย์จะอยู่ได้ไหน เพราะฉะนั้น ศาสนา
ต่าง ๆ ไม่ว่าศาสนาใด จึงต้องมีลักษณะเปรียบเทียบเหมือนรูปเจดีย์ทั้งนั้น
เหตุนี้ภายในศาสนาเดียวกัน จึงต้องมีแยกกันอยู่ในทางทฤษฎีเป็นสอง
พวก คือศาสนาของผู้รู้ (intellectual religion) และศาสนาของประ-

ชาชน (popular religion) แต่ในทางปฏิบัติแยกกันให้เด็ดขาดไม่ได้ เพราะมีลักษณะหลวมล้ากันอยู่ทุกระยะ

ศาสนาจะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องมีความเชื่อเป็นความเลื่อมใสศรัทธามาก่อน แต่สิ่งเหล่านี้เป็นนามธรรมมีอยู่แต่ในจิตใจ ถ้าไม่แสดงออกก็ไม่ทราบว่าเป็นศาสนา เพราะฉะนั้น ถ้าต้องการทราบว่าถือศาสนาอะไร ก็ดูได้ในกิริยาอาการและสิ่งต่างๆ ของผู้ที่มีความเชื่อความเลื่อมใสที่แสดงออกเป็นรูปธรรม เช่น มีวัดวาอาราม เจดีย์ โบสถ์ วิหาร การเปรียญ มีผู้บวชที่เรียกว่าบรรพชิต และมีผู้ครองเรือนคือฆราวาส เป็นอุบาสกอุบาสิกา มีระเบียบแบบแผนเป็นขนบประเพณีและพิธีรีตอง และมีศิลปะและวรรณคดีเหล่านี้เป็นต้น

พุทธศาสนาเกิดในหมู่ผู้ที่เขานับถือผีสางเทวดาก็จริงอยู่ แต่พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้เคยทรงประกาศไว้ที่ไหน ว่าพุทธศาสนามีขึ้น เพื่อทำลายเรื่องผีสางเทวดาซึ่งมีอยู่ในศาสนาอื่น ที่ประชาชนยังนับถือกันอยู่ เช่น เรื่องนรกสวรรค์ เรื่องผีสางเทวดา และเรื่องนิกายนิกานต์ดังที่มีอยู่ในเรื่องชาดก เมื่อเขาเคยมีความเชื่ออย่างใด ก็ไม่ทรงทำหนิตีเตียน ดังที่ตรัสไว้ในวัชชี้อปริหานิยธรรมสูตรว่า “ตุมกรอนนถ์เมื่อคณะวัชชียังเคารพสักการะนับถือบูชาเจดีย์ที่เคยเคารพนับถือมาแต่เดิมอย่างไรอยู่ คณะวัชชีก็ยังมีแต่ความเจริญไม่มีความเสื่อม” ดังนี้ เพราะเป็นเรื่องของโลก เป็นแต่พระองค์ทรงเพิ่มโลกใหม่ให้แก่มนุษย์อีกโลกหนึ่ง ซึ่งสูงกว่าและเป็นความสุภาพรกว่า เพื่อเสริมสร้างความจริงของเดิม ให้สมบูรณ์เป็นความจริงอย่างยิ่งขึ้นเท่านั้น

ก็เหล่าผีสางเทวดาซึ่งมีอยู่ในประเทศอินเดียสมัยพุทธกาล มี

อยู่แล้วเป็นจำนวนมากมาย มีมาตั้งแต่เมื่อใด ก็ทราบไม่ได้แน่นอน ผีสางเทวดาซึ่งเป็นตัวการ ทำให้มนุษย์ได้รับความสุขและความทุกข์ ก็มีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย มีทั้งที่ทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล กระทำให้พืชพรรณธัญญาหารงอกงามก็มี ที่ทำให้โลกแห้งแล้ง เพราะปลุกอะไรไม่ขึ้นก็มี ที่ทำให้เกิดภัยพิบัติอย่างร้ายแรง เช่นเกิดแผ่นดินไหว เกิดน้ำท่วม เกิดโรคภัยไข้เจ็บแก่คนและสัตว์ก็มี มนุษย์ก็ได้แต่บ่าบวงผีสางเทวดาเหล่านี้ให้ช่วย ถึงกับฆ่าคนฆ่าสัตว์เป็นพลีบูชาบุญหรือถ้าบวงสรวงบนบานไม่สำเร็จ ก็ต้องใช้อุบายทางเวทมนต์ บังคับให้ผีสางเทวดาเหล่านี้จำต้องอำนวยสิ่งที่มนุษย์ต้องการให้สมความปรารถนา

เมื่อประชาชนลางพวก มาเลื่อมใสและนับถือพุทธศาสนาแล้ว ลางคนที่มิบัญญัติผู้จักใช้เหตุผล ก็เลิกเรื่องนับถือผีสางเทวดา แต่ก็เป็นคนจำนวนน้อย ส่วนใหญ่แม้จะนับถือพุทธศาสนาแล้ว แต่ก็ยังนับถือผีสางเทวดาอยู่เป็นแต่เปลี่ยนพิธีกรรมที่มีลักษณะรุนแรง เช่นฆ่าสัตว์ ตัดชีวิต เป็นบุญชาญให้มีลักษณะอย่างอื่นไป เพื่อให้หายความรุนแรงเสียก็มี ส่วนหัวหน้าผีสางเทวดา เช่นพระอินทร์ ซึ่งเป็นใหญ่ในเรื่องฝนฟ้า อันเป็นคุณแก่มนุษย์ก็เปลี่ยนมาเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาไป เมื่อหัวหน้าเทวดาคือพระอินทร์ ซึ่งได้ชื่อใหม่ว่าสักกะ มาเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาแล้ว เทวดาอื่นก็พลอยเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาไปด้วย แล้วกลายอีกต่อหนึ่ง มาเป็นผู้คอยป้องกันพุทธศาสนาและประชาชน ให้พ้นภัยจากผีสางเทวดาอื่นที่เป็นมิชฌาภินิหาร ประชาชนชั้นตาสี

คาสาขายมียายมาก็อุ่นใจ ไม่ต้องวิตกกังวลกลัวผีร้ายจะมารบกวน ยิ่งทำเป็นรูปเทพผู้บ่งกันให้เห็นด้วย ก็ยิ่งสบายใจมากขึ้น

พระอินทร์ของศาสนาพราหมณ์สมัยพระเวท มีรูปร่างสูงใหญ่ น่าเกลียดน่ากลัว ท้องพล้ยอย่างพวกซินดูโดยปรกติ และชอบเสวยน้ำเมาชนิดหนึ่งในจำพวกเบียร์เรียกว่าน้ำโสม เสวยแล้วก็เมาอะอะโววาย มีเสียงเอ็ดอึงซึ่งได้แก่พาร้องพำผำ เพราะฉะนั้นพวกผีสงเทวดาในจำพวกอสุรยักษัมาร ที่ทำให้เกิดความแห้งแล้ง เมื่อได้ยินเสียงพระอินทร์ก็ตกใจกลัว พากันปลาทหนีไป คราวนี้ฝนก็ตกลงมา เทลงมา

เมื่อพระอินทร์มาเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาแล้ว รูปร่างหน้าตาก็คือเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นผู้มีรูปทรงอันอัน แต่ผิวของพระองค์เป็นสีเขียวจืดเห็นจะมาเปลี่ยนสี เมื่อเลื่อนเข้ามาอยู่ในอินเดียตอนใต้ ในสมัยที่ประชาชนตอนใต้ ซึ่งมีผิวพรรณเป็นสีดำเขียวอยู่แล้ว หันมานับถือพุทธศาสนาอยู่สมัยหนึ่ง เป็นอย่างเดียวกับพระราม ซึ่งมีผิวพรรณเป็นสีเขียวจืด ส่วนเทวดาองค์อื่น ๆ ก็มีรูปร่างงดงามเหมือนกันกับพระอินทร์ ต่างกันก็แต่ผิวไม่เขียวเท่านั้น เมื่อกระนั้นจะจำได้อย่างไรว่าเป็นเทวดาองค์ใด ก็รู้ได้จากสัตว์พาหนะที่ท่านทรง อันเป็นเครื่องหมายประจำของท่าน นี้กล่าวแต่พวกเทวดาชั้นหัวหน้า ถ้าเป็นเทวดาชั้นสามัญก็เหมือนกันหมด ไม่มีเทวดามีหนวดมีเคราหรือเป็นเทวดาแก่อย่างเทวดาฝรั่ง เพราะท่านเป็นอมรและเป็นหนุ่มอยู่เสมอ

เทวดาในสมัยพระเวท เป็นพวกอมรคือไม่ตาย แต่เมื่อเลื่อนเข้ามาเป็นเทวดาในพุทธศาสนาแล้ว แม้จะได้ชื่อว่าเป็นอมร แต่ก็ไม่

เป็นอมรตามชื่อ เพราะต้องตกอยู่ในข่ายแห่งกฎกรรมคือน้องตาย เรียกว่าจตุไค้เหมือนกัน และพระอินทร์ซึ่งเป็นชื่อตำแหน่งหัวหน้า เทวดาทงหมด ใคร ๆ ที่เป็นมนุษย์ ถ้าทำบุญกุศลไว้มากก็อาจไปเกิด บนสวรรค์ เข้ารับตำแหน่งพระอินทร์ได้ และมีชื่อว่าท้าวสักกะ เมื่อ หมดบุญที่ทำไว้ ก็ต้องออกจากตำแหน่ง พร้อมทั้งมเหสีทั้ง ๔ และ เทวดาอื่น ๆ ที่เป็นชั้นหัวหน้าตำแหน่งต่าง ๆ ร้องจากพระอินทร์ลงมา ก็ต้องออกจากตำแหน่งด้วย แล้วจตุคิงมาเป็นมนุษย์หรือเป็นอะไร สุดแต่แรงบุญกุศลที่ทำไว้ คนอื่นที่ทำบุญกุศลไว้มากก็ขึ้นไปรับหน้าที่ บนสวรรค์ แทนชุดที่จตุคิงไปแล้ว เป็นทำนองเปลี่ยนคณะรัฐมนตรี ฉะนั้น เหตุนี้เราจะเห็นได้ว่า การที่พระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์เปลี่ยน มาเป็นพระอินทร์ในศาสนาพุทธได้ ก็ด้วย “การแปลความหมายเสีย ใหม่” ให้เข้ากันได้กับหลักในพุทธศาสนา เป็นทำนองเดียวกับเรื่อง “แปลความหมายเสียใหม่” ในหลักเรื่องประเพณีตั้งได้กล่าวไว้แล้ว ในตอนต้น ๆ

พระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์สมัยพระเวท ได้เป็นใหญ่ในชั้น พัว เพราะไปแย่งตำแหน่งจากพระวรุณหรือพระพิรุณไป เมื่อย้ายมา อยู่กับพุทธศาสนา พระอินทร์ก็กลายเป็นชื่อตำแหน่งผู้เป็นใหญ่บน ชั้นพัว หาใช่เป็นพระนามของท่านโดยตรงเหมือนในศาสนาพราหมณ์ ไม่ ครั้นมาในสมัยฮินดูของศาสนาพราหมณ์ ตำแหน่งพระอินทร์ตก ไปอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าทั้งสาม พระอินทร์ก็ตกต่ำ ถึงกับประพาศิเลอะ เทอะผิดเมียเขา หมกตฤทธืหมกอำนาจ เมื่อรบกับยักษ์ก็แพ้ยักษ์เป็นต้น แต่ยังมีเค้าปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์ว่า ยังเป็นพระอินทร์ในพุทธ-

ศาสนาปณอยู่ด้วย ในลักษณะที่กล่าวว่า “ทิพอาสน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา กระทั่งตั้งศิลาประหลาดใจ” ตรงนี้แหละที่พุทธกับไสยเกิดปนกันจนแยกไม่ออก ยิ่งกว่านั้นถ้าใครจะเขียนเรื่องพระอินทร์ ก็มักเข้าใจผิด ไปกล่าวเรื่องพระอินทร์ฮินดูมากกว่าพระอินทร์พุทธ ทำให้เกิดการไขว้เขวสับสนกันขึ้นในเรื่องพระอินทร์

นาย เอ บี กริสวอล กล่าวไว้ในเรื่องสถาปัตยกรรมและประติมากรรมของสยาม (A.B. Griswold, Architecture and Sculpture of Siam) ว่า

“เมื่อพระพุทธเจ้าทรงรู้ว่า อีกไม่ช้า พระองค์จะต้องเสด็จดับขันธปรินิพพาน จึงตรัสแก่บรรดาพระสาวกว่า ต่อไปนี้ทุกท่านจะต้องเป็นเกาะให้แก่ตนเอง จะต้องรู้จักเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการเผยแผ่พระธรรมโดยลำพัง จะหวังพึ่งพระพุทธองค์เหมือนอย่างแต่ก่อนต่อไปหาได้ไม่”

“ในบรรดาหมู่พระสาวก ซึ่งเป็นผู้มีปัญญา รู้จักใช้เหตุผล ก็ย่อมเป็นผู้รู้จักคิดได้ด้วยตนเอง ส่วนผู้มีปัญญาน้อยกว่า แต่มีความเลื่อมใสศรัทธาและความภักดีในพระพุทธองค์ ไม่น้อยไปกว่าพวกแรก และเป็นผู้ที่ได้อาศัยพระกรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ทรงคิดค้นแทนตนมาก่อน เมื่อต้องขาดพระพุทธองค์ซึ่งเป็นที่พึ่งแก่ตนไป ก็เกิดคว้าว้าวใจ ถ้าอย่างไร หากจะประทานพุทธานุญาตให้เขาเหล่านั้น ซึ่งมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระองค์อย่างแน่วแน่ ได้มีอะไรบ้างเป็นเครื่องยึดมั่นเป็นที่พึ่งแทนพระองค์ ก็จะเป็นทางช่วยจิตใจของพวกเขาได้ไม่น้อย ยิ่งกว่านั้น ผู้ซึ่งมานับถือพุทธศาสนา ก็มีอยู่ไม่น้อยคน

ซึ่งเคยนับถือผีบางเทวดาในลัทธิศาสนาอื่นมาก่อน ก็จะเกิดว่าเหว่่วนวายใจ เพราะไม่มีอะไรเป็นสิ่งยึดถือ ถ้าเป็นเช่นนี้ผู้ที่พระพุทธรองค์เคยทรงช่วย ให้พ้นจากความเชื่อคติทางไสยศาสตร์ก็จะหันกลับไปนับถือคติศาสนาเดิม ซึ่งตนเคยนับถือมาแล้ว เนื่องด้วยเหตุนี้พระพุทธรเจ้าจึงประทานพุทธานุญาต ให้ผู้ซึ่งมีความเลื่อมใสภักดีในพระองค์กระทำบุญยาตราไปบูชาในมัสการ ยังสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง อันเนื่องด้วยเหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่ในพุทธประวัติ คือที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่ทรงแสดงพระปฐมเทศนา และที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน นั้นได้เมื่อคนเหล่านั้นได้ไปนมัสการสถานศักดิ์สิทธิ์ ๔ แห่งนี้แล้ว ย่อมระลึกเห็นพระพุทธรองค์ อันเนื่องด้วยเหตุการณ์ทางพุทธประวัติ ว่าพระพุทธรองค์ได้ทรงเอาชนะความชั่วและความไม่รู้ คือตัวกิเลสตัณหา ได้ด้วยประการไร ก็จะบังเกิดปีติซาบซ่านและความอึ้งใจ แก่ผู้ซึ่งได้กระทำบุญยาตรา ไปสักการบูชาในสถานที่นั้น ๆ ว่า ตนได้เจริญรอยตามพระพุทธรองค์ แต่ถ้านับว่าได้กระทำเท่านี้ยังไม่เพียงพอ เมื่อได้ถวายพระเพลิงพระพุทธรสรีระแล้ว จะนำเอาพระธาตุคืออัฐิของพระองค์อันมีพระทันตธาตุเป็นต้น ไปประดิษฐานโดยทะล่อมดินและก่อเป็นสถูปเจดีย์ขึ้นไว้ก็ได้ เพื่อผู้ที่เลื่อมใสในพระองค์ จะได้กระทำสักการบูชา ระลึกถึงพระธรรมวินัย กระทำให้จิตใจผ่องแผ้วและเป็นความสงบขึ้นได้”

ตามที่นายกริสโวลกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าคนนับถือพุทธศาสนาแบ่งออกได้เป็นสองพวกใหญ่ มีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาล คือถือศาสนาเดียวเหมือนกัน แต่ก็ถือไม่เหมือนกัน พวกหนึ่งเป็นอย่างยอด

พระเจดีย์ ถือแต่เนื้อแท้ อันเป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา อีกพวกหนึ่งซึ่งเป็นพวกมากกว่าพวกแรก เป็นอย่างฐานพระเจดีย์ ซึ่งรวมเอาเรื่องไสยศาสตร์เข้าไปฝากจนนับถือด้วย ทำให้พวกหลังนี้ถือหลักธรรมแต่อย่างเดียว คนเหล่านั้นซึ่งยังมีปัญญาความคิดน้อยกว่า เพราะยังอยู่ในระยะที่ยังไม่คลี่คลายเป็นความเจริญ ก็ย่อมจะไม่เข้าใจซาบซึ้งในข้อพระธรรมอันลึกซึ้ง ในที่สุดก็จะถอยหลังเข้าคลอง หันไปถือผีสังเทวดา อันเป็นความเชื่อเดิมของตนแต่อย่างเดียว แล้วจะเป็นทางให้พวกอื่นชักจูงให้เห็นผิดเป็นชอบไปได้ง่าย

ความจริงเรื่องอย่างนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงแจ้งอยู่ดีแล้ว จึงได้ทรงผ่อนผันการนับถือพุทธศาสนาไว้เป็นสองสถาน สุดแต่พื้นเพทางปัญญาความรู้ของผู้ที่นับถือ จะเหมาะและอยู่ในระดับชั้นไหนของพระเจดีย์ ที่จะทำให้มีระดับปัญญาความรู้เท่ากัน หรือให้เหมือนกันทั้งหมด ไม่มีใครทำได้ ถึงทำได้ ก็เป็นสิ่งที่ไม่น่าพึงปรารถนานัก ที่จะมีความเท่ากันได้ ก็แต่ในบางลักษณะเท่านั้น

ในระยะกาลต่อมา พุทธศาสนาเกิดแบ่งแยกออกเป็นสองนิกายใหญ่ คือ นิกายเถรวาท และนิกายอาจารย์วาทหรือมหายาน แล้วต่อมาเมื่อราวพันปีกว่าที่ล่วงมานี้ เกิดมีพุทธศาสนาที่เรียกว่าวัชรยาน หรือวัชรวาทขึ้น เรื่องไสยศาสตร์เกี่ยวกับผีสังเทวดาและเวทมนต์คาถาอาคม ก็เข้ามาพอกพูนพุทธศาสนาเข้ามา โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นพุทธศาสนาของประชาชน เพราะประชาชนส่วนใหญ่ ยังหวาดสะอึกต่อภัยอันตรายซึ่งเชื่อว่ามีผีร้าย เป็นผู้กระทำขึ้นทั้งนั้น ถ้ามีสิ่งใดที่บอกว่าสามารถป้องกันภัยเหล่านั้นได้ ประชาชนก็ยอมรับนับถือ

ด้วยความยินดี เพราะเป็นที่ถูกใจเขา และต้องการอยู่แล้ว เหตุนี้ อิทธิพลของพุทธศาสนานิกายวัชรยานหรือวัชรวาท จึงเข้ามามีส่วน แทรกซึมอยู่ในพุทธศาสนานิกายเถรวาท เช่นในพุทธศาสนาลัทธิลังกา วงศ์ เป็นต้น

พิธีเกี่ยวกับการเจริญพระพุทธรูปหรือสวดพระปริต คำก็บอก อยู่ในตัวแล้วว่า เป็นเรื่องป้องกันหรือต้านทานผีสามเทวดา เพื่อให้ เกิดสวัสดิมงคล ความจริงเรื่องถือสิ่งเป็นมงคลและไม่เป็นมงคล พระ พุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้แล้วในมงคลสูตร เช่น “การไม่คบคนพาล และ การคบบัณฑิต เป็นมงคลยิ่ง” แต่นี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความประพฤติ ไม่สะใจประชาชนที่ยังหวาดหวั่นต่อภัยอันตรายเฉพาะหน้าอยู่ จึงต้อง หาอุบายทำพิธีสวดพระปริต เพื่อให้ประชาชนมั่นใจหายความหวาด หวั่น นี่เป็นการสมควรออย่างยิ่งอยู่ ในสมัยพุทธกาลก็คงมีทำกันอยู่ แล้ว ยังมีแจ้อยู่ในรัตนสูตรและอาฏานาฎียสูตรเป็นต้น แม้แต่ใน มงคลสูตรเอง ก็ยังต้องอ้างเอาเทวดาเป็นเหตุที่ทำให้เกิดพระสูตรนี้ ขึ้น ไม่อ้างเอาเทวดา คนชั้นตาสีตาสายายมายามีก็เชื่อเนือย ๆ ไป

ที่พุทธศาสนาของประชาชน เคลื่อนที่จากพุทธศาสนาของผู้รู้ ก็เป็นสิ่งที่ไม่แปลก ที่จะต้องเป็นเช่นนั้น เพราะตามธรรมชาติไม่ว่า ศาสนาใด เมื่อเคลื่อนที่จากแหล่งเดิม อันเป็นที่กำเนิด ก็จะต้องมี การเปลี่ยนแปลงไป ตามสิ่งแวดล้อม ทั้งสถานที่และกาลเวลา ยิ่ง ห่างไกลจากแหล่งเดิมมากเท่าใด และเวลาที่ล่วงมาแล้วยิ่งนานเท่าใด ศาสนานั้นจะคงรูปนอกเหมือนอย่างเดิมหาได้ไม่ แม้จะพยายามรักษา ไว้ก็ไม่สำเร็จ อย่างก็ที่ได้แต่รักษาสิ่งที่แก่นหรือเนื้อแท้ของ

ศาสนาไว้ได้เท่านั้น แต่ถ้าเป็นคนชั้นฐานเจดีย์ก็มองเห็นได้ยากเต็มที เพราะมีเปลือกและกระพืดบังไว้หนาแน่น เป็นอย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า “ผู้สตั๊กก็ไม่แจ้ว ผู้แสดงก็ทำไม่ได้” ฉะนั้น

ธรรมทาศาสนาก็เปรียบได้ตั้งต้นไม่ใหญ่ ซึ่งต้องมีแก่นอันมี กระพืดและเปลือกห่อหุ้มอยู่ แก่นของต้นไม้ไม่มีใครเห็น ถ้าไปตาก เปลือกและกระพืดออกหมดจึงจะเห็นแก่น แต่ต้นไม้จะอยู่ต่อไปไม่ได้ เพราะไม่มีเปลือกกระพืดห่อหุ้มอยู่เพื่อเลี้ยงชีวิตต้นไม้ขึ้น เพียงแต่ไปตากเอาเปลือกและกระพืดออกมาบ้างเล็กน้อย เปลือกและกระพืดก็จะงอกขึ้นใหม่ เพื่อชดใช้ส่วนที่เสียไป ให้กลับคืนคงเดิม แต่สิ่งที่งอกใหม่เพื่อชดใช้ของเดิมที่เสียไป ไม่ได้สมบูรณ์เหมือนอย่างเดิม ก็จะเกิดลักษณะตรงที่ถูกตากออก เห็นเป็นแผลบุด ๆ เบี้ยว ๆ กระบุม กระบ่า ไม่เป็นที่เจริญตา เหมือนก้านต้นตะคร้อที่อยู่ข้างวิหารพระแท่นทองรัง ซึ่งข้าพเจ้าได้ไปเห็นมา เมื่อได้กระทำบุญยาตราไปนมัสการพระแท่นทองรัง อันเป็นสังเวชนียสถานศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของประเทศไทย กับคณะบรรณคดีสัญจรของกรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๕ ฉะนั้น

ก่อนหน้าที่พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ จะเข้ามาประดิษฐานขึ้นในประเทศไทย สมัยตอนต้นของอาณาจักรสุโขทัย ชาวไทยก็นับถือพุทธศาสนาอยู่ก่อนแล้ว แต่ในชั้นแรก เห็นจะเป็นคติในลัทธิภิกษุมหายานก่อน แล้วก็เปลี่ยนคติลัทธิภิกษุเถรวาท ปน ๆ กันไปเป็นแห่งๆ และคงมีคติลัทธิภิกษุวัชรวาทแทรกซึมอยู่ด้วย เพราะมีอะไรอยู่หลายประการส่อให้เห็นว่าน่าจะเป็นเช่นนั้น ข้าพเจ้าเขียนข้อความตอนนี้

ย่อมาก และมีคำที่แสดงว่าไม่แน่นอนตลอดไป เพราะเขียนจากความเข้าใจของตนเอง พอให้เห็นเค้าว่า อาจจะเป็นเช่นนั้นก็ได้ ถ้าจะกล่าวเป็นทางการวิจัยตามแนววิทยาศาสตร์ เกี่ยวกับการลำดับเหตุการณ์อย่างประวัติศาสตร์ ก็อาจทำได้ แต่จะต้องเป็นเรื่องหนึ่งต่างหาก พร่าวไปด้วยข้ออ้างอิงอันเป็นข้อมูล ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีโอกาสจะทำเช่นนั้นได้

นอกจากพระพุทธศาสนาในคติลัทธิต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ลัทธิศาสนาพราหมณ์สมัยพระเวท และสมัยฮินดู ก็เข้ามาผสมอยู่ด้วย ทั้งนี้ก็เพราะชนชาติอื่นในตระกูลมอญ-เขมร มีมอญและเขมรเป็นต้น อยู่ในดินแดนแหลมอินโดจีนมาก่อน เมื่อชนชาติไทยได้มาเป็นใหญ่ในดินแดนประเทศไทย ก็ได้รับมรดกทางวัฒนธรรมจากชนชาติเหล่านี้ มีเรื่องศาสนาเป็นต้น เข้ามาปรับปรุงเป็นของตนด้วย และยอมรับนับถือปน ๆ กันไปกับคติถือผีสางเทวดาของไทย ซึ่งมีอยู่แต่เดิมดังกล่าวมาแล้ว

เรื่องการนับถือผีสางเทวดา ไม่ใช่ว่าจะมีตกถิ่นอยู่แต่ของไทยของชนชาติอื่นซึ่งเป็นเพื่อนบ้านก็มีอยู่ตกถิ่นเหมือนกัน และเมื่อได้วิสาสะกันอย่างใกล้ชิด พวกผีสางเทวดาเหล่านี้ก็เกิดผสมและปนกัน เพราะฉะนั้นผีสางชนิด จึงมีลักษณะไปเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ผีสางชนิดของไทยมีชื่อไม่เป็นลักษณะภาษาไทยเดิมก็มี เช่น ผีโชมค ผีชะมบ ผีกะหัง ผีกะสือ เป็นต้น แต่ก็แพร่หลายอยู่ในลางดินเท่านั้น

เป็นอันกล่าวรวมได้ว่า ชนชาติไทยนับถือศาสนาต่าง ๆ ซ้อนเป็นอย่างรูปเจดีย์อีกเหมือนกัน คือนับถือผีสางเทวดา เป็นพื้นฐาน

ถัดขึ้นไปนับถือไสยศาสตร์ ซึ่งมีอยู่ในศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู แล้วจึงนับถือพุทธศาสนา เป็นคั้งชั้นยอดของเจดีย์ ความเชื่อทั้งสาม คตินี้ นับถือเคล้าคละปะปนกันไป จะถืออย่างไหนมากหรือน้อยกว่า กัน ก็สุดแล้วแต่ชาติชั้นและการศึกษาของคนในหมู่ ซึ่งมีไม่เท่าเทียม กัน ใครจะถือหนักไปทางไหน ถ้าไม่เป็นเครื่องเบียดเบียนหรือ เตือดร้อนเสียหายแก่ตนและคนอื่น ก็ถือไป ไม่มีใครว่าอะไร เพราะ ฉะนั้น การนับถือศาสนาของชาวตะวันออก จึงผิดกันตรงข้ามกับการ นับถือศาสนาของชาวตะวันตก ซึ่งสืบมาจากลัทธิศาสนาของชนชาติ ยิว อันเป็นสาขาหนึ่งของชนชาติเซไมต์ คือ อาหรับ

ชาวตะวันออกส่วนมากเห็นว่า ใครจะนับถือศาสนาอะไร ก็เป็น หนทางให้ผู้ถือบรรลุถึงอุคมคติอันเป็นจุดหมายปลายทางได้เหมือนกัน ต่างกันแต่วิถีทางที่ดำเนินชีวิตอยู่ เป็นทางตรงหรือทางอ้อมเท่านั้น ส่วนของชาวตะวันตก ถ้าผู้ที่เคร่งอยู่ในศาสนาของเขา เห็นใครไม่ ถืออย่างเขา ก็ถือว่าเป็นถือผิดทงนั้น และมักหวงห้ามไม่ให้ถือศาสนา อื่นรวมปนอยู่ด้วย คือให้นับถือแต่พระเจ้าองค์เดียวเท่านั้น แม้จะ หวงห้ามข้อยกกันอย่างไร เรื่องการนับถือไสยศาสตร์เกี่ยวกับผีสัง เทวดาก็ยังมีแอบแฝงอยู่ หนีไม่พ้น เป็นแต่เปลี่ยนรูปเปลี่ยนลักษณะ ไปเท่านั้น เพราะเรื่องไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่ประจำจิตใจของมนุษย์มา ตั้งแต่ไหนแต่ไร จะต่างกันเพียงประณีตหรือหยาบ เป็นไปตามความ เจริญคลี่คลายของปัญญาความรู้เท่านั้น ที่จะหมดไปที่เดียวเห็นจะมี ไม่ได้ อย่างน้อยก็ประพฤติไปตามประเพณี ที่คนในหมู่ส่วนมากยัง นับถือกันอยู่

ที่นำเอาเรื่องประวัติศาสตร์ และเรื่องศาสนาของชนชาติไทยมาเล่าไว้อย่างย่อ ๆ ในตอนท้ายของเรื่องนี้ ก็เพื่อให้ทราบเค้ามูลการศึกษาเรื่องประเพณีไทยว่า มีอยู่มากประเพณี ซึ่งสืบเนื่องมาจากรื่องการนับถือผีบางเทวดา และมีอยู่หลายประเพณีที่ “แปลความหมายเสียใหม่” เพื่อให้เข้ากันได้กับพุทธศาสนา เป็นการประนีประนอมไม่ให้มีเรื่องจะต้องขัดใจกันเปล่า ๆ เพราะศาสนาเป็นการแสดงออกของความเชื่อ จะเชื่อถูกหรือเชื่อผิดก็อยู่ที่ตัวเขา ตามข้อเท็จจริงคงกล่าวมาแล้ว ฉะนั้นแล

สารบัญค่นเรื่อง

ก

กงเต็ก-พิธี	๑๑๓,๑๑๖
กฎหมาย-ที่สืบมาจากจารีต	
ประเพณี	๑๙
การแก้ประเพณี-เรื่อง	๑๐๔
การเปลี่ยนแปลงของประเพณี- เรื่อง	๙๗
เกี่ยวกอไก่อ-ลักษณะการ นุ่งผ้า	๓๑

ข

ชนบ-คำว่า	๒๐
ชนบประเพณี	๒๐
ขอม-ชนเผ่าหนึ่ง (ไม่ใช่ เขมร)	๑๔๕
ขผงสีปาก-เรื่อง	๑๙๓
เข็มขัด-คำว่า	๓๑

ค

คตินิยม - การกราบเท้าสามีก่อน แล้วจึงนอน	๙๒
- ของจีนและอินเดียน	
เกี่ยวกับผู้หญิง	๙๙
- ที่นับถือพระภูมิ	๔๐,
	๖๗,๑๖๘
- ที่ห้ามนอนหันหัวไป ทางตะวันตก	๓๗
- ภริยาต้องตื่นก่อน นอนหลัง	๙๓
- วันห้ามตัดจุก	๓๖
- วันห้ามแต่งงาน	๓๘
- วันห้ามเผาศพ	๓๖,
	๓๙ - ๔๐
ความคิดเห็น - ของคนล้านสมัย, คนท้นสมัย, คนล้าสมัย	๙๘

สารบัญคั่นเรื่อง

<p>ความนิยมตามสมัย ๒๘</p> <p>ค่าของสังคม ๑๑</p> <p>กาถาต่าง ๆ ๑๘๑</p> <p>เครื่องสังเค็ด - เรื่อง ๑๑๘</p> <p>โคตรบูร - อาณาจักร ๑๔๗</p> <p style="text-align: center;">จ</p> <p>จัมปา - ประเทศ ๑๔๗</p> <p>จารีตประเพณี - เรื่อง ๘</p> <p style="padding-left: 2em;">- ของชาวเกาะบาห์ลี ๙</p> <p style="padding-left: 2em;">- ของชาวไทยกลางถิ่น ๑๒</p> <p style="padding-left: 2em;">- ของชาวหมู่เกาะพีพี</p> <p style="padding-left: 4em;">ในทะเลใต้ ๑๐</p> <p style="padding-left: 2em;">- ของหญิงญี่ปุ่น ๑๐</p> <p style="padding-left: 2em;">- ของหญิงอาหรับ ๙</p> <p>จามเทวี - นาง ๑๔๖</p> <p>เจนละ - ประเทศ ๑๔๖-๑๔๗</p> <p style="text-align: center;">ฉ</p> <p>ฉาตภักย์ (ความมอดอยาก) ทำให้ประวัติศาสตร์เปลี่ยนรูป และทิศทางใต้ ๗๖</p>	<p style="text-align: center;">ช</p> <p>ชนชาติประวัติศาสตร์และศาสนา</p> <p style="padding-left: 2em;">ของชาวไทย - เรื่อง ๑๒๕</p> <p>ชนชาติไทย - เรื่อง ๑๓๒</p> <p style="padding-left: 2em;">- เคยอยู่ในประเทศจีน</p> <p style="padding-left: 4em;">ตอนใต้ ๑๓๕</p> <p style="padding-left: 2em;">- แบ่งเป็น ๓ พวก ๑๔๔</p> <p style="padding-left: 2em;">- ลงพวกได้อพยพลงมาจากแหลมอินโดจีน ๑๔๓-๑๔๕</p> <p>ชาติ - คำว่า ๑๒๕</p> <p>ชายเป็นข้างเท่านั้น, หญิงเป็นข้างเท่านั้น - คำว่า ๙๒</p> <p>ชาวแหลมอินโดจีน - แบ่งตามตระกูลภาษามี ๕ พวก ๑๒๙</p> <p>ชีวิตของหญิง - สมัยหิน ๙๒</p> <p style="padding-left: 2em;">- สมัยต่อมา ๙๓</p> <p style="padding-left: 2em;">- สมัยปัจจุบัน ๙๔</p> <p>เชื้อชาติ - คำว่า ๑๒๖</p> <p style="text-align: center;">ช</p> <p>เช่นผี หรือสังเวชนบูชา - การ (สมัยศึกคำบรรพ์ ทำที่พื้นดิน) ๑๗๖</p>
---	--

สารบัญค้นเรื่อง

- ใต้วิวัฒนาการมาโดย			
ลำดับ	๑๗๖	ธรรมเนียมประเพณี	๒๒๒
		น	
	๓	นครปฐม-จังหวัด	๑๔๖
ตระกูลภาษา-ของชาวแหลม		นับถือผี-การ	๑๕๓
อินโดจีน	๑๒๙	น่านเจ้า-คำว่า	๑๓๖
ทาลีฟู-เมือง	๑๓๖	- ประเทศ	๑๓๖
		- มีวัฒนธรรมสูง	๑๓๗
		นิสัย-คำว่า	๑
ถวายเป็นพระ-เรื่อง	๖๗		
		บ	
	๓	บึงไฟ - คำว่า	๖๙
ทวารวดี-อาณาจักร	๑๔๕-๘	- บทแข็ง	๗๗
เทพารักษ์, เทวทวารักษ์-		- มุลเหตุที่ทำบุญบึงไฟ	๖๙,
เรื่อง	๑๕๖		๗๔, ๗๙
เทวทวารักษ์-คำว่า	๑๕๓		
เทวทวารักษ์-คำว่า	๘๐		
ไทย-คำว่า	๑๓๗	ป	
- ใต้บรรลัทธิมหานิกาย	๑	ประชาชนชาติ - คำว่า	๑๒๗
จากลังกา	๕๐	ประเพณี - การแก้ประเพณี	๑๐๔
ไทยใหญ่ ไทยน้อย-เรื่อง	๑๔๔	- การเปลี่ยนแปลง	
		ประเพณี	๙๗

สารบัญค่นเรื่อง

ผีตองเหลื่อง-เป็นชาติไม้

ฟ

ผสมพันธ์กับใคร ๑๒๘

ฟุ่หนั้น-อาณาจักร ๑๔๖

ผีตาแฮก-เรื่อง ๑๖๙

ผีบรรพบุรุษ-เรื่อง ๑๖๓

ม

ผีร้าย-เรื่อง ๑๕๗

มนต์-คำว่า ๑๗๙

ผีเรือน-เรื่อง ๑๖๖

เมาหลวง-เมือง ๑๓๗

ผู้หญิงเป็นควายผู้ชายเป็น
คน-คำว่า ๘๖,๙๓

แม่มก, หมอผี-คำว่า ๑๗๗

ร

พ

แรง-คำว่า (ในคำว่าแรงผีแรง

พรหม-พระเจ้า ๑๔๖

คน) ๑๕๓

พระยาแทน-คำว่า ๑๕๔

พรายนางตานี-เรื่อง ๑๘๒

* -พิธีพลี ๑๘๓

ล

พ้อมก-คำว่า ๑๗๗

ลพบุรี-จังหวัด ๑๔๖

พิธีเจริญงอกงาม-เรื่อง ๕๔,
๗๔,๗๘

ลัทธิมหายาน-ถือว่าพระพุทธเจ้า
มีนางคู่บารมี เมื่อเจอกันเข้า

พุทธศาสนา ลัทธิวัชรยาน

ก็ทำให้โลกสมบูรณ ๔๙

วัชรบาท ๑๙๔

ลาว-คำว่า ๖๖

พุทธศาสนาและไสยศาสตร์-
เรื่อง ๑๘๖

ล่าหัวคน-เรื่อง ๑๐๖

เลืกทาส-เรื่อง ๑๐๕

สารบัญค่นเรื่อง

		สิ่งแวดล่อม-ทางภูมิศาสตร์	๔
ว		-ทางวัฒนธรรม	๕
วัฒนธรรม-ในระยะเริ่มต้นของ		-ทางสังคม	๖
มนุษย์	๘๙	สินุโล-พระเจ้า	๑๓๖
วิถีประชาชน-เรื่อง	๒๗	เสถียรภาพ-คำว่า	๑๕
เวท-คำว่า	๑๗๘	เสียดบาล-พิธี	๑๕๘
ก		ไสยศาสตร์-เรื่อง	๑๗๔,๑๙๔
ศรีวิชัย-อาณาจักร	๑๔๘		
กาลพระภูมิ-เรื่อง	๑๖๙	ห	
ศาสนา-ของผู้รู้กับของประชาชน		หนองแส-เมือง	๑๓๗
	๖๖,๑๘๗,๑๙๓	หริภุญชัย-แคว้น	๑๔๖
โคลก-คำว่า	๑๗๙	แห่นางแมว-บทร้อง	๔๘
		-เรื่อง	๔๖
ส		แห่และจุดบั้งไฟ-ทางภาค	
สถาบัน-คำว่า	๒๑	อีสาน	๖๐
สวรรคตชั้นฟ้า-คำว่า	๑๕๓		
สะเอ็ง, สะอ้ง-คำว่า	๓๐	อ	
สัญชาติ-คำว่า	๑๒๗	อาคม-คำว่า	๑๗๙
สัญญาณ-คำว่า	๒๕	อินทร์-พระ	๑๘๙
สง-คำว่า	๑๕๒	โองการ-คำว่า	๑๗๙